

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANA BİLİM DALI

**1982 SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE'DE UYGULANAN TURİZM
POLİTİKALARI VE TURİZM POLİTİKALARININ ÇANAKKALE
EKONOMİSİNE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Derman KÜÇÜKALTAN

Hazırlayan
Muhteşem ÖZTÜRK SÖZEN

Çanakkale - 2006

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Muhteşem ÖZTÜRK SÖZEN'e ait "1982 Dönemi Sonrası Türkiye'de Uygulanan Turizm Politikaları ve Turizm Politikalarının Çanakkale Ekonomisine Etkileri" adlı çalışma; jürimiz tarafından Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan:.....

Doç. Dr. Derman KÜÇÜKALTAN (Danışman)

Üye:.....

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN

Üye:.....

Yrd. Doç. Dr. Haluk ERDEM

ÖZET

Turizmin değişik yönleriyle önem taşıması, birçok ekonomik alanı yakından ilgilendiren bir faaliyet olması onun ticaret, tarım, endüstri gibi bir politika mahiyetinde ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. İyi yönetilmeyen bir turizm endüstrisi ekonomik dengesizliklere, mali kaynakların israfçı bir şekilde kullanılmasına, sosyal ve kültürel kirlenmeye, doğal kaynakların tahribine de yol açmaktadır. Bu nedenle, turistik gelişmenin sağladığı yararları en yüksek düzeye çıkarmak, muhtemel zararlarını en düşük düzeye indirmek için turizm sektöründe uzun vadeli ve isabetli politikalar izlemek, plan ve programlar çerçevesinde önlemler almak, bu önlemleri titizlikle uygulamak zorunluluğu vardır.

Türkiye’de 1963 yılından bu yana uygulanan Planlı Kalkınma Dönemi’nde turizm sektörüyle ilgili olarak pek çok tedbir alınmış ve uygulamaya konulmuştur. Cumhuriyet sonrası turistik gelişim içerisindeki en önemli ve üzerinde durulması gereken dönem 1982 sonrası dönemi olmuştur. Bu dönem içerisinde Türkiye turizm tarihinde önemli mesafeler katedilmiş; birkaç yıllık bir süre içerisinde ulaşılan turistik arz kapasitesi, elde edilen döviz miktarı ve ulaşılan yabancı turist sayısında büyük gelişmeler yaşanmıştır.

Çanakkale sahip olduğu doğal ve kültürel zenginlikleri ile yerli ve yabancı turistlerin daima gözdesi olmuştur. 1982 yılında yürürlüğe giren “Turizmi Teşvik Kanunu” ile özel sektöre sağlanan kredi kolaylıklarının artması, teşviklerin çeşitlendirilmesi ve genişletilmesi Çanakkale İli’nde de turizm yatırımlarının artmasına ve sektörün canlanmasına neden olmuştur. Ancak yine de Çanakkale’nin turizm sektöründe hak ettiği payı alamadığı birçok çalışmanın sonucunda ortaya çıkmıştır. 1982-2006 yılları arasında Çanakkale İli’nde, turizm sektörüne verilen yatırım teşvik belgelerinin, toplam turizm yatırımları içerisinde % 0,93’lük bir pay alması bu sonucu desteklemektedir. İncelenen yıllar içerisinde Kalkınma Planları çerçevesinde İl’in alt yapısı geliştirilmeye çalışılmış, ulaştırma alanında az da olsa gelişme sağlanmış, Çanakkale turizminin çeşitlendirilmesi çalışmalarına ağırlık verilmiş, eğitim ve çevre politikaları konusunda ilerlemeler sağlanmıştır.

Çalışmada, 1982 sonrası dönemde Türkiye’de uygulanan turizm politikaları ve turizm politikalarının Çanakkale ekonomisi üzerindeki etkileri incelenmeye çalışılmış, Çanakkale ekonomisinin son yıllardaki en önemli itici gücü durumundaki turizm gelirlerinin arttırılmasına yönelik alınması gerekli önlemlerin belirlenmesinin ve uygulamaya konulmasının önemi üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde, kısaca turizm, turizm politikasının tanımı ve hedefleri açıklandıktan sonra, Türk turizm politikaları Planlı Dönem Öncesi ve Planlı Dönem olmak üzere iki dönem halinde incelenmiştir. İkinci bölümde, Çanakkale İli’nin doğal ve kültürel değerleri tanıtılmış, turistik arz ve talebin göstermiş olduğu gelişme ortaya konmuştur. Üçüncü bölümde ise 1982 sonrası döneme yönelik turizm yatırımlarına sağlanan teşvik tedbirlerinin Çanakkale İli’ndeki uygulamaları ayrıntıları ile incelenmiş ve turizm politikalarının Çanakkale ekonomisi üzerindeki etkileri çalışmanın kapsamında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

It is necessary to consider tourism concept under the content of a policy related to commerce, agriculture, and industry as it relates with many economical fields and it is significant in various ways. The tourism industry, which is not accurately managed, can lead to economical instability, social and cultural degeneration, abuse of financial sources and demolition of historical sites. For this reason, it is vital to follow appropriate long-term strategies in tourism sector in order to increase the benefits of touristy development and to decrease the possible loss and to take the necessary precautions following the footprints of those strategies.

In the period of Incentive Planning carried out in Turkey since 1963, many safety measures have been taken into consideration and put into progress. The period following the year 1982 is considered as the most important, considering the development of tourism after the foundation of the republic. In this period, a huge progress is noted in touristy demand, the amount of foreign currency, and the number of the tourists.

Çanakkale, holding cultural, touristy, and historical wealth, has always been a popular place for tourists. The Tourism Incentive Law effectuated in 1982, enliven the tourism sector in Çanakkale via the provided various economical encouragements, and increased credit facilities for private sector. However, many results of the surveys conducted in Çanakkale on tourism sector revealed that the expected efficient investments were not achieved. The documents on incentives concerning tourism investment only covers a share of 0.93 % over the total investments in Çanakkale between the years 1982 and 2006, this finding supports the results of the mentioned surveys. Within these years, the infrastructure of the city, the transportation system attempted to be improved within the frame of Incentive Planning and there was a sufficient progress in educational and environmental policies in Çanakkale.

This study investigated the impacts of the tourism policies followed in Turkey, which have been carried out since 1982 on Çanakkale's economy, and

searched for precautions and solutions which are expected to provide an increase in tourism incomes accepted as a major supply in Çanakkale's economy.

In the first section of this study briefly; tourism, tourism policies and their aims are explained and then the Turkish Tourism Policies are examined in two periods called as Pre-Planned Period and Post-Planned Period. In the second section, Çanakkale's natural, historical, and cultural values are described and the improvement of touristy offer and demand is conducted. In the third section the implemenatationof Incentive precautions provided for touristy investments in Çanakkale following the year 1982 was given in details and the impact of touristy policies on Çanakkale's economy was tried to be appraised in the scope of this study.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR CETVELİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZM TERMİNOLOJİSİ VE 1982 SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE'DE UYGULANAN TURİZM POLİTİKALARI

1.1. Turizm Terminolojisi	4
1.1.1. Turizm Tanımı	5
1.1.2. Turizmin Özellikleri	7
1.1.3. Turizm Olayına Katılanlar	9
1.1.4. Turizm Sektörü ve Oluşumu	10
1.2. 1982 Sonrası Dönemde Türkiye'de Uygulanan Turizm Politikaları	12
1.2.1. Turizm Politikası Tanımı ve Hedefleri	12
1.2.1.1. Turizm Politikası Tanımı	12
1.2.1.2. Genel Olarak Turizm Politikasının Hedefleri	14
1.2.2. Türk Turizm Politikaları	18
1.2.2.1. Planlı Dönem Öncesi Türkiye'nin Turizm Politikaları (1923 -1962)	18
1.2.2.2. Planlı Dönemde Türk Turizm Politikaları	22
1.2.2.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Turizm Sektörü (1963-1967)	25

1.2.2.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Turizm Sektörü (1968-1972)	26
1.2.2.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında Turizm Sektörü (1973-1977)	27
1.2.2.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında Turizm Sektörü (1979-1983)	29
1.2.2.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Turizm Sektörü (1985-1989)	38
1.2.2.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında Turizm Sektörü (1990-1994)	43
1.2.2.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Turizm Sektörü (1996-2000)	50
1.2.2.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Turizm Sektörü (2001- 2005)	57
1.2.2.2.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında Turizm Sektörü (2007- 2013)	64

İKİNCİ BÖLÜM

ÇANAKKALE İLİ'NİN DOĞAL VE KÜLTÜREL ÇEKİCİLİKLERİ VE ÇANAKKALE TURİZMİNİN PROFİLİ

2.1. Çanakkale İli Hakkında Genel Bilgiler	81
2.1.1. Coğrafi Konum	81
2.1.2. Nüfus	82
2.1.3. Tarih ve Kültür	83
2.1.4. Ulaşım	85
2.1.5. Ekonomik Yapı	86
2.1.6. İklim	87
2.1.7. Flora	87
2.1.8. Fauna	88

2.2. Çanakkale'nin Turizm Potansiyeli	89
2.2.1. Çanakkale'de Doğal Çekicilik Unsurları	89
2.2.1.1. Adalar	89
2.2.1.2. Deniz Kıyıları	91
2.2.1.3. Akarsular ve Göller	92
2.2.1.4. Kaplıcalar ve İçmeler	93
2.2.1.5. Dağlar	94
2.2.1.6. Orman İçi Dinlenme Yerleri	94
2.2.2. Çanakkale'de Kültürel Çekicilik Unsurları	96
2.2.2.1. Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı	96
2.2.2.2. Troia Tarihi Milli Parkı	98
2.2.2.3. Antik Kentler ve Ören Yerleri	99
2.2.2.4. Müzeler	102
2.2.2.5. Diğer Tarihi Yapılar	103
2.3. Çanakkale'deki Turizm İşletmeleri ve Turistik Talep	105
2.3.1. Çanakkale'deki Turizme Doğrudan Bağımlı İşletmeler	105
2.3.2. Çanakkale'deki Turizme Dolaylı Bağımlı İşletmeler	110
2.3.3. Çanakkale'de Turistik Talep	110
2.3.3.1. Çanakkale'de İç Turistik Talep	110
2.3.3.2. Çanakkale'de Dış Turistik Talep	113

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1982 SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE'DE UYGULANAN TURİZM POLİTİKALARININ ÇANAKKALE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

3.1. 1982 Sonrası Dönemde Türkiye'deki Uygulanan Teşvik Politikalarının Çanakkale İli'nin Turizm Gelişimi Üzerindeki Etkileri	124
3.1.1. Konaklama Alanında Teşvikler	132
3.1.2. Ulaştırma Alanında Teşvikler	136

3.1.3. Diğer Teşvikler	138
3.2. 1982 Sonrası Döneme Yönelik Turizm Teşvik Tedbirlerinin Çanakkale'deki Turizm Yatırımlarına Etkileri	143
3.2.1. Yatırım Aşamasında Sağlanan Teşvik Tedbirleri	145
3.2.2. İşletme Döneminde Sağlanan Teşvik Tedbirleri	155
3.2.3. Yabancı Sermayeye Yönelik Teşvik Tedbirleri	159
3.3. Çanakkale'de Turizm Yatırımlarının İstihdama Katkıları	160
3.4. Turizm Politikalarının Çanakkale'de Tanıtım ve Pazarlama Faaliyetlerine Etkileri	162
3.5. Turizm Politikalarının Çanakkale'de Çevre Planlama Faaliyetlerine Etkileri	163
3.6. Turizm Politikaları Çerçevesinde Çanakkale'de Yerel Yönetimlerin Etkinliği	165
3.7. Turizm Politikalarının Çanakkale'deki Turizm Eğitime Etkileri	166
3.8. Turizm Politikalarının Çanakkale'deki Turizmin Çeşitlendirilmesine Etkileri	167
SONUÇ VE ÖNERİLER	169
KAYNAKÇA	177
Ek 1	189

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1	Planlı Dönem Öncesinde Türkiye’de Turizm (1950-1962)	21
Tablo 2	Plan Hedefleri ve Gerçekleşmeler (Gelen Toplam Yabancı-Çıkan Vatandaş Sayıları) (1963-2005)	66
Tablo 3	Plan Hedefleri ile Gerçekleşen Turizm Gelirleri ve Giderleri (1963-2005) (Milyon Dolar)	67
Tablo 4	Türkiye’nin Dış Turizm Gelirlerinin Gayri Safi Milli Hasıla İçindeki Payı (Cari Fiyatla) (1963-2005)	70
Tablo 5	Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açıklarını Kapama Payı (1982-2005)	71
Tablo 6	Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirleri İçindeki Payı (Milyon Dolar) (1982-2005)	72
Tablo 7	Turizm Giderlerinin İthalat Giderleri İçindeki Payı (Milyon Dolar) (1982-2005)	73
Tablo 8	Sabit Sermaye Yatırımları İçerisinde Turizm Sektörünün Payı (1982-2005)	74
Tablo 9	Türkiye’de Turizm İşletme ve Yatırım Belgeli Tesislerin Yıllar İtibariyle Gelişimi (1982-2005)	76
Tablo 10	Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü’nce Turizm Sektörüne Tahsis Edilen Krediler (1982-2005)	77
Tablo 11	Turizm Yatırımlarına Verilen Teşvik Belgeleri (1982-2005)	79
Tablo 12	Çanakkale’deki Turistik Tesis ve Yatak Sayılarının Yıllar İtibariyle Gelişimi (İşletme Belgeli)	106
Tablo 13	Çanakkale’deki Belediye Belgeli Konaklama Tesisleri (Nitelikli ve Niteliksiz) ve Yatak Sayılarının Yıllar İtibariyle Gelişimi	107
Tablo 14	1982-2005 Yılları Arasında Çanakkale’de Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları, Ortalama Kalış Süreleri ve Doluluk Oranları (Yerli Turist)	111
Tablo 15	Çanakkale’de Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve	

	Geceleme Sayıları, Ortalama Kalış Süreleri ve Doluluk Oranları (Yerli Turist)	112
Tablo 16	1982-2005 Yılları Arasında Çanakkale’de Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları, Ortalama Kalış Süreleri ve Doluluk Oranları (Yabancı Turist)	114
Tablo 17	Çanakkale’de Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları, Ortalama Kalış Süreleri ve Doluluk Oranları (Yabancı Turist)	115
Tablo 18	Konaklama Bakımından Çanakkale’nin Türkiye Turizmindeki Payı (1982-2005)	116
Tablo 19	Çanakkale’deki Gecelemelerin Türkiye’deki Toplam Gecelemeler İçindeki Payı (1982-2005)	117
Tablo 20	Çanakkale’de Konaklayan Yabancıların Milliyetlere Göre Dağılımı (1982-2005)	118
Tablo 21	Çanakkale’de Geceleyen Yabancıların Milliyetlere Göre Dağılımı (1982-2005)	119
Tablo 22	Milliyetlere Göre Çanakkale’de Ortalama Kalış Sürelerinin Dağılımı (1982-2005)	120
Tablo 23	Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı’ndaki Müzelerin Ziyaretçi Sayıları (Yabancı-Yerli)	121
Tablo 24	Troia, Assos, Apollon Tapınağı, Alexandria, Arkeoloji Müzesi ve Kilitbahir Müze ve Ören Yerlerini Ziyaret Eden Ziyaretçi Sayısı (Yabancı-Yerli)	122
Tablo 25	1982-2006 Yıllarında Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı	127
Tablo 26	1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli’ne Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı	128
Tablo 27	1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli’ne Verilen Hizmetler-Alt Sektör Yatırım Teşvik Belgelerinin Dağılımı	130
Tablo 28	1982-2006 Yıllarında Genel ve İl Bazında Turizm Sektörüne Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin Karşılaştırılması	132

Tablo 29	1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'ne Turizm Alanında Verilen Yatırım Teşvik Belgeleri	134
Tablo 30	1982-2006 Yıllarında Kalkınmada Öncelikli Yörelere (Gökçeada-Bozcaada) Turizm Alanında Verilen Yatırım Teşvik Belgeleri	135
Tablo 31	1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'ne Ulaştırma Alanında Verilen Yatırım Teşvik Belgeleri	137
Tablo 32	1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'ne Alt Yapı Alanında Verilen Yatırım Teşvik Belgeleri	139
Tablo 33	1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'ne Sağlık Alanında Verilen Yatırım Teşvik Belgeleri	140
Tablo 34	1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'ne Ticaret Alanında Verilen Yatırım Teşvik Belgeleri	140
Tablo 35	1997-2006 Yıllarında Çanakkale İli'ne Verilen KOBİ Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı	142
Tablo 36	1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'nde Kamu Yatırımlarının Hizmetler Alt Sektörlere Göre Dağılımı	143
Tablo 37	1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'ne Turizm Alanında Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin Yatırım Türlerine Göre Dağılımı	144
Tablo 38	1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'nde Turizm Yatırım Teşvik Belgesi Alan İşletmeler ve Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin İçeriği	147
Tablo 39	1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'ndeki Konaklama Tesislerine Verilen İşletme Dönemi Teşvikleri	158
Tablo 40	1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'nde Hizmetler-Alt Sektörlere Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin İstihdama Katkısı	161

KISALTMALAR CETVELİ

ANZAC	Austraian and New Zealand Army Corps
AT	Avrupa Topluluğu
ATAK	Akdeniz – Ege Kıyı Turizm Alt Yapısı ve Kıyı Yönetimi Projesi
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
F.K.K.	Fon Kaynaklı Kredi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
ha.	Hektar
K.K.D.F.K.K.	Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Kaynaklı Kredi
K.K.D.P.	Kaynak Kullanımı Destekleme Primi
KOBİ	Küçük ve Orta Boy İşletmeler
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OİDY	Orman İçi Dinlenme Yeri
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Topluluğu
s.	sayfa
TUREM	Turizm Eğitim Merkezi
TUSAP	Turizm Sektörü Ana Planı
t.y.	Tarih Yok
vd.	Ve Diğerleri
y.y.	Yayınevi Yok

GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkelerde kaynakların sınırlı oluşu, ülkelerin ekonomik geleceği açısından yatırım kararlarının rasyonel olmasını zorunlu kılmaktadır. Bu ülkelerde sınırlı kaynakların verimli kullanılması ancak en hızlı ve fazla gelir artışı sağlayacak sektörlerde yatırım yapılmasıyla mümkün olacaktır. Ülke ekonomisinin hızla kalkınması bu konuda öncelik taşıyan sektörlerin belirlenmesine ve bu sektörde yapılacak yatırımların planlanmasına bağlıdır. Bu amaçla devlet tarafından hazırlanacak kalkınma planları ve bu planlar aracılığı ile öncelikli sektörlerle sağlanacak teşvik olanakları kalkınmanın itici gücü olacaktır.

Ülke ekonomisi içinde sektörler bazında yapılacak yatırımların belirlenmesinde yararlanılan temel araç Kalkınma Planları'dır. Ülkemizde 1963 yılından bu yana Beş Yıllık Kalkınma Planları biçiminde, dokuz dönem süresince hazırlanmıştır. Her dönemde kalkınma planlarında turizme ve turizm yatırımlarına yönelik hedefler ve bu hedeflere ulaşmada faydalanılacak teşvikler yer almıştır. Kalkınma Planı ve Yıllık Program hedeflerine uygun olarak hazırlanan teşvik mevzuatı ile bölgelerarası dengesizlikleri gidermek, sermayeyi tabana yaymak, istihdam yaratmak, katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanmak ve uluslararası rekabet gücünü sağlamak için yatırımların uluslararası yükümlülüklerine aykırılık teşkil etmeyecek şekilde teşviki, yönlendirilmesi ve desteklenmesi temel amaç olmuştur.

Kalkınma Planları'nda turizme ilişkin yapılan tüm bu düzenlemeler içinde en etkili 1982 yılındaki "Turizmi Teşvik Yasası" olmuştur. Planlı Dönem'ler içindeki teşvikler, yoğun olarak alt ve üst yapı yatırımlarının tamamlanmasına ve hizmet kalitesinin artırılmasına yönelmiştir. 1985 yılında turizm sektörünün "Kalkınmada Özel Önem Taşıyan Sektör" kapsamına alınması, çeşitli nakdi teşviklerin yanı sıra, özellikle hibe türü teşviklerle desteklenmesi sonucu ülkemizde olduğu gibi Çanakkale İli'nde de turizm yatırımlarının hızla artmasına ve turizm sektörünün canlanmasına neden olmuştur.

Çanakkale, tarihi önemi, doğal güzellikleri ve coğrafi konumu nedeni ile yerli ve yabancı ziyaretçiler için önemli bir çekim merkezi haline gelmiştir. Dünya tarihini değiştiren savaşların (Troia Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı) veya bu savaşların sonuçlarını önemli ölçüde etkileyen olayların Çanakkale İli sınırları içinde gerçekleşmiş olmasıyla, bölgede hüküm sürmüş uygarlıkların zenginleştirdiği kültür birikimiyle ve doğal güzellikleriyle Çanakkale, hem Türkiye hem de dünya turizmi açısından çok önemli bir değere sahiptir. Çanakkale'ye olan turizm talebi ve 1982 dönemi sonrasında turizm sektörüne yönelik uygulanan politikalar neticesinde, Çanakkale İli'nde yatırım yapan turizm işletmelerinin sayısı artmıştır.

Çalışmanın amacı, 1982 sonrası dönemde Türkiye'de uygulanan turizm politikalarını inceleyerek, uygulanan turizm politikalarının Çanakkale ekonomisine yansımalarını değerlendirmek ve turizm politikaları sayesinde Çanakkale turizminin göstermiş olduğu gelişmeyi tespit etmektir. Çalışmada 2006 yılına kadar uygulanan turizm politikaları ele alınmış, bu amaç çerçevesinde çalışma üç bölümden oluşturulmuştur.

Birinci bölümde, kısaca turizm terminolojisi üzerinde durulmuş, turizm politikasının tanımı ve hedefleri açıklandıktan sonra, Türk turizm politikaları Planlı Dönem Öncesi ve Planlı Dönem olmak üzere iki dönem halinde incelenmiştir. 1923-1962 yıllarını kapsayan Planlı Dönem Öncesi turizm politikaları ve turizm sektörünün değerlendirilmesi, tek başlık altında verilmeye gayret edilmiştir. Planlı Dönem'deki Türkiye'nin turizm politikaları ise 1963'ten günümüze kadar olan süreyi kapsamakta ve hazırlanan dokuz kalkınma planlarındaki turizm politikaları alt başlıklarda tek tek incelenerek gelen yabancılar, turizm gelir ve gideri ile yatırımlardaki hedefler tablolarla karşılaştırılarak incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde, jeopolitik konumu, geçmişte değişik uygarlıklara ve kültürlerle sahne olmuş toprakları, zengin kıyı dokusu, doğal müzeyi tamamlayan tarihsel doku içindeki önemli doğal ve kültürel kaynaklarıyla Çanakkale İli'nin turizm potansiyelinin saptanması ve buna bağlı olarak turizm ve rekreasyon aktivitelerine kaynak teşkil edebilecek değerleri tanıtılmış, Çanakkale'nin turizm arzı incelenmiş, Çanakkale'de bulunan turizm işletme ve yatırım belgeli tesislerin mevcut

durumu ve doluluk oranları açısından Çanakkale turizminin göstermiş olduğu gelişme ortaya konmuştur.

Üçüncü bölümde 1982 sonrası döneme yönelik turizm yatırımlarına sağlanan teşvik tedbirlerinin Çanakkale İli'ndeki uygulamaları ayrıntıları ile incelenmiş ve turizm politikalarının Çanakkale ekonomisi üzerindeki etkileri çalışmanın kapsamında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZM TERMİNOLOJİSİ VE 1982 SONRASI DÖNEMDE

TÜRKİYE'DE UYGULANAN TURİZM POLİTİKALARI

1.1. Turizm Terminolojisi

Turizm; Latince dönme, etrafını dolaşmak, geri dönmek anlamına gelen “tornus” kökünden türetilmiştir. “Tornus” kelimesi batı dillerinde; “tour”, “touring”, “tourner” gibi kelimelerle ifade edilirken Türkçeye de “tur” olarak girmiştir, turizm kavramı da sürekli hareket etmeyi ifade eden bu kelimedenden doğmuştur; çünkü turistik hareket sürekli konaklama yerinden başlar ve bu başlangıç noktasında son bulur. Günümüzde kullandığımız “turizm” kelimesi gerçek anlamıyla 19. yüzyılın ilk yarısında kullanılmaya başlanmıştır (Ulucak ve Yazgı 2001:14).

Tarih öncesi çağlarda, insanlar temel gereksinimlerini gidermek için yer değiştirmek zorundaydılar. İnsanlar yerleşik düzene geçince diğer insanların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla seyahat eden kişiler ortaya çıkmıştır. Ortaçağ'da, özellikle Romalılar döneminde, zevk ve eğlence turizmi başlamıştır. Avrupa'da, Hristiyanlık rüzgarlarının sert estiği dönemlerde, binlerce Hristiyan günahlarından arınmak için kutsal şehirleri ziyaret etmeye başladıklarından bu seyahatler, kutsal sayılan yerlerin zenginleşmesine ve bu şehirlerde yaşayan insanların refaha kavuşmasına neden olmuştur.

Rönesans döneminde bilim, sanat, eğitim gibi konular ön plana çıkmış, bu yönde gelişen yerlere akın başlamıştır. Turizmin bu yönü “Endüstri Devrimi”nden sonra ortaya çıkmıştır, ancak Fransız İhtilali'nin getirdiği kişi hak ve özgürlükleri tarihte turizmin günümüzdeki anlamıyla başlama nedenidir (Karlı 1997:2).

19. yüzyılda turizm kavramına modern gelişmenin teknolojik unsurları eklenir, ancak turizmin esas gelişimi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşur. Yaşam süresinin uzaması, emeklilik yaşının erkene alınması, haftalık çalışma saatlerinin azalması, yıllık ücretli izin hakkının çoğalması kişilerin boş zamanlarını arttırmıştır. Hayat seviyesinin yükselmesi de kişilerin tüketime ayıracağı harcamaların miktarının artmasına neden olmuştur. Ulaşımın getirdiği son yenilikler, boş zamanı olan ve harcama düzeyi yüksek tüketici tipinin daha uzak çekim merkezlerine kolay seyahat etmesini sağlamıştır. Tüm bu gelişmeler günümüzde modern kitle turizminin doğmasını ve yaygınlaşmasını sağlayan anahtar faktörlerdir (Dinçer 1997:11).

Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından turizm önemli bir gelir kaynağıdır. Ülkeler, özellikle kalkınmaları için zorunlu olan döviz sağlama, yeni iş sahaları açmak, milli gelirlerini arttırmak amacıyla uluslararası turizmden pay almaya çalışmaktadırlar. Bununla birlikte ödemeler dengesi, istihdam, milli gelir, bölgelerarası dengesizlik gibi sorunlara çözüm getirmesi amacıyla da turizmle ilgilenmektedirler (Kılıç 2000:25).

1.1.1. Turizm Tanımı

Turizm olayını veya kavramını belirlemek amacıyla yapılan çalışmalar yüz yıllık bir geçmişe sahiptir. İlk tanımlar turizm olayının önemine yönelik olmuş, daha sonra özellikle alman literatüründe, turizm kelimesi esas alınarak tanımlar yapılmaya başlanmıştır. Olayın ekonomik önemi artınca bu kez bu yöne ağırlık veren tanımlar yapılmaya başlanmış, olayın çok yönlülüğü görüldüğünde ise bütünü kavrayan tanımlar aranmıştır. Nihayet turizmin öneminin artması ve bazı ülkelerin ekonomilerini turizme bağlamaları gerçeği karşısında turisti ön plana alarak tanımlar yapılmaya başlanmıştır (Can ve Güner 2000:19-20).

Turizmin ilk tanımı 1905 yılında E. Guyar-Freuler tarafından yapılmıştır. Yazdığı bir kitapta Feuler, modern turizmi "Gittikçe artan dinlenme ve hava değişimi ihtiyacına, doğal güzelliklerin aranmasına ve duyulan zevke, ticaretin ve endüstrinin gelişmesine, ulaştırma araçlarının mükemmelleşmesi sonucu olarak insan

topluluklarının çeşitli ilişkiler kurmalarına dayanan, çağımızın önemli bir olayıdır." şeklinde tanımlamıştır (Bulut 1998:5).

Turizmin sadece ekonomik yönü üzerindeki tartışmaları başlatan kişi, 1910 yılında Avusturyalı ekonomist Hermann Von Schullar olmuştur. Yazar; "Başka bir ülkeden, şehir veya bölgeden yabancıların gelmesi ve geçici süre buralarda kalmalarıyla ortaya çıkan hareketin ekonomik yönünü ilgilendiren faaliyetlerin tümü." olarak turizmi nitelendirmekte ve olayın sosyal-kültürel yönünden söz etmektedir.

Çağdaş turizm kavramı, ilk olarak İkinci Dünya Savaşı döneminde İsviçreli ekonomistler Walter Hunziker ve Kurt Krapf tarafından formüle edilmiş ve tanımlanıp açıklanmıştır. Bu tanıma göre, "Sürekli kalışa dönüşmemek ve gelir sağlayıcı hiçbir uğraşta bulunmamak koşulu ile yabancıların geçici süre kalışlarından doğan olaylar ve ilişkilerinin tümü turizm"dir (Holloway 1988:2).

Yapılan tanımlar bir tarafa, turizm olayını daha geniş ve kapsamlı olarak açıklayabilmek için turizmin belirleyici unsuru olan "hareket ve geri dönüş olayı"ndan hareket etmek gerekir. Bunun için de sürekli yaşanan yerin dışına çıkılması, konaklama süresinin geçici olması, tekrar hareket edilen yere geri dönülmesi, geçici olarak konaklayan kişilerin turistik işletmeler tarafından üretilen mal ve hizmetleri tüketmeleri gerekmektedir.

Turizmin tanımı ve belirleyici unsuru dikkate alındığında eğlence ve dinlenme amacıyla yapılan kısa süreli seyahatler, sağlık ve hava değişimi için yapılan geçici yer değiştirmeler, spor, sanat ve kültür etkinliklerine katılmak veya izlemek amacıyla yönelik seyahatler, inceleme ve araştırma gezileri, dinsel açıdan kutsal sayılan yerleri ziyaretler, kongre veya bir toplantı nedeniyle toplu veya tek olarak yapılan geziler ve iş seyahatleri turizm olayının içinde sayılmaktadır (Karlı 1997:3-4).

Buradan hareketle turizm tanımını daha da geliştiren Hasan Olalı, "Turizm, insanların kendi konaklama yerleri dışında sürekli olarak yerleşmemek, özellikle

politik ve ticari amaç gütmemek üzere, liberal bir atmosfer içerisinde iş, merak, din, sağlık, spor, dinlenme, kültür ve snobizm gibi amaçlarla veya aile ziyareti, kongre ve seminerlere katılmak gibi nedenlerle kişisel ya da toplu bir şekilde yaptıkları seyahatlerden ve gittikleri yerde 24 saati aşan veya ülkenin bir konaklama tesisinde en az bir geceleme süresi ile konaklamalarından ortaya çıkan iş ve ilişkileri kapsayan hizmet endüstrisi, bir tüketim olayı ve bir sosyal olaydır.” şeklinde tanımlamıştır (Boz 2004:24).

1.1.2. Turizmin Özellikleri

Turizm olayı, turizm hareketlerinin ve bu hareketleri oluşturan nedenlerin çeşitliliğinden dolayı önemi yadsınamaz niteliklere sahiptir. Ayrıca turistik işletmelerin ve turistik talebin taşıdığı nitelikler de turizm olgusunun özelliklerinin belirleyicisidir.

Turizmin belirleyici özellikleri şöyle sıralanabilir (Ürger 1992:13; Öğüt vd. 2003:5-6):

i- Turizm bir hizmet sektörüdür. Üretilen mal ve hizmetler üretildikleri yerde tüketime sunulurlar ve tüketilirler.

ii- Turizm sektörünün ürettiği mal ve hizmetlerin tüketilebilmesi için tüketicinin boş zamanın olması gerekmektedir.

iii- Ulusal ve uluslararası turizm ofisleri, arz ve talebin önemli yönlendiricileridir.

iv- Yeni talep biçimleri ortaya çıktığında turistik arzın buna uyum sağlaması için uzun bir sürecin geçmesi gereklidir.

v- Turistlerin kararları uzun bir bekleme devresini kapsar ve çok çeşitli dürtülerin etkisi altındadır.

vi- Turizm hareketleri, ulusal ve uluslararası düzeyde coğrafi bakımdan çok dengesiz bir dağılım göstererek alan bakımından turistik yoğunlaşmaya sebep olmaktadır.

vii- Turizm hareketleri, yılın belirli dönemlerinde ciddi bir biçimde artarak zaman bakımından turistik yoğunlaşmaya neden olmaktadır.

viii- Turizm bir seyahat olayıdır; yalnız bu seyahat insanların kendi ikametgahları dışında olur ve devamlı bir yerleşme amacı gütmeyiz.

ix- Turizmde seyahat, ticari veya siyasi bir hizmet gayesi ile yapılmaz. Dolayısıyla turizm; eğlence, din, spor, sıhhi ihtiyaç, eğitim ya da kültür arzusu, muhitten uzaklaşma, bir şeyler bulma düşüncesi ile yapılan seyahatleri içerir.

x- Turizm, seyahat eden insanların ilk hareket anından itibaren dönüşlerine kadar duyacakları tüm ihtiyaçlara cevap veren organizasyonları da içine alan ekonomik bir olaydır.

Kavramsal olarak ise turizm olayının beş temel özelliği bulunmaktadır (Bulut 1998:7):

i- Turizm, bir çok olay ve ilişkiler bütünüdür. Bu olay ve ilişkilerin biri tarafından belirlenemez.

ii- Bu olay ve ilişkiler, farklı yerlere seyahat eden insanların bu hareketlerinden ve buralarda konaklamalarından kaynaklanır.

iii- Seyahat ve konaklama, her zaman yaşanılan ve çalışılan yerlerin dışında gerçekleşmektedir. Böylelikle seyahat edilen ve konaklanan yerlerde, buralarda yaşayan ve çalışan insanlarınkinden farklı faaliyetler ortaya çıkmaktadır.

iv- Yer değiştirmeler, geçici ve kısa dönemlidir. Seyahate çıkan kişinin belli bir süre sonra geriye dönme niyeti bulunmaktadır.

v- Ziyaret edilen yerlerde kazanç sağlamaya yönelik bir çalışma yapılmamaktadır. Ziyaret, iş bulmak ya da iş kurmak gibi amaçlarla ilişkili değildir.

1.1.3. Turizm Olayına Katılanlar

Turizmin öneminin gittikçe artması, özellikle bazı ülkelerin ekonomilerinde büyük bir ağırlık kazanması, turist kavramının tanımına açıklık getirilmesini zorunlu kılmıştır. Turizm olayının hacmini belirleyebilmek için turist tanımının açık bir şekilde yapılması gerekmektedir. Turisti en geniş anlamda, turizm olayına katılan veya katılma olasılığı olan kişi olarak ele almak mümkündür.

Turist sözcüğünün sosyal yaşamda kullanılmasına 17. yüzyılda başlanmıştır. Ancak turistin çağdaş bir anlam kazanması, ilk kez 1933 yılında F. W. Ogilvy tarafından yapılan tanımla olmuştur. Ogilvy'ye göre, "Turist, sürekli oturduğu yerden en çok bir yıl için ayrılan ve geçici olarak gittiği yerlerde, buralarda kazanmadığı parayı harcayan kimsedir".

Norval, 1936'da turisti şu şekilde tanımlamıştır: "Turist, sürekli ikamet etmek ve gelir elde etmekten farklı bir amaç ile yabancı bir ülkeye giden ve geçici süre kalacağı bu ülkeden başka yerde kazandığı parayı harcayan kimsedir" (Kozak vd. 2001:5-6).

Milletler Cemiyet İstatistik Uzmanları Komitesi tarafından 1937 yılında yapılan tanıma göre turist; "Sürekli oturduğu ülkenin dışında herhangi bir ülkeyi, 24 saatten az olmayan bir süre için ziyaret eden yabancı kişidir". Bu komite tarafından turist kabul edilenler ve edilmeyenler şu şekilde belirtilmiştir: Turist kabul edilenler kapsamında; zevk, ailesel nedenler, sağlık vb. nedenlerle seyahat edenler; iş, diplomatik nedenler, sportif nedenlerle seyahat edenler ve 24 saatten kısa süreli dahi olsa deniz ulaşımı yoluyla seyahat edenler yer almaktadır. Buna karşın turist kabul edilmeyenler ise ülkeye çalışmak için gelenler, sürekli kalmak amacıyla gelenler, okul veya yurtlarda kalan öğrenciler, sürekli oturduğu sınır bölgesinden diğer ülkeye çalışmak için günübirlik gidip gelenler ve 24 saatten fazla sürse bile bir ülkeden transit geçiş yapanlar biçiminde sıralanmıştır (Öğüt vd. 2003:4).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra çok önemli bir sosyal olay olarak kendini gösteren turizm hareketleri 1930'lu yıllarda yapılan ve tüm ülkelerce benimsenen tanımlarda değişiklikler yapılmasını gerektirmiştir. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler tarafından turist tanımı yeniden ele alınmıştır. “Göç niteliğinde olmamak üzere oturduğu yer olmayan başka bir ülkeye 24 saatten az olmamak ve 12 aylık bir dönem içinde 6 aydan fazla kalmamak koşulu ile gelen ve geldiği bu yerde; gezi, dinlenme, spor, sağlık, aile ilişkisi, öğrenim, hac veya iş nedeniyle bulunan kişiye; ırk, cinsiyet, dil, din bakımından ayırım yapılmaksızın turist denir”.

1993 yılında Dünya Turizm Örgütü turisti; ziyaret edilen ülkede özel veya kamu konaklama işletmelerinde en az bir gece geçiren kişi olarak tanımlamıştır. Bu tanım bugün için de örgüte bağlı ülkelerce kullanılan bir tanımdır (Can ve Güner 2000:17).

Tüm bu tanımlar ışığında turisti şöyle tanımlamak mümkündür: “Para kazanmak amacı olmaksızın dinlenmek ve eğlenmek için ya da kültürel, bilimsel, sportif, idari, diplomatik, dinsel, sıhhi ve benzeri nedenlerle devamlı olarak yaşadığı, oturduğu yerlerden geçici olarak ayrılan ve tüketici olarak belirli süre seyahat edip devamlı kalış şekline dönüşmeyen, kaldığı yerden tekrar ikamet yerine dönen kimseye turist denir” (Sezgin 2001:15).

Günübirlikçi (ekskürsiyonist), gidilen ülkede 24 saatten az kalan ziyaretçilerdir. Buna göre turist “en az bir geceleme yapan”; günübirlikçi, “geceleme yapmayan ziyaretçi” olarak belirlenmiştir (Öztaş 2002:18).

1.1.4. Turizm Sektörü ve Oluşumu

Karmaşık bir yapısı olan turizm sektörünün kapsamına değişik faaliyetler girmektedir ve dolayısıyla bu faaliyetler, turistlerin çok çeşitli beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılama görevini yerine getiren organizasyonlar olarak turizm sektörünün içinde yer alırlar. Ekonomik, sosyal, kültürel ve doğal çevre ile sürekli iletişim içerisinde çok yönlü bir faaliyet alanı olan turizm, ulaşım, konaklama, yeme-

içme, eğlence, alış-veriş ve seyahat organizasyonu gibi hizmetlerin tümünü içerir (Kılıç 2000:13).

Turizm sektörü kapsamına giren faaliyetler bir araya gelerek turizm sektörünü oluşturur. Turizm sektörünün sınırları içine giren unsurları, turizm tesisleri, turizm endüstrisini tamamlayıcı imkanlar ve turizm endüstrisine yardımcı hizmetler şeklinde üç ana grup altında toplamak mümkündür. Daha ayrıntılı bir şekilde şöyle sıralanabilir (Olahı ve Timur 1988:240-241):

1-Turizm Tesisleri

i- Konaklama tesisleri

- Otel
- Motel
- Tatil Köyü
- Kamping
- Oberj
- Pansiyon

ii- Lokanta ve eğlence yerleri

iii- Turizm ulaşım işletmeleri

iv- Seyahat organizatörleri ve seyahat acenteleri

v- Tıbbi turizm ve tesisleri

- Termal tesisler
- Klimatizm tesisleri

vi- Tanıtma ve enformasyon faaliyeti yapan kuruluşlar

vii- Diğer turizm tesisleri

2- Turizm Endüstrisini Tamamlayıcı İmkanlar

i- Hatıra eşyası ve benzeri küçük el sanatları ile ilgili küçük sanayi kolları

ii- Turistik değerlerin korunması ve değerlendirilmesi faaliyetleri

- Doğal güzellikler, rekreasyon imkanları, milli parklar
- Kültürel değerler
- Tarihi ve arkeolojik değerler
- Turizm bilinci

3- Turizm Endüstrisine Yardımcı Hizmetler

i- Genel kamu hizmetleri

ii- Mahalli hizmetler

iii- Ulaştırma hizmetleri

1.2. 1982 Sonrası Dönemde Türkiye’de Uygulanan Turizm Politikaları

1982 sonrası Türk turizm politikalarına geçmeden önce turizm politikası kavramına ve genel olarak turizm politikasının hedeflerine bakmakta yarar vardır.

1.2.1. Turizm Politikası Tanımı ve Hedefleri

İyi yönetilmeyen bir turizm endüstrisi ekonomik dengesizliklere, mali kaynakların israfçı bir şekilde kullanılmasına, sosyal ve kültürel kirlenmeye, doğal kaynakların tahribine de yol açmaktadır. Bu nedenle, turistik gelişmenin sağladığı yararları en yüksek düzeye çıkarmak, muhtemel zararlarını en düşük düzeye indirmek için turizm sektöründe uzun vadeli ve isabetli politikalar izlemek, plan ve programlar çerçevesinde önlemler almak, bu önlemleri titizlikle uygulamak zorunluluğu vardır.

1.2.1.1. Turizm Politikası Tanımı

Turizm politikası en basit anlamıyla turizmi geliştirmek ve turist sayısını artırmak için alınacak önlemler ve izlenecek yöntemler doğrultusunda yapılacak müdahalelerin tümü şeklinde tanımlanmaktadır (Ulucak ve Yazgı 2001:220). Turizm politikası, bir ülkede turizm endüstrisini geliştirmek, yönlendirmek ve denetlemek amacıyla yönetimler tarafından çeşitli araçlar kullanılarak belirlenen yaklaşımlar ve

hedefler, alınan önlemler veya bunların bütünü şeklinde ifade edilmektedir (Usta 1993:192).

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından yayımlanan bir dokümanda “turizm politikası, turizmden sağlanan ekonomik, sosyal ve kültürel kazançların en yüksek düzeye çıkarılmasını ve maliyetleri ise en aza indirmeyi amaçlayan dinamik bir politika” olarak tanımlanmıştır. Politikanın dinamik karakteri, turizm sektörünün ülkenin koşullarından soyutlanamamasını ve koşullar değiştikçe değişen verilere göre, önerilerin ve önlemlerin değişeceğini, böylece uygulamalara bilinçli bir esnekliğin getirilmesi gerektiğini ifade eder (Olalı 1990:30).

Turizm politikası; bir ülkenin iç ve dış ekonomik politikasına uygun olarak turizmin geliştirilmesi, turizm sektöründen mümkün olduğu kadar fazla gelir sağlanması, gibi ekonomik amaçlarla kamu idareleri tarafından alınan tedbir ve yapılan müdahalelerin tümüdür (Sezgin 2001:147).

Yapılan tüm bu tanımlarda turizm politikasından anlaşılan, kamu yönetiminin turizm alanında dolaylı ve dolaysız olarak yaptığı her türlü yönlendirmedir. Diğer bir deyişle turizm politikası, örgütlenmiş toplumlarda, özellikle devlet tarafından turistik gelişmenin gidişine bilinçli bir şekilde müdahale etmektir. Bu müdahalenin temel hedefleri şöyle özetlenebilir (Alaca 1997:19):

i-Turizm politikası, turizmin arz ve talep açısından mevcut koşulların iyileştirilmesini gerektiren nedenleri belirler.

ii-Turizm politikası, turizm alanında uygulanmakta olan ve önerilen müdahalelerin, alınacak önlemlerin yapacağı etkileri araştırır.

iii-Turizm politikası, turizmin gelişmesi için yeni hedefler, araçlar ve olanaklar ortaya koyar.

Turizm, birçok sektörle ve sosyal olayla ilgili bir faaliyet dalı olduğundan turizm politikası para, ulaştırma, imar, iç ve dış ticaret, eğitim, tarım, endüstri gibi sektörlerin karar mercilerinin davranışları, tutumları ve politikaları dikkate

alınmadan ve değerlendirilmeden saptanamaz ve bu nedenle üretilecek turizm politikaları uygulama olanağına ve başarıya ulaşma şansına sahip olamaz (Alaca 1997:20).

1.2.1.2.Genel Olarak Turizm Politikasının Hedefleri

Turizm olayı, bir ülkenin değişik ekonomik ve sosyal faaliyetleri ile yakından ilgili ve ilişkili olduğundan turizm politikası ve bu politikanın temel hedeflerini de ülkenin genel ekonomik ve sosyal politikasının hedeflerinden tümüyle soyutlamaya olanak yoktur. Bu nedenle turizm politikasının hedefleri ve bunu izleyecek turizm politikasının başarı koşullarını, ülkenin genel ekonomi ve sosyal politikasının hedefleri ve başarı koşulları doğrultusunda incelemek zorunluluğu vardır (Olalı 1990:39).

Turizm politikasının başlıca hedefleri şöylece özetlenebilir:

i- Ülkenin Ekonomik Büyümesine Katkıda Bulunmak: Ekonomik büyüme, bir ülkede bir yıl içinde gayri safi milli hasılda sağlanan artıştır. Buna göre turizm politikasının amacı; üretim faktörlerini, potansiyel kaynakları ve üretici güçleri harekete geçirmek suretiyle büyüme hızına, diğer bir anlatımla gayri safi milli hasılanın artışına, katkıda bulunmaktır. Bu nedenle turizm politikasında alınacak önlemler, üretici ve gelir yaratıcı kaynakları harekete geçirici bir nitelik taşımalıdır (Maviş ve Akoğlan 1996:107). Turizm gelirlerinin gayri safi milli hasıla içindeki payına bakıldığında 1963 yılında 0,1 olan payın 1984 yılında 1,7'ye, 1987 yılında 2,0'ye ve 2000 yılında 3,8'e ulaştığı görülmektedir (Kozak vd. 2001:127).

ii- Ülkenin Ekonomik Kalkınmasına Yardımcı Olmak: Kalkınma, ülkenin ekonomik, toplumsal, siyasal yapılarının değişerek insan yaşamının maddi ve manevi alanda ilerlemesi ve giderek toplumun refahının artmasıdır. Bu bakımdan kalkınma, genel sayılarla belirlenen ekonomik büyümeyi de içermekte ve aşmaktadır. Başka bir anlatımla ekonomik kalkınma, gayri safi milli hasıladaki hızlı artışla belirlenen ekonomik büyüme yanında ulusal gelir dağılımının bir bölgeye gelir transferi sağlamak suretiyle daha dengeli bir biçime doğru yönelmesidir (Yağcı 2003:161).

iii- Ülkenin Tam İstihdamının Gerçekleşmesine Yardımcı Olmak: Turizm politikası, otomasyona ve makineleşmeye pek az olanak veren bu sektördeki emek-yoğun üretim tekniği özelliği nedeniyle iş alanları açmak suretiyle emek arz-talebi arasında denge kurmak hedefindedir (Olalı 1990:40). Bugün turizmin istihdam içindeki payı İspanya’da % 8, Yunanistan’da % 6,9, İtalya’da % 6 ve Türkiye’de % 3 düzeyinde seyretmektedir (Yağcı 2003:170).

iv- Fiyat İstikrarının Gerçekleşmesine Yardımcı Olmak: Turizm-fiyat istikrarı ilişkisine basit bir yaklaşım yapıldığında, ilk anda, turizmin enflasyonu itici, hızlandırıcı olumsuz etkileri ile karşılaşılır. Gerçekten turizm; belirli bölge ve dönemlerde maliyet artışlarına, talep yükselmelerine neden olan, enflasyonist baskı yaratan bir harekettir. Ancak turizm, üretim hacmini artırmakla itici bir rol oynayarak seyahat dolayısıyla döviz girişlerini de olumlu yönde etkilemek suretiyle özellikle serbest döviz sisteminde döviz kurlarının düşmesine, böylece paranın değer kazanmasına yardımcı olarak enflasyonu önlemeye katkıda bulunan bir faktör rolünü de oynayabilmektedir.

v- Uluslararası Turistik Amaçlı İnsan Hareketlerine Etki Etmek: Turizm politikası, dış turizmin ödemeler dengesine olumlu katkısını sağlamak için dış seyahatlere ayrılan döviz kotalarını sınırlamak amacını güttüğü gibi çoğu kez dış seyahatlere ayrılan döviz sınırlamalarının yanı sıra dış seyahatlerin miktarını da sınırlayabilir (Maviş ve Akoğlan 1996:107).

vi- Turizmin Sosyal Fonksiyonlarından Toplum Kişilerini Yararlandırmak: Turizm politikasının hedefi, turizmin kültürel, dinlendirici, eğlendirici özelliklerinden mümkün olduğu kadar çok bireyin yararlanmasını sağlamaktır. Bu, turizmin insancıl fonksiyonunu oluşturur.

vii- Dış Ödemeler Dengesine Olumlu Katkıda Bulunmak: Turizm politikasının amacı, turizmden sağlanan net döviz girdilerinin miktarını arttırarak turizmin dış ödemeler dengesine olan net katkısını çoğaltmaktır.

Turizm politikasının turizmin döviz girdisi sağlayıcı fonksiyonundan azami ölçüde yararlanmak hedefi, özellikle gelişmekte olan ve yeterli ihracat yapmadıkları için döviz darboğazına giren ülkeler açısından son derece önemlidir. Turizm, bu tür ülkeler için en kısa dönemde gerekli döviz sağlayabilecek önemli bir alternatifi oluşturmaktadır. Bu alternatifi gerektirdiği şekilde değerlendirmek için turistik yatırımların öncelikle üst yapıya dönük olması, işletilmekte olan veya işletilmeye hazır kapasitelerden yararlanma olanağının en üst düzeye çıkarılması, kaynakların üst yapı yatırımlarında kullanılması, hızla tamamlanabilecek alt yapı yatırımlarına öncelik verilmesi gerekmektedir.

viii- Gelir Dağılımındaki Eşitsizliklerin Azalmasına Katkıda Bulunmak:

Turizm politikasının bir amacı, yeni istihdam alanları açarak ve nitelikli personel istihdam oranını arttırarak gelir dağılımındaki eşitsizliği kısmen gidermektir. Turizm, nitelikli iş gücünün istihdamını öngören bir hizmet sektörüdür. Nitelikli işgücü, verimliliği ve buna bağlı olarak ücreti daha yukarı düzeyde bulunan bir emek grubudur. Turizm, özelliği gereği, istihdam ettiği nitelikli emek-verimlilik-ücret ilişkileri içinde çalışanların daha yüksek ücret almalarını sağlayarak gayri safi milli hasılanın adil bölüşümüne katkıda bulunur (Olalı 1990:41-44).

ix- Ekonominin Üretim Çeşitliliğini Arttırmak: Ulusal ekonomiler, üretim bakımından belirli üretim çeşitlerine dayandığından ekonominin gerek ihracat gerekse ithalat bakımından dışa bağımlılığını arttırır. Ekonomi, az çeşitle mal ürettiğinden diğer bir çok ihtiyaçları ithalat yolu ile karşılamak zorunda kalır. Bu da dış ticaret ve ödemeler dengesi ile ilgili sorunlar yaratır. Turizm, her şeyden önce dolaylı ve dolaysız bir ihracat türü, sonra da üretim olanaklarını yaratmak için itici güç olarak ihracat türü, bir üretim çeşidi oluşturur. Böylece turizm politikasının hedefi, bu üretim çeşidini arttırmaktır (Maviş ve Akoğlan 1996:108).

x- Bölgeler Arasındaki Gelişme Ayrıcalıklarını Gidermeye ve Dengeli Kalkınma Hedefine Katkıda Bulunmak: Turizm, ekonomik kalkınma için iyi bir gelir kaynağı olmasının yanında, ülke için de bölgelerarası dengesizliği gidermede iyi bir etkidir. Ekonomik bakımdan yeterli düzeyde gelişmemiş ülkeler, doğal ve tarihsel değerlerini sunarak gelir sağlarlar. Ekonomik üretim ve çalışma alanlarını,

çeşitlerini genişletirler, zenginleştirirler. Turistik yatırımlar, yatırımın gerçekleştirdiği bölgeye diğer bölgelerden kaynak transferi yapılmasını sağlamaktadır. Bu kaynak transferi, ekonomik faaliyetleri canlandırmakta, ek gelir ve istihdam imkanları yaratmaktadır.

Bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi bakımından, turizm potansiyeline sahip bölgelerin turistik yönden kalkınmaları ve dengeli bir şekilde gelişmeleri, planlı ve etkin bir turizm politikası sonucunda mümkün olmaktadır (Karaçor 1994:74).

xi- Doğal ve Tarihsel Kaynakları Korumak: Bir ülke veya bölgeye sağladığı ekonomik yararlardan dolayı turizm, sadece döviz getiren bir kaynak olarak görülmemelidir. Özellikle sanayileşme yolu ile kalkınmanın bir alternatifi gözüyle bakılmamalıdır. Turizmi sadece ekonomik açıdan ele alan görüş ve politika, doğal ve sosyal çevrenin tahrip olmasına neden olur.

İsabetli bir turizm politikası ve planlaması, turizmin temel kaynaklarının korunmasını, onların gelecek nesillere aktarılmasını, kaynaklardan rasyonel biçimde yararlanılmasını, dolayısıyla ekonomik menfaatlerin de sürekliliğini mümkün kılar. En önemlisi, turizm politikası ve planlaması sayesinde, bir yandan gelişen sanayi, şehirleşme, yükselen gelir ve refah ile seyahat ve dinlenme arzusu, ihtiyaç ve olanakları artan insanlara bu ihtiyaçlarını karşılayabilecek tarihsel ve doğal çevre zenginlikleri korunmuş olur (Olalı 1990:45).

xii- Turizmin Sağlık ve Politik Fonksiyonlarından Daha Çok İnsanın Yararlanmasını Sağlamak: Turizmin toplum bireylerinin dinlenmelerini, tatil yapmalarını, seyahat etmenin maddi ve manevi yararlarından faydalanmalarını sağlama gibi fonksiyonları vardır. Aynı zamanda insanları birbirine yaklaştırma, hoşgörü sahibi olmalarını sağlama gibi özellikleri de bulunmaktadır. Turizm politikasının bir hedefi de toplumdaki daha çok bireyin turizmin sağlık ve politik fonksiyonlarından yararlanmasını sağlamaktır.

xiii- Diğer Hedefler: Turizm politikasının sayılan hedeflerin dışında, turizm alanında çeşitli psikolojik ve sosyal engelleri ortadan kaldırmak, çeşitli yanlış fikir ve davranışları engellemek gibi hedefleri de vardır. Ayrıca turizm alanında çeşitli meslek teşekküllerinin kurulmasını özendirmek ve desteklemek, turizm politikasının önemli hedeflerindedir (Alaca 1997:30-31).

1.2.2. Türk Turizm Politikaları

Türkiye'nin turizm politikalarını, planlı dönemden önce (1923-1962) ve planlı dönemde (1963-2006) olmak üzere, başlıca iki bölümde incelemek mümkündür.

1.2.2.1. Planlı Dönem Öncesi Türkiye'nin Turizm Politikaları (1923-1962)

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılında Reşit Saffet Atabinen ve bir grup aydın tarafından kurulan "Türkiye Seyyahin Cemiyeti", turizm alanında faaliyet gösteren ilk örgüt olmuştur. Cemiyet daha sonra "Türkiye Turing Kulübü" ve ardından "Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu" adlarını almıştır. Cemiyet, İstanbul ve Bursa gibi önemli şehirleri, buralardaki tarihi ve kültürel değerleri yurtdışında tanıtmayı amaç edinmiş, başlangıç olarak da kruvazyer gemileriyle gelen turistlerin limandan geçişlerini kolaylaştıracak birtakım önlemlerin alınmasını sağlamış, bu arada bazı kuruluşlarla işbirliği yaparak turistlerin küçük vapurlarla taşınmalarını kabul ettirmiş, taksi, kayak ve hamal tarifeleri hazırlatarak lüzumlu yerlere astırmıştır (Hadjinicola ve Panayi 1997:874).

Cemiyet, 1930 yılında kamu yararına çalışan dernek olarak tanınarak gümrük ve trafik mevzuatı ile ilgili özel görevler üstlenmiştir. Turing ve Otomobil Kurumu, uzun yıllar turizm konusunda devlet organı gibi çalışmıştır. Kurumun çalışmaları sonucunda ilk kez Türkiye'nin turizm prospektüslerini, afişlerini, karayolu haritalarını bastırılmış, tercüman rehberlik sınavlarını ilk kez düzenlemiş, turizm ile ilgili ilk incelemeleri gerçekleştirmiştir (Kozak vd. 2001:106).

Turizmin Türk kamu yönetimi içinde yerini alması, 1934 yılında 2450 sayılı “İktisat Vekaleti Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun”la kurulan “İktisat Bakanlığı” içinde “Türk Ofisi” dairesine bağlı “Turizm Bürosu”nun kurulması ile başlamıştır. Turizmin söz konusu kanunda öngörülen görevleri yayın, propaganda ve turizm işleri olarak belirlenmiştir. 1938 yılında Turizm Bürosu, Turizm Şube Müdürlüğü’ne dönüştürülmüştür.

1940 yılında turizm işleri “Matbuat Müdürlüğü” bünyesine alınmıştır. 1943 yılında “Basın-Yayın Umum Müdürlüğüne” dönüşen kuruluşun bünyesindeki Turizm Dairesi’ne çeşitli görevler yüklenmiştir (Öztaş 2002:8).

Basın-Yayın Umum Müdürlüğü, 1949 yılında 5392 sayılı kanunla “Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü” adını almıştır. Bu Genel Müdürlük içinde turizm faaliyetlerinin daha etkin bir biçimde sürdürülebilmesi için “Turizm Dairesi” kurulmuştur. Kurulan bu dairenin yanında aynı kanununun 17. maddesi gereğince “Turizm işlerine verilecek yönü ve alınacak tedbirler hakkında düşüncelerini bildirmek üzere” ayrıca bir de “Turizm Danışma Kurulu” oluşturulmuştur (Andaç 2004:6). Danışma Kurulu, 19 Aralık 1949 tarihinde ilk toplantısını (I. Turizm Danışma Toplantısı) yaparak ulusal turizm politikasının oluşturulması yönünde ilk adımları atmıştır. Toplantı sonunda “Turizm Ana Programı” adı altında Türkiye’de turizm sektörünün geliştirilmesi amacıyla alınması gereken önlemleri içeren bir program hazırlamıştır (Köseoğlu 2000:66).

1950 yılında çıkarılan “5647 Sayılı Turizm Müesseseleri Teşvik Kanunu”, Türkiye’de turizmin geliştirilmesi amacıyla çıkarılan ilk yasal düzenleme olmuştur. Bu yasayla hangi işletmelerin “Turizm Müessesesi” olacakları, yasanın konusu olan teşvik tedbirlerinden hangi işletmelerin yararlanacakları, teşviklerden yararlanma koşulları ve turizm işletmelerinin denetlenmesine ilişkin ilkelere ait düzenlemeler yapılmıştır.

Turizm sektöründeki yatırımları teşvik etmek amacıyla 1953 yılında 6086 sayılı “Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu” çıkarılmış ve böylelikle turizm

politikalarının ana ilkelerinin belirlenmesi ve turizmin ulusal ekonomi içerisindeki yerini sağlayacak girişimlerinin hızlandırılması amaçlanmıştır (Kozak vd. 2001:109).

1950 yılında turizm sektörüyle ilgili olarak gerçekleştirilen bir başka düzenleme de Türkiye Emlak Kredi Bankası'nın bir milyon liralık "Turizm Kredisi Fonu" oluşturmasıdır. Ayrıca Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu'nun amaçlarını gerçekleştirebilmek için 1955 yılında 10 milyon lira sermayeli "Türkiye Turizm Bankası" kurulmuştur. Bu banka daha sonra 4 Mayıs 1960 tarihli ve 7470 sayılı kanunla, 300 milyon TL. sermaye ile "T.C. Turizm Bankası"na devir olmuştur (Öğüt vd. 2003:22).

1954 yılında yürürlüğe giren 6224 sayılı "Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu" ile "Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu" bir arada düşünüldüğünde yerli yatırımların teşviki ile birlikte yabancı sermayenin de Türkiye'ye girmesi ve yatırım yapması kolaylaştırılmıştır.

1957 yılında "Basın ve Turizm Genel Müdürlüğü", "Basın Yayın ve Turizm Vekaleti" adıyla bakanlık olmuştur. Temmuz 1963 yılında Bakanlık, "Turizm ve Tanıtma Bakanlığı" adını alarak turizm faaliyetlerine bir disiplin ve şekil getirilmiş ve turizm faaliyetleri daha bilinçli yapılmaya başlanmıştır.

Türkiye'de 1950-1962 yılları arasındaki dönemde, Türkiye'deki uluslararası turizm gelişmesine ait istatistiksel bilgiler Tablo 1' de verilmiştir. 1950 yılında 3 300 olan turizme uygun yatak sayısı yaklaşık 7 kat artarak 1962 yılında 22 050'ye, 1950 yılında 28 625 olan gelen turist sayısı yaklaşık 6 kat artarak 172 867'ye ulaşmıştır. Aynı dönemde yurtdışına giden kişi sayısı 1953 yılında 80 000 iken 1960 yılında bu sayı 28 000 kişiye düşmüştür. 1960 yılında ülkemize gelen yabancılar ile yurt dışına giden vatandaşların sayısında büyük düşüşler yaşanması, turizm mevsiminin başlaması sırasında meydana gelen 27 Mayıs İhtilali'nin turizm için yarattığı olumsuz şartların etkisine bağlanmaktadır (Köseoğlu 2000:67-68).

**Tablo 1: Planlı Dönem Öncesinde Türkiye’de Turizm
(1950-1962)**

Yıl	Turizme Uygun Yatak Sayısı	Gelen Turist Sayısı	Turizm Gelirleri (Bin \$)	Turizm Giderleri (Bin \$)	Gelir-Gider Dengesi
1950	3 300	28 625	-	-	
1951	-	31 377	4 317	573	3 744
1952	6 219	38 837	2 287	721	1 566
1953	-	70 055	2 350	612	1 738
1954	-	71331	1 771	612	1 159
1955	9 000	79 369	1 979	625	1 354
1956	-	99 414	2 495	1 266	1 229
1957	-	100 803	1 041	270	771
1958	-	114 744	1 535	23	1 512
1959	12 326	126 610	4 756	1 156	3 600
1960	14 200	94 077	5 460	673	4 787
1961	-	129 104	6 880	3 977	2 903
1962	22 050	172 867	7 316	8 658	-1 342

Kaynak: Yusuf Köseoğlu, Türk Turizm Politikalarının Tespitinde Hedefler ve Türkiye’nin Rekabet Şansını Arttırıcı Tedbirler. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi 2000:68.

Bu dönem ile ilgili olarak bir analiz yapıldığında, 1950 yılına kadar turizm alanında ciddi adımların atılmadığı söylenebilir. Bununla birlikte 1923-1950 yılları arasında, bir yandan dünyanın siyasal konjonktürünün inişli-çıkışlı ve çoğu zaman savaş içerisinde bir yaşamının sürdürüldüğü bir döneme denk gelmesi ile turizm hareketlerinin dünya genelinde sönük geçmesi, öte yandan da yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin içte ve dışta çözmesi gereken ekonomik, siyasal ve toplumsal sorunların bulunması, Türkiye’de turizmle ilgili çalışmaların gerektiği şekilde yapılamamasına yol açmıştır. Ancak 1950-1960 döneminde, o dönemin iktidarının da ekonomik anlayışının etkisiyle bu alanda bazı öncü çalışmalar yapılmıştır (Kozak vd. 2001:111).

Plan öncesi dönemde turizmde büyük gelişmeler elde edilmemesine karşılık bu dönem, turizmin devlet teşkilatı içinde yerini almasına öncülük etmiştir. Dönem boyunca turizmin gelişmesi için yapılan çalışmalar planlı kalkınma döneminin alt yapısını teşkil etmiştir denilebilir.

1.2.2.2. Planlı Dönemde Türk Turizm Politikaları

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1961 Anayasası'nın iktisadi ve sosyal hayatın düzenlenmesi ile ilgili 41. maddesi; "İktisadi ve sosyal hayat; adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlaması amacıyla düzenlenmiştir. İktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek; bu maksatla, milli tasarrufu arttırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve kalkınma planlarını yapmak devletin görevidir." hükmünü getirmiştir. 1961 Anayasası'nın 129. maddesinde ise; "İktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma plana bağlanır; kalkınma bu plana göre gerçekleştirilir." hükmü getirilmiştir (Köseoğlu 2000:68).

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1982 Anayasası'nın 166'ncı maddesinde ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın, özellikle sanayinin ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu şekilde hızla gelişmesi,ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesinin yapılarak verimli şekilde kullanılmasını planlamak; bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak devletin görevidir. Planda, milli tasarrufu ve üretimi artırıcı, fiyatlarda istikrar ve dış ödemelerde dengeyi sağlayıcı, yatırım ve istihdamı geliştirici tedbirler öngörülür, kaynakların verimli şekilde kullanılması hedef alınır. Kalkınma girişimleri bu plana göre gerçekleştirilir (Karluk 2004:52).

1963 yılından itibaren Beş Yıllık Kalkınma Planları uygulamasına başlanmıştır. Hazırlanan bu Beş Yıllık Kalkınma Planları iktisadi plan niteliğindedir. İktisadi plancılığın tanımı şöyle yapılabilir; "Belirli bir dönemde belirli sosyo-ekonomik amaçlara ve sayısal olarak ifade edilebilen hedeflere ulaşmak için bu işle görevlendirilmiş organlar tarafından ve daha önceden saptanan araçları kullanmak suretiyle belirli bir bölgede yürütülen faaliyetlerin tümüne denir" (Kozak vd. 2001:114).

Hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planları'nın amaçlarını teknik, ekonomik, politik ve yapısal değişiklikler öngören amaçlar şeklinde dört başlık altında toplamak mümkündür (Karlı 1997:77-79):

i- Teknik Amaçlar

- Gelecekle ilgili olarak alınacak kararları planlamak,
- İşletmecilik prensiplerini özel kesimden kamu kesimine aktarmak,
- Piyasa araştırması yapmak,
- Geleceğe ait belirsizlikleri ve riskleri mikro veya makro düzeyde azaltmak, minimum kılmak,

ii- Ekonomik Amaçlar

- Kaynakların optimal kullanımı,
- İşgücünün tam kullanımı,
- Üretim kapasitesinin tam kullanımı,
- Yaşam standardının ve refahın en yüksek düzeye çıkarılması,
- İktisadi büyümenin maksimum kılınması,
- Ekonominin dengeli kalkınması ya da dinamik bir genel dengeye ulaşılması,
- Ekonomide konjonktür hareketlerinin etkisini en alt düzeye indirmek veya yok etmek,

iii- Politik Amaçlar

- Milli savunma ya da silahlanma amacına yönelik planlama,
- Askeri ve ekonomik açıdan bir savaşın kazanılması için yapılan planlama,
- Ulusal birliğe ulaşmak,
- Çeşitli sosyal sistemler arasındaki rekabetten galip çıkma amacına yönelik planlama,

iv- Yapısal Değişiklikler Öngören Amaçlar

- Kurumsal yapı değişikliklerinin ekonomik yapı üzerindeki etkilerinden faydalanmak,

- Ekonomideki tekellerin olumsuz etkilerini düzen altına almak veya kaldırmak,
- Ekonomik yapısal değişiklik öngören, yani sanayileşmeyi plana alan amaçlar,
- Toplumun yapısını değiştirmeyi hedef alan amaçlar.

Bu amaçlar doğrultusunda Türkiye’de planlama perspektif plan, beş yıllık plan ve kısa dönemli planlar şeklinde üç temel aşamada gerçekleştirilmiştir (Öztaş 2002:9):

i- Perspektif Planlar: Uzun vadeli plan olarak da nitelenen bu planlar, hızlı bir ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için bütün olarak ekonomide veya çeşitli sektörlerde karşılaşılabilecek sorunların çözümünü gösteren genel nitelikte makro hedefleri içermektedir.

ii- Beş Yıllık Kalkınma Planları: Orta vadeli planlar olarak nitelenen bu planlarda idari ve siyasal gerekler yanında baraj, liman, demiryolu, karayolu yapımı ve yüklemesine, elektrik santralleri, sulama projeleri ve ağır sanayi yatırımlarının tamamlanıp işletmeye açılmasına imkan verecek bir süre seçilmiştir.

iii- Kısa Dönemli Planlar: Bu tür planlar “Yıllık Programlar” olarak da adlandırılmaktadır. Diğer iki plandan daha açık ve ayrıntılıdır. Yıllık planlar, beş yıllık planların yıllık uygulamalarının gösterilmesinden meydana gelmektedir.

1960 yılına kadar turizm sektörüne gereken önemi göstermemiş olan devlet, bu yıldan sonra düzenlenen ve uygulamaya başlanan gelişme politikası niteliğindeki beş yıllık kalkınma planlarında, turizmin geliştirilmesi için gerekli önlemlere yer vermiştir. Türkiye, 1963 yılından bu yana, planlı karma ekonomi politikası ilkelerini uygulamaktadır. Bu ekonomik politika “Gelişme ve Kalkınma Politikası” niteliğinde olup ayrıntıları “Beş Yıllık Kalkınma Planları”nda ve “Yıllık Programlar”da yer almaktadır. Kalkınma planları mevcut durumun analizi, araştırılması, kalkınma hedefi ve stratejileri, bu hedeflere ulaşılması için gerekli tüm ilke ve araçları kapsamaktadır.

Planlı dönemde hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planları “Kamu sektörü için emredici, özel sektör için ise yol gösterici ve özendirici” niteliğe sahiptir. Bunun yanı sıra kamu sektörü, özel sektörü özendirici, ona yol gösterici rol oynayarak çeşitli önlemler almaktadır” (Usta 1993:198).

Cumhuriyet sonrası turistik gelişim içerisindeki en önemli ve üzerinde durulması gereken dönem 1982 sonrası dönemidir. Bu dönem içerisinde Türkiye turizm tarihinde önemli mesafeler katedilmiş, birkaç yıllık bir süre içerisinde ulaşılan turistik arz kapasitesi, elde edilen döviz miktarı ve ulaşılan yabancı turist sayısında büyük gelişmeler yaşanmıştır. Çalışmanın konusu 1982 sonrası dönemdeki Türk Turizm Politikaları olmasına rağmen, konunun bütünlük sağlaması ve daha iyi anlaşılması açısından 1963-1977 yılları arasındaki dönem içinde uygulanan Birinci Beş Yıllık, İkinci Beş Yıllık ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları kısaca incelenmiştir.

1.2.2.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Turizm Sektörü (1963-1967)

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda Türkiye’nin turizm potansiyeli fark edilmiş, gelişen turizm hareketi ve Türkiye’ye doğru kayan talep göz önüne alınarak gerekli yatırımların yapılması kararlaştırılmıştır. Bu plan döneminde izlenecek temel politikalar; Türkiye’nin ödemeler dengesi açığının kapatılmasında turizmden daha geniş ölçüde yararlanmak ve Türkiye’ye yönelen turizm talebini daha iyi değerlendirmek amacıyla zengin tarih ve doğal kaynaklarını da geliştirecek bir biçimde gerekli yatırımların yapılması, tanıtma faaliyetlerine ağırlık verilmesi ve turizm endüstrisinin çeşitli alt dallarının canlandırılması olarak belirlenmiştir. Ülke kaynaklarının sınırlı olması nedeniyle turistik yatırımların turizm potansiyeli yüksek olan bölgelerde yoğunlaştırılması için çeşitli talep ve pazar araştırmaların yapılması, turizmi geliştirmek için diğer ülkelerle ikili turizm anlaşmaları imzalanması ilke olarak kabul edilmiştir (DPT 1963:426).

Birinci Plan Dönemi sonucunda beklenen talep artışı gerçekleşmiştir. Plan dönemi sonucunda 1 488 000 turist hedeflenirken, gerçekleşen turist sayısı 1 804 535

kişi olmuş, plan hedefi aşılmıştır. Gerçekleşme oranı % 121,3 olmuştur. 1963 yılında 198 841 olan turist sayısı, 1967 yılında % 189'luk bir artış göstererek 574 055 kişiye ulaşmıştır. Turizm gelirleri yönünden bu plan döneminde beklenen gelir elde edilememiştir. 1963 yılında yaklaşık 7,7 milyon dolar olan turizm gelirleri, 1967 yılında % 72'lik bir artışla 13,2 milyon dolara ulaşmıştır. Plan dönemi sonunda toplam 139,0 milyon dolar olarak hedeflenen turizm gelirleri, dönem sonunda 55,1 milyon dolar olarak % 39,6 oranında gerçekleşmiş, plan hedeflerinin bir hayli altında kalmıştır.

Birinci Plan döneminde, direkt turizm yatırımı olarak kabul edilen, yatak kapasitesini arttırmaya yönelik yatırımlar (otel, motel, pansiyon, tatil köyleri), toplam yatırımların 507,8 milyonunu meydana getirmiştir. İkinci sırayı turistik değerlere yapılan yatırımlar izlemiştir. Propaganda harcamaları 150,0 milyonla önemli bir harcama kalemi olarak öngörülmüştür.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde öngörülen tedbirler, uygulamadaki aksaklıklar nedeni ile zamanında alınamamıştır. Beklenen talep artışı gerçekleşmiş, ancak dış turizm gelirleri ve sektördeki arz kapasitesi nitelik ve nicelik yönlerinden gerekli gelişmeyi gösterememiştir. Kamu ve özel sektör kuruluşları arasında turizm alanında gerekli koordinasyon sağlanamamış; tanıtım, eğitim çalışmaları ve turizm kredi politikaları için gerekli örgütlenme tam olarak kurulamamış, turizm sektörünü teşvik edici mali ve hukuki tedbirler yerine getirilememiştir (DPT 1967:593).

1.2.2.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Turizm Sektörü (1968-1972)

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, turizmin ekonomik, sosyal ve kültürel fonksiyonlarından tam olarak yararlanmak; turizm gelirlerini, yabancı turist sayısını ve ortalama tüketimlerini arttırmak; iç turizmin geliştirilmesi, turizm yatırımlarının kitle turizmine dönük olması; sektörde uygulanacak fiyat politikalarının uluslararası rekabet şartlarına göre düzenlenmesi; yatırım politikalarında alt yapı tesislerinin

kamu sektöründe ele alınması; üst yapı yatırımlarının özel sektöre bırakılması ve teşvik sağlanması temel ilkeler olarak benimsenmiştir (Andaç 2004:10).

İkinci Plan Döneminde, 1968 yılı hariç, plan hedeflerinin gerisinde kalmıştır. Dönemin sonunda 4 828 000 kişi hedeflenmiş, bu hedef 3 982 023 kişi olarak gerçekleşmiştir. Gerçekleşme oranı % 82,5 olmuştur. Dönem sonunda 422 milyon dolar olarak hedeflenen toplam turizm gelirleri 278,9 milyon dolar olarak gerçekleşmiş ve öngörülen hedefler ancak % 66,1 oranında tutturulmuştur. Turizm giderlerinde ise dönem sonunda hedeflenen 275 milyon dolar toplam gider, 224,8 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (DPT 1972:616).

Kamu yatırımları bazı örnek tesisler dışında genellikle alt yapı ve tamamlayıcı yatırımlara yönelmiştir. Özellikle devlet tarafından Birinci Plan Dönemi'nde yapımına başlanan otel ve tatil köyleri, İkinci Plan Dönemi'nde tamamlanmış ve işletmeye açılmıştır. Ayrıca İkinci Plan Dönemi'nde konaklama tesisleri daha çok özel sektör tarafından yapılmış ve teşvik tedbirleri ile desteklenmiştir. Bu dönemde turizm politikasının ilkesi, kitle turizminin geliştirilmesi olmuştur. Dönemin son yıllarında, özellikle fiziksel planları tamamlanmış alanlarda, kitle turizmine uygun tesislerin yapılması için teşvik tedbirleri getirilmiş, fakat sektörün finansmanında kredi ihtiyacı tam olarak karşılanmamıştır. Bu plan döneminde yıllık % 14 oranında artan belgeli tesisler, 1971 yılında 31 235 yatağa ulaşmış ve büyük çoğunluğu Marmara Bölgesi'nde yoğunlaşmıştır. Turizm sektörü için yetiştirilen personel, nitelik ve nicelik bakımından yetersiz kaldığı gibi elemanların tamamında da ihtisas alanlarında istihdam sağlanamamıştır (Köseoğlu 2000:71).

1.2.2.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında Turizm Sektörü (1973-1977)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemine kadar turist sayısı ve turizm gelirleri plan hedeflerin altında gerçekleşmesine rağmen dünya turizm gelirleri ve turist sayısı dünya gelişme hızından fazla olmuştur. Birinci plan döneminde devlet tarafından yapılan büyük tesis yatırımları tamamlanmış, ikinci plan döneminde

devlet alt yapı yatırımlarına yönelmiş, tesis yatırımlarını özel sektöre bırakmış, özel teşvik tedbirleriyle desteklemiştir.

Üçüncü Plan süresi içerisinde dış turizmi, iç turizmi ve sosyal turizmi geliştirmek, tanıtmaya, organizasyon ve denetim faaliyetlerini kitle turizmi esaslarına göre yürütmek temel hedeftir. Bu hedeflere ulaşmak amacıyla turizm yatırım ve işletmeciliğinde dış ve iç turizm talebine uygun biçimde özel sektöre ağırlık verilmesi, turizmin hızla geliştiği alanlarda arazi kullanımı ve tesis alt yapısı ilişkilerinin düzenlenmesi, otel ve rekreasyon tesislerinin düzensiz olarak gelişmesini önlemek amacıyla fiziksel planlama çalışmalarına devam edilmesi, bunların yanında kıyıların, turistik ve ulusal park niteliğindeki alanların toplum yararına kullanılmasını ve korunmasını sağlayacak mevzuat hazırlanması ve sosyal turizmin gelişmesine önem verilmesi amaçlanmıştır (DPT 1972:616-617).

1973 yılında başlayan ekonomik durgunluk ve petrol bunalımı, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de turizm hareketlerini sınırlamıştır. Bunun sonucunda Üçüncü Plan Dönemi’nde de imkan ve ihtiyacı dahilinde gelişemeyen turizm sektörü, gelişme hızını devam ettirememiş ve özellikle yatırımlar bakımından duraklama devresine girmiştir. Bu plan döneminde toplam yabancı gelişleri 8 051 000 kişi olarak hedeflenmiş ancak 7 329 991 kişi ile % 91 oranında gerçekleşmiştir. Dönem sonunda toplam hedeflerin altında kalmıştır. Aynı dönem sonunda toplam turizm gelirleri 669,7 milyon dolar olarak hedeflenmiş, % 142,1’lik bir oran ile ülkeye 951,5 milyon dolarlık döviz girişi sağlanmıştır. Turizm giderleri ise plan sonunda 402,9 milyon dolar olarak hedeflenmiş, ancak dönem sonunda 876,2 milyon dolar olarak toplam plan hedeflerinin bir hayli üzerinde gerçekleşmiştir. Belgeli tesislerde yatak adedi yılda ortalama % 10,2 oranında artarak 50 379’a çıksa da hedeflenen sayıya ulaşamamıştır. Dış turizm giderleri beklenenden daha hızlı artmıştır. 1972 yılında 59,3 milyon dolar olan turizm giderleri, yılda % 35,2 oranında artarak 1977 yılında 268,8 milyona ulaşmıştır. Bu dönemde “turizm faaliyetlerinin Türkiye’nin her tarafına dağılmasına alt ve üst yapı bakımından bazı verimsiz yatırımlara sebep olacağı saptanmış, bu nedenle yatırımların öncelikli bölgelerde yoğunlaştırılması ilkesi benimsenmiş, uygulamada Akdeniz, Göreme,

Uludağ, Güney Ege ve kısmen Marmara bölgelerinde fiziksel Planlama Çalışmalarına gidilmiştir” (DPT 1978b:340).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, çeşitli nedenlerle 1978 yılına yetiştirilemediğinden bu yıla özgü bir program hazırlanmıştır. Bu yılda gelen turist sayısı 1 910 000 kişi olarak hedeflenmiş, 248,8 milyon dolar gelire ulaşılması planlanmıştır. Bu yılda Türkiye'nin doğal ve kültürel zenginliklerinin değerlendirilerek halka sağlıklı dinlenme olanaklarının sağlanması amacıyla yönelik planlama çalışmalarına öncelik tanınması; turizm sektörünün gelişmesine ilişkin uzun dönemli hedeflerin organizasyonuna ve bunun mekanla ilişkisini belirleyen “Turizm Sektörü Ana Politikası” çalışmalarına hız verilmesi; Kıyı Yasası'nın çıkartılması için çalışmalar yapılması; organize turizm bölgelerinin saptanması; tanıtma, pazarlama ve enformasyon hizmetlerinde koordinasyonun sağlanması; Türkiye'ye yönelik bir tanıtma kampanyasına başlanması planlanmıştır (Kozak 2001:116).

1978 yılında gelen yabancı sayısı % 86,1 gerçekleşme oranı ile 1 644 177 kişi ve gelirler % 92,8 gerçekleşme oranı ile 230,4 milyon dolar olarak hedeflerin altında kalmıştır. Turizm giderlerinde gözlenen büyük gerileme nedeniyle bu yılda ödemeler dengesine 162,2 milyon dolarlık net katkı sağlanmıştır. Konaklama kapasitesindeki yetersizlik 1978 yılında da sürmüş, yatak sayısı 52 408 olarak belirlenmiştir. Bu yıl içinde 130 projeye 241 milyon lira ödenmiştir (DPT 1978b:340-341).

1.2.2.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında Turizm Sektörü (1979-1983)

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında öncekilerden farklı olarak kitle turizmi yanında bireysel turizm de ilke olarak benimsenmiştir. Bu plan döneminde, turizm yatırımı ve işletmeciliğinde kamunun etkinliğinin artırılması; yabancı sermaye ve küçük tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesinin özendirilmesi; kamuya ait dinlenme tesislerinin, daha geniş kitlelerin yararlanması için, tek merkezden yönetilmesi; kıyıların kamu yararlarına kullanılması için gerekli düzenlemelerin

yapılması amaçlanmıştır. Plan dönemi sonunda 468 milyon dolarlık net döviz geliri sağlanması, ülkeye gelen yabancı sayısının 13 942 000 kişiye, turizm gelirlerinin ise 2 418 milyon dolara ulaşması hedeflenmiştir (DPT 1978a:430-431) .

1979 yılı için gelen yabancı sayısının 2 178 100 kişi, gelirlerin ise 315,8 milyon dolar olması hedeflenmiştir. Bu yılda kıyılar ve turistik alanlar ile ilgili düzenlemelerin yapılması; ülkede bozdurulan turizm kaynaklı dövizin tümünün devlet hazinesine girmesi için gerekli mali ve yasal önlemlerin geliştirilmesi; yılın belirli aylarında yoğun talebin dengeli dağılımını sağlamak amacıyla yönlendirici önlemlerin alınması ve gerekli yatırımların yapılması; turizm eğitimi politikasının yeniden gözden geçirilmesi; yabancı uyruklu personel çalıştırılması konusunda gerekli kolaylıkların sağlanabilmesi için önlemlerin alınması; her turiste ve günübirlikçilere, Türkiye’de kalacağı gün başına döviz bozdurma zorunluluğunun getirilmesi için çalışmaların yapılması ve komşu ülkelerdeki potansiyeli değerlendirmek amacıyla ortak işletilecek olan tatil köyü girişimlerinin desteklenmesi planlanmıştır (DPT 1978b:341-342).

1979 yılında gelen yabancı sayısı 1 523 658 kişi ile % 70,0 oranında gerçekleşmiş, turizm gelirleri % 88,9 gerçekleşme oranı ile 280,7 milyon dolar olmuş ve her ikisi de hedefin altında kalmıştır. Bu yılda konaklama kapasitesindeki yetersizliği gidermek amacıyla kamunun öncülüğünde yeni konaklama yatırımlarına başlanmış, bununla ilgili olarak Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ve Turizm Bankası bünyesinde projelendirme çalışmaları sürdürülmüş ve bu projeler uygulamaya başlanmıştır. Kalkınma Bankası 185,3 milyon lira kredi sağlamış, 227,6 milyon lira ödeme gerçekleştirmiştir. Aynı şekilde Turizm Bankası tarafından 400 milyon liralık kredi ödemesi yapılması planlanmış, ancak 235 milyon liralık ödeme yapılabilmektedir (DPT 1979:242-243).

1980 yılı için gelen yabancı sayısının 2 461 300 kişi ve gelirlerin 369,2 milyon dolar olması hedef alınmıştır. Bu yılda kamu kuruluşlarının elinde bulunan bütün yatak kapasitesinin işletme, tanıtma ve pazarlama hizmetlerinin tek elden yürütülmesi amacıyla Turizm Bankası Genel Müdürlüğü bünyesinde yeniden organize edilmesi; yabancı turist girişlerinin artırılmasında Türk Hava Yolları'nı

etkin kılarak kuruluşun tanıtma, reklam ve pazarlama imkanlarının artırılması; kamu kamplarından, nitelikleri uygun olanların, dış turizme açılmasını sağlamak amacıyla sürdürülen çalışmaların bitirilmesi; turizmin öncelikli merkezlerde geliştirilmesine özen gösterilerek kıt kaynakların ülkenin her yönüne dağıtılıp verimliliği düşürmesinin önlenmesi planlanmıştır (DPT 1980a:78-79).

Dünya turizm hareketlerinde izlenen durgunluğa ilave olarak 12 Eylül 1980 öncesinde Türkiye'nin içinde bulunduğu anarşik ortam, turist girişini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu yılda gelen yabancı sayısı % 52,3 gerçekleşme oranı ile 1 288 060 kişi, gelirler de % 88,5 gerçekleşme oranı ile 326,7 milyon dolar olarak hedeflerin altında gerçekleşmiştir. Bu yılda, bir önceki yıla oranla yabancı turist başına döviz harcaması 254 dolardan 265 dolara yükselmiştir. 1980 yılında Kalkınma Bankası yatırımlar için 998,7 milyon lira kredi sağlamış, 425,6 milyon liralık kısmını kullanmıştır (DPT 1981:293).

1981 yılı için gelen yabancı sayısının 2 756 600 kişi, gelirlerin ise 454,8 milyon dolar olması hedeflenmiştir. Bu yılda, turizmin öncelikli merkezlerde geliştirilmesine özen gösterilmesi; İzmir ve Antalya Havaalanlarının yabancı uçakların tarifeli seferlerine açılması; yat turizminin geliştirilmesi ile ilgili yeni yasal düzenlemelerin yapılması; 1981 yılı kredi fonlarının dağıtımında önceliğin yarım kalmış tesislere verilmesi; tanıtma ve pazarlamanın yerli ve yabancı tur operatörleri aracılığı ile yapılması ve gerektiğinde bu hizmetin kamuca desteklenmesine öncelik verilmesi; 265 sayılı "Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Kuruluş Kanunu" ile 6086 sayılı "Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu" nun sektörün sorunlarını çözecek ve sektörde gelişmeyi sağlayacak şekilde yeniden hazırlanması planlanmıştır (DPT 1980b:298-299).

Ülkede sağlanan istikrarın etkisi ile 1981 yılı içinde dış turizm hareketleri olumlu yönde gelişmiş ve ilk sekiz ay verilerine göre gelen yabancı sayısında bir önceki yılın aynı dönemine oranla % 6,3'lük bir artış görülmüştür. Ancak bu olumlu gelişmeye rağmen bu yılda da hedeflerin altında kalınmış ve % 51,0 gerçekleşme oranı ile ülkemize 1 405 311 yabancı gelmiş, gelirler ise 381,3 milyon dolar ile % 83,8'lik bir oranda kalmıştır. 1981 yılında Turizm Bankası tarafından programlanmış

2,4 milyar liralık kredi tahsisinden yıl sonuna kadar 985 milyon lira ödeme yapılmıştır (DPT 1981:293). 10.09.1981 yılında “Turizm İşletmelerinde Personel Yetiştirme Temel Eğitim Kursları Yönetmeliği” çıkarılmıştır. Bu yönetmelik 1989 ve 1995 yıllarında yeniden düzenlenmiştir. 03.09.1981 tarihinde “Turizm Eğitim Merkezleri (TUREM) Kuruluş Yönetmeliği” çıkarılmıştır. Bu yönetmeliğin amacı, turizm endüstrisinin çeşitli alanlarında ihtiyaç duyulan personele faaliyet dallarında formasyon kazandırmak ve geliştirmek, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı personeline de kurs ve seminer yoluyla hizmet içi eğitimi vermek için Bakanlığın gerekli gördüğü yerlerde Turizm Eğitim Merkezi (TUREM) kurulmasını sağlamaktır (Andaç 2004:46-47).

1982 yılında yabancı turist girişinde beklenen gelişmeye paralel olarak turizm gelirlerinin 586,7 milyon dolara ulaşması hedeflenmiştir. Yurt dışına çıkan vatandaşların turizm giderlerinin ise 214 milyon dolar civarında gerçekleşeceği tahmin edilmiştir. Bu yılda, 1981 yılındaki programdan farklı olarak, yurt dışından gelen işçi ailelerinin ülkemizde turizm amaçlı tatil yapmalarını özendirmek gayesiyle gerekli çalışmaların yapılması; yerli ve yabancı tur operatörleri aracılığı ile yürütülen tanıtma ve pazarlama faaliyetlerinin Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın merkezi ve dış teşkilatlarınca desteklenmesine devam edilmesi; belgesiz konaklama tesislerinin iyileştirilmesine dönük çalışmaların hızlandırılması; turizm hareketleri ile ilgili istatistik verilerin yetersizliği dikkate alınarak Emniyet Genel Müdürlüğü'nün, ayrıntılı ve güncel bilgilerin toplanmasında sınır kapılarında geliştireceği bilgisayarlardan yararlanılması planlanmıştır (DPT 1981:294).

1982 yılında gelen yabancı sayısı % 45,1 gerçekleşme oranı ile 1 391 717 kişi, gelirler ise % 63,1 gerçekleşme oranı ile 370,3 milyon dolar olarak hedeflerin altında kalmıştır. Bu yılda Kalkınma Bankası, turizm yatırımlarına 7,5 milyar lira kaynak tahsis etmiş, 2,7 milyar lira ödeme yapmıştır (DPT 1982:324). Bu yıl hedeflerin altında kalınmasına rağmen turizme yapılan en büyük katkı 12.03.1982 tarihinde kabul edilen 2634 sayılı “Turizmi Teşvik Kanunu”dur. Bu kanun; turizm sektörünü düzenleyip geliştirecek, dinamik bir yapı ve işleyişe kavuşturacak tertip ve tedbirlerin alınmasını sağlamanın yanında turizm hizmeti ile bu hizmetin gereği

turizm bölgeleri, turizm alanları ve turizm merkezlerinin tespitiyle bunların geliştirilmelerine, turizm yatırım ve işletmelerinin teşvik edilmesine, düzenlenmesine ilişkin hükümleri kapsamaktadır. Bu kanun ile; turizm bölgelerinin, alan ve merkezlerinin tespiti; turizm sektöründe teşviklerden faydalanılabilmesi için turizm yatırım veya işletme belgesi alınması zorunluluğu ve doğal turizm kaynaklarının korunması ve kullanılması; imar planlarının İmar ve İskan Bakanlığı'na onaylanması; turizm alanlarında ve merkezlerinde Bakanlığın talebi üzerine imar planları yapılmış ve turizme ayrılmış yerlerdeki taşınmaz mallardan, hazine ve kamu kuruluşlarına ait olan yerlerle ormanların ilgili kuruluşlarca Bakanlığa tahsis edilmesi; turizm alanlarındaki kamu yatırımlarının öncelikle tamamlanması; belgeli işletmelerin fiyat tarifeleri genel hükümler çerçevesinde karara bağlanmıştır. İlgili kanunun teşvik ile ilgili esaslar ve hükümler bölümünde; teşviklerden yararlanma usul ve esasları; turizm kredilerinin tahsis edileceği öncelikli yatırımların belirlenmesi; Orman Fonu'na katkının taksitlendirilmesi; elektrik, havagazı ve su ücretlerinin belirlenmesi; haberleşme kolaylıklarının sağlanması; belgeli işletmelerde nitelikli yabancı uzman personel ve sanatkarların çalıştırılması; alkollü içki satışı ve talih oyunlarına özel izin tanınması; resim tatil, hafta sonu ve öğle tatillerinde faaliyete devam edilmesi; Turizm Geliştirme Fonu kurulması ve bu fonun kullanılması esasları karara bağlanmıştır. Diğer bölümlerde ise yat ve yat işletmeciliği, yatların karasularımızdaki seyir esasları, kalış süreleri ve kabotaj hakları; belgeli tesislerin denetimi, sınıflandırılmaları; kurallara uymayanların cezalandırılmaları karara bağlanmıştır (Sezgin 2001:197-210).

1983 yılı için gelen yabancı sayısı 3 458 300 kişi, gelirler ise 411,1 milyon dolar olarak hedeflenmiştir. Bu yılda; turizmin öncelikli yöre ve yerleşim merkezlerinde geliştirilmesine özen gösterilmesi; kıt olan kaynakların ülkenin her yönüne dağıtılması ve verimlilikteki düşüşün önlenmesi; Turizm Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü'nün bu yıl içerisinde dağıtacağı kredilerde önceliğin turizm alan ve merkezlerine, ana tur güzergahları üzerinde belirlenecek yerlere, ev pansiyonlarına, yatak kapasitesini arttırıcı tevsi yatırımlarına, yarım kalmış tesislerin tamamlanmasına ve belgesiz konaklama tesislerinin iyileştirilmesine verilmesi; yurda giren ve yurt dışına çıkan vatandaşlar konusunda ayrıntılı ve güncel bilgilerin

toplanmasında modern teknik imkanlardan yararlanılması; belgesiz konaklama tesislerinin iyileştirilmesine dönük çalışmaların hızlandırılması planlanmıştır (DPT 1982:325).

1983 yılında gelen yabancı sayısı % 46,9 gerçekleşme oranı ile 1 625 099 kişi, gelirlerde % 59,4 gerçekleşme oranı ile 411,1 milyon dolar olarak gerçekleşmiş, hedeflerin altında kalmıştır. Bu yıl Kalkınma Bankası 12,7 milyar lira kaynak ayırmış, 6,2 milyar lira ödeme yapmıştır. 1983 yılında turizmin geliştirilmesine yönelik birçok kanun çıkarılmıştır. Bunları şöyle sıralayabiliriz: 21.07.1983 tarihinde “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” çıkarılmıştır. Bu kanunun amacı; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir (Andaç 2004:40). 09.08.1983 tarihinde “Milli Parklar Kanunu” çıkarılmıştır. Kanunla yurdumuzdaki milli ve milletlerarası düzeyde değerlere sahip milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının seçilip belirlenmesine, özellik ve karakterlerinin bozulmadan korunmasına, geliştirilmesine ve yönetilmesine ilişkin düzenleme yapılmasına ilişkin esaslar belirlenmiştir. 09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı “Çevre Kanunu” ile bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi; kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması; su, toprak ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması; su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi; ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yapılacak düzenlemeleri ve alınacak önlemlerin belirlenmesi, ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli hukuki ve teknik esaslara göre düzenlemesi amaçlanmıştır (Boz 2004:144-146).

2634 sayılı “Turizmi Teşvik Kanunu” gereğince yönetmelikler çıkarılmıştır. Bu yönetmelikler, sektörün yönlendirilmesinde güncelliğin sağlanması olanağını vermiştir. Bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz: 19.04.1983 tarihinde “Turizm Yatırım İşletme ve Kuruluşlarının Denetimi Hakkındaki Yönetmelik” çıkarılmıştır. Amacı;

belgeli turizm yatırım ve işletmeleri ile Seyahat Acenteleri Birliğinin denetimine ve denetleme elemanlarının niteliklerine, atanmalarına, çalışmalarına ve yetkilerine ait esasların tespitini sağlamaktır. 23.03.1983 tarihinde çıkarılan “Turizm İşletmelerinin Bakanlıkla, Birbirleriyle ve Müşterileriyle İlişkileri Hakkındaki Yönetmelik”in amacı ise turizm işletme belgesi sahiplerinin birbirleriyle müşterileriyle ve bakanlıkla karşılıklı ilişkileri ile hak ve yükümlülüklerini uluslararası kurallar doğrultusunda düzenleyerek bu ilişkilerden doğacak anlaşmazlıkları asgariye indirmektir. 01.03.1983 tarihli “Belgeli Turizm İşletmelerinde Yabancı Personel ve Sanatkarların Çalıştırılması Hakkında Yönetmelik” in amacı da belgeli turizm işletmelerinde 2007 sayılı “Türkiye’de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun’a göre çalıştırılması yasaklanmış olan “Yabancı Uzman Personel” ve “Sanatkarların” nitelikleri ile sayılarının ve bunların çalışmalarına izin verilmesindeki usullerin tespitidir. 27.01.1983 tarihinde çıkarılan “Turizm Alanlarında ve Turizm Merkezlerinde İmar Planlarının Hazırlanması ve Onaylanmasına İlişkin Yönetmelik” de 2634 sayılı “Turizmi Teşvik Kanunu”nda tanımlanan turizm alanları ve turizm merkezlerinde imar planlarının hazırlanması ve onaylanmasında uyulacak usul ve esaslara ait hükümleri belirlemektir. 28.04.1983 tarihli “Kamu Arazisinin Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelik” de ise amaç 2634 sayılı “Turizmi Teşvik Kanunu”nun 8. maddesinde yer alan “Taşınmaz Malların Turizm Amaçlı Kullanımı” ile ilgili hükümlerinin uygulanmasına ilişkin usul ve şartları belirlemektir. “Turizmi Geliştirme Fonunun Denetlenmesine Ait Yönetmelik” 10.01.1983 tarihinde çıkarılmıştır. Bu yönetmelik, Turizmi Geliştirme Fonu’nun turizm alanları ve turizm merkezlerinde yer alacak yatırımların kredi ile desteklenmesi ve dış pazarlama imkanlarının geliştirilmesi amacıyla kullanımını sağlayacak, aynı zamanda yasal gelirlerin fona intikal işlemlerinin denetlenmesine ilişkin esasları belirleyecektir. 08.01.1983 yılında çıkarılan “Talih Oyunları Yönetmeliği”nin amacı “Belgeli Turizm İşletmeleri” bünyesinde kurulan talih oyunları mahallinin kuruluş ve işleyişine ilişkin usul ve şartları düzenlemektir. 28.05.1983 tarihli “Turizm Tesisleri Yönetmeliği”nin amacı, turizm yatırımı ve işletmelerinin geliştirilmesi, günün şartlarına uygun hale getirilmesi ve belgeli turizm yatırım ve işletmelerinin asgari niteliklerini belirleyerek bu tesisler arasında standart birliğinin sağlanması ve tesislerde kalitenin yükseltilmesidir. 27.02.1983 tarihli

“Turizm Bölgeleri, Turizm Alanları ve Turizm Merkezlerinin Belirlenmesi İçin Çalışma Gruplarının Oluşturulması Görev ve Yetkileri ile Çalışma Şekline İlişkin Yönetmelik” in amacı; turizm bölgeleri, turizm alanları ve turizm merkezlerinin belirlenmesinde görev alacak çalışma gruplarının oluşturulması, görev ve yetkileri ile çalışma şekline ilişkin esasların düzenlenmesidir. “Yat Turizmi Yönetmeliği” 04.08.1983 tarihinde çıkarılmıştır. Yönetmelik, yat limanları yatırım ve işletmeciliği, yat işletmeciliği, yabancı yatların karasularımızdaki seyir esasları ile Türkiye’deki kalış süreleri, kabotaj hakları ve yat turizminin geliştirilmesi amacıyla alınacak diğer tedbirlere ait hükümleri kapsamaktadır (Andaç 2004:21-24).

Dördüncü Plan döneminde de turizmden beklenen sonuç elde edilememiştir. Ülkemize gelen yabancı sayısı 13 942 000 kişi olarak hedeflenmişken, % 51,9 gerçekleşme oranı ile 7 233 845 kişide kalınmış; dönem sonunda hedeflenen toplam turizm geliri 2 418,1 milyon dolar olmuştur. Plan hedefleri % 73,2 oranında gerçekleşerek yine hedeflenenin altında kalınmıştır. Ancak dördüncü planın son yıllarında gelirlerde önemli artışlar olmuştur. Turizm giderleri de 1 027,5 milyon dolar olarak hedeflenmiş, dönem sonunda 549,3 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Plan döneminde 40 bin yatak hedeflenirken, ancak bunun % 33,8’i, yani 13 549 olarak gerçekleşmiştir. Bu düşüşte; inşaat maliyetlerinin yüksekliğinin, özel sektörün turizm kredileri ile yeterince desteklenmemesinin ve güvensizlik ortamının etkili olduğu tahmin edilmektedir.

Bu plan döneminde planlanan hedeflere genel olarak ulaşılamamasının önemli nedenleri; siyasi istikrarsızlık, anarşi ve terörün turizmi de olumsuz yönde etkilemesidir. Diğer taraftan etkin bir pazarlama sistemi, bu konuda fonksiyonu olan kuruluşlar arasında koordinasyon sağlanarak devreye sokulamamıştır. Plan döneminde, ilke olarak kamu kesimine ağırlık verilmesi benimsenmiş; ancak yatırımların % 60’ının özel sektör tarafından yapılması istenmiştir. Turizm sektöründe kredi kullanımı nisbi olarak artmıştır. 1983 yılı kredi kullanımında, 1982 yılına göre yüzde yüze yakın bir artış hedeflenirken, 1983 yılında programlanan kredi hacmi % 50 dolaylarında gerçekleşerek 6 312 milyon lira olmuştur (DPT 1984: 119-120).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma döneminde hedeflerin bir hayli altında kalınmasının yanında bu Beş Yıllık Dönemde 2634 sayılı yeni “Turizmi Teşvik Kanunu” ve bu kanunu destekleyen yönetmelikler çıkarılarak, bu dönemde turizme büyük önem verilmiştir. Özel sektöre, yabancı sermaye girişlerine, turizm alt yapısı, fiziksel planlama, sosyal ve kitle turizmine, doğal ve tarihsel çevrenin korunmasına, milli parklar kurulmasına, kıyı şeridinin korunması ve turizm eğitimine değer verilmiştir (Karlı 1997:106).

1984 Geçiş Programı, 1980 sonrasında hazırlanan ilk plan özelliğini taşımaktadır. Bu nedenle 1984 yılı programında “24 Ocak Kararları” ile getirilmek istenen uygulamaların izlerine rastlanmaktadır. 1984 yılı için hedeflenen yabancı sayısı 1 800 bin kişi ve beklenen gelir 452,4 milyon dolardır. Bu dönemde; turizmin öncelikli yöre ve yerleşim merkezlerinde geliştirilmesine özen gösterilmesi; turizm alanı, turizm merkezleri ile tur güzergahlarının üzerinde belirlenecek noktalardaki yerleşim merkezlerinin öncelikle geliştirilmesi; Türkiye’ye seyahat düzenleyen tur operatörleri ve havayolu şirketlerinin desteklenmesi amaçlanmıştır (Kozak vd. 2001:117).

Bu yılda gelen yabancı sayısı % 117,6 gerçekleşme oranı ile 2 117 094 kişi; gelir de %185,7 gerçekleşme oranı ile 840,0 milyon dolar olmuş, hedeflerin bir hayli üstüne çıkmıştır. 1984 yılındaki 3 369 900 milyon lira tutarındaki toplam sabit sermaye yatırımlarının % 0,89’u olan 30 100 milyon liralık kısım turizm yatırımları için kullanılabiliştir (Ünlüönen 1990:202). T.C. Turizm Bankası A.Ş. tarafından turizm sektörüne 18 554 milyon lira kredi tahsisi yapılmış, ancak ödeme 9 485 milyon lira olarak gerçekleşmiştir (DPT 1985b:267). 22.01.1984 tarihinde “Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmelik” çıkarılmıştır. Bu yönetmeliğin amacı korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarından meydana gelen özel müzelerin kuruluş, görev, yönetim, gözetim, denetim şekil ve şartlarını belirlemektir (Kozak 1999:701).

1.2.2.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Turizm Sektörü (1985-1989)

Bu plan döneminde “Türkiye’nin doğal ve kültürel varlıklarının turizm amacıyla değerlendirilmesi, doğal ve çevre değerinin turizm amaçlı kullanımı, korumalar ile turizm geliştirme stratejilerinin entegrasyonun sağlanması ilkeleri yer almaktadır (Kozak vd. 2001:119).

Bu plan döneminde dış turizm gelirlerinde yılda ortalama % 14,2, giderlerinde ise % 18,9 artışla dönem sonunda, 540 milyon dolarlık net döviz geliri sağlanması, Türkiye’ye gelecek turist ve ziyaretçi sayısı yılda % 10,8 artışla 12,3 milyon kişi, yurt dışına gidecek vatandaş sayısının ise yılda ortalama % 3,5 artışla 1217,8 kişi olması, belgeli konaklama tesisleri kapasitesinin inşa halindeki tesislerin yaratacağı ilave 38 bin yatak ile dönem sonunda 100 bin yatağa ulaşması hedeflenmiştir. Bu planda turizm politikası, turizm gelirlerini arttırmak, turist sayısını arttırmak, belgeli turistik konaklama tesis kapasitesini arttırmaktır. Bu dönemdeki ilkeler şu şekilde sıralanmıştır: Türkiye’nin tabii tarihi, arkeolojik ve kültürel varlığı; kış, av ve su sporları; festival, sağlık ve gençlik turizmi ile mevcut diğer turizm potansiyeli; ekolojik dengeyi koruma, çevreyi temiz ve sağlıklı tutma ve güzelleştirme ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmesi; Türkiye, OECD ve OPEC ülkelerinin yanı sıra Balkan ve Üçüncü Dünya Ülkeleri ile turistik ilişkilerini geliştirmesi; kitle turizmine öncelik verilirken bireysel turizmin de ihmal edilmemesi; turizm hareketleri ile ilgili istatistik verilerin toplanmasında modern teknik imkanlardan yararlanılması ve iç turizm hareketleriyle ilgili bilgilerin sağlanmaya çalışılması; doğal ve kültürel çevre değerlerinin turizm amaçlı kullanımıyla koruma stratejileri ile turizm geliştirme stratejilerinin entegrasyonun sağlanması; Turizm Bankası’nın doğrudan yatırım yapması yerine fonların kredi olarak kullanılmasıdır (DPT 1984:120).

1985 yılında gelen yabancı sayısı 2 000 000 kişi, gelirler 510 milyon dolar olarak hedeflenmiştir. Bu yıl, Turizm Teşvik Fonu arttırılarak gerek üst yapı yatırımlarına ve gerekse turizm pazarlama faaliyetlerine hız kazandırılması; mesleki eğitimin ve öğretimin her kademede otel okul sistemi içinde yabancı dilde yapılması;

turizmin öncelikli yöre ve yerleşim merkezlerinde geliştirilmesine özen gösterilmesi; kıt olan kaynakların ülkenin her yönüne dağılması ve verimliliğin düşmesinin önlenmesi; kitle turizmine öncelik verilmesi, ancak bireysel turizmin de ihmal edilmemesi ve çalışanların en uygun şartlarda tatil yapmaları ve dinlenmelerinin sağlanması planlanmıştır (DPT 1985a:92-93).

1985 yılında gelen yabancı sayısı % 130,7 gerçekleşme oranı ile 2 614 924 kişi olarak hedefi aşmış, gelirler de % 290,6 gerçekleşme oranı ile 1 482,0 milyon dolar olarak hedefin üstünde gerçekleşmiştir. Bu yılda Kalkınma Bankası 18,1 milyar lira kaynak ayırmış, 9,9 milyar lirasını kullanarak 8 105 adet yeni yatak kapasitesi yaratmıştır. 03.05.1985 tarihinde “İmar Kanunu” çıkarılmıştır. Bu kanunla yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların plan, fon, sağlık ve çevre şartlarına uygun oluşumu sağlanmıştır (Karşlı 1997:108). Bu yılda da çeşitli yönetmelikler çıkartılarak hukuki düzenlemeler geliştirilmeye çalışılmıştır. Bunlardan ilki 19.07.1985 “Turizmi Teşvik Kanunu’nun Cezai Hükümlerinin Uygulanması Hakkında Yönetmelik”tir. Amacı, kanunda belirtilen cezaların uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar ile ceza uygulamalarını karara bağlayacak kurulun oluşum şeklini belirlemektir. 19.07.1985 tarihinde de “Turizmi Teşvik Kanunu Gereğince Uygulanacak Para Cezalarının Tahsili ve Turizmi Geliştirme Fonuna Aktarılması Hakkında Yönetmelik” çıkarılmıştır. Bu kanun, turizm yatırım ve işletmecilerince ödenen para cezalarının tahsiline ve Turizmi Geliştirme Fonuna aktarılmasına ilişkin hükümleri kapsamaktadır (Andaç 2004:26). 10.06.1985 tarihli ve 3230 sayılı “Tanıtma Fonu Teşkili” ile 11.07.1939 tarihli ve 3670 Sayılı “Milli Piyango Teşkiline Dair Kanun un 4.üncü Maddesine Bir Bent Eklenmesi Hakkında Kanun” ile Tanıtma Fonu kurulmuştur. Bu kanunun amacı, yurt içinde ve dışında çeşitli yönleriyle memleketi tanıtmakla görevli kuruluşların kaynaklarını artırmak; Türk kültür varlığının yayılmasını sağlamak; Devlet arşiv hizmetlerini müessir hale getirmek; milletlerarası kamuoyunu memleketin menfaatleri istikametinde yönlendirmeye çalışmaktır (Andaç 2004:39). 1983 yılında çıkarılan “Kamu Arazisinin Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelik” 01.03.1985 tarihinde günün şartlarına uygun şekilde değiştirilmiştir (Kozak 1999:349).

1986 yılında gelen yabancı sayısının 2 200 000 kişi, gelirlerin ise 579,2 milyon dolar olması hedeflenmiştir. Bu yılda, turizm eğitim merkezlerinin modernize edilerek çağdaş otel işletmeciliğinin aradığı personeli yetiştirecek düzeye getirilmesi için otel-okul sistemine geçilerek yabancı dil ağırlıklı uygulamalı eğitimin yapılması; Turizm Teşvik Fonu'nun artırılarak üst yapı ve pazarlama faaliyetlerine hız kazandırılması; turizmin öncelikli yöre ve yerleşim merkezlerinde geliştirilmesi ve kıt olan kaynakların artırılmasına çalışılması; turizm mevzuatının günün şartlarına uygun hale getirilmesi; çalışanların en uygun şartlarda tatil yapmaları ve dinlenmelerinin sağlanması; Turizm Bankası kaynaklarının özel yatırımların verimliliğini ve hacmini artıracak yönde kullanılması planlanmıştır (DPT 1985b:268).

1986 yılında gelen yabancı sayısı % 130,7 gerçekleşme oranı ile 2 391 085 kişi ile hedefin üstüne çıkmış, gelirler % 209,8 gerçekleşme oranı ile 1 215,0 milyon dolar olarak hedefleri aşmıştır. Kalkınma Bankası yatırımlar için 80,3 milyar lira kaynak ayırmış, 28,4 milyar lira dağıtarak 12 210 adet yeni yatak arzı yaratmıştır (DPT 1986:266). 1983 yılında yayınlanan "Yat Turizmi Yönetmeliği", bu yılda günün şartlarına uygun şekilde değişikliğe uğratılmıştır. 02.07.1986 tarihinde "Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği" çıkarılmıştır. Yönetmeliğin amacı, Türkiye'yi yerli ve yabancı turistlere en iyi şekilde tanıtmak ve onlara gezileri süresince yardımcı olacak ve doğru bilgileri verebilecek profesyonel turist rehberlerinin seçimi, eğitimi ve onların çalışma esasları ve denetlenmesini düzenlemektir (Boz 2004:103).

1987 yılında, gelen yabancı sayısı 2 400 000 kişi, gelirler de 661,6 milyon dolar olarak hedeflenmiştir. Bu yılda, amaçlara ulaşmak için turizmin öncelikli yöre ve yerleşim merkezlerinde gelişmesinin desteklenmesi; Antalya, İzmir havaalanlarının uluslararası yolcu taşıma faaliyetlerinin artırılması; kruvazyer turizmin geliştirilmesi ve yatçılığın yaygınlaştırılması için yeterli desteğin sağlanması; turizm sektörünün yönlendirilmesi için ihtiyaç duyulan sınır giriş ve çıkış istatistiklerinin sağlıklı ve seri olarak derlenmesi ve ilgili kuruluşlar arasında bilgi akışının temini için bilgisayar sistemine geçilmesi; turizm mevzuatının günün

şartlarına uygun hale getirilmesi; çalışanların uygun şartlarda çalışmalarının ve dinlenmelerinin sağlanması; Turizm Bankası kaynaklarının özel yatırımların verimliliğini ve hacmini artıracak yönde kullanılması; mesleki turizm eğitimi için turizm eğitim merkezlerinin modernize edilmesi planlanmıştır (DPT 1986:267).

Türkiye’de son yıllarda turizm sektöründe yapılan yatırımlar ile birlikte, tanıtma ve pazarlama çalışmalarına gösterilen büyük desteklerin sonucunda turist gelişlerinde ve turizm gelirlerinde önemli artışlar sağlanmıştır. 1986 yılında azalan ABD kaynaklı turist gelişi, 1987 yılında artış gösterirken özellikle AT ülkelerinden gelen turist sayısında önemli artışlar olmuştur. Bu yıl gelen yabancı sayısı % 119 gerçekleştirme oranı ile 2 855 546 kişi ve gelirler % 260,1 gerçekleştirme oranı ile 1721,1 milyon dolar olarak gerçekleşmiş, hedeflerin üstüne çıkmıştır. 1986 Haziran sonu itibariyle 91 565 olan turizm işletmesi belgeli yatak sayısı, 1987 Eylül sonu itibariyle 104 796 adede ulaşmıştır. Aynı dönem sonunda turizm yatırım belgeli yatak sayısı, inşaata başlama aşamasında 69 587 adet; inşa halinde ise 62 869 adettir (DPT 1987:261).

1988 yılında gelen yabancı sayısının 2 700 000 kişi, gelirlerin ise 878 milyon dolar olması hedeflenmiştir. Bu yılda, turizmin öncelikli yöre ve yerleşim merkezlerinde gelişmesinin desteklenmesi; Antalya, İzmir ve Dalaman Havaalanlarının uluslararası yolcu taşıma faaliyetlerinin arttırılmasının sağlanması; turizm mevzuatının günün şartlarına uygun hale getirilmesi; Turizm Bankası kaynaklarının özel yatırımların verimliliğini ve hacmini artıracak yönde kullanılması; turizmin geliştiği ülkelerle turizm alanlarında işbirliği anlaşmaları yapılarak uluslararası turizm kuruluşlarıyla ilişkilerin geliştirilmesi; turistik tesislerin işletmeye alınmalarında sağlık şartlarına uygun ve alt yapıları tamamlanmış olması esas alınarak mevcut tesislerin de aynı sağlık şartlarına göre faaliyet göstermeleri temin edilerek tüm bu kuruluşların bu amaçlar doğrultusunda sürekli olarak denetlenmeleri planlanmıştır (DPT 1987:261-262).

1988 yılında gelen yabancı sayısı % 154,5 gerçekleştirme oranı ile 4 172 727 kişi, gelirler de % 310,2 gerçekleştirme oranı ile 2 355,3 milyon dolar olarak gerçekleşmiş ve hedefler aşılmıştır. Bu yıl içinde “Kaynak Kullanımı Destekleme

Primi” uygulaması başlatılmış ve bu çalışma Kalkınma Bankası tarafından yürütülmüştür. Kalkınma Bankası 583 milyar lira kaynak ayırarak bunun 289 milyarını yatırımlara vermiş ve 24 695 adet yatak arzı sağlanmıştır (Karlı 1997:110).

1989 yılında, gelen yabancı sayısında 3 000 000 kişi, gelirlerde ise 878 milyon dolar hedef alınmıştır. Bu yılda, önceki dört yılda uygulanan programların devam ettirilmesi ve mevcut çalışmaların tamamlanması öngörülmüştür. Gelen yabancı sayısı % 148,6 gerçekleşme oranı ile 4 459 151 kişi, gelirler ise % 291,2 gerçekleşme oranı ile 2 556,5 milyon dolar olarak gerçekleşmiş ve hedeflerin üstüne çıkmıştır. Bu yılda Kalkınma Bankası, yatırımlar için 261 milyar kaynak tahsis etmiş; 211 milyarını yatırımlara ödeyerek 13 268 yeni yatak arzı sağlamıştır (Karlı 1997:111). 1989 yılında turizm teşvik kredilerinden yatak kapasitesini artırıcı yatırımlardan, konaklama tesisleri ve yat turizmine yönelik yatırımlardan, seyahat acenteleri ve turizm merkezlerine açılan sağlık tesisleri faydalandırılmıştır (Karakaya 1998:122). 17.01.1989 tarihinde “Seyahat Acentelerinin Hac Seferi Düzenlenmesine Dair Esasları Belirleyen Yönetmelik” çıkarılmıştır. (A) Grubu Seyahat Acentelerinin Diyanet İşleri Başkanlığı’nın denetim ve gözetiminde hac seferi düzenlemeleri ile ilgili işler, bu yönetmelikte belirtilen esaslara göre yürütülmektedir. Bu yönetmeliğin amacı, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın denetim ve gözetiminde hac seferi düzenleyecek olan Seyahat Acentelerinin uymaları gereken esasları tespit etmektir (Andaç 2004:32).

Beşinci Plan dönemi sonucunda bütün hedefler aşılmıştır. Planlı dönemler boyunca yabancı gelişleri ve turizm gelirleri hedeflerinin en fazla gerçekleşme oranı Beşinci Plan’da elde edilmiştir. Bu dönemde çıkarılan kanunlar, yönetmelikler ve siyasal düzenlemeler en üst noktaya ulaşmıştır. Plan döneminde toplam yabancı turist sayısı 12 300 000 kişi hedeflenirken gelen yabancılar 16 493 433 kişiye ulaşarak % 134,1 gerçekleşme oranına ulaşılmıştır. Aynı dönemde hedeflenen turizm gelirleri 3338,2 milyon dolar iken gerçekleşen toplam turizm gelirleri 9 329,9 milyon dolar olmuş, dönem toplamının gerçekleşme oranı % 275,4 gibi yüksek bir oran tutturulmuştur. Turizm giderlerinde ise hedeflenen toplam rakam 1 217,8 milyon

dolar iken gerçekleşen rakam hedeflerin bir hayli üzerinde, 2 007,09 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Yatak sayısı 38 bin olarak öngörüldüğü halde, bu sayının iki katından da fazla artarak 77 820 olmuştur (Köseoğlu 2000:76-77).

Beşinci plan dönemde turizm sektörü, özel kesim arazi tahsisi tercihli kredi ve diğer teşvik tedbirleriyle özendirilmiş, yabancı sermayenin ise öz kaynak ve kredi olarak kullanılmasına özen gösterilmiş, ayrıca yabancı sermayeye yönelik güven verici, tanıtıcı ve teşvik edici faaliyetlerde bulunulmuştur. Sektörde belgeli yatak kapasitesi 1984 yılında 86 371 iken, 1988 yılı sonunda 118 bine yükselmiştir. Bu dönemde, turizm gelirlerinde ve ülkemize gelen yabancı turist ile ziyaretçi sayısında önemli artışlar olmuştur. Bunda, ülkemize gelen turistlerin giriş-çıkışlarını zorlaştırıcı ve serbest dolaşımını engelleyeceği vize ve gümrük formalitelerinin asgariye indirilmesi ile yurt içinde seyahatin kolaylaştırılması önemli etken olmuştur. Bu plan döneminde karşılaşılan önemli sorunlar; yol, su, elektrik ve kanalizasyon gibi alt yapı faaliyetlerinin üst yapı faaliyetlerinin gerisinde kalması; turizm eğitimindeki sorunlar ve seyahat acentelerinin iyi organize olmamalarıdır (DPT 1989b:321-322).

1.2.2.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında Turizm Sektörü (1990-1994)

1989 yılında 2 556,5 milyon dolar olacağı tahmin edilen turizm gelirinin Altıncı Plan döneminde yılda ortalama % 13,6 oranında artarak, 1994 yılında 5 514 milyon dolara ulaşacağı, böylece dönem sonunda net döviz gelirinin 4 480 milyon dolar olacağı; Türkiye'ye gelecek turist ve ziyaretçi sayısının planlı döneme yılda ortalama % 8,2 artarak 5 milyon kişiden 7,4 milyon kişiye, yurt dışına çıkacak vatandaş sayısının ise yılda ortalama % 4,8 artarak 2,2 milyon kişiden 2,8 milyon kişiye ulaşacağı tahmin edilmiştir. Beşinci plan dönemi sonunda 145 bin yatak olacağı tahmin edilen belgeli konaklama tesisleri kapasitesinin, inşa halindeki ve proje aşamasındaki tesislerin tamamlanmasıyla, dönem sonunda 350 bin yatağı aşması beklenmiştir (DPT 1989a:281).

Altıncı Plan döneminde, turizmin çeşitlendirilmesi amacıyla gerekli teşviklerin uygulanması; eğitilmiş personel açığının kapatılması; turizm alt yapı ve üst yapı kalitesinin artırılması; tarihsel ve fiziksel çevrenin korunmasına özen gösterilmesi; seyahat acentelerinin teşvik edilmesi; turizm mevsimini uzatmayı amaçlayan önlemlerin alınması; aile pansiyonculuğunun ve sosyal turizmin teşvik edilmesi amaçlanmıştır (Kozak vd. 2001:118). Bu dönemde yat işletmeciliği, kış, termal ve av turizmi, üçüncü yaş turizmi, gençlik turizmi, kongre turizmi, golf turizmi, rekreasyon turizmi ile ilgili faaliyet alanlarının geliştirilmesine başlanmıştır (DPT 1989a:281-282).

Bu plan döneminin ilk yılı olan 1990 yılına bakıldığında sektörle ilgili tüm kuruluş ve kurumların ve özel girişimcilerin etkinliklerinin çerçevesini oluşturacak bir genel politika belirleme yönündeki çalışmaların sürdürülmesi; doğal ve kültürel değerler ile çevrenin korunmasına önceliğin verilmesi; turizm sektörüne ayrılan kamu kaynaklarının öncelikle teknik alt yapının geliştirilmesi ile eğitim ve pazarlama çalışmalarına tahsis edilmesi; ikinci konutların turizme açılmasının özendirilmesi; küçük kapasiteli tesisler ve aile işletmeciliğinin teşvik edilmesi; mevcut tesislerde doluluk oranlarını yükseltici, ikincil harcamaları artırıcı, nitelik yükseltici önlemlerin alınması ve turizm sezonunun yılın tamamına yayılmasının sağlanması; sektörde arz çeşitliliğinin geliştirilmesi; charter taşımacılığının geliştirilmesi; kruvaziyer turizminin geliştirilmesi; turizm hizmetlerinin pazarlama ve tanıtımında özel ve kamu işbirliğinin teşvik edilmesi; Türkiye Kalkınma Bankası'nın turizm sektörü için ayırdığı kaynakları özel yatırımların verimliliğini ve hacmini artıracak yönde kullanması; uluslararası turizm kuruluşlarıyla ilişkilerin geliştirilmesi planlanmıştır (DPT 1989c:291-292).

1990 yılında gelen yabancı sayısı % 99,1 gerçekleşme oranı ile 5 389 308 kişi, gelirler de % 97,5 gerçekleşme oranı ile 3 225,0 milyon dolar gerçekleşerek hedeflerin altında kalınmıştır. Bu yılda dışa yönelik yatak arzı artarken Körfez Krizi'nin yol açtığı dış talepteki azalma, konaklama ve yan hizmet tesisleri ile dış pazara yönelik çalışan seyahat acentelerini olumsuz yönde etkilemiştir. 1990 yılında Kalkınma Bankası tarafından turizm sektörüne 471,0 milyon lira kredi tahsis edilmiş,

337,0 milyon lira kredi ödemesi yapılmıştır (DPT 1993a:119). 04.04.1990 tarihinde “Kıyı Kanunu” çıkarılmıştır. Bu kanun; deniz, tabii ve suni göl ve akarsu kıyıları ile bu yerlerin etkisinde olan sahil şehirlerinin doğal ve kültürel özelliklerini gözeterek koruma ve toplum yararına sunma amacına hizmet edecektir (Sezgin 2001:245). Geçmiş yıllara ait turizm arşiv bilgilerinin istatistiklerinin düzenli bir şekilde alınması, korunması ve değerlendirilmesi amacıyla 14.05.1990 tarihinde “Turizm Bakanlığı’nın Arşiv Hizmetleri Yönetmeliği” çıkarılmıştır. Bu yıl içinde profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği günün şartlarına uygun olarak değiştirilmiştir (Karşlı 1997:114).

1991 yılında gelen yabancı sayısında 5 850 000 kişi, gelirlerde de 3 757,9 milyon dolar hedeflenmiştir. Bu yılda sektörün çeşitli alt sistemlerinde AT normları paralelinde uygulamaların yapılması; doğal ve kültürel çevrenin bozulma tehdidi olduğu ve teknik alt yapının yetersiz bulunduğu yerleşme ve yörelerde, bu sakıncalar giderilmedikçe turizm yatırımlarına izin verilmemesi; bu kapsamda Güney Batı Anadolu Çevre projesi ile ilgili düzenlemelerin yapılması; turizm pazarlamasında dışa bağımlılığının, yabancı tur operatörlerinin ve özellikle kitle turizm gelirlerinin ülke dışında kalan bölümünü asgariye indirecek önlemler alınarak ve yerli seyahat acentelerinin tur operatörlüğünün teşvik edilmesi; sektörün yatırım, işletme ve pazarlamada verimliliğini arttırıcı teknolojik yeniliklerin izlenmesi ve ilgili kuruluşlara duyurulması; turizme çağdaş turistik tesis işletmeciliğinin ihtiyaç duyduğu personeli yetiştirmek amacıyla otel-okul sisteminin yaygınlaştırılarak, turizm personelinin sertifikasyonu sisteminin kurulup belgeli turistik tesislerde sertifikalı personel istihdamını zorunlu kılacak önlemlerin alınması planlanmıştır (DPT 1990:284-285).

1991 yılında gelen yabancı sayısı % 94,3 gerçekleşme oranı ile 5 517 897 kişi olarak gerçekleşmiş, gelirler de % 70,6 gerçekleşme oranı ile 2 654,0 milyon dolarla hedefin altında kalmıştır. Turizm gelirlerindeki azalma, 1990-1991 yılında Körfez Krizi ve Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan siyasi gelişmelerden kaynaklanmıştır. 1991 yılında Kalkınma Bankası tarafından turizm sektörüne 153,0 milyon lira kredi tahsis edilmiş, 180,0 milyon lira kredi ödemesi yapılmıştır (DPT 1993a:119).

21.11.1991 tarihinde “Turizm Yatırım ve İşletmelerinin Niteliklerine İlişkin Yönetmelik” çıkarılmıştır. Bu yönetmelik ile turizm yatırım ve işletmelerinin geliştirilmesi, günün şartlarına uygun hale getirilmesi ve belgeli turizm yatırımı ve işletmelerinin asgari niteliklerinin belirlenerek bu işletmeler arasında standart eşitliğin sağlanması amaçlanmıştır. 1983 yılında çıkartılan “Yat Turizmine Ait Yönetmelik”, 29.06.1991 tarihinde günün şartlarına uygun hale getirilmek amacıyla değiştirilmiştir. 04.10.1991 tarihinde “Turizm Uygulama Kurulunun Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik” çıkarılmıştır. Amacı, ülkemizin sahip olduğu turizm imkan ve zenginliklerini en iyi şekilde değerlendirmek suretiyle turizm sektörünün gelişmesi ve dinamik bir yapıya kavuşturulması için turizm politikasının uygulanmasında karşılaşılan ve sektörü etkileyen sorunları tespit ile çözüme ilişkin öneriler geliştirmek; kamu ve özel sektör kuruluşları tarafından sürdürülen çalışmalarını koordine etmek ve Turizm İşleri Yüksek Koordinasyon Kurulu kararlarının uygulanmasını sağlamaktır. 11.10.1991 tarihinde, “Turizm Bakanlığınca Mahalli, Milli ve Milletlerarası Turizm Faaliyetlerini Düzenleyen İl Özel İdarelerine Yapılacak Yardım Yönetmeliği” çıkarılmıştır. Amacı, tanıtıma yönelik olarak yurt sathında yapılacak mahalli, milli ve milletlerarası turistik faaliyetlerinin kanunlara uygun, düzenli ve seviyeli bir biçimde yapılmasını ve yayılmasını sağlamak üzere İl Özel İdarelerine hangi mahallerde ve ne şekilde yapılacağını göstermektir (Andaç 2004:47-49).

1992 yılında gelen yabancı sayısı 6 330 000 kişi, gelirler de 4 270,5 milyon dolar olarak hedeflenmiştir. Bu yılda turizm sektörünün uzun vadeli ve sağlıklı bir gelişme çerçevesine oturtulabilmesi için sektörel politikaların uygulanma koşullarını belirleyecek bir master planının hazırlanması; turizm üst ve alt yapısının bütünleştirilmesi; Türk ekonomisinin AT’ye uyum sağlaması amacıyla turizm sektörünün AT normlarına uygunluğunun sağlanarak topluluğa giriş öncesinde sektörün AT stratejilerinden olumsuz yönde etkilenmemesi için gerekli tedbirlerin alınması; yatak kapasitesinin yoğunlaştığı yörelerde çevre çekiciliğinin korunması; yatak kapasitesini destekleyecek alt yapı, yan hizmet animasyon çeşitliliği ile çekici yapının oluşturulması; yatırımcı ve işletmecilerin personel eğitimine katılması; sektörde önemli ölçüde nitelikli yatak kapasitesi arzı yaratacak olan tatil konutlarının

turizme açılmasının özendirilmesi; toplu iletişim araçlarıyla genel ilk ve orta öğretim ders programlarına yapılacak eklemelerle kamuoyunda ve yetişmekte olan kuşaklarda çevreye saygı ile turizm bilincinin geliştirilmesi; turizm sektöründe faaliyet gösteren yatırımcı, işletmeci ve pazarlamacıların bir birlik çatısında toplanmasını sağlayıcı yasal düzenleme çalışmalarının yapılması; pazarlama faaliyetlerinin teşvik edilmesi; mevcut tesislerin tevsii ve Turizm Bakanlığı modernizasyonunun teşvik edilmesi planlanmıştır (DPT 1992a:83-85).

1992 yılında gelen yabancı sayısı % 111,8 gerçekleşme oranı ile 7 076 096 kişi ile hedeflerin üstünde; gelirler ise % 85,2 gerçekleşme oranı ile 3 639,0 milyon dolar olarak hedefin altında gerçekleşmiştir. Bu yılda Kalkınma Bankası tarafından turizm sektörüne 356,7 milyon lira kredi tahsis edilmiş, 189,8 milyon lira kredi ödemesi yapılmıştır (DPT 1993b:97). 30.07.1992 tarihinde “Turizm Bakanlığı Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği” çıkarılmıştır. Amacı, Turizm Bakanlığı personelinin yetiştirilmesini sağlamak, verimliliğini artırmak ve daha üst seviyedeki görevlere hazırlanmaları için uygulanacak hizmet içi eğitimin ilkelerini, planlama esaslarını ve değerlendirme usullerini belirlemektir (Andaç 2004:47).

1993 yılında gelen yabancı sayısında 6 840 000 kişi, gelirlerde ise 4 853 milyon dolar hedeflenmiştir. Bu yılda pazarlama, hava taşımacılığı, turizm eğitimi ve teknik alt yapı gibi konularda çalışmaların devam etmesi; turizmin kendi geleceğini güvence altına alabilmesi için mekansal dağılım, nitelik ve tür itibarıyla doğal peyzajın, kültür varlıklarının, sosyal yapının taşıyabileceği ve onlarla bütünleşerek sürdürülebilir bir gelişim içinde olmasının sağlanması; bu çerçevede turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarda değişen tüketici tercihlerini de dikkate alarak yeni potansiyel alanlar yaratmak amacı ile golf, kış, dağ, yayla, termal, sağlık, yat, eğlence turizmi ile ilgili planlama faaliyetlerinin sürdürülmesi amaçlanmıştır (DPT 1992b:87).

1993 yılında gelen yabancı sayısı % 95 gerçekleşme oranı ile 6 500 638 kişi; gelirler % 81,6 gerçekleşme oranı ile 3 959,0 milyon dolar olmuş ve hedeflerin altında kalmıştır. Bu yılda turist başına harcama 530 dolardan 640 dolara ve kalış süresi ortalama 8 günden 11 güne yükselmiştir. 1993 yılı sonu itibarıyla Turizm

Bakanlığı tarafından belgelendirilmiş yatak sayısı 235 238'dir. Toplam yatak kapasitesi; yatırımları devam eden 276 bin yatak, belediye belgeli oteller ve ikincil konutlarla birlikte 1 milyonun üzerindedir. Ayrıca 30 bin yataklık yat kapasitesi bulunmaktadır. Turizm alanında 1 400 seyahat acentesi faaliyet göstermektedir (DPT 1994:163). 31.12.1993 tarihinde "Turizm Alan ve Merkezlerinde Yer Alan Termal Suların Kullanma Hakkı ve İşletilme Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik" çıkarılmıştır. Bu yönetmeliğin amacı; turizm alan ve merkezlerinde yer alan suların değerlendirilmesi; bu özellikteki suların ve bu suyu kullanan ve kullanacak olan tesis ve işletmelerin nitelik ve niceliklerinin belirlenerek iyileştirilmesi; projelerin onaylanması; mevcut ve kullanılmayan veya artan termal sular ile yeniden bulunacak olan termal suların işletilmesi; kullanılan bu nitelikteki suların diğer hak sahipleri ile olan ilişkilerinin düzenlenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektedir (Kozak 1999:594).

1994 yılında gelen yabancı sayısı 7 400 000 kişi, gelirler de 5 514,0 milyon dolar olarak hedeflenmiştir. Bu yılda; sektörde pazarlama, hava taşımacılığı, turizm eğitimi ve teknik altyapı konularındaki gelişmelerin yatak kapasitesindeki hızlı artışa uyum sağlamasına çalışılması planlanmıştır. Akdeniz-Ege Kıyı Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi Projesi (ATAK) pilot bölge uygulaması başlatılmıştır (DPT 1993b:98).

1994 yılında gelen yabancı sayısı % 90,1 gerçekleşme oranı ile 6 670 618 kişi, gelirler de % 78,4 gerçekleşme oranı ile 4 321,0 milyon dolar olarak hedeflerin altında gerçekleşmiştir. Bu yılda yurt dışına çıkan vatandaş sayısı 3 435 milyon kişi, turizm gideri ise 866 milyon dolar olmuştur (DPT 1995a:163). 1994 yılında Kalkınma Bankası A.Ş. tarafından turizm sektörüne 1 465 milyon lira kredi tahsis edilmiş, 992 milyon lira kredi ödemesi yapılmıştır.

Altıncı plan döneminde gelen yabancılar hedeflerin altında gerçekleşmiştir. Planda hedeflenen toplam yabancı sayısı 31 830 milyon turist iken, 31 124 milyon turist ile % 97,8 oranında gerçekleşmiştir. Aynı dönem turizm gelirlerinde hedeflenen toplam rakam 21 702,3 milyon dolar iken, 17 798,0 milyon dolarla plan, %82 ile hedeflerinin altında gerçekleşmiştir. Toplam hedeflenen turizm gideri 3762,1

milyon dolar iken gerçekleşen rakam 3 688,0 milyon dolar olmuştur. Sektörde 1989 yılında 146 bin olan belgeli yatak sayısının, plan dönemi sonunda 350 bine ulaşması hedeflenmişken 314 binde kalmıştır. Dönem içerisinde dünyada yaşanan olaylar ve özellikle Ortadoğu'da meydana gelen gelişmeler Türk turizmini etkilemiştir. Plan dönemindeki olumlu gelişmelere karşın Akdeniz çanağındaki ülkelerle kıyaslandığında yatak kapasitesi, teknik alt yapı, tanıtım ve pazarlama, turizm eğitimi, ulaştırma, tur operatörlüğü, seyahat acenteliği gibi önemli konularda yetersizliklerin devam ettiği görülmektedir (Köseoğlu 2000:78).

Altıncı Plan döneminde konaklama yatırımları yavaşlamış, yenileme yatırımları özendirilmek suretiyle turizmin kendi geleceğini güvence altına alabilmesi için mekansal dağılım, nitelik ve tür olarak doğal peyzajın, kültür varlıklarının, sosyal yapının taşıyabileceği ve onlarla bütünleşebilecek bir gelişim içinde olmasına özen gösterilmiştir (Sezgin, 2001:156).

Yedinci Plan'ın zamanında yürürlüğe sokulamaması dolayısıyla 1995 Yılı Geçiş Programı hazırlanmıştır. 1995 yılında ülkemizi ziyaret edecek turist sayısının 7.750 bin kişiye, turizm gelirin ise 4,5 milyar dolara ulaşması hedeflenmiştir. Bu yılda turizmin geleceğini güvence altına alabilmek için mekansal dağılım, nitelik ve tür itibariyle doğal peyzajın, kültür varlıklarının, sosyal yapının taşıyabileceği ve onlarla bütünleşecek sürdürülebilir bir gelişim içinde olmasına özen gösterilmesi; mevcut tesislerin doluluk oranlarını yükseltici, ikincil harcamaları artırıcı, nitelik yükseltici önlemlerin alınması; sektörün AT Tek Pazar uygulamasının beraberinde getireceği muhtemel talep azalmasına ve diğer konjonktürel dalgalanmalara karşı gücünü artırmak üzere dış pazarlarda optimum talep dağılımının yaratılması, turizm üst yapısının yeterli bir alt yapı ile bütünleşmesi için gerekli düzenleme ve teknik önlemlere ağırlığın verilmesi planlanmıştır (DPT 1994:166-167).

1995 yılı sonuna kadar ülkemize gelen turist sayısı % 99,7 gerçekleşme oranı ile 7,7 milyon kişiye ulaşmış, turizm gelirleri ise % 110,2 gerçekleşme oranı ile 4.957,0 milyon doları bulmuştur. Aynı yıl 4 milyon kişinin turist olarak yurt dışına çıktığı, turizm giderinin 912 milyon dolar olarak gerçekleştiği görülmüştür. 1995 yılında, üst yapı yatırımlarındaki gelişmeler sonucunda Turizm Bakanlığı'ndan

belgeli yatak sayısını 325 bine, belediye belgeli yatak sayısını ise 266 bine çıkıştır. 1995 yılında Kalkınma Bankası tarafından turizm sektörüne 1 538 milyon lira kredi tahsis edilmiş, 392 milyon lira kredi ödemesi yapılmıştır (DPT 1996a:142).

1.2.2.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Turizm Sektörü (1996-2000)

Yedinci Plan döneminde turizm gelirlerinin 2000 yılında 10,3-13,8 milyar dolara ulaşması, böylece bu plan dönemi sonunda net turizm gelirinin 8,5-11,9 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmesi hedeflenmiştir. Türkiye'ye gelecek turist ve ziyaretçi sayısının 13-17 milyon kişiye, yurtdışına çıkacak vatandaş sayısının ise 4,5-4,8 milyon kişiye ulaşacağı tahmin edilmektedir. Turizm Bakanlığı'ndan belgeli konaklama tesisleri yatak kapasitesinin, inşa halindeki ve proje aşamasındaki tesislerin tamamlanmasıyla Yedinci Plan dönemi sonunda yaklaşık 800 bin olması, belediyeden belgeli tesislerle birlikte toplam yatak sayısının 1,3 milyon yatağa ulaşması amaçlanmıştır (DPT 1995a:162).

Yedinci Plan döneminde öncelik, turizmin çeşitlendirilmesine ve pazarlama çalışmalarına verilmiştir. Bu amaçla planda; doğal ve kültürel değerlerin sürekli kullanımının sağlanması ve korunması; turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımının iyileştirilmesi; tanıtma ve pazarlama çalışmalarının teşvik edilmesi yer almaktadır (Kozak vd. 2001:118). Bu planda, "kullanan öder-kirleten öder" ilkesi uyarınca, kamu eliyle yapılacak teknik alt yapının finansmanına kullanıcıların katılımının sağlanması; turizm sektörünün uzun vadeli ve sağlıklı gelişmesini sağlamak amacıyla yönelik dinamik ve stratejik TUSAP Ana Planı'nın uygulamaya geçirilmesi; sertifikasyon sistemine geçişin sağlanması amaçlanmıştır (DPT 1995a:163).

1996 yılında ülkemize gelecek turist sayısının 9,0 milyon kişiye, turizm gelirlerinin 6,1 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu yılda yurt dışına çıkan kişi sayısının 4,5 milyon, turizm giderinin ise 1,2 milyar dolar civarında olacağı öngörülmüştür. 1996 yılında Turizm Bakanlığında belgeli yatak sayısının 350 bine ulaşacağı, belediye belgeli yatak sayısı ile birlikte 625 bini bulacağı tahmin edilmektedir. Bu yılda, rekabet gücü yüksek ve verimli bir turizm ekonomisinin

geliştirilmesi; doğal ve kültürel değerlerin zenginleştirilerek sürekliliğin sağlanması; doğal ve kültürel varlıkların korunması ile turizmin çeşitlendirilmesi ve yaygınlaştırılması ilkesi çerçevesinde 1996 yılında İpek Yolu kültürel değerleriyle yeniden canlandırılarak bu güzergahtaki han, hamam ve kervansarayların turizme açılmasının hızlandırılması; UNESCO, Dünya Turizm Örgütü ve ilgili ülkelerin katılımı ile Uluslararası İpek Yolu Seminerinin yapılması; yatırım çalışmaları devam eden Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı için özel yasal düzenlemelerin yapılması; yat limanı yatırımlarına ağırlık verilmesi; kamu kesiminde inşaatı devam eden 15 adet yat limanı projesinin yanı sıra “Yap-İşlet-Devret Modeli” çerçevesinde 17 adet yat limanının yapımına başlanması; Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevlerine İlişkin Kanun, Türkiye Otelciler Birliği Kanunu, Deniz Turizmi Birliği Kanunu, Türkiye Turist Rehberleri Birliği Kanunu, Türkiye Pansiyon İşletmecileri Birliği Kanunu, Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Özel Kanunlarının çalışmalarının tamamlanması amaçlanmıştır (DPT 1995b:103).

1996 yılında ülkemizi 8,6 milyon turist ziyaret etmiş ve turizm geliri 5 962,2 milyar dolara ulaşmış, 4,3 milyon kişi ise yurt dışına çıkmış ve 1 265,0 milyar dolar turizm gideri gerçekleşmiştir. Bu yılda Turizm Bakanlığı’ndan belgeli yatak sayısı 332 bine, belediye belgeli yatak sayısı ise 270 bine ulaşmıştır. Belirlenen amaçlar doğrultusunda turizmin çeşitlendirilmesi kapsamında olumlu gelişmeler kaydedilmiş, kongre ve kış sporları turizmi bunların en önde gelenleri olmuştur. Çevre kirlenmesi ve alt yapı eksikliklerinin giderilmesi için başlatılan ATAK projesinde organizasyon ve yerel yönetimlerin katılımı açılarından aksaklıklar giderilememiştir. İç turizme yönelik tesis ve organizasyon sorunları çözülememiş, küçük ve orta boy işletmeler (KOBİ) yeterince desteklenmemiştir. Turizm Bakanlığı’nın sektörün gerektirdiği esnek ve yönlendirici yapıya kavuşturulması amacına yönelik çeşitli yasaların çıkarılmasını öngördüğü halde bu konuyla ilgili bir gelişme sağlanamamıştır (DPT 1997a:108-109). 1993 yılında çıkarılan “Turizm Yatırım ve İşletmeleri Nitelikleri Yönetmeliği” 01.06.1996 tarihinde günün şartlarına uygun olarak değiştirilmiş ve yürürlüğe konmuştur (Kozak 1999:278).

1997 yılında turist sayısının 9,7 milyona, turizm gelirlerinin 6 850 milyon dolara yükselmesi hedeflenmiştir. Aynı yılda yurt dışına çıkacak Türk vatandaşların sayısının 4,6 milyona, turizm giderlerinin ise 1 350 milyon dolara ulaşması; Turizm Bakanlığı'ndan belgeli yatak sayısının 350 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 300 bine yükseleceği öngörülmüştür. 1997 yılında turizm potansiyeli bulunan alanların hızla ortaya çıkarılması; mevcutları geliştirecek, sorunları çözecek tedbirlerin kısa dönemde alınması; bu çerçevede Osmanlı-Türk ve antik Anadolu kültür eserlerinin yoğunlaştığı yörelerin dış tanıtımına önem vererek incelenmesi; İpek Yolu projesinin canlandırılması; ATAK projesinin 11 belediyede tarafından sürdürülmesi; bu belediyelerle merkezi yönetim arasında finansman-organizasyon bütünlüğünün sağlanması; KOBİ'lerin çağdaş hizmet verme yönünde işbirliğini ve verimliliği sağlayacak organizasyonların kurulmasının özendirilmesi; Gelibolu Tarihi Milli Parkı yatırımlarına devam edilmesi; Orman Bakanlığı tarafından turizm tesisi yapılması amacıyla orman arazisi tahsislerinde Orman Bakanlığı ile Turizm Bakanlığı arasında koordinasyonun kurulması amaçlanmıştır (DPT 1996b:109-110).

1997 yılında ülkemize gelen turist sayısı 9,7 milyon kişi, turizm geliri ise 8 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve Avrupa'da en çok turist ağırlayan ülkeler sıralamasında 14'üncü sırada yer alan Türkiye, turizm gelirleri açısından 8'inci sıra ile en çok turizm geliri elde eden ilk on Avrupa ülkesi arasına girmiştir (DPT 1998b:150). Aynı dönemde Turizm Bakanlığı'ndan belgeli yatak kapasitesi 50 binden 312 bine yükselmiştir. Dış turizm gelirinin ihracata oranı gelişmekte olan ülkelerde % 9,6 olmasına rağmen, ülkemizde bu oran 1997 yılında % 21 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde toplam 25 bin yataklık bir kapasite geliştirilmesi planlanan Erzurum-Palandöken'de 1997 yılı sonunda 7 bin yataklık bir kapasite yaratılmak üzere 10 parselde arazi tahsisleri yapılmıştır (DPT 1998a:167-168).

15.06.1997 tarihinde "Turizm Amaçlı Sportif Faaliyet Yönetmeliği" çıkarılmıştır. Bu yönetmeliğin amacı, çeşitli spor disiplinlerinin turizm faaliyeti olarak uygulanması sırasında, turizm amaçlı sportif faaliyette bulunacak turizm işletmelerinde aranacak nitelikleri belirlemek; faaliyetin güvenli biçimde sürdürülebilmesi için önlemleri almak; denetlemek ve turizmin çeşitlendirilmesini

geliştirmektir (Andaç 2004:25-26). 04.09.1996 tarihinde “Seyahat Acenteleri Yönetmeliği” çıkarılmıştır. 14.09.1972 tarihli “Seyahat Acenteleri ve Seyahat Acenteleri Birliği Kanunu”na göre hazırlanan bu yönetmeliğin amacı, seyahat acentelerinin kuruluşunda uygulanacak esaslar ile seyahat acenteliği mesleği ve hizmetlerini kanunun belirlediği esaslar doğrultusunda düzenlemektir (Kozak 1999:510). 1986 yılında çıkarılan “Profesyonel Turist Rehberleri Yönetmeliği” 15.05.1997 tarihinde değiştirilmiştir.

1998 yılında ülkemize gelen turist sayısının 11 milyona, turizm gelirinin ise 8,5 milyar dolara ulaşması hedeflenmiştir. Turizm Bakanlığı’ndan belgeli yatak sayısının 350 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 360 bine ulaşması beklenmektedir. Bu yılda daha önceki yıllarda öngörülen amaçlar doğrultusunda hedefler belirlenmiş ve çalışmalar bu yönde devam ettirilmiştir. 1998 yılında temel amaç rekabet gücü yüksek ve verimli bir turizm ekonomisinin geliştirilmesi, doğal ve kültürel değerlerin zenginleştirilerek sürekliliğinin sağlanması ve yerel halkın ve turistlerin turizmden beklentilerinin karşılanmasıdır (DPT 1997b:127).

1998’de ülkemize gelen turist sayısı 9,7 milyon kişi, turizm geliri ise 7,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu yılda yapılan istatistiklere göre Türkiye, Avrupa turizm pazarında % 3 paya sahiptir. Turist sayısı ve döviz gelirlerindeki artış hızıyla Avrupa’daki en büyük 20 turizm destinasyonu içinde turist girişleri açısından 15., turizm gelirleri açısından 9. sıradadır. Türkiye’ye gelen turistlerin yarıdan fazlası ve gecemelerin yaklaşık dörtte üçü Avrupa Birliği ülkeleri kaynaklıdır. 1998 yılında Avrupa OECD ülkelerinden gelenlerin sayısı 5 476 bindir (DPT 1999b:153). Bu yılda tanıtım ve pazarlama, hava ve deniz taşımacılığı, turizm eğitimi ve teknik alt yapı gibi konularda ilerleme sağlanamamış; hava alanlarının alt ve üst yapı eksikliklerinden kaynaklanan tıkanıklar giderilememiştir. Akdeniz-Ege Turizm Altyapı ve Kıyı Yönetimi (ATAK) Projesinin organizasyonuna yerel yönetimlerin katılımı ve dış kredi arama çalışmalarına devam edilmiştir. Marmaris-İçmeler-Armutalan; Çeşme-Alaçatı; Dalaman ve Yenihisar (Didim)’de uygulama başlatılmıştır (DPT 1999a:173). 13.10.1998 tarihinde “ Turizm Şurası Yönetmeliği” çıkarılmıştır. Bu yönetmeliğin amacı; ulusal ekonominin önemli bir dalı durumuna

gelen Türk turizminin, yurttta ve dünyada değişen ve gelişen olaylar ışığında daha ileriye götürülmesi için alınması gerekli önlemleri saptamak ve turizm politikası ile ilgili görüşleri belirlemek üzere “Turizm Şurası”nın kuruluşunu, çalışma esaslarını ve işleyişini düzenlemektir (Kozak 1999:477).

1999 yılında Turizm Bakanlığı’ndan belgeli yatak sayısının 360 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 365 bine ulaşacağı, ülkemize gelen turist sayısının 12 milyona, turizm gelirinin ise 8,5 milyar dolara yükseleceği tahmin edilmektedir. Bu yılda mevcut üst yapılardan daha etkin yararlanılması ve doğal sermayenin korunması; öncelikli bölgelerde mevcut ikincil konutların pazarlanmasına yönelik organizasyonların geliştirilmesi; ATAK projesi çerçevesinde öncelikli havzalarda uygulamaların sürdürülmesi, Çeşme-Alaçatı Belediye Altyapı Birliği’nce Dünya Bankası’ndan sağlanan kredinin kullanılabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması; küçük ölçekli işletmelerin KOBİ statüsünde değerlendirilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması; “kullanan öder-kirleten öder” ilkesi uyarınca kamu eliyle yapılacak teknik altyapının finansmanına kullanıcıların katılımının sağlanması; yat limanlarında “Yap-İşlet-Devret” modelinin uygulanmasının yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Bu yılda Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevlerine İlişkin Kanun, Türkiye Otelciler Birliği Kanunu, Deniz Turizmi Birliği Kanunu, Türkiye Turist Rehberleri Birliği Kanunu, Türkiye Pansiyon İşletmecileri Birliği Kanunu, Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Özel Kanunları’nın çalışmalarının tamamlanması hedeflenmiştir (DPT 1998b:151).

1999 yılında ülkemize 7,5 milyon turist gelmiş ve turizm gelirleri bir önceki yıla göre % 27.5 oranında bir azalma ile 5,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. OECD Avrupa ülkelerinden gelenlerin sayısı 1998 yılında 5 476 bin kişi olarak gerçekleşmiş iken 1999 yılında 3 607 bine düşmüştür (DPT 2000c:220). Bunun başlıca nedenleri; terörist başının yakalanmasını izleyen dönemde çeşitli Avrupa ülkelerinde başlatılmış olan Türkiye karşıtı propagandalar, Kosova’daki NATO harekatı ve Avrupa Birliği’nin bölge dışı ülkelere yapılacak seyahatleri dolaylı yöntemlerle caydırmaya yönelik politikalarının etkisiyle yaşanan rezervasyon iptallerinin yanı sıra sektörde yaşanan yapısal sorunlardır. Ağustos ayında Marmara

Bölgesi'nde yaşanan deprem felaketi sektördeki sorunu daha da büyütüştür. Bu yılda da sertifikasyon sistemine geçilememiş, ATAK projesinin genel bütçeden ve ilgili yerel yönetim bütçesinden ayrılabilen ödeneklerin sınırlı oluşu ve Dünya Bankası'nın önerdiği, "kullanan öder" ilkesine uygun yeni bir finansman modelinin yaratılamayışından dolayı projede fazla bir mesafe alınamamış, sektörde örgütlenmeye yönelik yasalar Hükümet değişikliği nedeniyle tamamlanamamıştır (DPT 1999b:153-154). 23.12.1999 tarihinde "İhracat, İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlerde Vergi, Resim ve Harç İstisnası Hakkında Karar" çıkarılmıştır. Bu karar ile ihracatı artırmak, ihraç ürünlerine uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırmak ve ihraç pazarlarının geliştirilmesi amaçlanmıştır (Andaç 2004:221).

2000 yılında Turizm Bakanlığı'ndan belgeli yatak sayısının 350 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 360 bine, ülkemize gelen turist sayısının 9 milyona, turizm gelirinini ise 7,2 milyar dolara yükseltilmesi hedeflenmektedir. Bu yılda sektörel gelişmenin ülkedeki refah ve gelişmişlik düzeyi dengesizliklerini azaltıcı doğrultuda yönlendirilmesi; sektörü doğal, tarihsel ve sosyal çevreyi kollayıcı, koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde ele alınması için çalışılması; turizm sezonunun yılın tamamına yayılmasının sağlanması; alternatif turizm çeşitlerinin geliştirilmesi; sektörün Avrupa Birliği'nin tek Pazar uygulamasının beraberinde getireceği muhtemel talep azalması ve diğer konjonktürel dalgalanmalara karşı gücünü artırmak üzere dış pazarlarda optimum talep dağılımının yaratılması amaçlanmıştır (DPT 2000b:179-180).

2000 yılında ülkemize 10,4 milyon turist gelmiş ve turizm gelirleri bir önceki yıla göre % 46,8 oranında bir artış ile 7,6 milyar dolara yükselmiş, böylece önceki yıllarda yaşanan artış trendine ulaşılmıştır. Bu yılda Turizm Bakanlığı'ndan belgeli yatak kapasitesi 322 bine yükselmiş, belediye belgeli otellerdeki 350 bin yataklık kapasitenin yanı sıra ikincil konutlar ve yatırım aşamasındaki 254 bin yatakla birlikte toplam yatak kapasitesi 1 milyon düzeyine ulaşmıştır. Ancak son yıllarda hızlı yatak kapasitesi artışına rağmen tanıtım ve pazarlama, hava ve deniz taşımacılığı ve teknik alt yapı gibi konularda eksiklikler giderilememiş; yapısal reformlar

tamamlanamamıştır. Bu yılda sektörde 4 030 seyahat acentesi faaliyet göstermiştir (DPT 2001a:194).

21.12.2000 tarihinde “Küçük ve Orta Boy İşletmelerin (KOBİ) Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Karar” çıkarılmıştır. Bu karar; küçük ve orta ölçekli işletmelerin kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler ile AB normlarına ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak desteklenmelerini, uluslararası düzeyde rekabet edebilmelerini teminen üretim, kalite ve standartlarını artırmalarını ve istihdam yaratmalarını sağlamak amacıyla hazırlanmıştır (Andaç 2004:234). 06.07.2000 yılında “Turizm Tesisleri Yönetmeliği” çıkarılmıştır. Bu yönetmeliğin amacı; turizm yatırım ve işletmelerinin geliştirilmesi, günün şartlarına uygun hale getirilmesi, belgeli turizm yatırım ve işletmelerinin asgari niteliklerini belirleyecek bu tesisler arasında standart birliğinin sağlanması ve kalitenin yükseltilmesidir (Sezgin 2001:210).

Yedinci Beş Yıllık Plan Dönemi'nin ilk iki yılı olan 1996 ve 1997 yıllarında hedefler yaklaşık olarak tutturulmuştur. Ancak dönem sonunda 13-17 milyon turist hedefinin çok altında kalınmıştır. 1997 yılında 9 689 milyon turist gelmiş, 1998 yılında bu oran ise hemen hemen hiç artmadan 9 752 milyon turist olarak gerçekleşmiştir. 1999 yılında ise, bir önceki yıldan yaklaşık % 23,3'lük bir düşüş ile sayı 7,5 milyon kişi olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde yabancı turist gelişlerinde, özellikle 1997 yılından sonra yaşanan olumsuz gelişmeler turizm gelirlerine de yansımış ve 1998 yılında bu gelirler, bir önceki yıla göre % 3,5 bir azalmayla 7,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 1999 yılında da bir önceki yıla göre yaklaşık %27,8 oranında bir azalma ile turizm gelirleri 5,2 milyar dolar olmuştur (DPT 2000a:166).

Yedinci Plan döneminde, diğer planlarda belirtilen yatak kapasitesinin artırılması politikasına karşın, mevcut üst yapılardan daha etkin yararlanılması ve doğal sermayenin korunması politikası ile turizm sektörünün yaşadığı sorunların çözümüne yönelindiği söylenebilir. Bu plan döneminde turizm sektörü ile ilgili belirlenen politikalar, özü itibariyle Türkiye turizminde yatak kapasitesinin artırılmasına dönük politikaların geride kaldığını göstermesi açısından önemlidir.

Ancak Yedinci Plan döneminde belirtilen politikalarla ilgili tedbirler zamanında alınamamıştır. En önemli husus hukuki ve kurumsal düzenlemeler başlığı altında belirtilen altı yasa tasarısının, yaklaşık beş yıllık zaman zarfında kanunlaşmamış olmasıdır (Köseoğlu 2000:80).

1.2.2.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Turizm Sektörü (2001-2005)

Sekizinci Plan dönemi sununda Türkiye'ye gelecek turist ve ziyaretçi sayısının 58 milyon kişiye, yurtdışına çıkacak vatandaş sayısının ise 8,5 milyon kişiye ulaşması beklenmiştir. Dünya turizm gelirlerinden alınan payın artırılması ve dönem sonunda turizm gelirlerinin 11,6 milyar dolara ulaşması, Turizm Bakanlığı'ndan belgeli konaklama tesisleri ve belediye belgeli yatak kapasitesinin 751 bin, inşa halindeki ve proje aşamasındaki tesislerin tamamlanmasının yanı sıra kamu kampları ve ikincil konutlardaki turizme açılan yataklarla birlikte toplam yatak kapasitesinin 1,2 milyona ulaşması hedef alınmıştır (DPT 2000a:167).

Sekizinci Plan döneminde öncelikle turizm sektörünün direncini artırıcı önlemlerin alınması; kriz dönemlerinde ayakta kalabilen, kendi kaynağını yaratabilen ve özdenetim yapabilen sağlıklı bir yapının oluşturulması; sektörle ilgili tüm yatırımların doğal, tarihsel ve sosyal çevreyi kollayıcı, koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde olmasına azami özenin gösterilmesi; turizm teşviklerinde ağırlığın öncelikle pazarlama alanına, hava ulaştırmasına ve toplam kalite iyileştirilmesine verilmesi; sektördeki küçük ölçekli işletmelerin gelişmesine öncelik verilmesi; turizm eğitimi ve kalitesinde standardizasyonun, verimlilik ve iş kalitesinin gelişmesini ve istihdam için gerekli beceri düzeylerinin belirlenmesini sağlayacak belgelendirme sisteminin getirilmesini; turizme yönelik arazi kullanımına yönelik yasal düzenlemelerin yapılması; turizm sektörünün uzun vadeli ve sağlıklı gelişmesini sağlamak amacıyla yönelik dinamik ve stratejik Turizm Sektörü Ana Planı (TUSAP)'nin uygulanmaya geçilmesi; AB' nin "Tek Pazar" uygulamasının beraberinde getireceği muhtemel talep azalması ve diğer konjonktürel dalgalanmalara karşı sektörün gücünü artırmak üzere dış pazarlarda optimum talep dağılımının yaratılması; ekolojik yönden aşırı duyarlı "Milli Park" alanlarında

sürdürülebilir turizm gelişimi için gerekli düzenlemelerin yapılması; “Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevlerine İlişkin Kanun Tasarısı” çalışmalarının tamamlanması; Türkiye Seyahat Acenteleri ve Seyahat Acenteleri Birliği Yasasının güncelleştirilmesi; Turistik Otelciler ve Turizm İşletmecileri Birliği Kanunu çalışmalarının tamamlanması; “Deniz Turizmi Birliği Kanun Tasarısı” çalışmalarının tamamlanması; “Türkiye Turist Rehberleri Birliği ve Turist Rehber Odaları Kanun Tasarısı” çalışmalarının tamamlanması amaçlanmıştır (DPT 2000a:168-169).

Sekizinci Plan Dönemi'nin ilk yılı olan 2001'de turist sayısının 11 milyona, turizm gelirinin ise 8,5 milyar dolara yükselmesi hedef alınmış, Turizm Bakanlığı'ndan belgeli yatak sayısının 320 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 355 bine ulaşması hedeflenmiştir. Bu yılda rekabet gücü yüksek ve verimli bir turizm ekonomisinin geliştirilmesi; doğal ve kültürel değerlerin zenginleştirilerek sürekliliğinin sağlanması; turizm ürünlerinde ve buna bağlı olarak müşteri profilinde niteliğin yükseltilmesi; sertifikasyon sistemine geçilmesi; turizm teşviklerinde ağırlığın öncelikle pazarlama alanına ve toplam kalite iyileştirilmesine verilmesi; öncelikli bölgelerde mevcut ikinci konutların pazarlanmasına yönelik organizasyonların geliştirilmesi; turizmde dış tanıtım stratejilerinin belirlenmesi; uygulamanın izlenmesi, denetimi ve finansmanına turizm işletmelerinin katılımını sağlayacak yeni yapılanma ile ilgili çalışmaların tamamlanması; kurumsal ve hukuki düzenlemelerin tamamlanarak hayata geçirilmesi; tanıtma ile ilgili kamu, özel kuruluş, meslek odaları ve vakıflardan oluşacak bir kurul haline getirilmesi amaçlanmıştır (DPT 2000c:221-223).

2001 yılında gelen turist sayısı 11,6 milyon kişi, turizm gelirlerinde ise 10 milyar dolar gelir elde edilerek hedefler aşılmıştır. Dış turizm gelirlerinin ihracata oranı % 32,1 olarak gerçekleşmiştir. Bu yılda Turizm Bakanlığı'ndan belgeli yatak sayısı 365 bine, belediyelerden belgeli yatak sayısı ise 355 bine ulaşmıştır. Ancak 2001 yılında da hava ve deniz taşımacılığı, turizm eğitimi ve teknik alt yapı konularında kısa sürede giderilmesi gereken bazı sorunlar ve eksiklikler giderilememiş; sektörün direncini arttırıcı çalışmalar yapılamamıştır (DPT 2002a:178-180). Bu yılda da ATAK projesinin dış kredi kullanımı ve yerel

yönetimlerin organizasyonu açısından yaşadığı sorunlar çözümlenememiş, dış tanıtım ve pazarlama konusundaki yapısal reformlar gerçekleştirilememiştir. Tanıtım etkinliklerinde ticari, kültürel, siyasi ve turistik tanıtım arasında etki arttırıcı, maliyet azaltıcı köprüler kurulması, spor ve sanat olaylarının geniş kitlelere yönelik etkilerin basın ve halkla ilişkiler projeleriyle azami şekilde değerlendirilmesi ve pazarın eğilimlerinin izlenerek pazarlama stratejilerinde talebin moda arayışlarına karşılık verecek öğelerin kullanılması gereği devam etmektedir (DPT 2001b:239).

2002 yılında gelen turist sayısının 11 milyon, turizm gelirlerinin ise 8 250 milyon dolar olarak gerçekleşmesi amaçlanmıştır. Turizm Bakanlığı'ndan belgeli yatak sayısının 375 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 360 bine ulaşması beklenmiştir. Bu yıl içinde 2001 yılın hedeflerine ek olarak turizm ürününde ve buna bağlı olarak müşteri profilinde niteliğin yükseltilmesi; turizmde dış tanıtım stratejilerinin belirlenmesi, uygulamanın izlenmesi; denetimi ve finansmanına turizm işletmelerinin katılımını sağlayacak yeni yapılanma ile ilgili çalışmaların tamamlanması; KOBİ statüsünde değerlendirilmekte olan turizm işletmelerinin ihtiyaçlarını karşılayacak düzenlemelerin yapılması; “Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun”, “Turizm Hizmet, Bölge ve Meslek Birlikleri Kanunu” ve “Deniz Turizmi Birliği Kanunu” ile ilgili çalışmaların tamamlanması; “Yat Turizm Yönetmeliği”nin yeniden düzenlenmesi amaçlanmıştır. Yabancı ülkelerde Türkiye ili ilgili olumlu bilinçlenme ve kamuoyu oluşumu; uluslararası siyasi, kültürel, ekonomik, ticari ve turistik ilişkileri geliştireceğinden bu doğrultudaki çabalara tüm kamu ve özel kesim kuruluşları ile meslek ve sivil toplum örgütlerinin bir eşgüdüm sistemi içinde ve birbirlerini destekleyici mahiyette katılımının sağlanması tanıtma bölümünde yer alan temel amaçlardır (DPT 2001b:239-241).

2002 yılında ülkemize gelen turist sayısı bir önceki yıla göre % 14,0 artış ile 13,2 milyona ulaşmış, turizm gelirleri ise 11,9 milyar dolar olarak hedeflerin üzerinde gerçekleşmiştir (DPT 2004a:173). Bu yılda OECD ülkelerinden gelen ziyaretçi sayısında bir önceki yıla göre % 11,6’lık, Doğu Avrupa’dan gelen ziyaretçi sayısında ise % 24,1’ lik bir artış kaydedilmiştir. Türkiye’ye gelen yabancı ziyaretçilerin % 65,8’i OECD, % 23,8’i Doğu Avrupa ülkelerindedir. 2002’de en

çok ziyaretçi gönderen ülke sıralamasında Almanya % 26,3 ile birinci, İngiltere % 7,9 ile ikinci, Rusya Federasyonu ise % 7,1 ile üçüncü sıradadır. Bu yılda OECD üyesi Avrupa ülkelerinden gelenlerin sayısı 5 924 bin kişidir. 2002 yılında dış turizm gelirlerinin ihracata oranı % 33 olarak gerçekleşmiştir (DPT 2003a:170-171).

2002 sonu itibarıyla kamu tarafından gerçekleştirilen 15 adet yat limanında 4 005, özel sektör tarafından gerçekleştirilen 22 adet yat limanında 5 291 yat yanaşma yeri olmak üzere toplam 9 296 yatlık bir yanaşma yeri kapasitesine ulaşılmıştır. Ayrıca Ulaştırma Bakanlığı DLH İnşaatı Genel Müdürlüğü'nce inşaatı devam eden 7 yat limanında 1 750 yatlık bir kapasite yatırım aşamasındadır. YİD Modeline göre yapılması planlanan 22 yat limanında ise 7 980 yatlık bir kapasitenin oluşturulması planlanmıştır. Bunlardan 4 550 yatlık 9 tesisle ilgili ihale işlemleri tamamlanmış olup 3 430 yatlık 13 tesisle ilgili ihale işlemleri devam etmektedir. Başbakanlık Tanıtma Fonu Kurulu, 2002 yılı sonu itibarıyla yurt içi ve yurt dışı tanıtım faaliyetleri kapsamında 102 projeye 26 trilyon TL tahsis etmiştir. Kamu kurum ve kuruluşları tanıtım alanındaki mali yetersizlik, koordinasyon, mevzuat ve insan gücü eksikliklerinden dolayı istenen başarıyı sağlayamamıştır (DPT 2002b:231-233).

2003 yılında gelen turist sayısının 14 milyona, turizm gelirlerinin 8,6 milyar dolara, Turizm Bakanlığı'ndan belgeli yatak sayısının 410 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 380 bine ulaşması hedeflenmiştir. Bu programda sektörel gelişmenin ülkedeki refah ve gelişmişlik düzeyi dengesizliklerini azaltıcı doğrultuda yönlendirilmesine özen gösterilmesi; mevcut tesislerde doluluk oranlarını yükseltici, ikincil harcamaları arttırıcı, nitelik yükseltici önlemlerin alınarak turizm sezonunun yılın tamamına yayılması; turizmde dış tanıtım stratejilerinin belirlenmesi; uygulamanın izlenmesi, denetimi ve finansmanına turizm işletmelerinin katılımını sağlayacak yeni yapılanma ile ilgili çalışmaların tamamlanması; yeni turizm kentleri yaratılması konusunda model çalışmaların başlatılması; İstanbul kentinin kültürel, sosyal ve doğal zenginliklerinin sürdürülebilir turizm gelişmesi çerçevesinde irdelenerek bir çekim merkezi olmasını sağlayacak olan projeler arasında yer alan, kongre ve kruvaziyer turizminin canlandırması; planlanan Salı Pazarı Projesi, alışveriş kültür turizmini geliştirmeyi öngören Beyoğlu Projesi ve 30 kilometrelik

kıyı bandını kapsayacak olan Kilyos Sahil Bandının Turizm Amaçlı Düzenlenmesi Projesi ile ilgili uygulamaların başlatılması için gerekli düzenlemelerin yapılması amaçlanmıştır (DPT 2003a:172-173).

2003 yılında gelen turist sayısı bir önceki yıla göre % 5' in üzerinde bir artışla 14 milyon, turizm gelirleri 13,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılının ilk beş ayında, Irak savaşı nedeniyle son derece olumsuz etkilenen turizm sektörü, Haziran 2003'ten itibaren toparlanma sürecine girmiş ve program hedeflerinin üzerinde bir gerçekleşme sağlanabilmiştir. Bu yılda OECD ülkelerinden gelen ziyaretçi sayısında bir önceki yıla göre % 11,6'lık, Doğu Avrupa'dan gelen ziyaretçi sayısında ise % 24,1'lik bir artış kaydedilmiştir. Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçilerin % 65,8'i OECD, % 23,8'i Doğu Avrupa ülkelerinden olmuştur. Bu yılda da hava ve deniz taşımacılığı, teknik alt yapı, ATAK projesi gibi konularda gerekli çözümler üretilmemiştir. Kamu kuruluşlarının yetersiz olması, tanıtım faaliyetlerinin istenen ölçüde yapılabilmesini engellemiş; tanıtım faaliyetlerinde özel sektörün ortak bir plan, program ve koordinasyon dahilinde ve yeterli ölçüde faaliyet göstermesi sağlanamamıştır (DPT 2004a:172-174).

2004 yılında gelen turist sayısının 15 milyon kişi, turizm gelirin ise 9,8 milyar dolar olması hedeflenmiş, Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan belgeli yatak sayısının 415 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 382 bine ulaşması hedef alınmıştır. Bu yılda turizm sektörünün sağlıklı bir yapıya kavuşturulması; müşteri profilinde niteliğin yükseltilmesi; öncelikli bölgelerde mevcut ikincil konutların pazarlanmasına yönelik organizasyonların geliştirilmesi; turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımının iyileştirilmesi; dış tanıtım stratejilerinin belirlenmesi; yeni turizm kentleri yaratılması konusunda model çalışmalarının başlatılması; tanıtma faaliyetlerinin kamu kurum ve kuruluşları tarafından büyük oranda özel sektör eliyle gerçekleştirilmesi; ekonomik yönü ağır olan tanıtım faaliyetlerinin artırılarak kamu ve özel sektörün önceliğine verilmesi; sektörle ilgili tüm kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütlerinin tanıtım politikasının tespitinde katılımcı olmaları amaçlanmıştır (DPT 2003b:241-243).

2004 yılında ülkemize gelen turist sayısı 17,5 milyona, turizm gelirleri 15,9 milyar dolara yükselmiş olup, yaklaşık 3 milyon kişi için doğrudan istihdam yaratılmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı belgeli yatak sayısı 430 bine, belediye belgeli yatak sayısı ise 390 bine ulaşmıştır. OECD ülkelerinden ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelen ziyaretçi sayısında da önemli artışlar kaydedilmiştir. Ülkemize gelen yabancı ziyaretçilerin % 61,7'si OECD, % 25'i Doğu Avrupa ülkelerindedir (DPT 2005b:223). 2004 yıl sonu itibarıyla kamu tarafından gerçekleştirilen 15 adet yat limanında 4 005, özel sektör tarafından gerçekleştirilen 23 adet yat limanında 6 000 yat yanaşma yeri olmak üzere toplam 10 000 yatlık bir yanaşma yeri kapasitesine ulaşılmıştır. Ayrıca Ulaştırma Bakanlığı DLH İnşaatı Genel Müdürlüğü'nce inşaatı devam eden 3 adet yat limanında 800 yatlık bir kapasite yatırım aşamasındadır. YİD Modeline göre yapılması planlanan 22 adet yat limanında ise 7 980 yatlık bir kapasitenin gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Bunlardan 4 550 yatlık 9 tesisle ilgili ihale işlemleri tamamlanmıştır. 3 430 yatlık 13 tesisle ilgili ihale işlemleri devam etmektedir (DPT 2004b:226). 21.07.1983 tarihinde yürürlüğe giren “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” 14.07.2004 tarih ve 5226 sayılı kanun ile değişikliğe uğramıştır (Andaç 2004:40). 29.01.2004 tarihinde “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” çıkarılmıştır. Bu kanunun amacı, bazı illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulamak; enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek suretiyle yatırımları ve istihdam imkanlarını artırmaktır (Andaç 2004:243).

2005 yılında ülkemize gelen turist sayısının 20,35 milyon kişi, turizm gelirin de 18,0 milyar dolar olması hedeflenmiştir. Bu yılda turizm sektörünün direncini artıracak önlemlerin alınması; turizm hizmetlerinde ve müşteri profilinde niteliğin yükseltilmesi; sektörle ilgili tüm yatırımların doğal, tarihsel, sosyal ve kültürel çevreyi koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde ele alınması; sertifikasyon sistemine geçilmesi; potansiyel turizm alanların yaratılması; turizmde dış tanıtım stratejilerinin geliştirilmesi; sektörde küçük ölçekli işletmelerin gelişmesine öncelik verilmesi ve KOBİ statüsünde değerlendirilmekte olan turizm işletmelerinin ihtiyaçlarını karşılayacak düzenlemelerin yapılması; Yeni Turizm Kentleri

yaratılması konusunda model çalışmalarının sürdürülmesi; İstanbul kentinin kültürel, sosyal ve doğal zenginliklerinin sürdürülebilir turizm gelişmesi çerçevesinde irdelenerek kongre ve kruvaziyer turizminin canlandırılmasını sağlayacak olan Salı Pazarı Projesi, alışveriş kültür turizmini geliştirmeyi öngören Beyoğlu Projesi ve 30 kilometrelik kıyı bandının turizm amaçlı düzenlenmesini kapsayan Kilyos Sahil Bandının Turizm Amaçlı Düzenlenmesi Projesi ile ilgili uygulamalar için gerekli düzenlemelerin yapılması amaçlanmıştır (DPT 2004b:226-228).

2005 yılında ülkemize gelen turist sayısı 21,1 milyon kişi olmuş, turizm gelirleri ise 18,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türk turizminin uluslararası turizm geliri içindeki payı 2000 yılında % 1,6 iken 2005 yılında % 2,9'a ulaşmıştır. Turist sayısı ve döviz gelirlerindeki bu artışla Türkiye, dünyada en çok turist kabul eden ülke sıralamasında 12., gelirlerde ise 8. sırada yer almaktadır. Bu yılda işletme belgeli yatak sayısı 450 bine, belediye belgeli yatak sayısı ise 400 bine ulaşmıştır ([http:// ekutup.dpt.gov.tr/plan/ix/taslak.pdf](http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/ix/taslak.pdf)).

Sekizinci Beş Yıllık Plan Dönemi'nde hedeflerin üzerine çıkmıştır. 2001 yılında ülkemizi 11,6 milyon turist ziyaret etmiş iken, dönem sonundaki 2005 yılında turist sayısı 21,1 milyona yükselmiştir. Aynı şekilde 2001 yılında turizm gelirleri 10 milyar dolar iken, 2005 yılında 18,2 milyar dolar gelir elde edilmiştir (<http://ekutup.dpt.gov.tr>).

Bu plan döneminde de son yıllarda yatak kapasitesindeki hızlı artışa ve kaydedilen önemli gelişmelere rağmen teknik alt yapı konusundaki bazı eksiklikler giderilememiştir. Doğal ve tarihi çevrenin tahribatı ile turizm merkezleri üzerindeki kentleşme baskısı, ülke turizmini etkileyen önemli sorunlar arasında olmaya devam etmiştir. Turizm eğitimi ve kalitesinde belgelendirme, iş kalitesinin gelişmesini ve istihdam için gerekli olan beceri düzeyinin belirlenmesini sağlayan belgelendirme sistemine bu dönemde de geçilememiştir. Dış turizmin tanıtılması amacıyla kamu ve özel sektörün bir araya gelerek ulusal bir turizm örgütü kurulması, ülkemiz turizm sektörünün daha da gelişmesine katkıda bulunsa da henüz sağlıklı bir yapıya kavuşturulamamıştır (DPT 2005b:224).

Dokuzuncu Beş Yıllık Planın zamanında yürürlüğe konulamamasından dolayı 2006 Yılı Geçiş Programı hazırlanmıştır. 2006 yılında işletme belgeli yatak sayısının 460 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 410 bine ulaşacağı, gelen turist sayısının 23 milyon kişi, turizm gelirinin ise 20 milyar dolar olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bu yıl için turizm sektöründe, küreselleşmenin ortaya koyduğu dinamikleri barındıran; ülkeye daha çok turist gelmesinin yanı sıra hizmet kalitesini artırmaya çalışan; pazarlama kanallarını çeşitlendirerek üst gelir gruplarını hedef alan; doğal sermayeyi koruyan ve sürdürülebilir kılan; ülkemiz turizminin karşılaştırmalı rekabet üstünlüğüne uygun turizm çeşitlerini ön plana çıkaran bir yapının oluşturulması temel amaç olarak belirlenmiştir (DPT 2005b:224-228).

1.2.2.2.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında Turizm Sektörü (2007-2013)

Dokuzuncu Planın öncekilerden farkı şimdiye kadar beşer yıllık süreleri kapsayan orta dönemli planlarda sürenin yedi yıla çıkarılmış olmasıdır. Dokuzuncu Kalkınma Plan dönemi sonunda turizm gelirlerinin 36,4 milyar dolara, ziyaretçi sayısının 38 milyona, yurtdışına çıkacak vatandaş sayısının ise 15 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu plan dönemi sonunda belgeli toplam yatak sayısının 950 bin olması, inşa halindeki ve proje aşamasındaki tesislerin tamamlanması ve ikinci konutlardaki turizme açılan yataklarla birlikte, toplam yatak sayısının 1,3 milyona ulaşması beklenmektedir.

Bu plan döneminde turizm sektörünün, ülkedeki refah ve gelişmişlik dengesizliklerini azaltıcı doğrultuda yönlendirilmesi, turizm potansiyeli olan ancak bugüne kadar yeterince ele alınmamış yörelerde turizmi geliştirerek ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması; sektörle ilgili tüm yatırımların doğal, tarihsel ve sosyal çevreyi kollayıcı, koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde olmasına azami özenin gösterilmesi; sektörde yeni kapasite yaratmanın yanı sıra mevcut ürünün niteliğinin yükseltilmesine ağırlık verilmesi, tanıtım, pazarlama, alt yapı, turizm eğitimi ve çevre konularında görevleri ile kamunun turizm sektöründeki rolünün yeniden tanımlanması; sağlık hizmetleri turizminin desteklenmesi; turizmin çeşitlendirilmesi faaliyetlerine devam edilmesi; turizm teşviklerinde pazarlama

alanına, hava ulaştırmasına ve toplam kalite iyileştirilmesine öncelik verilmesi; turizm sektörünün uzun vadeli ve sağlıklı gelişmesini sağlamak üzere Turizm Sektörü Ana Planı'nın hazırlanması temel ilke ve hedefler olarak belirlenmiştir (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/ix/taslak.pdf>).

Genel bir değerlendirme yapıldığında, 1963-2006 yılları arasında uygulanan “Planlı Kalkınma” döneminde turizm sektörü ile ilgili pek çok tedbirin alındığı ve uygulamaya konulduğu söylenebilir. Başlangıçta turizm talebine yanıt verebilecek yatak ve diğer işletmelerle ilgili gereksinmeyi karşılamaya dönük olarak alınan önlemler, giderek turizm sektöründeki değişen gereksinimlere göre şekil almıştır. 1980’li yıllar ile birlikte tam anlamıyla ivme kazanan turizm sektörü, son yıllarda önemli gelişmeler kaydetmiştir (Kozak vd. 2001:119).

Planlı döneme geçişin yapıldığı ilk yıl olan 1963’te yurda gelen yabancı sayısı 198 bin iken izleyen yıllarda artmış, 1972’de 1 milyon sınırını aşmış ve 1980’de 1,2 milyona ulaşmıştır. 1975-1980 döneminde, dünya konjonktüründe ortaya çıkan olumsuz gelişmeler ve ülkede yaşanan anarşı ortamı nedeniyle turist sayısında bir artış sağlanamamıştır.

1980’li yıllara girerken turizm konusunda elde edilen sayısal büyüklüklerin Türkiye ekonomisinin beklentilerini karşılamadığı ve Türkiye’nin doğal ve tarihi zenginliklerinden yeterince yararlanılamadığı görülmüştür. Böylece 1980’li yılların başında turizm olayına bakış açısının değişmesiyle turizmin ekonomik ve sosyal yönleri ile bir bütün olarak ele alınması planlanmıştır.

Tablo 2 ‘de görüldüğü gibi 1981 yılında gelen yabancı sayısı 1,4 milyon iken 1985 yılında 2,6 milyona, 1990 yılında 5,4 milyona, 1992 yılında 7 milyona yükselmiş, 1993 ve 1994 yıllarındaki küçük azalışın ardından 1995 yılından itibaren tekrar artmaya başlamıştır. 2002 yılında 14 milyon kişi gelmiş; 2005 yılında ise doruk düzeye ulaşarak 21,1 milyon kişiye ulaşmıştır. % 121,3 gerçekleşme oranı ile Birinci Plan Dönemi’nde, % 134,1 gerçekleşme oranı ile Beşinci Plan Dönemi’nde ve % 108,7 gerçekleşme oranı ile Sekizinci Plan Dönemi’nde hedefler açılmış, diğer tüm plan dönemlerinde ise çeşitli nedenler ile istenen rakamlara ulaşılammıştır.

**Tablo 2 :Plan Hedefleri ve Gerçekleşmeler
(Gelen Toplam Yabancı-Çıkan Vatandaş Sayıları) (1963-2005)**

Yıllar	Plan Hedefi	Toplam Yabancılar	Gerçekleşme Oranı (%)
1963	200 000	198 841	99,4
1964	240 000	229 347	95,6
1965	288 000	361 758	125,6
1966	345 000	440 534	127,7
1967	415 000	574 055	138,3
I. Beş Yıllık Plan Toplamı	1 488 000	1 804 535	121,3
1968	588 000	602 996	102,6
1969	735 000	694 229	94,5
1970	920 000	724 784	78,8
1971	1 150 000	926 019	80,5
1972	1 435 000	1 034 995	72,1
II. Beş Yıllık Plan Toplamı	4 828 000	3 983 023	82,5
1973	1 243 000	1 341 527	107,9
1974	1 404 000	1 110 298	79,1
1975	1 586 000	1 540 904	97,2
1976	1 792 000	1 675 846	93,5
1977	2 026 000	1 661 416	82
III. Beş Yıllık Plan Toplamı	8 051 000	7 329 991	91
1978	1 910 000	1 644 177	86,1
1979	2 178 100	1 523 658	70
1980	2 461 300	1 288 060	52,3
1981	2 756 600	1 405 311	51
1982	3 087 700	1 391 717	45,1
1983	3 458 300	1 625 099	46,9
IV. Beş Yıllık Plan Toplamı	13 942 000	7 233 845	51,9
1984	1 800 000	2 117 094	117,6
1985	2 000 000	2 614 924	130,7
1986	2 200 000	2 391 085	108,7
1987	2 400 000	2 855 546	119
1988	2 700 000	4 172 727	154,5
1989	3 000 000	4 459 151	148,6
V. Beş Yıllık Plan Toplamı	12 300 000	16 493 433	134,1
1990	5 410 000	5 389 308	99,1
1991	5 850 000	5 517 897	94,3
1992	6 330 000	7 076 096	111,8
1993	6 840 000	6 500 638	95
1994	7 400 000	6 670 618	90,1
VI. Beş Yıllık Plan Toplamı	31 830 000	31 154 557	97,8
1995	7 750 000	7 726 886	99,7
1996	9 000 000	8 614 085	95,7
1997	9 700 000	9 689 004	99,9
1998	11 000 000	9 752 697	88,7
1999	12 000 000	7 487 285	62,3
2000	9 000 000	10 428 153	115,9
VII. Beş Yıllık Plan Toplamı	50 700 000	45 971 224	90,7
2001	11 000 000	11 618 969	105,6
2002	11 000 000	13 256 028	120,5
2003	14 000 000	14 029 558	100,2
2004	15 000 000	17 516 908	116,8
2005	20 350 000	21 124 886	103,8
VIII. Beş Yıllık Plan Toplamı	71 350 000	77 546 349	108,7

Kaynak : Adem Ögüt vd., **Bilişim Teknolojileri Işığında Turizm İşletmelerinde Yönetim: Enformatik Bir Bakış.** Ankara: Nobel Yayın Dağıtım 2003:23; Yusuf Köseoğlu, “Türk Turizm Politikalarının Tespitinde Hedefler ve Türkiye’nin Rekabet Şansını Arttırıcı Tedbirler”. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi 2000:72 ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Verileri (30.05.2006) kaynaklarından derlenmiştir.

Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda turizm sektörü için öngörülen genel anlayış, ödemeler bilançosu açıklarının kapatılmasında bu sektörden en yüksek faydanın sağlanmasıdır. Turizm sektöründeki kalkınma hedefleri içerisinde uluslararası potansiyel, turizm talebini devamlı Türkiye'ye çekerek turist sayısını ve dış turizm gelirlerini artırmak, turistlerin Türkiye'de ortalama kalış sürelerini ve harcamalarını arttırmak ana hedefler olarak yer almıştır.

Tablo 3'deki verilere göre 1963 yılından 1980 yılına kadar Türkiye'nin dış turizm gelirleri, bazı yıllardaki küçük azalmalar dışında sürekli bir artış eğilimi içindedir. 1963 yılında 7,7 milyon dolar olan dış turizm geliri; düzenli bir artışla 1972 yılında 103 milyon dolara, 1975 yılında 200 milyon dolara ulaşmıştır. Bu yıldan sonra dış turizm gelirinun artış hızının azaldığı hatta bazı yıllarda gerilediği görülmektedir. Bu azalmanın nedenleri o dönemde ülkede yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklardır. 1980 yılında turizmden elde edilen gelir 327 milyon dolar olmuştur. 1981 yılında 381 milyon dolar olan turizm geliri 1985 yılında 1,5 milyar dolara, 1993 yılında 4 milyar dolara, 1997'de 8 milyar dolara, 2005 yılında 18,2 milyar dolara kadar yükselmiştir. 1991 yılında Körfez Savaşı nedeniyle önemli bir gelir kaybı yaşanmıştır. Bu rakamlar, Türkiye'nin dış turizmden elde ettiği gelirlerin oldukça hızlı arttığını göstermektedir.

Tablo 3:Plan Hedefleri ile Gerçekleşen Turizm Gelirleri ve Giderleri (1963-2005) (Milyon Dolar)

Yıllar	Plan Hedefi	Gerçekleşen Gelir	Gerçekleşme Oranı (%)	Plan Hedefi	Gerçekleşen Gider	Gerçekleşme Oranı (%)
1963	13,0	7,7	59,2	20,0	20,5	102,5
1964	18,0	8,3	46,1	21,0	21,8	103,8
1965	25,0	13,8	55,2	23,0	24,3	105,7
1966	35,0	12,1	34,6	25,0	26,3	105,2
1967	48,0	13,2	27,5	28,0	26,8	95,7
I. Beş Yıllık Plan Toplamı	139,0	55,1	39,6	117,0	119,7	102,3
1968	45,0	24,1	53,6	45,0	33,4	74,2
1969	55,0	36,6	66,5	50,0	42,2	84,4
1970	77,0	51,6	67,0	55,0	47,7	86,7
1971	110,0	62,9	57,2	60,0	42,2	70,3
1972	135,0	103,7	76,8	65,0	59,3	91,2
II. Beş Yıllık Plan Toplamı	422,0	278,9	66,1	275,0	224,8	81,7

1973	90,0	171,5	190,6	62,2	93,0	149,5
1974	108,0	193,7	179,4	70,2	151,8	216,2
1975	129,6	200,9	155,0	79,3	154,9	195,5
1976	155,5	180,5	116,1	89,6	207,9	232,0
1977	186,6	204,9	109,8	101,6	268,5	264,3
III. Beş Yıllık Plan Toplamı	669,7	951,5	142,1	402,9	876,2	217,5
1978	248,4	230,4	92,8	183,1	102,5	56,0
1979	315,8	280,7	88,9	188,6	95,1	50,4
1980	369,2	326,7	88,5	196,5	114,7	58,4
1981	454,8	381,3	83,8	204,8	103,3	50,4
1982	586,7	370,3	63,1	214,0	108,9	50,9
1983	691,6	411,1	59,4	223,6	127,3	56,9
IV. Beş Yıllık Pl. Toplamı	2 418,1	1 770,1	73,2	1.027,5	549,3	53,5
1984	452,4	840,0	185,7	142,4	276,8	194,4
1985	510,0	1 482,0	290,6	166,3	323,6	194,6
1986	579,2	1 215,0	209,8	197,1	313,6	159,1
1987	661,6	1 721,1	260,1	235,0	447,7	190,5
1988	759,4	2 355,3	310,2	281,4	358,0	127,2
1989	878,0	2 556,5	291,2	338,0	565,0	167,2
V. Beş Yıllık Plan Toplamı	3 388,2	9 329,9	275,4	1.217,8	2.007,9	164,9
1990	3 306,9	3 225,0	97,5	521,2	520,0	99,8
1991	3 757,9	2 654,0	70,6	617,4	592,0	95,9
1992	4 270,5	3 639,0	85,2	731,3	776,0	106,1
1993	4 853,0	3 959,0	81,6	866,2	934,0	107,8
1994	5 514,0	4 321,0	78,4	1 026,0	866,0	84,4
1995	4 500,0	4 957,0	110,2	900,0	912,0	101,3
VI. Beş Yıllık Plan Toplamı	21 702,3	17 798,0	82,0	3 762,1	3.688,0	98,0
1996	6 100,0	5 962,2	97,7	1 200,0	1 265,0	105,4
1997	6 850,0	8 088,5	118,0	1 350,0	1 716,0	127,1
1998	8 500,0	7 808,9	91,9	2 250,0	1 753,9	77,9
1999	8 500,0	5 203,0	61,6	2 200,0	1 471,0	66,9
2000	7 200,0	7 636,0	106,0	1 850,0	1 711,0	92,5
VII. Beş Yıllık Plan Toplamı	37 150,0	34 698,6	93,4	7 900,0	7 117,9	90,1
2001	8 500,0	10 066,5	118,4	1 800,0	1 738,0	96,6
2002	8 250,0	11 900,9	144,2	1 600,0	1 880,0	117,5
2003	8 600,0	13 203,1	153,5	2 100,0	2 113,3	100,6
2004	9 800,0	15 887,7	162,1	2 700,0	2 524,0	93,5
2005	18 000,0	18 153,5	100,9	2 750,0	2 870,4	104,4
VIII. Beş Yıllık Plan Toplamı	53 150,0	69 211,7	130,2	10 950,0	11 125,7	101,6

Kaynak : Yusuf Köseoğlu, “Türk Turizm Politikalarının Tespitinde Hedefler ve Türkiye’nin Rekabet Şansını Arttırıcı Tedbirler”. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi 2000:74; www.tursab.org.tr (08.04.2006) ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Verileri (30.05.2006) kaynaklarından derlenmiştir.

Türkiye’nin turizm giderleri 1963 yılında 21 milyon dolar iken 1973 yılında 93 milyon dolara, 1977 yılında ise 269 milyon dolara kadar yükselmiş, izleyen yıllarda yaşanan döviz darboğazı ve ülke dışına çıkışlara sınırlama getirilmesiyle dış turizm giderleri bir miktar düşerek 1979 yılında 95 milyon dolara kadar gerilemiştir.

1980 yılında, 24 Ocak Kararları'nın etkisiyle de dış turizm giderleri biraz yükselerek 115 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Yurt dışına çıkan Türk vatandaşlarının turizm giderleri 1981 yılında 103 milyon dolar iken 1987 yılında 450 milyon dolara yükselmiş; 1988 yılında 358 milyon dolara gerilemiş; izleyen yıllarda ise dalgalı bir artış göstererek 1997 yılında 1,7 milyar dolara kadar ulaşmıştır. 2002 yılında 1,8 milyar dolar olan turizm giderleri 2005 yılında 2,9 milyar dolar seviyesine yükselmiştir.

Dış turizm gelirleri ile dış turizm giderlerinin farkından oluşan dış turizm dengesi 1963-1969 yılları arasında sürekli açık vermiş, 1970-1975 yılları arasında bu açık daha da büyümüştür. Zaman içinde dalgalanmalar gösteren dış turizm dengesi, 1981 yılından itibaren istisnasız fazla vermiştir. 1981 yılında 278 milyon dolar olan dış turizm fazlası, 2002 yılında 6,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Dış turizm gelirlerinin GSMH içindeki payının hesaplanması, ülkede turizmin ne derece gelişmiş olduğunu gösteren bir ölçüdür. Türkiye'yi bir turizm ülkesi olarak değerlendirebilmek için turizm gelirlerinin GSMH içerisindeki payına bakmak gerekmektedir. Tablo 4'e göre Türkiye'nin turizm gelirlerinin GSMH içerisindeki payı 1963 yılında % 0,1 iken, 1970 yılında % 0,5 ile başlayan artış, bazı yıllardaki azalmalar dışında devam ederek 1994 yılında % 3,3'e kadar ulaşmıştır. 1995 ve 1996 yıllarında % 3 civarında gerçekleşen turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı, 1997 yılında % 4,2 olarak gerçekleşmiş; en ağır ekonomik krizin yaşandığı 2001 yılında ise % 6,9 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4 : Türkiye'nin Dış Turizm Gelirlerinin Gayri Safi Milli Hasıla İçindeki Payı (Cari Fiyatla) (1963-2005)

Yıllar	Gayri Safi Milli Hasıla		Turizm Geliri (Milyon \$)	Turizm Gelirlerinin GSMH İçindeki Payı (%)
	(Milyon TL)	(Milyon \$)		
1963	66 801	7 422	8	0.1
1964	71 313	7 924	8	0.1
1965	76 726	8 525	14	0.2
1966	91 419	10 158	12	0.1
1967	101 481	11 276	13	0.1
1968	163 893	12 499	24	0.2
1969	183 356	13 877	37	0.3
1970	207 815	9 951	52	0.5
1971	261 073	12 970	63	0.5
1972	314 140	17 201	104	0.6
1973	399 089	22 131	172	0.8
1974	537 678	30 507	194	0.6
1975	690 901	37 598	201	0.5
1976	868 066	41 284	181	0.4
1977	1 108 271	49 177	205	0.4
1978	1 645 969	53 691	230	0.4
1979	2 876 523	52 962	281	0.5
1980	5 303 010	57 198	327	0.6
1981	8 022 745	46 087	381	0.8
1982	10 611 859	52 853	370	0.7
1983	13 933 008	50 154	411	0.8
1984	22 167 740	48 987	840	1.7
1985	35 350 318	52 598	1 482	2.8
1986	51 184 759	75 173	1 215	2.1
1987	75 019 388	85 979	1 721	2.0
1988	129 175 104	90 460	2 355	2.6
1989	230 369 937	107 544	2 557	2.4
1990	397 177 547	150 758	3 225	2.1
1991	634 392 841	150 168	2 654	1.8
1992	1 103 604 909	158 122	3 639	2.3
1993	1 997 322 597	178 715	3 959	2.2
1994	3 887 902 917	132 302	4 321	3.3
1995	7 854 887 167	170 081	4 957	2.9
1996	14 978 067 283	183 601	5 962	3.2
1997	29 393 262 147	192 383	8 089	4.2
1998	53 518 331 580	206 552	7 809	3.8
1999	78 282 966 809	185 267	5 203	2.8
2000	125 596 128 755	200 002	7 636	3.8
2001	176 483 953 021	148 693	10 067	6.9
2002	273 463 167 796	180 892	11 901	6.6
2003	356 680 888 000	239 235	13 203	5.5
2004	428 932 343 026	300 578	15 888	5.3
2005	486.401.032.274	360 875	18 153	5.0

Kaynak: www.tursab.org.tr (25.03.2006); www.die.gov.tr 08.04.2006) ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Verileri (30.05.2006) kaynaklarından derlenmiştir.

Dış ticaret açıklarının ne ölçüde turizm gelirleriyle karşılandığını gösteren 5 nolu Tablo incelendiğinde, 1982 yılında 3 milyar dolar olan dış ticaret açığının dalgalı bir azalışla 1988 yılında incelen dönemin en düşük değeri olan 2,7 milyar dolara kadar gerilediği, 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz nedeniyle ithalatın önemli ölçüde düşmesiyle 10 milyar dolara kadar gerilediği ve 2004 yılında 34,4 milyar dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 5: Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açıklarını Kapama Payı (1982-2005)

Yıllar	Dış Ticaret Açığı (Milyon \$)	Turizm Gelirleri (Milyon \$)	Turizm Gelirinin Dış Ticaret AKP (%)
1982	3 097	370	11,9
1983	3 507	441	12,6
1984	3 624	840	23,2
1985	3 385	1 482	43,8
1986	3 648	1 215	33,3
1987	3 968	1 721	43,4
1988	2 673	2 355	88,1
1989	4 167	2 557	61,4
1990	9 343	3 225	34,5
1991	7 454	2 654	35,6
1992	8 156	3 639	44,6
1993	14 083	3 959	28,1
1994	5 164	4 321	83,7
1995	14 072	4 957	35,2
1996	20 402	5 962	29,2
1997	22 298	8 088	36,3
1998	18 947	7 809	41,2
1999	14 084	5 203	36,9
2000	26 728	7 636	28,6
2001	10 065	8 090	80,4
2002	15 495	11 901	76,8
2003	22 087	13 203	59,8
2004	34 373	15 888	46,2
2005	43 147	18 153	42,1

Kaynak: www.tursab.org.tr (25.03.2006); www.die.gov.tr (08.04.2006) ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Verileri (30.05.2006) kaynaklarından derlenmiştir.

1982 yılında dış ticaret açığının %11,9'u oranında turizm geliri elde edilirken bu oranın 1988 yılında % 88,1'e kadar yükseldiği, daha sonraki yıllarda azalmaya başlayarak 1993 yılında % 28,1'e kadar gerilediği görülmektedir. 1995 yılında %

35,2 olan turizm gelirlerinin dış ticaret açığına oranı, bir sonraki yılda artmaya başlayarak 2001 yılında % 80,4 olarak, 2004 yılında ise % 46,2 olarak gerçekleşmiştir. Son yıllarda ülkenin dış ticaret açığını kapatacak miktarda turizmden döviz geliri elde edilmeye başlandığını söylemek mümkündür.

**Tablo 6: Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirleri İçindeki Payı
(Milyon Dolar) (1982-2005)**

Yıllar	İhracat	Turizm Gelirleri	Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirleri İçindeki Payı (%)
1982	5 746	370	6,4
1983	5 728	411	7,2
1984	7 134	840	11,8
1985	7 958	1 482	18,6
1986	7 457	1 215	16,3
1987	10 190	1 721	16,9
1988	11 662	2 355	20,2
1989	11 625	2 557	22,0
1990	12 960	3 225	24,9
1991	13 594	2 654	19,5
1992	14 715	3 639	24,7
1993	15 345	3 959	25,8
1994	18 106	4 321	23,9
1995	21 637	4 957	22,9
1996	23 226	5 962	25,7
1997	26 261	8 088	30,8
1998	26 974	7 808	28,9
1999	26 587	5 203	19,6
2000	27 775	7 636	27,5
2001	31 334	10 066	32,1
2002	35 081	11 900	33,9
2003	46 878	13 203	28,2
2004	63 167	15 888	25,2
2005	73 122	18 154	24,8

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Verileri (30.05.2006)

Görünmeyen ihracat ve ek ihracat olarak döviz kazandırıcı etkisi olan turizm sektörünün planlı dönem başlangıcı olan 1963 yılından bugüne kadar ihracat gelirleri içindeki payı önemli artış göstermiştir. İthal ikameci kalkınma anlayışının hakim olduğu 1963-1980 yılları arasında Türkiye'nin ihracat rakamlarında çok büyük artışlar görülmemektedir. 1980 yılından itibaren ihracata yönelik kalkınma

politikasının uygulanmasıyla birlikte ihracat gelirleri artan oranlarda yükselmeye başlamıştır. Tablo 6 incelendiğinde 1982 yılında 5,7 milyar dolar olan ihracat geliri 1987 yılında 10 milyar dolara, 1993 yılında 15 milyar dolara, 1997 yılında 26 milyar dolara ve 2005 yılında 73 milyar dolara ulaştığı anlaşılmaktadır.

Turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranı 1984 yılında % 11,8 ile başlayan artış dalgalı da olsa devam ederek 1993 yılında % 25,8'e ulaşmış, izleyen üç yılda biraz gerilemesine rağmen, 1997 yılında % 30,8 olarak gerçekleşmiş, 2002 yılında %33,9'a kadar yükselmişken, 2005 yılında % 24,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu verilere bakarak ihracattan elde edilen her 4 dolara karşılık, turizmden 1 dolar döviz geliri elde edildiğini söylemek mümkündür.

**Tablo 7: Turizm Giderlerinin İthalat Giderleri İçindeki Payı
(Milyon Dolar) (1982-2005)**

Yıllar	İthalat	Turizm Giderleri	Turizm Giderlerinin İthalat Giderleri İçindeki Payı (%)
1982	8 843	109	1,2
1983	9 235	127	1,4
1984	10 757	277	2,6
1985	11 343	324	2,9
1986	11 105	314	2,8
1987	14 158	448	3,2
1988	14 335	358	2,5
1989	15 792	565	3,6
1990	22 302	520	2,3
1991	21 047	592	2,8
1992	22 871	776	3,4
1993	29 428	934	3,2
1994	23 270	866	3,7
1995	35 709	912	2,6
1996	43 627	1 265	2,9
1997	48 559	1 716	3,5
1998	45 921	1 754	3,8
1999	40 672	1 471	3,6
2000	54 503	1 711	3,1
2001	41 939	1 738	4,1
2002	50 832	1 880	3,7
2003	68 735	2 113	3,1
2004	97 540	2 524	2,6
2005	116 048	2 870	2,5

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Verileri (30.05.2006).

İncelenen yıllar içerisinde turizm giderleri, Tablo 7’de görüldüğü gibi, 1980 sonrasında kambiyo mevzuatında yapılan değişiklikler, yurt dışına çıkışların serbest bırakılması ve yolcuların beraberinde götürebilecekleri döviz miktarının artırılması sonucu ilk defa olarak 1984 yılında 277 milyon dolar gibi yüksek bir düzeye ulaşmıştır. 1985 yılında turizm giderleri 324 milyon dolara yükselirken, 1986 yılında % 0,1’lik bir azalma göstererek 314 milyon dolara inmiştir. Diğer yıllarda da artış ve azalışlar sürmüştür. Ancak ithalat giderleri içerisindeki pay bir yıl hariç % 4’ün üzerine çıkmamıştır. Bu payın düşük olması da, sektörün milli gelire sağladığı fayda açısından önem arz etmektedir.

Tablo 8’de sabit sermaye yatırımları içerisinde turizm sektörü payının yıllar itibariyle gelişimi incelenmiştir. 1985 yılında toplam yatırımlar içerisinde turizm

**Tablo 8 : Sabit Sermaye Yatırımları İçerisinde
Turizm Sektörünün Payı (1982-2005)**

Yıllar	Turizm Milyar \$	Toplam Milyar \$	Turizm/Toplam (%)
1983	58	9 683	0,6
1984	88	9 005	1,0
1985	153	10 708	1,4
1986	316	13 574	2,3
1987	438	16 438	2,6
1988	551	16 886	3,2
1989	726	18 053	4,0
1990	992	24 650	4,0
1991	976	24 555	4,0
1992	1 082	37 619	2,9
1993	1 056	47 834	2,2
1994	712	32 060	2,2
1995	974	41 182	2,4
1996	980	46 314	2,1
1997	1 050	51 000	2,1
1998	1 450	50 120	2,8
1999	1 625	41 335	3,9
2000	1 860	46 940	4,0
2001	1 181	27 142	4,3
2002	1 538	33 234	4,6
2003	3 543	57 423	6,1
2004	4 754	78 782	6,0
2005	5 729	98 653	5,8

Kaynak: Erdiç Tutar ve Filiz Tutar, **Turizm Sektörünün Ekonomiye Katkıları Açısından Türkiye’nin OECD Ülkeleri İçerisindeki Yeri**. Ankara: Seçkin Yayınevi, Mayıs 2004:70 ve www.dpt.gov.tr (08.04.2006) kaynaklarından derlenmiştir.

yatırımlarının payı % 1,4 iken 1989 yılında % 4 oranına yükselmiştir. 1991 yılında ülkemizdeki toplam yatırımlar 24,5 milyar dolar iken turizm sektöründeki yatırımlar yaklaşık 1 milyar dolar olmuştur. Bu miktar, toplam yatırımlar içerisinde turizm sektörünün % 4 oranında pay aldığını göstermektedir.

İzleyen yıllarda turizm sektörünün toplam yatırımlar içerisindeki payı azalmış, bu azalma 1996 ve 1997 yıllarında % 2,1 olarak gerçekleşmiş; sonraki yıllarda tekrar artışa geçerek 2000 yılında 1,9 milyar dolar ile % 4'lük paya ulaşmıştır. 2003 ve 2004 yıllarında turizm yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı en yüksek düzeye ulaşarak % 6 civarında gerçekleşmiştir.

“Turistik yatak kapasitesi”, bir ülkedeki turizm yatırımlarının ulaştığı düzeyi gösteren ve ülkelerarası karşılaştırma yapmaya olanak sağlayan bir ölçüdür. Türkiye’deki turizm işletme ve yatırım belgeli tesislerin yıllar itibariyle gelişimi Tablo 9’da verilmiştir. 1980 sonrası bir bütün olarak uygulanan teşvik önlemleri, sektörde ağırlıklı olarak “konaklama tesisi”, buna bağlı olarak da “turizm belgeli” yatak üretimini hedef almıştır.

Turizm işletme belgeli yatak sayısı 1982 yılında 62 372 iken, 1993 yılında 235 238’e ulaşmıştır. Bu hızlı büyümenin, özellikle 1982-1990 döneminde konaklama tesis yatırımlarına yönelik teşvik uygulamalarının sayesinde olduğu açıktır.

1993 yılında turizm yatırım belgeli yatak sayısı 276 037 iken 1999 yılında 245 543 olmuştur. Turizm işletme belgesi ile faaliyet gösteren tesislerin de varlığı göz önüne alındığında toplam yatak kapasitesinin 300 bin civarında olduğunu söylemek mümkündür.

**Tablo 9 : Türkiye’de Turizm İşletme ve Yatırım Belgeli Tesislerin
Yıllar İtibariyle Gelişimi (1982-2005)**

Yıllar	Turizm Yatırım Belgeli			Turizm İşletme Belgeli		
	Tesis	Yatak	Oda Sayısı	Tesis	Yatak	Oda Sayısı
1982	339	36 332	18 172	569	62 372	32 011
1983	376	43 425	21 410	611	65 934	33 694
1984	412	53 615	26 372	642	68 266	34 666
1985	501	71 521	34 251	689	85 995	41 351
1986	638	101 383	48 615	731	92 129	44 342
1987	892	153 786	73 537	834	106 214	51 040
1988	1 268	218 445	105 736	957	122 306	58 914
1989	1 662	288 896	139 497	1 102	146 086	70 603
1990	1 921	325 515	156 702	1 260	173 227	83 953
1991	1 987	331 711	158 379	1 404	200 678	97 260
1992	1 938	309 139	148 017	1 498	219 940	105 476
1993	1 788	276 037	132 395	1 581	235 238	113 995
1994	1 578	240 932	114 913	1 729	265 136	128 065
1995	1 334	202 483	96 517	1 793	280 463	135 436
1996	1 309	202 631	96 592	1 866	301 524	145 493
1997	1 402	236 632	110 866	1 933	313 298	151 055
1998	1 365	249 125	116 286	1 954	314 215	151 397
1999	1 311	245 543	114 840	1 907	319 313	153 749
2000	1 300	243 794	113 452	1 824	325 168	156 367
2001	1 237	229 047	106 683	1 998	368 819	177 371
2002	1 138	222 876	102 972	2 124	396 148	190 327
2003	1 130	242 603	111 894	2 240	420 697	202 339
2004	1 151	259 424	118 883	2 357	454 290	217 664
2005	1 039	278 255	128 005	2 412	483 330	231 123

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı verileri, Ankara 2005.

Belgeli konaklama tesislerindeki yatak sayısı incelendiğinde, teşvikli turizm yatırımlarının en yoğun döneminin 1984-1993 yılları arasında yaşandığı anlaşılmaktadır. Turizm işletmesi belgeli tesislerdeki artışın yatırımlarla hız kazandığını ve yapılan turizm teşvikli yatırımların ülke turizminin gelişmesine katkı sağladığı ve birçok tesisin yine bu yıllarda işletmeye açıldığı sonucuna varılmaktadır. Turizm işletme belgeli tesislerdeki yatak sayısı 1999 yılında 319 313 olmuş, 2005 yılında ise 483 330’a kadar yükselerek en iyi seviyeye ulaşmıştır.

Tablo 10’da Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü’nce turizm sektörüne tahsis edilen krediler yıllar itibariyle verilmiştir. Teşvik amacıyla kullanılan en önemli enstrümanlar Kaynak Kullanım Destekleme Primi ve Türkiye

Kalkınma Bankası Yatırım Kredileridir. Yatırımlarda en etkili olan parasal teşvik, kaynak kullanım destekleme primi 1991 yılından itibaren uygulamadan kaldırılmıştır.

Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. tarafından turizm sektörüne tahsis edilen kredilerin yıllar itibariyle artış göstermesine rağmen; sektöre tahsis edilen kredilerin yetersiz kaldığı, kredilerin artırılması ve tamamının kullandırılması zorunluluğu devam etmektedir. Bu dönemde turizm yatırımlarının ve yatak kapasitesinin artırılmasında en önemli etkenlerden biri kaynak kullanım destekleme primi olmuştur.

**Tablo 10 : Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü'nce
Turizm Sektörüne Tahsis Edilen Krediler (1982-2005)**

Yıllar	Toplam Tahsis Tutarı (Milyon TL.)	Yapılan Ödeme (Milyon TL.)
1982	7 566	2 771
1983	12 755	6 299
1984	18 554	9 485
1985	18 189	9 949
1986	80 300	28 400
1987	302 000	103 000
1988	583 000	289 500
1989	262 000	211 000
1990	471 000	337 000
1991	153 037	180 520
1992	552 000	389 000
1993	828 000	583 000
1994	1 479 000	1 000 000
1995	1 543 000	396 000
1996	47 000	617 000
1997	24 000	267 000
1998	5 682 594	1 536 157
1999	7 804 520	6 055 068
2000	22 179 000	18 482 000
2001	9 117 887	5 131 000
2002	22 076 000	4 861 000
2003	168 000 000	21 000 000
2004	91 850 549	24 201 434
2005	12 685 417	56 302 632

Kaynak:DPT, 2004 Yılı Programı Destek Çalışmaları, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler, Ankara 2004:178; www.turizm.gov.tr (08.04.2006) ve Türkiye Kalkınma Bankası Verileri (02.05.2006) kaynaklarından derlenmiştir.

1982 yılında turizm sektörüne 7 566 milyon TL. tahsis edilmiş, 1985 yılındaki düzenlemelerden sonra öngörülen kredi tutarları hızla artarak 1988 yılında 583 milyon TL. düzeyine ulaşmıştır. 1991 yılında hibe niteliğindeki teşviklerin uygulamadan kaldırılması ile birlikte sektörde duraklamalar olmuş, 1994 yılında sektöre toplam 1 479 milyon TL. tahsis edilmiş, ancak sadece 1 milyon TL. ödeme yapılmıştır. Turizm sektörüne tahsis edilen en yüksek tutar 2003 yılında öngörülmuş olmasına rağmen, bu miktarın sadece % 12,5'i olan 21 000 milyon TL'si sektöre aktarılmıştır.

Tablo 11'de yıllar içerisinde turizm yatırımlarına verilen teşvik belgeleri incelenmiştir. 1982 yılında "Turizmi Teşvik Kanunu"nun uygulamaya konulmasından sonra teşvik belgeli yatırımlarda önemli gelişmeler olmuştur. 1982 yılında turizm yatırımlarına verilen teşvik belgesi adedi 22 iken, bu sayı 1983 yılında 50'ye çıkmıştır. Teşvik belgeli yatırımların toplam tutarı ise 1982 yılında 11 882 milyon TL. iken, 1983 yılında 157 121 milyon TL.'ye ulaşmıştır.

1985 yılında turizmin "Kalkınmada Özel Önem Taşıyan Sektörler" kapsamına alınması ile birlikte teşvik belgeli yatırımlarda da önemli bir patlama yaşanmıştır. 1988 yılında 463 olan belge sayısı, 1989'de 592'ye çıkarak, toplam yatırım tutarının 14 952 milyon TL.'ye ulaşması sağlanmıştır. 1989 yılına kadar artış eğiliminde olan teşvikli yatırımlarının, bu tarihten sonra hızlı bir düşüşe geçtiği gözlenmektedir.

1990 Yılı Programı döneminde Genel Teşvik Tablosunda yapılan değişiklikler 1990 yılından itibaren teşvik belgeleri (138 belge) talebinde çok hızlı bir gerilemeye yol açmıştır. Teşvik Belgeli yatırımlarda, "hibe" türünde olduğu için tercih edilen Kaynak Kullanımını Destekleme Primi oranlarının azaltılması ve 1991 yılında da tamamen uygulamadan kaldırılarak yerine Kaynak Kullanımını Destekleme Fonundan kredi verilmesi uygulamasına geçilmesi, ayrıca Teşvik Priminin de uygulamadan kaldırılması bu gerilemenin en önemli sebeplerindedir. Öte yandan sektöre yönelik kredilerde büyük bir paya sahip olan "Turizm

Bankası'nın 1989 yılında "Kalkınma Bankası" bünyesine alınmasından sonra, turizm kredilerinin şartlarının yeniden belirlenerek vadelerinin kısaltılması da turizm yatırımlarını olumsuz yönde etkilemiştir.

**Tablo 11 : Turizm Yatırımlarına Verilen Teşvik Belgeleri
(1982-2005)**

Yıllar	Belge Sayısı	Toplam Yatırım Tutarı (Milyon TL.)	İstihdam	Döviz Tahsisi (Bin \$)
1982	22	11 882	1 428	2 226
1983	50	157 057	4 192	21 113
1984	59	159 757	4 383	66 169
1985	90	391 127	7 736	51 879
1986	195	1 457 881	13 264	100 229
1987	288	6 557 725	22 522	177 463
1988	463	8 481 927	27 713	180 065
1989	592	14 952 240	34 526	184 897
1990	138	4 892 228	11 522	68 296
1991	141	7 703 826	10 747	54 678
1992	115	61 008 956	6 997	56 317
1993	152	45 775 390	8 331	89 509
1994	57	10 170 551	5 040	69 095
1995	137	83 172 270	11 013	112 619
1996	186	144 347 182	13 729	84 719
1997	284	379 556 924	26 246	218 608
1998	244	297 175 056	17 984	154 651
1999	199	404 001 108	19 378	109 975
2000	154	334 643 625	12 002	72 661
2001	138	949 531 421	9 224	67 850
2002	187	1 675 594 643	17 685	274 123
2003	257	2 744 236 162	29 739	439 468
2004	179	1 810 295 366	25 088	127 508
2005	228	2 943 700 065	36 295	220 233
Toplam	4 555	11 927 974 369	376 784	3 003 351

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Hazine İstatistikleri (1980-2003), Ankara, Ağustos 2004 ve Hazine Müsteşarlığı Verileri (11.04.2006) kaynaklarından derlenmiştir.

Tablo 11'da aynı yıllar arasında turizm sektörüne verilen yatırım teşvik belgelerinin istihdama katkısı da görülmektedir. Buna göre 1982 yılında yatırım teşvik belgeli 22 yatırımın yarattığı istihdam 1 428 kişi iken, "Turizmi Teşvik Kanunu"nun yürürlüğe girmesi ile sektör hızlı bir ivme kazanmış ve 1989 yılında belge sayısı 592'ye ulaşarak 34 526 kişinin istihdam edilmesine zemin hazırlamıştır.

Daha sonraki yıllarda toplam yatırım miktarının artmasına rağmen istihdam edilen kişi sayısının azalmasının önüne geçilememiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇANAKKALE İLİ'NİN DOĞAL VE KÜLTÜREL ÇEKİCİLİKLERİ

VE ÇANAKKALE TURİZMİNİN PROFİLİ

2.1. Çanakkale İli Hakkında Genel Bilgiler

Çanakkale, tarihi önemi, doğal güzellikleri ve coğrafi konumu nedeni ile yerli ve yabancı ziyaretçiler için önemli bir çekim merkezi haline gelmiştir. Dünya tarihi değiştiren savaşları veya bu savaşların sonuçlarını önemli ölçüde etkileyen olayların Çanakkale İli sınırları içinde gerçekleşmiş olmasıyla, bölgede hüküm sürmüş uygarlıkların zenginleştirdiği kültür birikimiyle ve doğal güzellikleriyle Çanakkale, hem Türkiye hem de dünya turizmi açısından çok önemli bir değere sahiptir. Bu değerlere geçmeden önce, çalışmada Çanakkale İli hakkında genel bilgilere yer verilmiştir.

2.1.1. Coğrafi Konum

Çanakkale Türkiye'nin kuzeybatısında Avrupa ve Asya kıtalarını birbirinden ayıran ve kendi adını taşıyan Boğaz'ın iki yakasında kurulmuştur. Çanakkale; Balkan Yarımadası'nın Doğu Trakya topraklarına bir kıstakla bağlanmış, Gelibolu Yarımadası ile Anadolu'nun batı uzantısı olan Biga Yarımadası üzerinde toprakları bulunan bir ildir.

Avrupa ve Asya'da toprakları bulunan Çanakkale; Edirne, Tekirdağ ve Balıkesir il sınırları ile çevrilidir. İl sınırlarına; Ege Denizi'nde Türkiye'nin en büyük adası olan Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları da girer. Çanakkale İli topraklarının büyük bir kısmıyla Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara Bölümü'ne;

Edremit Körfezi kıyısındaki küçük bir alanı ise Ege Bölgesi'ne girer (www.canakkale.gov.tr).

Çanakkale'nin ilçeleri Ayvacık, Bayramiç, Biga, Bozcaada, Çan, Eceabat, Ezine, Gelibolu, Gökçeada, Lapseki ve Yenice'dir.

2.1.2. Nüfus

Çanakkale İli, Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan iki önemli geçit bölgesinde olması ve bunun sağladığı stratejik önem sebebiyle devamlı olarak göç istilalarının hedefi olmuş ve geçmişten günümüze kadar önemli sayıda nüfus barındırmıştır.

Çanakkale İli'nin nüfusu dengeli ve yavaş bir hızla artmaktadır. 1927'de 183 bin olan nüfusu 1950'de 289 bine ulaşmıştır. 1960 yılında 337 bini, 1970 yılında 360 bini, 1980 yılında 391 bini, 1990'da 432 bini aşan nüfusu 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre 464 975'tir. Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre 2000'de Çanakkale İli'nde km²'ye 47 kişi düşerken ülke ortalaması km²'de yaklaşık 87 kişidir. Aynı yıl, yıllık ortalama nüfus artış hızı binde 7,29'dur (ülke ortalaması binde 18,28). Bu hız il ve ilçe merkezlerinde binde 24,55 (ülke ortalaması binde 26,81), köylerde ise binde -5,55'dir (ülke ortalaması binde 4,21). Nüfusu 50 bini aşan tek kent Çanakkale'dir (Doğan Gazetecilik 2005:270).

Çanakkale İli toplam nüfusun 215 571'i (% 46) il merkezi ve ilçe merkezlerinde, 249 404'ü (% 54) köylerde yaşamaktadır. Nüfus itibarıyla en kalabalık ilçe 77 169 ile Biga ilçesi, en az nüfusa sahip ilçe ise 2 427 kişi ile Bozcaada ilçesi olmaktadır. İlçe Merkezleri itibarıyla Merkez ilçeden sonra en kalabalık ilçe 28 878 kişi ile Çan ilçesidir (Çanakkale Belediyesi ve Yerel Gündem 21 Çanakkale 2004:149).

2.1.3. Tarih ve Kültür

Erken Bronz Dönemi'nden bu yana önemli bir yerleşim merkezi olan Çanakkale; Anadolu ile Avrupa ve Akdeniz ile Karadeniz arasındaki bağlantıyı sağlayan iki geçit bölgesinden biridir. Bu özelliği nedeniyle oldukça zengin bir tarihi vardır. Çanakkale'nin coğrafi konumu, yörede yaşayan topluluklara ekonomik ve askeri bütünlük sağlamış ve uygarlık alanında önemli mesafeler kat etmelerine zemin hazırlamıştır. Ancak, bu durum, yöreyi çeşitli göç ve istila hareketlerinin hedefi yapmıştır. Değişik tarihlerde yerleşmek ya da yağmalamak amacıyla bölgeye gelenler olmuş, her iki durumda da kültür alışverişini yoğunlaştırmışlardır. Bu kültürel yoğrulma, yüzyıllar boyu kesintilerle sürmüş, sonunda oldukça renkli kültürel bir mozaik ortaya çıkmıştır (Çanakkale Belediyesi ve Yerel Gündem 21 Çanakkale 2004:276).

M.Ö. 3000 yılında kurulan I. Troia, M.Ö. 2500 yılında bir depremle yıkılmıştır. Bundan önce de yörede eski yerleşmelerin bulunduğu bilinmektedir. Dardanos kentinin I. Troia'dan önce kurulduğu düşünülmektedir. Bölge, M.Ö. 7. yy.'da Lidya Krallığı'nın, M.Ö. 5. yy.'da Pers Krallığı'nın, M.Ö. 334'te Makedonya Krallığı'nın hakimiyeti altına girmiştir. Bergama Krallığı'nın hakimiyeti ve Galat istilaları döneminden sonra, Roma'nın bölgedeki hakimiyet kurma çabaları sırasında Diktatör Sula, Gelibolu'ya kadar gelmiştir. Bölge, Roma ve Bizans dönemlerinde limanlarıyla da önem kazanmıştır. Osmanlıların Akdeniz'de egemenlik kurma istekleri, onları Balkan Yarımadası'ndaki fetihlere, Gelibolu ve yöresinden başlamaya yöneltmiştir (www.canakkaletravel.com).

Çanakkale Boğazı 19. ve 20. yüzyılda da stratejik açıdan önemini korumuştur. Gerek sıcak denizlere inmek isteyen Ruslar, gerek gücü azalan Osmanlı Devleti'ni paylaşmaya çalışan Avrupa Devletleri, Boğazlara çeşitli müdahalelerde bulunmuştur. Çanakkale, I. Dünya Savaşı'nda, 18 Mart 1915'de tarih sahnesine çıkarak 250 000 şehidi bağına basan, Çanakkale Deniz ve Kara Savaşları'nın gerçekleştiği bir yer olarak tarihte bir yer kazanmıştır. I. Dünya Savaşı'nın en çetin çarpışmalarının geçtiği Çanakkale Boğazı'nın hukuksal statüsü ancak 1936

Montreux Sözleşmesi ile açıklığa kavuşabilmiştir. Bozcaada ve Gökçeada'nın Türkiye topraklarına katılması 1923 tarihinde gerçekleşmiştir.

Çanakkale'nin sahip olduğu konum, halkın ticaretle uğraşması ve bir liman kenti olması, bu kentin hem etkileşim alanını genişletmiş hem de bu sayede kültürel ve ekonomik yönden gelişmesini sağlamıştır. Günümüzde hala ayakta kalan ve tarihi özelliğe sahip dini, resmi, ticari ve sivil mimarlık örneklerinin büyük çoğunluğu 1800'lü yıllara aittir. Bu dönemde Çanakkale'ye ticari ataşeler de gelerek kentin diğer ülkeler ile olan ticari ilişkilerini yönlendirmiştir. Kentte yapılan çanak, çömlek imalatı ve ticareti, ziyarete gelen gezginlerin kente Çanak Kalesi adını vermesine neden olmuş ve 17. yüzyıldan sonra Kale-i Sultaniye adının yerini "Çanak Kalesi" almıştır.

Savaşlar nedeniyle eski etkinliğini ve özelliğini kaybeden kentte, Cumhuriyet'in kurulmasıyla yeni bir süreç başlamıştır. Kenti terk eden Müslüman olmayan halkın yerine, Balkan ve Adalardan gelen göçmenler yerleşmiştir. Rumların kenti terk etmesi ticaretin sona ermesine ve toplumsal hayatın durağan bir yapı kazanmasına neden olmuştur. Ticaret eski önemini bir daha kazanamamış, temel ekonomik etkinlik tarım ve hayvancılık olmuş, çömlek imalatı eski kalitesini kaybetmiştir (Çanakkale Belediyesi ve Yerel Gündem 21 Çanakkale 2004:274-278).

Cumhuriyet'in ilanından sonra yavaş bir gelişme gösteren kent, II. Dünya Savaşı'ndan sonra askeri ve stratejik önemine bağlı olarak büyümeye başlamıştır. Daha sonraki gelişimini, karayolu bağlantılarının ve sanayi tesislerinin kurulması belirlemiştir. Kuzey kıyının askeri bölge olması nedeniyle kentin gelişimi güney ve doğu yönünde sürmektedir (Doğan Gazetecilik 2005:275).

Geleneksel toplumsal yapının çözülme süreci 1960'lı yıllarda başlamış ve 1970'li yıllarda hızlanmıştır. Sanayi ve turizm alanındaki yatırımlarla İl'in görünümü değişmeye başlamıştır. Ulaşım, eğitim, iletişim hizmetlerinin yaygınlaşması da bu süreci etkilemiştir. Kentsel değerler hızla toplumsal yaşama katılmakta, bu durum kentlerden kırsal alana doğru yayılmaktadır (Özel 2004:61).

2.1.4. Ulaşım

Çanakkale İli Asya'yı Avrupa'ya bağlayan yolların üzerinde bulunduğundan önemli bir konuma sahiptir. İl, Gelibolu Yarımadası'ndan Edirne ve Tekirdağ vasıtası ile Trakya'ya, Biga Yarımadası'ndan ise Balıkesir ve İzmir vasıtası ile Anadolu'ya karayolu ile bağlantılı olup, aynı zamanda İzmir-İstanbul gibi önemli deniz yollarıyla da bağlantılarının olması İli önemli bir merkez haline getirmiştir. Çanakkale'nin bu konumu aynı zamanda Asya ile Avrupa ve Karadeniz ile Akdeniz arasındaki geçiş noktasını ifade etmektedir (Çanakkale Belediyesi ve Yerel Gündem 21 Çanakkale 2004:197).

Demiryolu bağlantısı bulunmayan Çanakkale İli, Balıkesir, Bandırma ve İzmir üzerinden diğer illere demiryolu ulaşımına aktarmalı olarak sahip bulunmaktadır. Bununla beraber Çanakkale'den Bandırma bağlantılı demiryolu etüdü 1997 yılından itibaren yatırım amaçlı planlara alınmıştır (Çanakkale Belediyesi ve Yerel Gündem 21 Çanakkale 2004:203-205).

Çanakkale İli üç tarafı denizlerle çevrili olması ve özellikle bitkisel üretim açısından önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen, ihracat yapılabilecek önemli bir limana sahip değildir. Günümüzde deniz ulaşımında kullanılan ve Merkez ilçede yer alan küçük ölçekli bir liman bulunmaktadır. Bununla beraber alt yapı çalışmaları tamamlanan Kepez Limanı, 2006 yılında kullanıma açılmıştır. İl sınırları içinde yükleme-boşaltma yapan iskelelerin yanında, Denizyollarının Şehir Hatları İşletmeciliği'ne bağlı olarak çalışan; Merkez İlçe-Eceabat, Gelibolu-Lapseki, Odunluk İskelesi-Bozcaada, Merkez İlçe-Gökçeada hatları arasında çalışan arabalı vapurların yolcu ve araç taşımada hizmet verdiği iskeleler bulunmaktadır.

Havayolları ulaştırması uzun yıllar istenilen düzeye çıkarılamayan Çanakkale İli'nde, küçük ölçekli bir havaalanı bulunmaktadır. Bu havaalanının 1992 yılında pisti uzatılarak stol tipte hizmet vermeye başlamıştır. 1995 yılının ikinci yarısında THY'nin 99 kişilik uçşlarıyla haftada iki gün İstanbul seferi yapılan havaalanında, 1996 Mart ayında yolcu azlığı nedeniyle bu seferler kaldırılmıştır. Daha sonraları özel bir havayolunun kiraladığı 19 kişilik bir uçak ile Edremit-Çanakkale-İstanbul

seferleri yapılan havaalanında son yıllarda ekonomik nedenlerle bu seferler de kalkmış olup, günümüzde Çanakkale Havaalanı çoğunlukla kente gelen devlet büyükleri tarafından kullanılmaktadır (Özel 2004:65-66).

2.1.5. Ekonomik Yapı

Çanakkale orta gelişmişlik düzeyindeki illerden biridir. DİE verilerine göre 2001'de ülke gayri safi yurt içi hasılası (GSYİH) içindeki % 0,7'lik payıyla iller arasında 32. sırada yer almaktadır. Aynı yıl kişi başına düşen 2 588 319 416 TL.'lik (2 335 ABD Doları) GSYİH' sıyla il sıralamasında 19. sırada gelmektedir.

2000 yılında İl GSYİH' sının sektörel dağılımı şöyledir: % 25,3 tarım, % 22,4 sanayi, % 16,5 ulaştırma ve haberleşme, % 14,1 ticaret, % 5,1 inşaat. GSYİH'sında devlet hizmetlerinin payı ise % 10'dur (Doğan Gazetecilik 2005:270).

2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre istihdam edilen nüfusun (237 699), 133 140'ı (% 56) tarım, 21 839'u (% 9) sanayi, 8 470'i (% 4) inşaat ve 73 563'ü (% 31) hizmetler sektöründe çalışmaktadır. İl'de işsizlik oranı % 3,6 olarak tespit edilmiştir (www. canakkale.gov.tr).

Çanakkale İli'nde tarım en önemli etkinlik olarak dikkati çekmektedir. Sanayi tesislerinin büyük ölçüde tarıma dayalı olması da bunun bir göstergesidir. İldeki kırsal kesimin % 70'den fazlasının en önemli geliri, tarla ürünlerinden sağlanmaktadır. Çanakkale'de toplam ekili alanlar içinde en geniş yeri tahıllar kaplamaktadır (Doğan Gazetecilik 2005:270-271).

Çanakkale'de hayvancılık köylünün önemli geçim kaynaklarından birisi ve tarım sektöründe ikincil bir yere sahiptir. Hayvancılık, bitkisel üretime elverişli olmayan alanlarda halkın temel geçim kaynağı durumundadır (www.canakkale.gov.tr).

Su ürünleri açısından zengin bir potansiyele sahip olan İlde balıkçılığın tarımdaki payı yalnızca % 6'dır (Eren 2004:14). Denizlerin dışında Çanakkale, tatlı su kaynakları bakımından da zengin bir potansiyele sahiptir. Gerek tatlı su

kaynaklarında gerek sahillerde kültür balıkçılığı yapılmaya uygun sahalar mevcuttur. Çanakkale’de sanayi genellikle tarıma dayalı olarak, son yirmi beş yıldan bu yana belirli bir atılımla bazı alt sanayi dallarında gelişme ve yapılaşma göstermiştir (Özel 2004:67-68).

Madencilik sanayideki payı yalnızca % 5 dolayındadır. İl’de çıkartılan en önemli maden linyittir. 143 milyon tonu Çan’da olmak üzere İl’in potansiyel linyit rezervi 154 milyon tondur. Bu da Türkiye toplam linyit rezervinin yaklaşık % 3’üdür (Doğan Gazetecilik 2005:272).

2.1.6. İklim

Çanakkale’de, Akdeniz ve Karadeniz iklimlerinin geçiş iklimi hüküm sürmektedir. Özellikle Edremit-Ayvacık Körfezleri kıyılarında Akdeniz iklimi görülür. Bu kesimlerde yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlıdır. Kuzeye çıkıldıkça bu özellikler kaybolur ve iklim koşulları sertleşir (Eren 2004:13). Kuzey rüzgarların ve soğuk dalgaların Balkanlar üzerinden sarkması ve rüzgarların önünde doğal engellerin bulunmaması sıcaklıkların düşmesine neden olmaktadır. Yılın büyük bir kısmının rüzgarlı geçmesi, Çanakkale İli ikliminin en belirgin özelliğidir (Savcı 1997:16).

İl’in etrafı denizlerle çevrili olduğundan, deniz etkisi çok fazla hissedilmektedir. Ancak yılda % 75 oranında kuzeyden esen ve boğazda kanalize olan rüzgarlar deniz mevsimini kısaltmaktadır. Çanakkale İli’nde deniz suyu sıcaklığı ortalaması 15,6 °C’dir ve deniz mevsimi yaklaşık 2 ay sürmektedir (Özel 2004:40-41).

2.1.7. Flora

Çanakkale İli florası bitki coğrafyası açısından incelendiğinde yörenin, Akdeniz fitocoğrafik bölgesinin etkisi altında kaldığı görülmektedir. Bu bölge iklimsel görüş açısından, Karadeniz hariç Türkiye’nin diğer bölgeleriyle benzerlik gösterir (Özel 2004:47).

İl yüzölçümünün % 55'i ormanlarla kaplıdır. Kalan diğer alan çayır, mera ve tarıma elverişli arazi ile kaplıdır (www.canakkale.gov.tr). Bölgede, kıyı ve güney kesimleri bitki örtüsünün yoğun olarak görüldüğü yerlerdir. İç kesimlere doğru gidildikçe bu yoğunluğun azaldığı görülmektedir. Çanakkale genelinde ormanlar deniz düzeyinde başlamakla beraber, daha yoğun olarak 300 m. yükseklikten sonra yer alır.

Türkiye'nin endemik tür varlığının büyük bölümü Kazdağları'nda bulunmaktadır. Kazdağları, oksijen yoğunluğu açısından Türkiye'nin en zengin bölgelerinden biridir. Bu özelliği ile bitki çeşitlerinin zenginleşmesine olumlu katkı etmektedir. Sadece Kazdağları'nda yetişen 21 bitki türü vardır. Bu durum literatüre "Kazdağları Endemiği" olarak geçmiştir. Kazdağları Göknarı, bunlar arasında farklı bir öneme sahiptir. Babadağ'ın kuzeydoğu yamaçlarında ve 1000-1500 m. yüksekliklerde yetişen bu göknar türünün bulunduğu alan "Kazdağları Göknarı Tabiat Koruma Alanı" ilan edilmiştir. Türkiye'deki endemik türlerinin çoğunun Kazdağları'nda yetişiyor olması, Türkiye'de yeni gelişmeye başlayan, dünyada ise geleceğin turizm türlerinden biri olarak görülen eko turizm için yeterli potansiyele sahip olduğunu göstermektedir (Çanakkale Valiliği 2004a:134).

2.1.8. Fauna

Çanakkale İli'nde bitki örtüsünün zenginliği ve ormanların büyük alan kaplaması, yaban hayatını da olumlu yönde etkilemiştir. Ayrıca İl'in denizlerle çevrili oluşu yaban hayatına önemli bir ölçüde zenginlik katmıştır. Çevresinde su ve karışık ağaç türlerinden oluşan orman, çok sayıda karacanın, kekliğin ve yaban domuzunun yaşamasına olanak sağlamaktadır (Özel 2004:52).

Çanakkale İli birçok göçmen kuşun göç yolları üzerinde yer almaktadır. Kumkale, Tuzla ve Biga Ovaları ile boğazın her iki yakasındaki dere ağzlarında ve özellikle Troia Tarihi Milli Parkı içerisinde kalan Menderes Deltası ile Sarıgöl çevresi, çok sayıda su kuşuna ev sahipliği yapmaktadır. Kazdağları'nda yırtıcı kuşlara sık rastlanmaktadır (Çanakkale Valiliği 2004a:134).

Çanakkale İli, Ege ve Karadeniz'i birbirine bağlayan Çanakkale Boğazı'nın her iki yananda kurulduğu için, İl suları sucul (aquatik) ortam türler açısından oldukça zengindir. Çanakkale Boğazı, Karadeniz ve Akdeniz arasında göçmen balıkların geçiş yolu olduğundan, yoğun bir balık göçüne sahne olmaktadır. Ancak, İl genelinde sulak alan özelliği gösteren alanlarda, koruma amaçlı bir çalışma yapılmadığı için söz konusu alanlar olumsuz koşulların (yapılaşma, kaçak avcılık, otlama baskısı vb.) etkisi altındadır. İl sınırları içinde bulunan Kalkım Handeresi'nde ve Gökçeada'da av hayvanlarını koruma ve üretimi ile ilgili pilot çalışmalar yapılmaktadır. Bunun yanında Bayramiç ve Yenice ilçelerinin belirli bölgelerinde, Çanakkale-Gürece, Çanakkale-Gökçeada ve Gelibolu Korudağ bölgelerinde "Yaban Hayatı Koruma Sahaları" belirlenmiştir (Çanakkale Belediyesi ve Yerel Gündem 21 Çanakkale 2004:108-109).

2.2. Çanakkale'nin Turizm Potansiyeli

Çanakkale İli'nin turizm potansiyelini doğal ve kültürel çekicilik unsurları olarak iki alt başlık altında incelemek mümkündür.

2.2.1. Çanakkale'de Doğal Çekicilik Unsurları

Adalar, deniz kıyıları, akarsular ve göller, kaplıcalar ve içmeler, dağlar ve orman içi dinlenme yerleri Çanakkale'nin doğal çekicilik unsurlarını oluşturmaktadır.

2.2.1.1. Adalar

Çanakkale İli sınırları içerisinde Ege Denizi'nde Türkiye'nin en büyük adası olan Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları bulunmaktadır. Önemli turizm potansiyeline sahip olmaları nedeniyle Gökçeada ve Bozcaada'ya, çalışmada geniş bir yer verilmiştir.

i- Gökçeada: Ege Denizi'nin kuzeyinde Saros Körfezi'nde, 289,5 km² yüzölçümüne sahip, 95 km. kıyı şeridi bulunan Gökçeada, Çanakkale İli'nin bir ilçesidir. Coğrafi konumu ve yüzölçümü itibarıyla Gökçeada, Türkiye'nin ve

Çanakkale İli'nin en batı noktası ve Türkiye'nin en büyük adasıdır (Özel 2004:70-71).

Gökçeada'nın, turizm ana kaynakları bakımından büyük bir potansiyele sahip olması ve son yıllarda turizmin gelir yaratıcı etkisinin yerel halk tarafından anlaşılması ile birlikte, Ada'nın turizm bakımından gelişmeye başladığı söylenebilir. Özellikle pansiyonculuk Ada ekonomisi açısından önemli bir yere sahiptir. 1994 yılında 8 olan pansiyon sayısı 2002 yılında 156'ya yükselmiş, ev pansiyonculuğu ile birlikte bu sayı 200'e ulaşmıştır (Pekcan 2002:9).

Çeşitli kültürlerin bulunduğu Ada'da camiler, kiliseler, manastırlar, eski Rum evleri ve modern mimari örnekleri bir arada bulunmaktadır. Kokina yöresinde bulunan ve Roma dönemine ait olduğu düşünülen çift kabirli Kaya Mezarları, Ada'nın en etkileyici antik eserlerinden biridir. Zeytinli ve Tepeköy koruma altına alınan ve görülmeye değer eski Rum yerleşimleridir (Çanakkale Valiliği 2004b:15). Ada'da 1996 yılında başlanan kazılarda ele geçirilen buluntular, yerleşimin Troia I dönemiyle aynı zamanda olduğunu göstermiştir. Burada 5000 yıl öncesine ait izlere rastlanmıştır.

Gökçeada, kara ve su altı avcılığı yapılması için gerekli potansiyele sahiptir. Ada'da yaşayan av hayvanları ile kara avcılığı yapılmakta ve zengin deniz ürünleri ile amatör ve profesyonel avcılarının avlanmasına müsait kayalık koyları bulunmaktadır. Yüksek dağlarda ve tepelerde dağ sporları yapılabilmekte, su kayağı ve sörf gibi su sporlarını tercih edenler için de ideal bir bölge özelliği taşımaktadır. Ayrıca burada bulunan Tuz Gölü'nde yapılan analizlerde, içerisinde bol miktarda kükürde rastlanmış olup çamur kürü tedavisi yapıldığında, romatizma, sedef, kireçlenme gibi hastalıklara iyi geldiği bilinmektedir (www.canakkaletravel.com).

Gökçeada, dalma meraklıları için de cazip bir bölgedir. Kuzu Limanı'nda I. Dünya Savaşı'ndan kalma batıklar bulunmaktadır. Eşek Adası civarında Orfoz ve Karayer adaları deniz canlılarını izlemek için dalışa çok elverişlidir. Mermer Burnu, Tuzburnu, Çanak Limanı, Bakla Taşı ve Pınar Dere, adanın dalış noktaları olarak öne çıkmaktadır (Çanakkale Valiliği 2004a:80-81). Yıldız Koy ile Yelken Kaya

arasındaki sahil, Türkiye Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV)'na tahsis edilmiş ve vakfin girişimleriyle 1999 yılında Türkiye'nin ilk "Su Altı Milli Parkı" burada kurulmuştur. Araştırma, koruma ve eğitim amaçlı kurulan "Gökçeada Deniz Parkı", 200 m. genişliğinde ve 1 mil uzunluğundadır (Aydoğan 2002:210)

ii- Bozcaada: Bozcaada, Çanakkale Boğazı'ndan Ege girişinin 18 deniz mili güneyinde, doğudaki anakara kütlesinin Kumburnu mevkiinde 3 deniz mili, Geyikli'nin Odunluk İskelesi'ne 5 deniz mili mesafededir. Çevresi 14 mil olan Bozcaada, etrafındaki irili ufaklı adacıklar dahil olmak üzere yaklaşık 42 km²'lik yüzölçümüne sahiptir (Savcı 1997:24).

İlçenin ekonomik yapısı genellikle bağıcılığa dayanmaktadır. Bunun yanında balıkçılık da Ada'da önemli bir yere sahiptir. Turizmin gelir yaratıcı etkisi, Gökçeadalılar gibi Bozcaadalılar tarafından da yeni yeni anlaşılmaya başlanmıştır. Ev pansiyonculuğu, otelcilik, restoran işletmeciliği Bozcaada'nın gelir yaratan diğer ekonomik faaliyetleridir (Pekcan 2002:19-20). Adanın köklü tarihi, birbirinden güzel plajları, üzüm bağları, çamlıkları, deniz ürünleri, şarabı ve temiz havası her yıl daha fazla turisti bölgeye çekmektedir (Çanakkale Valiliği 2004a:82).

2.2.1.2. Deniz Kıyıları

Çanakkale; Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları kıyıları ile birlikte Türkiye'deki en uzun kıyı şeridinde sahip illerden biridir. Dünya'nın önemli su yollarından biri olan Çanakkale Boğazı'nın kıyı şeridinin toplam uzunluğu 671 km.'yi bulmaktadır. Bu özelliği, İl'de turizm ve rekreasyon olanaklarının geliştirilebilmesinde önemli bir etken olarak ön plana çıkmaktadır. Fakat kıyı kullanımları incelendiğinde bu potansiyelin yerinde ve doğru bir şekilde değerlendirilmediği görülmektedir (Doğan Gazetecilik 2005:270-269).

Özellikle Gelibolu Yarımadası kıyıları, yarımadanın kıyı olanakları açısından değerlendirilebilir nitelikteki bölümünün "Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı" içerisinde olması nedeniyle, turizm yatırımları açısından yeteri kadar ön plana çıkarılamamıştır. Balıkçılık açısından önem taşıyan Saros Körfezi kıyılarının genel

olarak deniz sporları, su altı sportif balıkçılığı açısından ele alınarak yerli ve yabancı turizm talebi yaratılabilir. İstanbul'a yakınlığı dolayısıyla dalıcıların gözdesi olan Saros, dalıcıların ilgisini çekecek birçok batık barındırmaktadır (Turizm Bakanlığı 2002:768). Ancak yılın belirli tarihlerinde uygulanan batıklara dalış yasağının kaldırılarak, ilgili düzenlemelerin yapılması ve sualtı dalışlarına izin verilmesi, Çanakkale'ye büyük bir kaynak yaratacak olan "Su Altı Dalış Merkezleri"nin kurulması gerekmektedir (Aydoğan 2002:210).

Çanakkale Boğazı'nın Ege'ye açıldığı Kumburnu'ndan Melet Irmağı'na kadar olan kıyı kesimi içerisinde, Turizm Bakanlığı'nca dört önemli bölge "Turizm Alan ve Merkezi" olarak ilan edilerek, buralardaki planlama çalışmalarına devam edilmektedir (Özel 2004:73-74).

2.2.1.3. Akarsular ve Göller

İl dahilinde büyük, küçük bütün akarsuların düzenli bir rejimi yoktur. Hemen hepsi, sonbahar yağmurlarıyla ve yüksek kesimlerdeki karların erimeye başladığı Nisan ve Mayıs aylarında kabarmaktadır. Bunun dışındaki zamanlarda akarsu debileri dakikada birkaç litreye kadar düşmektedir. Bundan dolayı İl sınırları içinde bulunan akarsular ulaşım, taşımacılık ve su sporlarına uygun bir özellik göstermemektedir. Sadece tatlı su balıklarının varlığı, amatör olarak yöresel balıkçılık faaliyetine neden olmakta, ancak bu faaliyetler güçlü bir ekonomik potansiyel oluşturmamaktadır (Çanakkale Belediyesi ve Yerel Gündem 21 Çanakkale 2004:71-72).

Biga Yarımadası'ndan çıkan suları, kuzey kesimde Marmara Denizi'ne dökülen Kocabaş Çayı, güney kesimdeki Kazdağı'ndan doğan ve Ege Denizi'ne dökülen Tuzla Çayı, kuzeybatıda Çanakkale Boğazı'na dökülen Umurbey Çayı, Sarıçay ve Kara Menderes Çayı bölgenin en önemli akarsularıdır (Doğan Gazetecilik 2005:268).

Çanakkale İli sınırları içinde ekonomik amaçlı veya rekreasyonel açıdan faydalanılabilecek önemli bir göl alanı bulunmamaktadır. Mevcut göller Gelibolu

Yarımadası'nda ve Gökçeada'da yazın kuruyan tuz gölleri ve Saros Körfezi'nden bir setle ayrılmış Suvla Gölü'dür (www.canakkale.gov.tr).

2.2.1.4. Kaplıcalar ve İçmeler

Çanakkale İli, termal turizm açısından çok sayıda yer altı şifalı su kaynağına sahiptir. Bunlardan bazıları aşağıdaki açıklanmıştır.

Kestanbol Termal Turizm Merkezi: Ezine ilçesinin 18 km. güneybatısında, Alexandreai-Troas'ın kalıntılarının eteğindeki kaplıcanın denize uzaklığı 2 km.'dir. Kaynak suları doğal ve artezyen çıkışıdır. Kaplıcada otel, lokanta, kür için banyo ve havuzlar mevcuttur (<http://www.egev.org/index>). Suyun sıcaklığı ana kaynakta 67°C, ikinci kaynakta 47°C, çamur suyunda 68°C, hamam kaynağında 31°C ve göz suyu kaynağında 21°C olarak tespit edilmiştir. Banyo, çamur banyosu, serpinti kürleri yoluyla yararlanılabilen kaplıcanın, romatizma, siyatik, kireçlenme, bazı kemik tüberkülozları, üst solunum yolları hastalıkları ve akciğer hastalıklarında etkili olduğu saptanmıştır (Turizm Bakanlığı 2002:766).

Afrodit Kaplıcası: Çanakkale'nin Ayvacık ilçesine bağlı Küçükçetmi köyündeki kaplıcada, herhangi bir tesis bulunmamaktadır (Özel 2004:74). Söylentiye göre kaplıca, adını mitolojideki Güzellik ve Aşk Tanrıçası Afrodit tarafından bulunmuştur. İlyada Destanı'na göre cüzzam hastalığına yakalanarak güzelliği bozulan Tanrıça Afrodit, Zeus tarafından yanından uzaklaştırılır. Afrodit, İda Dağı'nda bir mağaraya gönderilir. Bu mağarada, 42°C sıcaklıktaki suda yıkanan Afrodit, eski güzelliğine kavuşur (<http://canakkale-ayvacik.gov.tr/cetmi.htm>).

Çan Tepeköy Kaplıcaları: Çan ilçesine 16 km. uzaklıktaki Tepeköy'de bulunan kaplıcanın suları kükürtlüdür. Kaynak sularının sıcaklığı 37°C-38,7°C arasında değişmekte olan kaplıcada otel, kür için banyo ve havuzlar mevcuttur. Ayrıca Bardakçılar Köyü'nde de şifalı bir kaplıca bulunmaktadır (Çanakkale Valiliği İl Çevre Müdürlüğü 2000:186).

Kirazlı Şifalı Suları: Çanakkale-Çan karayolu üzerinde ve Çanakkale İl merkezine 35 km. uzaklıktaki Kirazlı bucağında bulunmaktadır. Kirazlı Maden Suyu

ve Kirazlı Balaban Maden Suyu olarak adlandırılan iki kaynak bulunmaktadır. Kaynakların bulunduğu yerde tesis olmamasına rağmen, yol üzerinde bulunmaları nedeniyle her iki kaynaktan da yararlanılmaktadır. Kaynak sularının böbrek taşı düşürmede etkili olduğu bilinmektedir (Aydoğan 1996:28).

2.2.1.5. Dağlar

Çanakkale İli'nin toprakları, genellikle dağ ve tepelerle kaplı alanların vadilerle parçalanmış engebeli görünüşündedir. En yüksek dağı 1 767 m. ile Kazdağı'dır. Gelibolu Yarımadası'nda Tekir Dağları'nın uzantısı olan Kuru Dağı 726 m. yüksekliktedir. Diğer yüksek dağlar, Kazdağı dolaylarında yer alır. Biga yöresinde kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan 500-1000 m. arasındaki az yüksek sıralar, Gelibolu Yarımadası'nda dalgalı bir görünüm; boğazdan Saroz Körfezi'ne doğru basamak basamak bir yükselme görülür. 400 metreye yaklaşan, tepeler dik yamaçlarla Saroz Körfezi'ne iner (www.canakkale.gov.tr).

17.04.1993 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun 93/4243 sayılı kararıyla (21555 sayılı Resmi Gazete) kurulan "Kazdağı Milli Parkı"nın, 19 781,5 ha.'ı ormanlık ve 1681,5 ha.'ı açıklık olmak üzere toplam 21 463 ha.'lık alanda kurulmuştur. Yöreye özgü (endemik) zengin bitki örtüsü ve hayvan varlığını koruma düşüncesi, Milli Park ilan edilme gerekçesini oluşturmuştur (<http://www.burasicanakkale.com>).

2.2.1.6. Orman İçi Dinlenme Yerleri

Orman İçi Dinlenme Yerleri, 1986 tarihinde çıkarılan Milli Parklar Yönetmeliği'ne göre yürütülmektedir. Orman İçi Dinlenme Yerleri (OİDY); kaynak değerleri, ziyaretçi potansiyeli ve tesis amaçlarına göre 3 grupta toplanmaktadır (Özel 2004:77):

i-Yüksek kaynak ve ziyaretçi potansiyeli olan, günübürlük çadırılı ve karavanlı, kamp ve sabit geceleme tesislerine sahip Orman İçi Dinlenme Yerleri (A Tipi),

ii-Büyük kent merkezlerine yakın kaynak ve ziyaretçi potansiyeli oldukça yüksek günübürlük kullanım alanları (B Tipi),

iii-Mahalli ihtiyaçları karşılamak üzere sınırlı kaynak ve ziyaretçi potansiyeli olan piknik alanları (C Tipi).

Çanakkale İli orman varlığı açısından oldukça zengin bir potansiyele sahip olup, bu orman potansiyelinin sosyal yararlarını geliştirmek ve halkın ormana, dolayısıyla çevreye ve doğaya olan ilgisini arttırmak amacıyla; Çanakkale İli genelinde 10 adet OİDY tesis edilerek faaliyete geçirilmiştir.

Ayazma Orman İçi Dinlenme Yeri: Çanakkale İli'nin Bayramiç İlçesi'ne bağlı Evciler köyünde bulunan Ayazma Orman İçi Dinlenme Yeri, B tipi olup 5,93 ha. büyüklüğündeki alanı kaplamaktadır. Kullanım şekli piknik amaçlı olan OİDY, 307 kişi/gün kapasiteye sahiptir. Ayrıca burada, Dünyanın ilk güzellik yarışmasının yapıldığı yer olan Kazdağı'nda, yarışmayı mitolojik olarak canlandırmak üzere her yıl Ağustos ayında turistik amaçlı bir festival düzenlenmektedir.

Çamburnu Orman İçi Dinlenme Yeri: Çanakkale İli Eceabat İlçesi'nde bulunan Çamburnu Günübirlük kullanım alanı; B tipi olup, 5,0 ha. büyüklüğündeki alanı kaplamaktadır. Kır gazinosunda sunulan yiyecek ve içeceklerden faydalanmak suretiyle kullanılmakta olan OİDY, 500 kişi/gün kapasiteye sahiptir. Orman, deniz ve tarihi peyzaj bakımından zengin bir kaynak değerine sahip olan alan tüm yıl kullanılabilmele birlikte, yoğun kullanım sezonu Mart-Eylül ayları arasındır.

Kabatepe Orman İçi Dinlenme Yeri: Eceabat İlçesi'nde bulunan Kabatepe Günübirlük ve Çadırlı Kamp Alanı; A tipi olup, 20 ha. büyüklüğündeki alanı kaplamaktadır. Çadırlı kamp, karavan ve günübirlük kullanım alanı olarak kullanılan OİDY, 1000 kişi/gün ve 150 çadır kapasiteye; orman, deniz ve tarihi peyzaj açısından zengin kaynak değerlerine sahiptir.

Hemdemtepe Orman İçi Dinlenme Yeri: Ayvacık İlçesi'ne bağlı Merkez beldesinde bulunan Hemdemtepe Orman İçi Dinlenme Yeri; B tipi olup, 5,0 ha. büyüklüğündeki alanı kaplamaktadır. Piknik amaçlı ve kır gazinosunda sunulan yiyecek ve içeceklerden faydalanılmak suretiyle kullanılmakta olan OİDY, 450 kişi/gün kapasiteye sahiptir.

Güzelyalı Kamp Alanı Orman İçi Dinlenme Yeri: Çanakkale İli Merkez İlçesi'ne bağlı Güzelyalı köyünde bulunan Güzelyalı Kamp Alanı; A tipi olup 7,0 ha. büyüklüğündeki alanı kaplamaktadır. Çadır kampçılığı şeklinde kullanılması planlan OİDY, 410 kişi/gün kapasiteye sahiptir (Kelkit ve Öztürk 2003:477-479).

Sıralanan orman içi dinlenme yerleri dışında Morto Koyu Orman İçi Dinlenme Yeri, Korudağ Orman İçi Dinlenme Yeri, Handeresi Orman İçi Dinlenme Yeri, Güzelyalı Orman İçi Dinlenme Yeri ve İntepe Seyir Terası Orman İçi Dinlenme Yeri en çok ziyaretçi kabul eden yerlerdir.

2.2.2. Çanakkale'de Kültürel Çekicilik Unsurları

Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı, Troia Tarihi Milli Parkı, antik kentler ve ören yerleri, müzeler, şehitlikler, anıtlar ve kaleler bölgenin başlıca kültürel çekicilik unsurları olarak sıralanabilir.

2.2.2.1. Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı

Adını Gelibolu Yarımadası'ndan alan 33 000 hektarlık Milli Park'ın sahası, doğal ve kültürel değerlerin yanı sıra Dünya Savaş Tarihi açısından büyük önem taşıyan ve Mustafa Kemal ATATÜRK' ün komutasındaki Türk ordu birliklerinin dünyayı şaşırtan cesaret ve kahramanlıklarının sergilendiği Çanakkale Savaşları'nın izlerini ve anılarını korumak amacıyla 1973 yılında Milli Park ilan edilmiştir (www.canakkale.gov.tr).

“Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı” Çanakkale İli sınırları içerisinde, Gelibolu Yarımadası'nın güney ucunda, Çanakkale Boğazı'nın Avrupa yakasında bulunmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale deniz ve kara savaşlarının yapıldığı yerler Milli Park'ın içerisinde yer almaktadır. Ayrıca batık gemiler, toplar, siperler, kaleler, burçlar ve savaşla ilgili yüzlerce başka kalıttan oluşan geniş bir yelpazenin yanı sıra 250 000'i aşan Türk şehidinin ve yine 250 000'i aşan Avustralya, Yeni Zelanda, İngiliz ve Fransız askerinin mezarları ve anıtları bu parkta bulunmaktadır. Savaş alanları, savaş mezarları, anıtlar ve savaşla ilgili kalıntılar “Tarihi Sit Alanı” ve “Kültürel Varlık” olarak tescil edilmiştir. Ayrıca M.Ö. 4000'li

yıllara dek uzanan birçok “Arkeolojik Sit Alanı ve Anıtı” bulunmaktadır. Çok çeşitli “Doğal Sit Alanları ve Anıtlar” içerisinde ise kumsallar, koylar, çarpıcı görünümlü jeolojik ve jeomorfolojik oluşumlar, bir tuz gölü ve 15. yüzyıl askeri mimarisinin eşsiz örneklerini içeren ilginç bir “Kültürel Miras” koleksiyonu vardır (Turizm Bakanlığı 2002:773).

Gelibolu Yarımadası Milli Parkı’nda bulunan şehitlikler ve anıtların bazıları aşağıda tanıtılmıştır:

Çanakkale Şehitler Abidesi: Bu anıt, Birinci Dünya Savaşı’nda Çanakkale’de şehit düşen 250 000 Mehmetçik’in anısını sonsuzlaştırmak için dikilmiştir. Yapımına 1954’te başlanmış, 1958 yılında tamamlanmıştır. Morto koyuna egemen, denizden 50 metre yükseklikteki Hisarlık Burnu üzerinde, tüm boğazdan görülebilecek biçimde yapılmıştır. Anıtın yüksekliği 41,7 metredir (Yalçın 1988:39).

57. Alay Şehitliği: 25 Nisan 1915 günü Mustafa Kemal’in “Ben size taarruzu değil ölmeyi emrediyorum. Biz ölüncüye kadar geçecek zaman zarfında yerimizi başka birlik ve komutanlar alacaktır” diyerek ünlü emrini verdiği 57. Alayın, ANZAC kuvvetlerine karşı canlarını feda ederek bu bölgeyi müdafaa etmelerinin anısına 1992 yılında inşa edilmiştir.

Mehmetçiğe Derin Saygı Anıtı: Çanakkale savaşları esnasında Türk askerinin cesareti, kahramanlığı, vatanseverliği ve insan sevgisinin savaştığı düşmanlar tarafından dahi takdirle ve saygıyla dile getirildiğini gözler önüne seren bu anıt 1992 yılında inşa edilmiştir (Özel 2004:87).

Yahya Çavuş Anıtı: Seddülbahir köyünde bulunan anıt, 25 Nisan 1915 günü çıkartma yapan İngiliz Anzak kuvvetlerine karşı koyan ve büyük kayıplar verdiren Yahya Çavuş ile takımı adına 1962 yılında inşa edilmiştir.

İlk Şehitler Anıtı: Seddülbahir köyünde bulunan anıt, Kasım 1914’te şehit olan 5 subay ve 81 erin anısına 1986 yılında yapılmıştır (Eren 1999:10).

Havuzlar Şehitliği: Kerevizdere savaşlarında yaralanıp bu mevkide vefat eden 2 subay ve 8 er anısında 1961 yılında dikilmiştir. Kerevizdere'deki çarpışmalarda 6 bine yakın şehit olduğu bilindiğine göre bu şehitlik “temsili” sayılabilir. Aynı yerde 2 500 Fransız askeri de canını yitirmiştir.

Yeni Zelanda Anıtı: Conkbayırı'nda bulunan Yeni Zelanda Anıtı, 1915 yılının Ağustos ayı başlarında ANZAC'ların bu bölgelere kadar ulaştıklarını belirtmek amacıyla ve yine bu bölgede hayatını kaybeden 952 askerin anısına yapılmıştır (Özel 2004:85-86).

Lone Pine Anıtı: Kanlısirt üzerinde bulunan anıt, Arıburnu çıkarması esnasında hayatını kaybeden 4 228 Avustralyalı ve 708 Yeni Zelandalı'yı temsil etmektedir. Anıt, kilise biçiminde yaptırılmıştır (Çanakkale Turizm ve Tanıtma Büro Müdürlüğü 1983:17).

Gelibolu Yarımadası Milli Parkı'nda bulunan Son Ok Anıtı, Zığındere Sargı Yeri Anıtı, Conkbayırı Mehmetçik Anıtı, Conkbayırı Anıt ve Mezarlığı, Helles Anıtı ve Fransız Mezarlığı diğer şehitlikler ve anıtlarından bazılarıdır.

2.2.2.2. Troia Tarihi Milli Parkı

Troia, yalnız Çanakkale'nin değil, dünyanın en önemli yerlerinden biridir. M.Ö. 3000 yılından 300 yılına dek dokuz kez kurulan şehrin kalıntıları; Çanakkale'den 32 km uzaklıkta Dümrek Kara Menderes Çayı'nın karıştığı yerde, Çanakkale Boğazı'na egemen Hisarlıktepe'dedir. 1873 yılında ilk kez ortaya çıkarılan Troia kalıntıları, eski çağların efsanelere karışan uygarlığını gözler önüne sermektedir (Yalçın 1988:37-38).

Milli Parkın ana kaynak değerini, Troialılar ile Akaların 10 yıl süren savaşlarındaki kahraman savaşçıların efsanevi hikayeleri ile uluslararası bir üne sahip olması oluşturmaktadır. Milli parkın ve çevresinin tabiat tarihi ile ilgili en önemli özelliği, jeolojik özelliğidir. Milli park alanı içerisinde öncelikli olarak görülebilecek yerlerin başında Troia kenti gelmektedir. Ayrıca Çanakkale Boğazı kıyıları sunduğu

görsel peyzaj değerleri ile ziyaretçilerin rekreatif gereksinimlerini karşılayacak düzeydedir (Turizm Bakanlığı 2002:774).

Troia Antik Kenti ve çevresi 07.11.1996 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile Milli Park olarak ilan edilmiştir. Milli Park'ta, arkeolojik yöre merkez olarak alınmıştır. Sınırlar batıda Ege Denizi, kuzeyde Çanakkale Boğazı, doğuda devlet karayolu, güneyde ise önerilen park tur yolu ile tespit edilmiştir. Bu sınırlar içinde kalan Troia Milli Parkı'nın sınırları 13 350 ha.'dır (Özel 2004:89-90).

2.2.2.3. Antik Kentler ve Ören Yerleri

Çanakkale İli'nde birçok antik kent ve ören yeri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıda açıklanmıştır.

Aleksandreia Troas (Dalyan Köyü): Büyük İskender'in komutanlarından Antigonos tarafından Antigonos adı ile M. Ö. 310 yılında kurulmuştur. Kent, M.Ö. 4. yüzyıl sonlarına doğru Lysimakhos'us çevre kentlerin halklarını bu kente getirilmesi sonucu genişletilmiş ve bu tarihten sonra Aleksandreia Troas olarak anılmaya başlanmıştır. Güçlü ve zengin bir ticaret merkezi olarak gelişen kent, Romalılar döneminde de önemini sürdürmüş, çeşitli yapılarla süslenmiştir. Antik kentte bulunan büyük yapı kalıntılarında tiyatro, saray, tapınak, agora, hamam ve nekropol alanları ile batısındaki liman ve kenti çevreleyen surlar bugün gezilebilmektedir (Turizm Bakanlığı 2002:751).

Assos (Behramkale): Çanakkale İli'nin Ayvacık İlçesi'ne bağlı Behramkale veya Behramköy'ün yanında Ederemit Körfezi ile Midilli'ye bakan yerdedir (Çanakkale Turizm ve Tanıtma Büro Müdürlüğü 1983:12).

Assos'un önemi, özellikle Aleksandreia Troas'tan, Adramytteion'a, oradan da Bergama'ya kadar giden yola hakim olmasından kaynaklanmaktadır. Büyük bir kısmı iyi korunmuş olan surlar ve kapıları, M.Ö.IV ve III. yüzyıllarda yapılmıştır. Bunlar Yunan tahkimat sanatının parlak bir örneği sayılabilir. Şehrin tepesinde bulunan Athena Tapınağı'nın önemi anılmaya değerdir. Bundan başka bir tiyatro, bir gymnasium ve agoranın kuzey kenarındaki bir stoanın örenleri de vardır. Batı

Akropolis' te ise her iki kenarında da mezarlar bulunan bir sokak göze çarpmaktadır. Ayrıca birçok mezar anıtı da bu sokakta yer almaktadır. Bunun yanında Aristoteles, Assos'da ilk Felsefe Okulu'nu kurar ve M.Ö.348-345 yılları arasında "Erdeme Övgü" isimli eserini hazırladığı bilinmektedir ([http:// canakkaleayvacik.gov.tr/assos.htm](http://canakkaleayvacik.gov.tr/assos.htm)).

Chryse (Khryse): Homero'sun İlyada Destanı'nda adı geçen Chryse kenti, Gülpınar'dadır. Troialılar ve Akhalar arasında, güzel Helena uğruna yapılan ve on yıl süren savaş anlatılırken, Chryse kentinden sık sık bahsedilir. Chryse antik kentinin kalıntıları arasında Apollon Smintheus Tapınağı, Roma Hamamı, kentin su alt yapısı ve diğer Bizans yapıları bulunmaktadır (<http://canakkale-ayvacik.gov.tr/gulpinar.htm>).

Apollon Smintheus Tapınağı: Apollon Smintheus Tapınağı, Ayvacık ilçesinin Gülpınar Belediye'si sınırları içinde yer almaktadır. Bu tapınağın Helenistik dönemde inşa edildiği yapılan kazılar sonucunda anlaşılmıştır. Apollon Smintheus Tapınağı, alan kabartmaları yanında mimari tasarım ve stili ile de dikkatleri üzerine çekmektedir. M.Ö. 150 yıllarında İon stilinde yapılan tapınak, kuzey-batı Anadolu'da, Troia bölgesinde bugün için tek örnektir (<http://canakkale-ayvacik.gov.tr/assos.htm>).

Dardanos: Dardanos Antik Kenti Çanakkale'ye 11 km. uzaklıktaki Kabaklı Çayı kıyısında kurulmuştur. Çanakkale Boğazı yöresinde kurulan en eski kenttir. 1959 yılında bulunan aile mezarlığı yörenin tarihe ışık tutması açısından önemlidir. Mezarda Arkaik (M.Ö.VII ve VI yy.) ve Roma dönemlerinden (II. yy) yazıtlar, pişmiş topraktan yapılmış bir Afrodite yontusu vardır. Tümülüs'te altın diyetem, küpe, bilezik, göz yaşı şişesi, kandiller, müzik aletleri bulunmuştur. Bunların büyük bir bölümü Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir (Gürdal 1996:6).

Kardiya (Bakla Burnu): Kardia, bugünkü Bolayır'ın tam kuzey doğrultusunda Saros Körfezi'ne uzanan, günümüzde Bakla Burnu diye anılan çıkıntı üzerindedir. Herodot'a göre, Atinalı Miltiades kendisine katılan bir çok Yunanlı ile Gelibolu Yarımadası'na gelerek buranın tiranı seçilir. Yarımada'yı Apsinthialar'ın

saldırısından korumak üzere Kardiya (Bakla Burnu) ile Paktiya (Marmara Denizi tarafından, Gelibolu'nun yakınında bir kent) arasına bir duvar çektirir. Böylece yarımadaı genişliğine bir denizden bir denize duvar ile keserek korumaya alır. Bugün halen bu duvarın kalıntıları Ortaköy'de askeri bir bölge içerisinde görülmektedir. Bu bölgede İskender'den önceki devreye ve Pers istilasından önceki devrelere ait gümüş paralara da rastlanmaktadır (İrdesel 1994:46-47).

Neandria (Ezine-Çığı Dağı): Kent, sahildeki Aleksandria Troas'dan aşağı yukarı 13 km. içeride, Çığı Dağı'nın 500 m. yüksekliğindeki granit bir sırt üzerinde kurulmuştur. Kentin sur duvarları 3 m. kalınlığında olup, uzunluğu 3200 m'dir. Neandria'nın en önemli anıtı M.Ö. 6. yüzyılda inşa edilmiş olan tapınaktır. Tapınağın koç boynuz tarzında sütun başlıkları, Anadolu'daki ilk örneklerindedir. Bu başlıklar günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde sergilenmektedir (Turizm Bakanlığı 2002:774-775).

Sigeion: Helen dilinde "Sessizlik Yarı" anlamına gelen kent, M.Ö. 7. yüzyılda Midilli Adası'ndan gelen Mitileneliler tarafından kurulmuştur. Sigeion'un yeri Çanakkale İl merkezine 34. km. uzaklıkta olan bugünkü Yenişehir köyüdür. Arkaik ve klasik çağlarda Aşağı Menderes Ovası'nın en büyük kenti olan Sigeion, günümüzde askeri yasak bölge sınırları içerisindedir (Çanakkale Valiliği 2002:47-48).

Zeus Altarı: Küçükkuyu beldesine bağlı Adatepe köyünün üst tarafında bulunan, önü diklemesine uçurum olan mağara, Zeus'un mağarası olarak bilinmektedir. Oda büyüklüğünde olup, eski taş duvarlarla örülmüş olan mağarada kaynak suyu vardır.

Ayrıca Çanakkale bölgesinde; Sestos (Akbaş Burnu), Lysimakheia, Abydos, Argyria, Arisbe, Avrysa, Berytiss Cocylum, Colonae, Cotylus, Elaious, Gallipolis, Gargara, Gergis, Hamxitos, Kalidne, Kokylis, Larissa, Maoytos, Ophrynum, Parion, Pohrynion, Paktya, Palaegargarus, Thymbra antik kentleri ve ören yerleri de mevcuttur (Özel 2004:102-104).

2.2.2.4. Müzeler

Çanakkale’de bulunan müzelerden en çok ziyaret edilenler aşağıda kısaca tanıtılmıştır.

Çanakkale Arkeoloji Müzesi: Çanakkale’de müzecilik çalışmaları, 1936 yılında bölgeden toplanan eski eserlerin Zafer Meydanı’ndaki eski bir kilise binasında depolanması ile başlamıştır. Daha sonra bu bina düzenlenerek müdürlük haline getirilmiş ve 1960 yılında ziyarete açılmıştır. 1984 yılında ise Atatürk Caddesi üzerinde inşa edilen yeni müze binasında, 5 ayrı salonda hizmet vermeye başlanmıştır (<http://www.egev.org/index.php>).

Çanakkale Şehitleri Anıtı Harp Müzesi: Çanakkale İli’nin Eceabat ilçesindeki Seddülbahir Köyü yakınında bulunan müze 1971 yılında ziyarete açılmıştır. Müzenin girişinde Çanakkale savaşlarını gösteren krokiler ile harp anında çekilmiş fotoğraflar yer almaktadır. Müzede mataralar, saatler, mermiler, şarapnel parçaları, süngüler, tabancalar, el bombaları ve savaş sırasında kullanılmış çeşitli eşyalar sergilenmektedir (Çanakkale Turizm ve Tanıtma Büro Müdürlüğü 1983:20).

Çanakkale Boğaz Komutanlığı Müzesi: Çimenlik Kalesi içinde kurulan müzede, Osmanlı silahlarının yanı sıra I. Dünya Savaşı’ndan kalma savaş araçları ile Almanların Sultan Abdülaziz’e armağan ettikleri ve sultanın tuğrasının işlendiği top kaması da bulunmaktadır (Turizm Bakanlığı 2002:749).

Nusret Mayın Gemisi: Çanakkale Savaşları’nda büyük kahramanlıklar gösteren Nusret Mayın Gemisi’nin müze olarak düzenlenerek, 18 Mart 1982’de Çimenlik Kalesi içinde teşhire açılmıştır. Geminin iç kısmında Çanakkale Zaferi ile ilgili eski gazete kupürleri, Nusret Mayın Gemisi’ne ait seyir cihazları, Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Akpınar’a ayrılmış şeref köşesi ve Gemi Komutanı Yüzbaşı Hakkı’nın üniforması yer almaktadır.

Piri Reis Müzesi: Çimenlik Kalesi içinde bulunan Piri Reis Müzesi’nde, Piri Reis’in Kitab-ı Bahriyesi, değişik tarihlerde çizdiği üç adet Çanakkale Haritası, Dünya Haritası, Piri Reis’in yaşadığı devre ait Bayrak ve Sancaklar, Osmanlı resim

sanatı olan manzaralı resim sanatının ustası Nasuh Matrakçı'ya ait kitaplardan örnekler yer almaktadır (Özel 2004:95).

Bozcaada Kalesi Müzesi: Bozcaada Kalesi iki küçük müzeyi barındırıyor. Bu müzelerden birinde arkeolojik buluntular sergilenmekte, diğer müzede ise etnografik eserler bulunmaktadır. Bu küçük müzeler halkın gönüllü olarak verdiği eserlerle oluşturulmuştur (Çanakkale Valiliği 2004a:84).

Troia Harabeleri Müzesi: Ören yeri girişinde 1955 yılında kurulan küçük bir müzedir. Daha önce İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde olan buluntular da 1970'de bu müzeye aktarılmıştır. Berlin Arkeolojik Müzesi'nde ise Troia'dan kaçırılmış eserler teşhir edilmektedir. Türkiye, Troia ören yerinde daha büyük bir müze yapmayı ve insanlık tarihini aydınlatan bütün eserleri bu müzede toplamayı amaçlıyor (Çanakkale Valiliği 2004a:94).

Ayrıca, Hadımoğlu Konağı Özel Etnografya Müzesi, Kilitbahir Kalesi Etnografya Müzesi, Kabatepe Tanıtma Merkezi ve Bigalı (Çamyayla) Atatürk Evi ziyaretçilerin en fazla ilgisini çeken yerler arasındadır.

2.2.2.5. Diğer Tarihi Yapılar

18. ve 19. yüzyıl mimari özelliklerini taşıyan yapılardan bazıları günümüze kadar gelebilmiştir. Çanakkale ve çevresinde tarihi birçok kale, cami, şadırvan, hamam, türbe, konak ve çeşmeler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıda tanıtılmıştır.

Çimenlik Kalesi (Kale-i Sultaniye): 1452 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Boğazın en dar yerinde kurulmuş olup, karşısında bulunan Kilitbahir Kalesi ile birlikte boğazın güvenliği bakımından büyük bir stratejik öneme sahiptir. Kale günümüzde müze olarak kullanılmaktadır.

Kilitbahir Kalesi: Deniz kilidi anlamına gelen Kilitbahir Kalesi, boğazların kontrolü ve İstanbul'un güvenliği için Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Daha sonraları ihtiyaca göre genişletilmiş, kule ve tabyalarla takviye edilmiştir. 1551

yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından onarılan kalenin ortasında yonca yaprağı şeklinde bir iç kale ve yedi katlı kulesi vardır (Turizm Bakanlığı 2002:756).

Bozcaada Kalesi: Adanın kuzeydoğu Burnu üzerine kurulmuş olan kalenin ilk kimler tarafından yapıldığı belli değildir. Venedik, Ceneviz ve Bizanslılar döneminde kullanılan kale, Çanakkale Boğazı'nın önemi nedeniyle Fatih Sultan Mehmet döneminde esaslı bir şekilde onarılmıştır. İç ve dış kale olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. İç kale, kule ve burçlarla takviyeli bir surla çevrili olup, içerisinde su sarnıcı, cephanelik ve karargah gibi binalar vardır (<http://www.egev.org>).

Gelibolu Kalesi: Evliya Çelebi'nin "Seyahatnamesi"ne göre Avrupa kıyısında altı köşeli olan Gelibolu Kalesi, dik ve kesik kayalar üzerine kurulmuştur. 70 kulesi olan kalenin hendekleri kesme kayadan yapılmıştır. Kale içinde 300 kadar tek katlı ve iki katlı asker evleri, cephanelikleri, ambarları, su sarnıçları ve Hünkar Camii, Hünkar Hazinesi, İmam ve Müezzın evleri bulunmaktadır. Bizans devrinde I. Jüstinyen tarafından onarılan kaleden bugün yalnız bir burç görülmektedir (Çanakkale Turizm ve Tanıtma Büro Müdürlüğü 1983:18-19).

Babakale: Kale, kitabesinden anlaşıldığına göre 1725 yılında padişah III. Ahmet döneminde korsanlardan korunmak üzere Vezir Kaptan Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kale, önceleri Hırz-ül Bahir (Tılsımlı Kale) olarak anılmış, daha sonraları ise içerisinde bulunan Piri Reis'in tayfalarından Latif Baba'nın Türbesi'ne izafeten "Baba Kale" ismini almıştır. Kale dikdörtgen şeklindedir, üzerinde dört burcu ve her burç üzerinde de on adet top yeri bulunmaktadır (<http://canakkale-ayvacik.gov.tr/babakale.htm>).

Aynalı Çarşı: Çanakkale'nin merkezinde bulunan Aynalı Çarşı, tipik tarzda bir çarşıdır. Önceki halinin İstanbul Mısır Çarşı'sına benzediği, daha sonraları ise eski halini kaybettiği söylenmektedir. Günümüze intikal eden orijinal tarafı giriş kapısı ile kitabeleridir (Turizm Bakanlığı 2002:759).

Namık Kemal'in Mezarı: Gelibolu-Bolayır'da Süleyman Paşa Türbesi'nin bahçesinde Namık Kemal'in vasiyeti üzerinde mezarı yaptırılmıştır. Mezarın etrafında zincirler ile bağlı sekiz adet yuvarlak sütun bir dairenin üzerine dizilmiştir (Savcı 1997:53-54).

Diğer tarihi yapılar arasında Gelibolu Mevlevihanesi, Asılhan Bey Camii, Bigalı ve Nara Kaleleri, Abdurrahman Camii, Saat Kulesi, Sefer Şah Camii, Hüdavendigâr Camii ve Külliyesi, Fatih Camii ve Süleyman Paşa Türbesi sayılabilir.

2.3. Çanakkale'deki Turizm İşletmeleri ve Turistik Talep

Kar amacıyla, ölçülebilir karşılıklarla sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik gereksinimleri rasyonel bir biçimde doyumak için ekonomik girdiler yanında ekonomik anlamda değeri olmayan doğal, toplumsal, kültürel ve arkeolojik değerlerin de kullanıldığı, tekniğe, araştırmaya, organizasyon, planlama ve programlamaya ve daha çok insan emeğine dayanarak yürütülen etkinliklerin tümünü oluşturan ekonomik birimlere "Turizm İşletmesi" denilmektedir (Öztaş 2002:78).

Turizm hareketleriyle ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanması amacıyla yönelik olarak, turistik mal ve hizmet üreten ve pazarlayan işletmeler, turistlerin temel ihtiyaçlarının karşılanması dikkate alınarak bir ayrıma tabii tutulduğunda turizme doğrudan bağımlı işletmeler ve turizme dolaylı bağımlı işletmeler olarak ikiye ayrılabilir.

2.3.1.Çanakkale'deki Turizme Doğrudan Bağımlı İşletmeler

Turizme doğrudan bağımlı işletmeleri konaklama işletmeleri, ulaştırma işletmeleri, yiyecek-içecek işletmeleri, seyahat işletmeleri olarak sıralayabiliriz.

Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verilerine göre, 2005 yılı itibariyle, Çanakkale'de 25 adet turizm işletmesi belgeli ve 7 adet özel belgeli olmak üzere toplam 32 adet konaklama tesisi bulunmaktadır. Bu tesislerin toplam yatak kapasitesi ise 3 288'dir. Tablo 12'de Çanakkale İli'ndeki işletme belgeli tesis ve

yatak sayılarının yıllar itibariyle gelişimi verilmiştir. 1982 yılında 7 olan tesis sayısı 1985 yılında 10'a çıkmış, 1995'te 16'ya yükselerek, 2004 yılında 32 adet olmuştur.

Tablo 12: Çanakkale'deki Turistik Tesis ve Yatak Sayılarının Yıllar İtibariyle Gelişimi (İşletme Belgeli)

Yıl	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı
1982	7	501
1983	7	501
1984	8	581
1985	10	717
1986	10	796
1987	11	828
1988	11	828
1989	11	828
1990	14	1 044
1991	15	1 282
1992	15	1 282
1993	18	1 689
1994	17	1 631
1995	16	1 527
1996	15	1 440
1997	20	1 900
1998	21	1 960
1999	21	1 966
2000	20	1 918
2001	22	2 067
2002	24	2 211
2003	27	2 520
2004	32	3 324
2005	32	3 288

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Verileri, Ankara (18.04.2006).

Tesis sayısının istikrarsız ve yavaş gelişiminin aksine, yatak sayısında daha hızlı bir yükseliş yaşanmıştır. 1982 yılında 501 adet olan yatak kapasitesi 1985'te 717'ye, 1995'te 1 527'ye ve 2004 yılında 3 324'e yükselmiştir. Yatak sayısının, tesis sayısına paralel olmayan artışını, mevcut tesislerin bünyesine ek bina ve ek katların inşa edilmesiyle açıklamak mümkündür.

Tablo 13'de Çanakkale'deki belediye belgeli konaklama tesisleri ve yatak sayılarının yıllar itibariyle gelişimi nitelikli ve niteliksiz ayrımı yapılmadan verilmiştir. Belediye belgeli tesis istatistiklerinin yer aldığı "Belediye Belgeli

Tesisler Envanteri”, 1987 yılından itibaren düzenlenmeye başladığından bu tesislerin 1987 yılından itibaren gelişimine yer verilmiştir. Ayrıca Belediye Belgeli Tesisler Envanteri sadece tabloda belirtilen yıllarda çıkarılmıştır.

Tablo 13: Çanakkale’deki Belediye Belgeli Konaklama Tesisleri (Nitelikli ve Niteliksiz) ve Yatak Sayılarının Yıllar İtibariyle Gelişimi

Yıl	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı
1987	78	2 250
1989	81	2 682
1991	81	2 682
1992	95	3 115
1994	125	4 599
1997	148	6 281
2001	151	6 849
2002	146	6 533
2003	145	6 396

Kaynak: Belediye Belgeli Tesisler Envanteri (1995-1998), Ankara: Turizm Bakanlığı, Yatırımlar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı, İstatistik Şube Müdürlüğü ve Konaklama İstatistikleri (Belediye Belgeli) 2001, Ankara ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırımlar Genel Müdürlüğü, Mayıs 2002 verilerinden derlenmiştir.

1987 yılında 78 olan belediye belgeli tesis sayısı 1994 yılında 125’e, 2001 yılında da 151’e ulaşmıştır. 1987 yılında 2 250 olan yatak sayısı 1994 yılında 4 599’a yükselmiş, 2001 yılında ise 6 849 adet ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 2003 yılında nitelikli ve niteliksiz belediye belgeli toplam 145 tesiste 2667 oda ve 6 396 yatak bulunmaktadır.

Çanakkale İli’nde, belediye belgeli konaklama tesislerinin 2003 yılı verilerine göre, Çanakkale’de 81 adet nitelikli tesis bulunmaktadır. Bu tesislerde oda sayısı 1874, yatak sayısı ise 4 543’tür. Tesisler, 48 adet otel, 18 adet motel, 14 pansiyon ve 1 kamping şeklindedir. Bunların yanı sıra, 64 adet niteliksiz tesiste 793 oda ve 1853 yatak bulunmaktadır. Bu yatak kapasitesinin üçte ikilik kısmı (4227 yatak) oteller tarafından sağlanmaktadır. Yine bu yatak kapasitesinin % 30’u Ayvacık ilçesinde bulunmaktadır. Merkez ilçe, Bozcaada, Eceabat, Gelibolu ve Gökçeada % 8 ile % 12 arasında değişen paylara sahiptir (Çakıcı vd. 2005:3).

Varolan turistik ve belediye belgeli tesislerin çoğu Ayvacık ve civarında bulunmaktadır. Deniz suyunun temizliği, planlı turizm alt yapısı ve tarihi dokunun zenginliği, Ayvacık ve çevresinde turizmin gelişmesine neden olmuştur. Çanakkale Merkez ve Ayvacık-Küçükkuyu-Behramkale dışında, tesislerin yoğunlaştığı diğer bölgeler Güzelyalı, Geyikli, Gökçeada, Bozcaada, Gelibolu ve Lapseki'dir. Oteller kentsel merkezlerde artış göstermekte olup motel, pansiyon, kamping gibi yatırımlar sahillerde toplanmıştır (Dinçer vd. 2005:99).

2005 yılı itibariyle, Çanakkale'de 10 adet seyahat acentesi faaliyet göstermektedir. Bu seyahat acentelerinin 2 tanesi C grubu olup, geriye kalanlar ise A grubu seyahat acenteleridir (Çakıcı vd. 2005:3).

Çanakkale'nin çevre ile ilişkilerini yönlendiren, mal ve yolcu akımlarını sağlayan kara ve deniz ulaşımıdır. Kentin mevcut karayolu alt yapısında kısmen iyileştirme ve geliştirme çalışmaları devam etmekte olup, Çanakkale'nin diğer illere olan ulaşımında belirgin bir olumsuzluk bulunmamakta, ancak il içi ilçe bağlantı yollarında yol kalite yetersizlikleri göze çarpmaktadır.

Deniz yolu ulaşımı ise mevcut liman, rıhtım ve iskeleler ile sağlanmakta olup bu tesislerin alt yapılarında iyileştirme çalışmaları devam etmektedir. Özellikle büyük tonajlı gemilerin yükleme boşaltma ve yolcu indirme-bindirme faaliyetlerinde üst yapı eksiklikleri bulunmakta ve bunların giderilmesi gerekmektedir (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı 2004:92). Valiliğin ve diğer Kamu Kuruluşlarının, alt yapı çalışmaları devam etmekte olup, ilin yeni bir liman ihtiyacını karşılamak üzere Kepez mevkiinde bulunan Kepez Limanı'nın alt yapı çalışmaları tamamlanarak 2006 yılı başında hizmete açılmıştır. Çanakkale'de kamu tarafından işletime açılmış 75 adet kapasiteli yat limanı bulunmaktadır. Bunun dışında Çanakkale'de 16 adet balıkçı barınağı ve 16 adet liman ve iskele bulunmaktadır. İnşaatı devam eden 11 balıkçı barınağı ve 1 liman mevcuttur. Bu deniz yapıları Eceabat, Gelibolu, Biga, Çanakkale Merkez ve Ayvacık'ta yoğunlaşmaktadır (Dinçer vd. 2005: 101-102).

Demir yolu bağlantısı bulunmayan Çanakkale'de, bu ulaşım karayolu bağlantılı olarak Bandırma, Balıkesir ve İzmir üzerinden ulaşılabilir.

Çanakkale’de biri merkez ilçede ve diğeri de Gökçeada’da olmak üzere iki adet havaalanı bulunmaktadır. Çanakkale Havaalanı’na yapılan düzenli uçuşların, talep yetersizliği nedeniyle iptal edilmiş olmasına rağmen, Mayıs 2006 tarihinden itibaren tekrar hizmete açılmıştır. Gökçeada Havaalanı’nın ilave tesis inşaatları ise günümüzde halen devam etmektedir. Bu havaalanlarında düzenli seferler yapılamamakta ve turizm amaçlı kullanılamamaktadırlar.

Genellikle konaklama tesisi bünyesi içinde hizmet veren yiyecek-içecek işletmeleri, çalışma alanı dışında bağımsız ticari kuruluşlar olarak da hizmet sunmaktadırlar. Türkiye’deki üç yıldızlı otel statüsünden itibaren konaklama tesisleri içerisinde zorunlu olarak bulunan yiyecek-içecek birimleri, konaklama işletmeleri içinde hizmet vermektedirler. Ancak turizm endüstrisi içinde turistlere yeme-içme hizmeti veren bu kuruluşların hepsi bir otel bünyesi içinde bulunmamaktadır (Kozak vd. 2001:58). Bağımsız olarak hizmet veren farklı sınıflarda restoran işletmeleri ile özellikle son yıllarda sayıları giderek artan fast-food işletmeleri de bu endüstride önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Çanakkale’de yiyecek-içecek işletmeleri çeşitlilik göstermekte ve gün geçtikçe sayıları çoğalmaktadır.

Otel ve lokanta hizmetlerinin GSYİH’ daki payları dikkate alındığında 1997 yılında % 3,2 olan payı 1999 yılında % 2,9’a gerilemiş, ancak 2000 yılından itibaren tekrar % 3,2 seviyesine yükselmiştir. Buna dayanarak Çanakkale İli’ndeki otel ve lokanta hizmetlerinin istikrarlı bir şekilde seyrettiği ve sektörde genel olarak düşüşlerin yaşanmadığı söylenebilir (Dinçer vd. 2005:96).

Çanakkale İl sınırları içinde yerli ve yabancı turistlere hizmet verebilecek büyük eğlence merkezleri bulunmamaktadır. Bununla beraber Merkez İlçe’de Fetvane Sokak’ta lokalize olmuş az sayıda bar bulunmaktadır. Ayrıca bazı otellerin bünyelerinde konaklayanların arzu ve ihtiyaçlarına göre animasyon ve eğlence merkezleri bulunmaktadır (Çanakkale Valiliği İl Çevre Müdürlüğü 2000: 196).

2.3.2. Çanakkale'deki Turizme Dolaylı Bağımlı İşletmeler

İnsanların turizm olayına katılmaları ile ortaya çıkan konaklama, yeme-içme ve seyahat gereksinimlerini doğrudan karşılayan işletmelerin yanında turizmle ilgili çeşitli faaliyetleri görülen, özel turizm mal ve hizmetlerini üreten ve varlıkları kısmen veya tümüyle turizme bağlı bulunan bir dizi işletmeler de bulunmaktadır. Gerçekte turizmin gelişme gösterdiği yörelerde turizm işletmelerini sınırlandırmak mümkün değildir. Buralarda işletmeler yöre halkına hizmet vermesinin yanı sıra, turizme dönük olarak da çalışma içindedirler. Turizm merkezlerinde faaliyet gösteren her işletme bir anlamda bir turizm işletmesi işlevi görmektedir (Kozak vd. 2001:61).

Çanakkale'de, seyahat ve tatil sırasında giyilen özel giysileri, yolculuğa ve mevsim koşullarına uyum sağlayabilmek için gereken şapka, ayakkabı, gözlük vb. malları üreten işletmeler, sattıkları mallar yalnızca turistlerin gereksinimi olmadığı halde varlıkları büyük ölçüde turizme bağımlı olan tatil beldeleri, çevirmenlik, rehberlik, hatıra eşyası satan birçok kuruluş mevcuttur.

2.3.3. Çanakkale'de Turistik Talep

Doğal ve kültürel kaynaklar açısından son derece zengin bir potansiyele sahip olan ve geçmişte birçok ulusun ve kavimlerin yerleşim yeri olan Çanakkale İli, bölge ve ülke turizmi açısından oldukça elverişli bir coğrafyada bulunmaktadır. Tarihi zenginlikleri, tabii güzellikleri ve kültürel değerleri ile Çanakkale yerli ve yabancı turistlerin daima gözdesi olmuştur. Çalışmada Çanakkale'ye olan turizm talebi, iç ve dış turistik talep olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2.3.3.1. Çanakkale'de İç Turistik Talep

1982-2005 yılları arasında Çanakkale'de turizm işletme belgeli tesislerde konaklayan yerli turist sayıları, geceleyen kişi sayıları, ortalama kalış süreleri ve doluluk oranları Tablo 14'de verilmiştir. Tabloya göre 1982 yılında Çanakkale'de 18 787 kişi konaklamıştır. 1983 ve 1985 yıllarındaki düşüşler hariç konaklayan kişi sayısı sürekli artmıştır. 1988 yılındaki hızlı yükselişten sonra Çanakkale'de konaklayan kişi sayısı her yıl düzenli olarak artmaya devam etmiştir.

Tablo 14: 1982-2005 Yılları Arasında Çanakkale’de Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları, Ortalama Kalış Süreleri ve Doluluk Oranları (Yerli Turist)

Yıl	Konaklayan Kişi Sayısı	Geceleyen Kişi Sayısı	Ortalama Kalış Süresi	Doluluk Oranı %
1982	18 787	29 608	-	-
1983	11 865	19 101	-	-
1984	24 864	30 673	-	-
1985	23 393	33 096	-	-
1986	26 946	35 332	-	-
1987	27 377	36 881	-	-
1988	60 851	69 560	-	-
1989	37 863	43 648	-	-
1990	36 272	48 198	-	-
1991	42 540	54 788	-	-
1992	55 320	78 581	-	-
1993	66 154	91 763	-	-
1994	41 759	64 544	-	-
1995	65 494	96 931	-	-
1996	82 697	111 598	-	-
1997	124 743	177 215	1,4	-
1998	130 396	180 179	1,4	-
1999	101 715	159 744	1,6	-
2000	136 072	209 152	1,5	-
2001	119 422	179 979	1,5	24,52
2002	124 611	213 316	1,7	27,11
2003	141 570	230 887	1,6	27,88
2004	197 521	268 656	1,6	24,38
2005	180 830	252 324	1,4	21,03

Kaynak: Konaklama İstatistikleri Bültenleri (1982-2002). Ankara:Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırımlar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Verilerinden (30.05.2006) derlenmiştir.

1994 yılındaki konaklayan kişi sayısında yaşanan düşüşte, Türkiye’deki ekonomik krizin (4 Nisan Ekonomik İstikrar Paketi) etkili olduğu söylenebilir. 1999 sonrasında Milli Eğitim Bakanlığı’nın orta öğretim kurumlarına, gezi programları arasına Gelibolu Tarihi Milli Parkı’nı almaları yönündeki tavsiye kararı iç turizm talebi üzerinde etkili olmuş ve konaklayan kişi sayısının 2005 yılında 180 830’a ulaşmasına neden olmuştur.

Çanakkale’de gerçekleşen geceleme sayıları, konaklayan kişi sayıları ile paralellik göstermektedir. 1988 yılındaki artışın ardından Çanakkale’de geceleleyen kişi sayısı da düzenli olarak artmış ve 2004 yılında 268 656’ya ulaşmıştır.

Ortama kalış süreleri 1997 yılından itibaren, doluluk oranları ise 2001 yılından itibaren Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından il bazında hesaplanmaya başlanmıştır. Buna göre 1997 yılında yerli turistlerin ortalama kalış süresi 1,4 iken, 1999’da 1,6’ya yükselmiş, izlediği dalgalı trendden sonra 2004 yılında tekrar 1,6 seviyesine ulaşmıştır. Doluluk oranı 2002 yılında 27,11 iken, 2004 yılında 24,38’e gerilemiştir.

Tablo 15: Çanakkale’de Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları, Ortalama Kalış Süreleri ve Doluluk Oranları (Yerli Turist)

Yıl	Konaklayan Kişi Sayısı	Geceleyen Kişi Sayısı	Ortalama Kalış Süresi	Doluluk Oranı %
2000	203 020	418 856	2,1	18,23
2002	156 364	258 179	1,7	16,74
2003	129 725	157 279	1,2	11,31
2004	188 544	236 455	1,3	16,64

Kaynak: www.tuzizm.gov.tr (15.04.2006).

*Diğer yıllara ait verilere ulaşılamamıştır.

Çanakkale’de bulunan belediye belgeli tesislere ait Tablo 15’deki veriler dikkate alındığında, 2000 yılının, sonraki yıllara oranla oldukça hareketli geçtiği görülmektedir. 2004 yılındaki toparlanmaya kadar geçen süre içerisinde ise talebin daraldığı söylenebilir. Ancak, 2000 yılında ortalama geceleme 2,1 iken, bu oran 2004 yılında 1,3’e gerilemektedir. Bu durum ise gelenlerin daha kısa süreler için geldiklerini ortaya koymaktadır.

Yerli turistler açısından Çanakkale günübirlik ve hafta sonu ziyaretçiler için önemli bir uğrak merkezidir. Kısa süreli konaklama-günübirlik ve hafta sonu talep çeken bölgeler arasında Adalar da yer almaktadır. Kenti dinamik tutan Gelibolu Tarihi Milli Parkı ziyaretlerinin tersine, Troia, Assos, Bozcaada ve Gökçeada’da turizm hareketliliği üç ay ile sınırlanmıştır. İstanbul-İzmir geçiş yolu üzerinde

olduğundan, Çanakkale, İstanbul kaynaklı Batı Anadolu turlarının mola noktası veya bir gecelik konaklandığı merkez durumundadır.

Çanakkale limanına 2000 yılında 132 yabancı, 68 Türk olmak üzere toplam 200; 2002 yılında 124 yabancı, 30 Türk olmak üzere toplam 154 ticari ve özel yat gelmiştir. Akdeniz ve Ege denizinde seyreden ve İstanbul Karadeniz yönüne hareket eden Kruvaziyer gemiler zaman zaman Çanakkale limanına uğramakta, Troia ve Gelibolu Tarihi Milli Parkı'nı gezmektedirler. Yılda yaklaşık 500 000 turistin ziyaret ettiği kentte, turistlerin gününbirlik ziyaretlerden sonra ayrılmamaları için farklı aktivitelerin gerçekleştirilmesi, turizmin çeşitlendirilmesi çalışmalarına devam edilmektedir (Dinçer vd. 2005:107).

2.3.3.2. Çanakkale’de Dış Turistik Talep

Tablo 16’de 1982-2005 yılları arasında Çanakkale’de turizm işletmesi belgeli tesislerde konaklayan yabancı turist sayıları, geceleyen kişi sayıları, ortalama kalış süreleri ve doluluk oranları verilmiştir. Tablodaki verilere göre Çanakkale’de konaklayan yabancı turist sayısı 1984 yılından itibaren hızla yükselerek 1989’da 80 980 kişiye ulaşmıştır. 1994 yılında konaklayan kişi sayısında çok büyük bir düşüş yaşanmış ve 34 103 kişi olarak gerçekleşmiştir. Bu düşüşte, Avrupa’da yaşanan ekonomik kriz ve Dünya Kupası’nın etkili olduğu düşünülmektedir. 1998’de bölgede en fazla yabancı turist konaklamasına rağmen 1999 yılında terörist başı Abdullah Öcalan’ın yakalanması ve Marmara Depremi, konaklayan yabancı turist sayısında tekrar düşüşlere neden olmuştur. 2005 yılında Çanakkale’de 140 135 kişi konaklamıştır.

Tablo 16: 1982-2005 Yılları Arasında Çanakkale’de Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları, Ortalama Kalış Süreleri ve Doluluk Oranları (Yabancı Turist)

Yıl	Konaklayan Kişi Sayısı	Geceleyen Kişi Sayısı	Ortalama Kalış Süresi	Doluluk Oranı %
1982	19 588	20 568	-	-
1983	15 903	17 079	-	-
1984	20 927	22 968	-	-
1985	26 036	27 982	-	-
1986	54 582	61 043	-	-
1987	54 336	58 260	-	-
1988	76 094	83 508	-	-
1989	80 980	85 000	-	-
1990	77 732	83 432	-	-
1991	41 921	44 282	-	-
1992	63 793	71 032	-	-
1993	67 404	72 953	-	-
1994	34 103	36 535	-	-
1995	60 729	73 733	-	-
1996	80 646	93 340	-	-
1997	183 749	198 572	1,1	-
1998	197 816	218557	1,1	-
1999	81 220	88 046	1,1	-
2000	107722	113 765	1,1	-
2001	111 365	117 756	1,1	16,50
2002	89 423	95 759	1,1	12,49
2003	82 627	97 286	1,2	11,85
2004	109 395	123 812	1,1	11,23
2005	140 135	155 919	1,1	13,00

Kaynak: Konaklama İstatistikleri Bültenleri (1982-2002), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırımlar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Verilerinden (30.05.2006) derlenmiştir.

Bölgede en fazla geceleyen kişi sayısı 1998 yılında 218 557 kişi olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında ise 155 919 yabancı turist Çanakkale’deki tesislerde gecelemiştir. Tablo 14 ve tablo 16’deki veriler karşılaştırıldığında, birkaç yıl hariç 1998 yılına kadar bölgeye gelen yabancılar yerli turistlerden daha fazla olmuş ve sürekli bir artış eğilimi göstermişlerdir. Ancak bu durum, 1999 yılından sonra değişmiş ve bölgeye gelen yerli turist sayısı artarken, yabancıların sayısında önemli düşüşler yaşanmıştır.

14. Tablodaki yerli turistlerin ve 16. tablodaki yabancı turistlerin ortalama kalış süreleri karşılaştırıldığında, yerli turistlerin ortalama olarak yabancı turistlerden daha uzun süre konakladıkları anlaşılmaktadır. Yerli turistlerin Çanakkale’de ortalama kalış süresi 1,3 gün iken, yabancı turistlerin ortalama kalış süresi 1,1 gündür.

Tablo 17’deki Çanakkale’deki belediye belgeli otellerde konaklayan yabancı turist sayılarına bakıldığında, 2000 yılında konaklayan kişi sayısı 11 109 iken, bu rakam 2002 ve 2003 yıllarında düşmüş, konaklayan yabancı turist sayısı 2004 yılında tekrar 10 504’e yükselmiştir. 2002 yılındaki düşüşten sonra geceleyen kişi sayısı 2004 yılında tekrar yükselerek 15 657 kişi olmuştur. Ortalama kalış süreleri 1,5 iken, doluluk oranı 2004 yılında 1,1’e yükselmiştir.

Tablo 17: Çanakkale’de Belediye Belgeli Tesislerde Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayıları, Ortalama Kalış Süreleri ve Doluluk Oranları (Yabancı Turist)

Yıl	Konaklayan Kişi Sayısı	Geceleyen Kişi Sayısı	Ortalama Kalış Süresi	Doluluk Oranı %
2000	11 109	22 279	2,0	0,97
2002	5 563	8 776	1,6	0,57
2003	5 820	8 748	1,5	0,63
2004	10 504	15 657	1,5	1,1

Kaynak: www.tuzizm.gov.tr (15.04.2006).

*Diğer yıllara ait verilere ulaşılamamıştır.

Tablo 18’deki verilere göre Çanakkale, Türkiye turizminden en fazla payı 1998 yılında almıştır (%2,60). Bölgede konaklayan turist sayısındaki en fazla artış 1996-1998 yılları arasında gerçekleşmiş, en az payı ise 1990 yılında almıştır (0,78). 1999 yılında Çanakkale’nin turizmden aldığı pay yavaş yavaş düşmeye başlamış ve 2002 yılında 0,90’a gerilemiştir. 2005 yılında Çanakkale’nin Türkiye turizminden aldığı pay % 1,08’dir.

Tablo 18: Konaklama Bakımından Çanakkale'nin Türkiye Turizmindeki Payı (1982-2005)

Yıl	Türkiye'de Konaklayan Turist Sayısı (Yabancı)	Çanakkale'de Konaklayan Turist Sayısı (Yabancı)	% Pay
1982	786 114	19 588	2,49
1983	1 128 038	15 903	1,40
1984	1 425 813	20 927	1,46
1985	1 793 955	26 036	1,45
1986	2 142 843	54 582	2,54
1987	2 661 890	54 336	2,04
1988	3 411 983	76 094	2,23
1989	3 783 941	80 980	2,14
1990	9 869 166	77 732	0,78
1991	2 398 666	41 921	1,74
1992	3 720 627	63 793	1,71
1993	4 097 358	67 404	1,64
1994	3 728 645	34 103	0,91
1995	4 629 615	60 729	1,31
1996	6 448 933	80 646	1,25
1997	9 443 198	183 749	1,94
1998	7 600 031	197 816	2,60
1999	4 822 189	81 220	1,68
2000	6 804 076	107 722	1,58
2001	8 778 165	111 365	1,26
2002	9 871 594	89 423	0,90
2003	8 991 456	82 627	0,92
2004	10 981 763	109 395	1,00
2005	12 952 616	140 135	1,08

Kaynak: Konaklama İstatistikleri Bültenleri (1982-2002), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırımlar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Verilerinden (30.05.2006) derlenmiştir.

Tablo 19'da, geceleme bakımından Çanakkale'nin Türk turizmindeki payı incelenmiştir. Tablodan anlaşılmaktadır ki yabancı turist gecelemlerinden alınan pay, konaklamalardan alınan paya kıyasla daha düşüktür. Bunun nedeni, bölgedeki ortalama kalış süresinin, Türkiye geneli ortalama kalış süresinin altında olması şeklinde açıklanabilir.

Tablo 19: Çanakkale'deki Gecelemelerin Türkiye'deki Toplam Gecelemeler İçindeki Payı (1982-2005)

Yıl	Türkiye'deki Toplam Geceleme Sayısı (Yabancı)	Çanakkale'deki Toplam Geceleme Sayısı (Yabancı)	% Pay
1982	1 967 608	20 568	1,04
1983	2 911 013	17 079	0,58
1984	3 852 735	22 968	0,59
1985	5 014 933	27 982	0,55
1986	6 312 677	61 043	0,96
1987	8 325 011	58 260	0,69
1988	11 655 182	83 508	0,71
1989	11 864 746	85 000	0,71
1990	13 270 641	83 432	0,62
1991	9 699 097	44 282	0,45
1992	16 745 455	71 032	0,42
1993	17 064 115	72 953	0,42
1994	16 254 810	36 535	0,22
1995	18 477 323	73 733	0,39
1996	25 548 488	93 340	0,36
1997	36 167 197	198 572	0,54
1998	30 432 625	218557	0,71
1999	20 434 883	88 046	0,43
2000	28 510 906	113 765	0,39
2001	36 368 500	117 756	0,32
2002	43 312 498	95 759	0,22
2003	40 866 002	97 286	0,23
2004	49 727 905	123 812	0,24
2005	56 108 453	155 919	0,28

Kaynak: Konaklama İstatistikleri Bültenleri (1982-2002), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırımlar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Verilerinden (30.05.2006) derlenmiştir.

Bölgenin, Türkiye'de gerçekleşen gecelerden aldığı pay % 0,22 ile % 0,71 arasında değişmektedir. İl, geceleme açısından en yüksek payı (% 0,71) 1998 yılında almıştır. 1990-2005 yılları arasında, gecelerden alınan pay ise, % 0,39 civarındadır.

Tablo 20'de, Çanakkale'de turizm işletmesi belgeli tesislerde konaklayan belli milliyetteki yabancı turistler dikkate alınarak hazırlanan, yıllara göre dağılım yer almaktadır. 1982-2005 yılları arasında Çanakkale'de en çok konaklayanların Japon turistler olduğu görülmektedir. Japonları; Alman, Amerikan ve Fransız

turistler takip etmektedir. 2003 yılında bölgede konaklayan Amerikan, Japon, İngiliz ve Fransız turist sayılarındaki önemli düşüşün 11 Eylül 2002’de gerçekleşen terör saldırıların sonucu olduğu söylenebilir.

Tablo 20: Çanakkale’de Konaklayan Yabancıların Milliyetlere Göre Dağılımı (1982-2005)

Yıl	ABD	Almanya	Avustralya	Fransa	İngiltere	İspanya	Japonya	İtalya	Yunanistan	Romanya	Bulgaristan
1982	865	4711	-	3039	2291	-	967	1602	2874	2	86
1983	732	5236	-	1696	1990	-	1099	1451	742	-	-
1984	1164	5061	133	2541	1569	44	1469	1541	1832	4	58
1985	1187	7422	296	3420	2014	345	1957	1684	2209	-	-
1986	1506	19759	3032	6962	3323	1395	2907	2458	4127	44	83
1987	2055	24634	422	3273	4257	1202	3957	4154	1728	55	43
1988	2288	29564	910	4329	8765	848	3767	3709	7735	77	12
1989	4462	34552	1852	5335	7092	573	4808	3164	2850	39	2
1990	4559	26462	2773	6885	6453	437	6576	2292	3261	-	7
1991	1407	9404	1772	2383	1337	925	5680	4341	1222	754	153
1992	4692	14566	1796	4128	3137	1534	9167	6054	719	155	138
1993	10139	15250	2363	4689	4079	1216	10505	3538	264	45	295
1994	3881	4417	2522	655	1949	218	12716	859	205	119	44
1995	11958	8108	2158	2722	4066	374	20205	1640	211	457	189
1996	19910	10604	2380	2846	8379	403	24578	1033	157	457	233
1997	43616	23832	4142	15400	12379	649	60850	5040	886	1961	87
1998	40051	26707	4403	12303	7265	2482	74633	7151	344	6211	658
1999	14414	6440	2011	6940	2679	1239	33398	589	183	2624	572
2000	14105	8646	4584	4654	4553	1918	34532	3452	1002	8084	695
2001	16828	13525	3529	7200	3502	1223	44184	3027	1529	4174	398
2002	13072	14153	2882	3078	3131	1335	31119	2163	1659	3628	874
2003	9019	16558	2654	2296	2296	4324	14587	2924	3632	4781	748
2004	7660	29119	4374	2466	4089	2533	17179	3815	8081	3075	735
2005	19056	12222	7462	1052	7681	3048	52064	3495	6546	7066	535

Kaynak: Konaklama İstatistikleri Bültenleri (1982-2004) ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Verilerinden (30.05.2006) derlenmiştir.

Çanakkale İli’nde konaklayan belli milliyetlerdeki yabancıların yıllar itibariyle dağılımı incelendiğinde, Amerika pazarında çok büyük bir düşüşün yaşanlığı görülmektedir. Amerikanın ardından sırasıyla Japonya, Fransa, İngiltere ve İtalya’da da büyük düşüşler yaşanmaktadır. Bunun yanında Almanya pazarında sürekli bir artış gözlenmektedir. Almanya’nın yanı sıra, Yunanistan pazarındaki sürekli artış eğilimi de oldukça dikkat çekicidir. Tablodan en istikrarlı pazarın Avustralya olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 21'e bakıldığında ise Çanakkale'de konaklayan seçilmiş yabancı turistlere ait geceleme sayılarının yıllara göre dağılımı görülmektedir. Bölgede en fazla geceleme Japon turistler yapmıştır. Japonları; Alman, Amerikan, Fransız ve İngiliz turistler izlemektedir.

Tablo 21: Çanakkale'de Geceleyen Yabancıların Milliyetlere Göre Dağılımı (1982-2005)

Yıl	ABD	Almanya	Avustralya	Fransa	İngiltere	İspanya	Japonya	İtalya	Yunanistan	Romanya	Bulgaristan
1982	1092	5168	-	3101	2326	-	1041	1650	2879	2	86
1983	751	6133	-	1713	2073	-	1105	1543	742	-	-
1984	1475	5727	203	2574	1791	50	1492	1787	1865	4	68
1985	1333	8064	450	3499	2425	345	1961	1689	2267	-	-
1986	1819	21422	3659	7229	5434	1434	3121	2650	4355	44	83
1987	2444	25634	510	3423	5305	1208	4393	4392	1766	55	43
1988	2637	31910	1211	4572	9292	1595	4465	4067	8202	82	12
1989	4635	36189	2157	5425	7403	976	5085	3300	2932	39	2
1990	4847	28301	3741	7402	7106	451	6765	2580	3335	-	7
1991	1567	9905	1882	2465	1726	943	5720	4486	1257	786	156
1992	5055	15097	1969	4425	3784	1689	12282	6349	845	182	187
1993	10588	16336	2831	6223	4672	1252	10688	3747	323	71	379
1994	4022	5545	2897	738	2106	222	12738	932	213	125	53
1995	13546	9461	4112	2902	6310	512	21077	1830	296	440	340
1996	22223	11078	3049	2928	11060	411	24997	1211	216	602	366
1997	46468	25940	6534	15613	13418	689	62266	5654	891	1986	534
1998	44335	28402	6608	12524	8737	2556	78627	8359	429	6860	1702
1999	16523	6946	3413	7221	2829	1270	33558	929	222	2792	842
2000	14582	9227	5865	6222	4794	1928	34659	3592	1003	8498	745
2001	17339	13776	5006	7350	3752	1276	44359	3699	1693	4278	411
2002	13611	14375	4308	3782	3399	1348	31461	2692	2188	3744	944
2003	9449	20090	4836	3416	3436	4570	14642	4711	4152	4955	818
2004	8503	31097	5674	3317	5033	2834	17291	5029	9520	3265	779
2005	19998	13931	9881	1583	9560	3103	52105	3874	7912	8160	802

Kaynak: Konaklama İstatistikleri Bültenleri (1982-2004) ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Verilerinden (30.05.2006) derlenmiştir.

Japon turistlerin geceleme sayılarının en fazla olduğu yıl 1998, Alman turistlerin geceleme sayılarının en fazla olduğu yıl ise 1989'dur. Amerikan ve Fransız turistler 1997 yılında en fazla gecelemiştir. 2003 ve 2004 yılında konaklayan yabancı turist sayısında yaşanan düşüş, geceleme sayısına da yansımış ve bu yılda geceleme sayısının da azalmasına neden olmuştur.

Tablo 22'de Çanakkale'de konaklayan turistlerin ortalama kalış süreleri milliyetlere ve yıllara göre verilmiştir. Ortalama kalış süresi bakımından ABD,

Almanya, İngiltere, İspanya ve Japonya'nın istikrar gösterdiği anlaşılmaktadır. Avustralyalı turistlerin ise ortalama kalış süreleri her geçen yıl azalmaktadır.1997 yılında 1,6 olan ortalama geceleme, 2005 yılında 1,3'e gerilemiştir. Fransa pazarında bir iyileşme gözlenirken, İtalya pazarının geceleme oranları inişli-çıkışlı bir grafik izlemektedir.

Tablo 22: Milliyetlere Göre Çanakkale'de Ortalama Kalış Sürelerinin Dağılımı (1982-2005)

Yıl	Ülkeler										
	ABD	Almanya	Avustralya	Fransa	İngiltere	İspanya	Japonya	İtalya	Yunanistan	Romanya	Bulgaristan
1987	1,2	1,0	1,2	1,0	1,3	1,0	1,1	1,1	1,0	1,0	1,0
1988	1,1	1,0	1,3	1,0	1,0	1,9	1,2	1,1	1,0	1,0	1,0
1989	1,0	1,0	1,1	1,0	1,0	1,7	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
1990	1,0	1,0	1,3	1,0	1,1	1,0	1,0	1,1	1,0	-	1,0
1991	1,1	1,0	1,0	1,0	1,3	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
1992	1,0	1,0	1,1	1,1	1,2	1,1	1,3	1,0	1,2	1,2	1,4
1993	1,0	1,0	1,2	1,3	1,1	1,0	1,0	1,1	1,2	1,6	1,3
1994	1,0	1,3	1,1	1,1	1,0	1,0	1,0	1,1	1,0	1,0	1,2
1995	1,1	1,1	1,9	1,0	1,6	1,4	1,0	1,1	1,4	1,5	1,8
1996	1,1	1,0	1,3	1,0	1,3	1,0	1,0	1,2	1,4	1,3	1,6
1997	1,1	1,1	1,6	1,0	1,1	1,1	1,0	1,1	1,0	1,0	6,1
1998	1,1	1,1	1,5	1,0	1,2	1,0	1,1	1,2	1,2	1,1	2,6
1999	1,1	1,1	1,7	1,0	1,1	1,0	1,0	1,6	1,2	1,1	1,5
2000	1,0	1,1	1,3	1,3	1,1	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1	1,1
2001	1,0	1,0	1,4	1,0	1,1	1,0	1,0	1,2	1,1	1,0	1,0
2002	1,0	1,0	1,5	1,2	1,1	1,0	1,0	1,2	1,3	1,0	1,1
2003	1,0	1,2	1,3	1,5	1,2	1,1	1,0	1,6	1,1	1,0	1,1
2004	1,1	1,1	1,3	1,3	1,2	1,1	1,0	1,3	1,2	1,1	1,1
2005	1,0	1,1	1,3	1,5	1,2	1,0	1,0	1,1	1,2	1,2	1,5

Kaynak: Konaklama İstatistikleri Bülteni (1982-2004) ve Kültür ve Turizm Bakanlığı (30.05.2006) verilerinden derlenmiştir.

* Ortalama Kalış Sürelerinin Dağılımı 1987 yılından itibaren hesaplanmaya başlanmıştır.

Çanakkale turizminin Türkiye turizmi içindeki payı incelenirken, Çanakkale'deki ören yerlerini ziyaret eden turistlerin de dikkate alınması gerekmektedir. Bu değerlendirmeyi yapabilmek için müze ve ören yerlerinde satılan bilet sayısı üzerinden yorum yapılmaya çalışılacaktır. Elde edilen verilerde yerli ve yabancı ziyaretçi ayrımı yapılmamıştır. Bu nedenle Tablo 23 ve Tablo 24'de sunulan veriler, toplam ziyaretçi sayısı olarak verilmiş ve değerlendirmeler toplam yerli ve yabancı ziyaretçi sayısı esas alınarak yapılmıştır. Gelibolu Yarımadası'nı ziyaret

eden turist sayıları 1995 yılından, diğer müze ve ören yerlerini ziyaret eden turist sayıları ise 1998 ve 2001 yılından itibaren dikkate alınmıştır. Diğer yıllara ait verilere tüm çabalara rağmen ulaşılamamıştır. Çanakkale’de bulunan müze ve ören yerleri arasında en çok ziyaret edilenler arasında Çanakkale Arkeoloji Müzesi, Boğaz Komutanlığı Müzesi, Çanakkale Şehitler Anıtı, Assos, Troia ve Kabatepe Tanıtma Merkezi sayılabilir.

Tablo 23’de Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı’ndaki müzelerin ziyaretçi sayılarının yıllara göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo 23: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı’ndaki Müzelerin Ziyaretçi Sayıları (Yabancı-Yerli)

Yıl	Kabatepe Tanıtım Merkezi	Şehitler Abidesi Müzesi	Bigalı Atatürk Evi
1995	43 571	38 665	248
1996	55 394	37 496	327
1997	60 052	54 828	1 039
1998	68 400	55 750	7 490
1999	70 800	55 500	9 000
2000	75 800	56 000	9 200
2001	76 900	41 800	9 550
2002	75 400	47 600	12 200
2003	99 350	59 050	15 850
2004	123 300	70 500	19 500
2005	154 500	118 000	17 000
Toplam	903 467	635 189	101 404

Kaynak: A.Celil Çakıcı, Okan Mercan ve Serhat Harman, “Sayılarla Çanakkale Turizminin Değerlendirilmesi”. İstanbul: Çanakkale Kongresi 2005:9.

1995-2005 yılları arasında, Kabatepe Tanıtım Merkezi’ni ziyaret edenlerin sayısı 2002 yılı hariç sürekli artış göstermiştir. 1995 yılında Kabatepe Tanıtım Merkezi’ni ziyaret edenlerin sayısı 43 571 iken 2005’de bu rakam 154 500’e yükselmiştir.

Şehitler Abidesi Müzesi’ni ziyaret edenlerin sayısı 1995-1998 yılları arasında sürekli artış göstermiştir. 1998-2002 yılları arasında ziyaretçi sayısının inişli çıkışlı

bir trend izlemesine karşın, 2004 ve 2005 yıllarında ise müzeyi ziyaret edenlerin sayısında önemli artışlar yaşanmıştır.

Bigalı Atatürk Evi’ni ziyaret edenlerin sayısında, 1995-2005 yılları arasında, sürekli bir artış görülmektedir. Bir önceki yıla kıyasla, oransal olarak en fazla artış 1998 yılında gerçekleşmiştir.

Tablo 24’de Troia, Assos, Apollon Tapınağı, Alexandria, Arkeoloji Müzesi ve Kilitbahir müze ve ören yerlerini ziyaret edenlerin sayısı verilmiştir. Troia ören yerini ziyaret edenlerin sayısına bakıldığında 1999 yılında ziyaretçi sayısında önemli bir düşüşün yaşandığı söylenebilir.

Tablo 24: Troia, Assos, Apollon Tapınağı, Alexandria, Arkeoloji Müzesi ve Kilitbahir Müze ve Ören Yerlerini Ziyaret Eden Ziyaretçi Sayısı (Yabancı-Yerli)

Yıl	Troia	Assos	Apollon Tapınağı	Alexandria	Arkeoloji Müzesi	Kilitbahir
1998	274 986	-	-	-	-	-
1999	111 256	-	-	-	-	-
2000	148 249	-	-	-	-	-
2001	240 247	54 195	1 607	-	36 757	10 988
2002	322 453	79 643	2 452	855	12 010	27 469
2003	270 762	61 585	2 333	539	-	18 835
2004	417 399	88 687	2 438	390	9 387	28 484
2005	583 457	85 914	1 636	543	6 808	65 046
Toplam	2 368 809	370 024	10 466	2 327	64 962	150 822

Kaynak: A.Celil Çakıcı, Okan Mercan ve Serhat Harman, “Sayılarla Çanakkale Turizminin Değerlendirilmesi”. İstanbul: Çanakkale Kongresi. 2005:9.

2000-2002 yılları arasında toplam ziyaretçi sayısında artış yaşanırken, 2003 yılında ise tekrar bir düşüş yaşanmasına rağmen, 2004 ve 2005 yıllarında ören yerini ziyaret edenlerin sayısı artma eğilime girmiştir. Bunda Milli Eğitim Bakanlığı’nın tavsiye kararının da etkili olduğu düşünülmektedir.

Assos ve Kilitbahir Müzeleri’ni ziyaret edenlerin sayısı 2003 yılı hariç, diğer yıllarda hep artış eğilimi göstermektedir. Kilitbahir müzesine olan talebin artmasında, Gelibolu Yarımadası’na yapılan ziyaret sayılarının artmasının etkili

olduğu söylenbilir. Assos müzesinin ise daha çok yaz dönemlerinde bölgeye gelen tatilciler tarafından ziyaret edildiği tahmin edilmektedir.

Tüm müze ve ren yerlerinde 1999 yılında yaşanan ziyaretçi sayılarındaki düşüşün nedeni, terörist başı Abdullah calan'ın yakalanması ve Marmara Depremi olduğu söylenbilir. 2001 yılındaki toplam ziyaretçi düşüşünün yerli ziyaretçilerin düşüşünden kaynaklandığı söylenbilir. Bunun nedenini ise, aynı yıl gerçekleşen ekonomik kriz ile açıklamak mümkündür. 11 Eylül 2002 yılında gerçekleşen saldırılar tüm dünyada olduğu gibi Çanakkale'ye gelen ziyaretçi sayısını da etkilemiş ve 2003 yılı verilerinin düşük çıkmasına neden olmuştur. 1998-2005 yılları arasında Troia Antik Kentini 2 368 809 kişi ziyaret etmiş, 2001-2005 yılları arasında ise 370.024 kişi ile Assos en fazla ziyaret edilen ren yeri olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1982 SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE'DE UYGULANAN TURİZM

POLİTİKALARININ ÇANAKKALE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

3.1. 1982 Sonrası Dönemde Türkiye'deki Uygulanan Teşvik Politikalarının Çanakkale İli'nin Turizm Gelişimi Üzerindeki Etkileri

Ekonomik literatürde “teşvik” kavramı, belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi veya gayrimaddi destek, yardım ve özendirme olarak tanımlanır. Tanımdan anlaşılacağı üzere, ekonomik teşviklerin temelinde, kaynakların ülke ekonomisi açısından daha yararlı olduğu kabul edilen alanlara yönlendirilmesi söz konusudur (Çiloğlu 1997:1).

Teşvikler ya da devlet yardımları, vergi muafiyet ve istisnaları, düşük faizli kredi ya da hibe yardımları şeklinde olabileceği gibi enerji indirimleri, arsa tahsisi ve finansman kolaylıkları sağlayan bazı yöntemlerden de oluşabilmektedir. Uygulamada genellikle bu teşviklerden biri ya da birkaçı bir arada kullanılmaktadır. Teşviklerin diğer kamusal politikalardan farkı ise ekonomiye doğrudan katılmasıdır. Bu nedenle uygulamaların etkisi daha kısa sürede ortaya çıkabilmektedir. Hızlı tepki alma imkanı, uygulamaların oldukça geniş bir alanda kullanılmasını sağlamaktadır.

Hazine Müsteşarlığı, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü'nce uygulanan “Devlet Yardımları Hakkındaki Karar”ın amaç ve kapsamını tanımlayan birinci maddesi “Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda öngörülen hedeflere uygun olarak, bölgelerarası dengesizlikleri gidermek, sermayeyi tabana yaymak, istihdam yaratmak, katma değeri yüksek ileri ve uygun teknolojileri kullanmak ve uluslararası

rekabet gücünü sağlamak için yatırımların uluslararası yükümlülüklerle aykırılık teşkil etmeyecek şekilde teşvikini, yönlendirilmesini ve desteklenmesini...” şeklindedir (Çiloğlu 2000: 29-30).

Turizm sektörünün diğer sektörlerle olan uyarıcı etkisi ile doğrudan ve dolaylı yoldan ekonomiye olan katkısının önemi anlaşılmıştır. Turizm yatırımları normal koşullarda geri dönüşü uzun yıllar alan, sermaye/hasıla oranı yüksek, siyasal, sosyal, doğal ve ekonomik olaylara son derece duyarlı ve kırılgan, dolayısıyla da girişimciler için riskli yatırımlardır. Bu nedenle bütün dünyada turizm yatırımları desteklenmekte ve turizm sektörüne ilişkin teşvikler ısrarla sürdürülmektedir. Turizmin çok yönlü ve dinamik bir hizmetler sektörü olması nedeniyle geliştirilecek plan ve politikalarda devletin önemli ölçüde ilgi ve desteğine ihtiyaç duyulmaktadır (Ataer vd. 2003:1). Türkiye, turizmin ülke potansiyeline uygun gelişimini sağlamak için her şeyden önce turizm yatırımlarını artırmak ve mevcut yatırımların ekonomik gücünü çoğaltıcı yönde koruyucu tedbirler almak zorundadır.

Günümüzde uygulanan yatırım teşvik sisteminin bir özelliği, sektörel herhangi bir ayırım içermemesidir. Teşvikler bazı istisnalar dışında bölgesel önceliklere göre sınıflandırılmaktadır. Buna göre, yatırımcı, yatırım yapacağı sektörü piyasa koşullarına göre belirlemektedir. 1994 yılından itibaren alınan bir karar ile uygulanmakta olan bu sistemde yatırımcı, piyasa koşullarına göre en karlı gördüğü alanlarda yatırım kararı almakta, daha sonra teşvik belgesi için müracaatta bulunmaktadır. Bu sistem öncesi bazı dönemlerde desteklenecek sektörler listesi, bazılarında ise desteklenmeyecek sektörler listesine göre uygulanmıştır. Bu sisteme göre, kamu kesimi önceliklerine göre belirlenen sektörler daha yoğun desteklerden yararlanmıştır.

Türkiye’de Hazine Müsteşarlığı, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü’nce verilen yatırım teşvik belgeleri beş ana grup altında incelenmektedir. Söz konusu ana sektörler Tablo 25’de görüldüğü üzere hizmetler, madencilik, tarım, imalat ve enerjidir. Yıllar itibarıyla verilen teşvik belgeleri sayısal bazda incelendiğinde, İmalat sektörü ve Hizmetler sektörü teşvik belgelerinin ağırlıkta olduğu anlaşılmaktadır. Tarım sektöründe, doğrudan tarımsal faaliyetler teşvik sistemi dışında olduğundan bu

kod altında daha çok hayvancılık yer almaktadır. Madencilik yatırımları ise, ülkemizde sabit yatırım harcamaları içinde küçük bir yer işgal etmektedir. Madencilğe yönelik belgeli yatırımlar ağırlıklı olarak mermer istihracı üzerinde yoğunlaşmaktadır. İmalat sanayi her dönemde belgeli yatırımlar içinde en yüksek payı almıştır. Bu sektörde de, dokuma-giyim, gıda-içki sektörleri ağırlıktadır. Hizmetler sektörü ise, imalat sanayinden sonra teşvik belgelerinin en yoğun kullanıldığı alandır. Bu sektörde de turizm ve ulaştırma yatırımları ağırlıktadır. 1982-2006 yılları arasında Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü tarafından hizmetler sektöründe toplam 22 296 işletmeye, madencilik sektöründe 2 576, tarım sektöründe 4 055, imalat sektöründe 42 120 ve enerji sektöründe 708 işletmeye yatırım teşvik belgesi verilmiştir.

Tablo 25: 1982-2006 Yıllarında Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı

Yıl	Hizmetler		Madencilik		Tarım		İmalat		Enerji	
	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (Milyon TL.)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (Milyon TL.)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (Milyon TL.)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (Milyon TL.)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (Milyon TL.)
1982	793	306 208	51	19 112	209	30 086	499	792 130	4	458
1983	371	582 432	32	57 626	159	33 227	406	769 173	9	3 671
1984	425	381 066	53	300 264	104	57 875	582	1 134 480	12	71 891
1985	658	3 295 260	86	165 144	95	49 803	975	1 578 607	19	17 631 614
1986	905	5 573 863	144	327 779	87	51 848	1 344	5 930 405	11	28 797
1987	898	10 981 447	160	488 203	202	360 305	1 553	6 235 752	15	3 551 223
1988	906	27 575 210	161	270 449	118	165 436	1 544	9 091 722	13	2 402 346
1989	1 087	48 577 106	139	1 039 979	442	554 765	1 578	31 856 877	11	411 292
1990	428	12 455 335	64	1 257 745	1 415	3 177 745	1 231	44 305 464	3	7 253 147
1991	529	39 673 968	69	1 353 866	142	838 879	1 015	51 285 129	20	2 244 825
1992	454	89 305 527	63	3 129 837	24	878 134	1 003	108 094 358	10	7 120 901
1993	702	228 390 116	171	13 824 612	57	10 908 598	2 082	447 603 121	39	28 669 131
1994	407	110 451 844	74	5 998 702	26	6 723 667	872	301 329 389	13	20 174 615
1995	1 033	983 952 138	102	20 671 306	47	11 205 427	3 746	3 393 372 346	27	411 586 114
1996	1 457	816 015 015	131	26 391 062	98	47 551 926	3 301	2 189 198 862	37	126 655 349
1997	1 643	1 461 304 766	138	50 814 833	107	34 172 814	3 181	2 832 786 004	75	907 164 735
1998	1 497	1 937 780 809	135	99 507 494	145	104 483 276	2 468	2 296 032 425	46	278 079 433
1999	1 116	4 124 875 343	93	53 632 502	109	122 985 665	1 602	2 540 765 868	48	415 799 912
2000	1 201	2 831 375 926	85	78 197 480	94	133 259 198	2 095	3 722 937 918	46	2137 795 706
2001	696	3 799 024 567	63	94 895 044	51	106 830 922	1 299	6 201 877 478	46	1 961 619 497
2002	874	5 289 590 001	101	655 243 875	43	177 669 323	1 955	9 063 165 409	29	504 074 716
2003	1 072	11739 045 805	123	350 933 617	84	327 176 999	2 559	13106 739 493	38	495 066 663
2004	1 229	617 1178 467	168	611 651 893	82	371 799 576	2 558	13496 844 267	41	1 015 759 901
2005	1 661	7 944 494 183	157	707 067 952	96	519 173 603	2 305	12977 844 406	84	1 929 818 807
2006	254	1 890 036 460	13	53 382 690	19	67 041 700	367	2 295 111 611	12	716 192 518
Toplam	22 296	49 566 222862	2 576	2 830 625 066	4 055	2 047 180597	42 120	75 098 012694	708	10 989 177262

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Hazine İstatistikleri Verileri (28.02.2006 tarihi itibarıyla).

Tablo 26: 1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'ne Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı

Yıl	Hizmetler		Madencilik		Tarım		İmalat		Enerji	
	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (YTL.)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (YTL.)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (YTL.)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (YTL.)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (YTL.)
1982	3	435	1	365	4	195	6	1 866	-	-
1983	1	453	-	-	3	362	5	3 286	-	-
1984	4	458	1	90	7	814	9	14 040	-	-
1985	4	2 562	3	664	5	954	9	13 388	-	-
1986	10	6 024	3	58 613	1	220	9	146 075	-	-
1987	9	13 670	6	8 504	4	8 600	13	69 739	-	-
1988	3	8 987	3	9 391	1	30 509	4	2 716	-	-
1989	10	74 953	2	7 692	1	1 330	11	218 971	-	-
1990	5	86 227	4	20 457	-	-	1	73 957	-	-
1991	2	73 650	2	25 190	2	2 567	5	120 570	-	-
1992	6	176 214	4	229 847	4	104 854	9	338 811	-	-
1993	9	166 845	2	417 168	2	207 175	7	3 110 948	-	-
1994	1	39 102	1	43 650	1	1 298 569	4	112 153	-	-
1995	2	339 136	-	-	5	149 086	18	7 319 957	-	-
1996	4	517 568	1	22 069	5	1 974 413	21	8 850 672	2	2 179 008
1997	6	1 019 333	4	1 846 825	1	593 904	16	4 667 099	1	40 000 000
1998	7	14 635 536	1	201 532	3	3 182 463	10	35 014 346	-	-
1999	8	31 677 004	2	405 920	2	990 000	15	93 627 333	-	-
2000	7	9 554 929	1	148 704	1	2 544 354	17	123 365 989	2	97 217 181
2001	5	2 679 712	1	745 163	1	1 385 407	3	39 507 783	1	486 076 000
2002	9	20 990 597	2	2 623 000	1	1 836 000	10	92 181 210	-	-
2003	5	7 006 214	2	4 618 000	1	1 707 764	11	47 189 118	-	-
2004	6	67 638 586	1	6 980 000	1	1 380 712	8	59 989 065	-	-
2005	7	32 039 060	5	14 458 910	1	794 189	18	109 911 877	2	75 000 000
2006	3	8 888 077	-	-	-	-	1	1 080 801	-	-
Toplam	136	197 635 332	52	32 871 754	57	18 194 441	240	626 931 770	8	700 472 189

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Hazine İstatistikleri Verileri (28.02.2006 tarihi itibarıyla).

Tablo 26’da 1982-2006 yıllarında Çanakkale İli’ne verilen yatırım teşvik belgelerinin sektörel dağılımı verilmiştir. Tablodan, Çanakkale İli’ne verilen yatırım teşvik belgelerinin, ülke yatırımlarıyla sektörel bazda paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Çanakkale’de, en fazla yatırımın yapıldığı imalat sektörünü hizmetler sektörü takip etmektedir. 1982-2006 yılları arasında imalat sektöründe toplam 240 işletmeye yatırım teşvik belgesi verilirken, hizmetler sektörüne 136 teşvik belgeli firma yatırım yapmıştır. 1999 yılına kadar tarım sektörüne yapılan yatırımların düzenli olarak artmasına rağmen, 2000 yılından sonra yatırımlar duraklamıştır. Madencilik sektöründe toplam 52 firma yatırım yapmış, enerji sektöründe ise bu rakam ancak 8’e kadar yükselebilmiştir.

Tablo 27’de, 1982-2006 yılları arasına Çanakkale İli’ne verilen yatırım teşvik belgelerinin hizmetler alt sektörlerine göre dağılımı verilmiştir. Buna göre Çanakkale İli’ne ulaştırma alanında 46 adet belge ile en fazla yatırım teşvik belgesi verilmiş ve bölgedeki toplam yatırım tutarı 107 794 118 YTL. ile sektörel olarak en yüksek rakama ulaşmıştır. Ulaştırma sektörünü turizm sektörü 43 adet teşvik belgesi ile takip etmekte ve 33 adet belge ile alt yapı sektörü üçüncü sırada yer almaktadır. Çanakkale’de turizm sektöründe toplam 44 108 209 YTL. teşvik belgeli yatırım yapılmış, alt yapının iyileştirilmesi için ise toplam 29 703 981 YTL. tutarında yatırım yapılmıştır. En az yatırımın ise eğitim alanında yapıldığı görülmektedir. Çanakkale İli’nin hizmetler alt sektörlerinde teşvik belgeli yatırımların belli bir istikrar sergilemediği söylenebilir.

Tablo 27: 1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'ne Verilen Hizmetler-Alt Sektör Yatırım Teşvik Belgelerinin Dağılımı

Yıl	Turizm		Ulaştırma		Ticaret		Eğitim		Sağlık		Altyapı	
	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (YTL.)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (YTL.)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (YTL.)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (YTL.)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (YTL.)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (YTL.)
1982	1	107	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-
1983	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1984	-	-	2	92	1	176	-	-	-	-	-	-
1985	-	-	4	2 562	-	-	-	-	-	-	3	2 467
1986	1	640	8	5 164	-	-	-	-	-	-	5	4 640
1987	6	10 440	2	1 314	-	-	-	-	-	-	2	1 314
1988	3	8 987	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1989	7	71 170	1	1 402	-	-	-	-	-	-	1	1 402
1990	3	76 271	-	-	-	-	-	-	2	9 956	-	-
1991	1	60 700	-	-	1	12 950	-	-	-	-	-	-
1992	-	-	-	-	6	176 214	-	-	-	-	-	-
1993	-	-	1	59 239	6	78 514	-	-	1	5 072	1	59 239
1994	-	-	1	39 102	-	-	-	-	-	-	1	39 102
1995	1	61 120	-	-	-	-	1	278 016	-	-	-	-
1996	-	-	2	396 666	2	120 902	-	-	-	-	1	274 266
1997	-	-	2	38 630	-	-	-	-	3	958 803	2	38 630
1998	1	6 734 570	5	7 402 904	-	-	1	498 062	-	-	2	448 860
1999	3	3 483 512	3	26 083 450	-	-	-	-	-	-	1	417 450
2000	-	-	6	8 971 099	-	-	-	-	1	583 830	2	1 375 767
2001	3	2 005 518	2	574 194	-	-	-	-	-	-	2	674 194
2002	6	19 260 883	2	1 179 714	-	-	1	550 000	-	-	2	1 179 714
2003	5	7 006 214	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2004	-	-	4	62 138 586	-	-	-	-	-	-	2	5 500 000
2005	1	3 200 000	1	800 000	-	-	-	-	1	15 112 124	4	12 926 936
2006	1	2 128 077	-	-	-	-	-	-	-	-	2	6 760 000
Toplam	43	44 108 209	46	107 794 118	17	388 956	3	1 326 078	8	16 669 785	33	29 703 981

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Hazine İstatistikleri Verileri (28.02.2006 tarihi itibarıyla).

Tablo 28'deki ülke ve Çanakkale İli bazında turizm sektörüne verilen yatırım teşvik belgeleri sayıları ve toplam yatırım tutarları karşılaştırıldığında nakit destek unsuru ihtiva eden, Kaynak Kullanımı Destekleme Primli belgelerinin verildiği 1985-1991 yılları arasındaki dönemde, ülkedeki toplam turizm yatırım tutarlarının en fazla olduğu görülmektedir. Bu durum Çanakkale için de geçerlidir. Çanakkale'de 1986 yılında bir adet teşvik belgesi verilmiş olmasına rağmen, 1987 yılında 6, 1988'de 3 ve 1989 yılında ise 7 teşvik belgesi verilerek en fazla yatırımın yapıldığı dönem olmuştur.

1991-1994 yılları arasında, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Kaynaklı ve Fon Kaynaklı Kredili belgelerin verildiği dönemde de yatırım tutarları ülke genelinde oldukça yüksek ramaklara ulaşmıştır. Ancak bu durum Çanakkale için farklı olmuştur. Söz konusu yıllar arasında Çanakkale'de bu teşviklerden yararlanan turizm işletmesi olmamıştır. 1995-2001 yılları arasında ülke genelindeki turizm yatırımlarında büyük artışlar olmamasına rağmen, yatırımlarda belli bir seviye yakalanabilmiştir. Bu durum, Çanakkale İli için tam tersine olmuş ve 1995-2001 yılları arasında sadece 8 adet turizm teşvik belgeli yatırım yapılmıştır. 2002 yılında verilen 6 adet belge ile sonraki yılların en yüksek seviyesine erişilmiştir. 1982-2006 yılları arasında ülke genelinde turizm sektörüne 4 593 yatırım teşvik belgesi verilmesine karşın, Çanakkale İli'ne yalnızca 43 adet belge verilmiştir. Bu da Çanakkale İli'nde turizm sektörüne verilen yatırım teşvik belgelerinin, toplam turizm yatırımları içerisinde % 0,93'lük bir paya sahip olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde söz konusu yıllar içerisinde ülke genelinde 12 429 298 453 YTL.'lik yatırım yapılmış olmasına rağmen, Çanakkale'ye sadece 44 108 209 YTL. yatırım yapıldığı anlaşılmaktadır. Çanakkale İli'ne turizm alanında yapılan toplam yatırımlar, ülke ortalaması içerisinde çok küçük bir paya sahiptir. Çanakkale, toplam turizm yatırımlar içerisindeki en büyük payı 1998 yılında % 2,26 ile almıştır.

Tablo 28: 1982-2006 Yıllarında Genel ve İl Bazında Turizm Sektörüne Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin Karşılaştırılması

Yıl	Genel		Çanakkale İli		Toplam Yatırım % Pay
	(Belge Sayısı)	Toplam Yatırım (Milyon TL.)	(Belge Sayısı)	Toplam Yatırım (Milyon TL.)	
1982	22	11 882	1	107	0,90
1983	50	157 057	-	-	-
1984	59	159 757	-	-	-
1985	90	391 127	-	-	-
1986	195	1 457 881	1	640	0,04
1987	288	6 557 725	6	10 440	0,15
1988	463	8 481 927	3	8 987	0,10
1989	592	14 952 240	7	71 170	0,47
1990	138	4 892 228	3	76 271	1,55
1991	141	7 703 826	1	60 700	0,78
1992	115	61 008 956	-	-	-
1993	152	45 775 390	-	-	-
1994	57	10 170 551	-	-	-
1995	137	83 172 270	1	61 120	0,07
1996	186	144 347 182	-	-	-
1997	284	379 556 924	-	-	-
1998	244	297 175 056	1	6 734 570	2,26
1999	199	404 001 108	3	3 483 512	0,86
2000	154	334 643 625	-	-	-
2001	138	949 531 421	3	2 005 518	0,21
2002	187	1 675 594 643	6	19 260 883	1,14
2003	257	2 744 236 162	5	7 006 214	0,25
2004	179	1 774 330 432	-	-	-
2005	228	2 978 945 577	1	3 200 000	0,10
2006	38	502 043 506	1	2 128 077	0,42
Toplam	4 593	12 429 298 453	43	44 108 209	0,35

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Hazine İstatistikleri Verileri (28.02.2006 tarihi itibarıyla).

3.1.1. Konaklama Alanında Teşvikler

1980 sonrası turizmin bir devlet politikası olarak ele alınmaya başlamasıyla Türkiye'deki konaklama işletmeleri nicelik ve nitelik olarak gelişmeye başlamıştır. Ülkemizde de, bütün dünyada olduğu gibi, turizmin gelişmesinde rol oynayan temel unsur, konaklama kolaylıkları olmuştur. Özel sektöre sağlanan kredi kolaylıklarının artması, teşviklerin çeşitlendirilmesi ve genişletilmesi, kamu arazilerinin turizm

yatırımlarına tahsis edilmesi ve turizm gelişme alanlarında alt yapı hizmetlerinin ilerlemesi de konaklama kapasitesinin artmasında etkili olmuştur.

1982 yılında Turizmi Teşvik Kanunu'nun yürürlüğü girmesine rağmen Çanakkale İli'ne, 1982 yılında sadece 1 yatırım teşvik belgesi verildiği Tablo 29'da görülmektedir. 1985 yılında nakit destek uygulamalarının başlamasıyla birlikte 1991 yılına kadar sektöre toplam 21 firmanın teşviklerden yararlanarak yatırım yaptığı anlaşılmaktadır. Bu yıllar içerisinde en yüksek toplam yatırım tutarı 1990 yılında 76 271 YTL. ile gerçekleşmiştir. 1985-1991 yılları arasında sektöre 2 805 000 dolar döviz tahsis edilmiş ve 1 061 kişiye istihdam imkanı sağlamıştır. Takip eden yıllarda teşvik alınarak en fazla yatırım 2002 yılında gerçekleşmiştir. Bu yılda toplam 6 turizm işletmesi teşvik yatırım belgesi almış ve toplam 19 260 883 YTL.'lik yatırım yapılmıştır. Sabit yatırım tutarı aynı miktarda olmuş, tahsis edilen döviz miktarı 508.000 dolar olmuş ve yatırımlar sayesinde 227 kişi istihdam edilmiştir. İzleyen yıllarda bu yatırım tutarına bir daha erişilememiştir. 1982-2006 yılları arasında yatırım teşvik belgesi alınarak yapılan toplam yatırım tutarı 44 108 209 YTL. olmuş, sabit yatırım tutarı 44 094 444 YTL., sektöre toplamda tahsis edilen döviz miktarı 12 851 000 dolara ulaşmış ve bu yıllar içerisinde 2 796 kişiye istihdam imkanı sağlanmıştır.

Yatırımlarda devlet desteklerini düzenleyen teşvik politikalarının amaçlarından birisi, ekonomik ve sosyal açıdan geri kalmış yörelerin kalkınmasını teminen bu yörelere ilişkin özel teşvik politikalarının oluşturulmasıdır. Bu çerçevede, özellikli teşvik politikalarının yoğun bir şekilde uygulandığı 1980'li yıllardan sonra kalkınmada öncelikli yöreler belirlenerek bu yörelere yönelik özendirici politikalar devreye sokulmuştur. Bu doğrultuda, vergisel teşviklerin yanında kaynak kullanımını destekleme primi gibi doğrudan hibe şeklinde nakdi yardımlar ve fon kaynaklı kredi uygulaması gibi düşük faizli kredi verilmesi şeklinde devlet destekleri yoğun bir şekilde kullanılmıştır (<http://www.hazine.gov.tr/yayin/tug/degerlendirme/hayrettin1.htm>).

Tablo 29: 1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'ne Turizm Alanında Verilen Yatırım Teşvik Belgeleri

Yıl	Tesisin Türü	Belge Sayısı	Toplam Yatırım	Sabit Yatırım	Döviz Tahsisi	İstihdam
		(Adet)	(YTL.)	(YTL.)	(1000 \$)	(Kişi)
1982	Konaklama tesisleri,otel	1	107	84	-	63
1986	Konaklama tesisleri,otel	1	640	588	24	50
1987	Konaklama tesisleri,otel	6	10 440	9 254	-	410
1988	Konaklama tesisleri,otel	3	8 987	8 317	524	139
1989	Konaklama tesisleri,otel	7	71 170	67 131	787	297
1990	Konaklama tesisleri,otel	3	76 271	76 146	-	65
1991	Turizme yönelik tatil köyleri, motel,mocamp,kamping ve pansiyonlar	1	60 700	55 020	1 470	100
1995	Konaklama tesisleri	1	61 120	59 130	90	25
1998	Konaklama tesisleri,otel	1	6 734 570	6 734 570	4 147	750
1999	Konaklama tesisleri,otel	2	309 953	309 953	-	123
1999	Turizme yönelik tatil köyleri, motel,mocamp,kamping ve pansiyonlar	1	3 173 559	3 173 559	4 924	250
2001	Konaklama tesisleri,otel	3	2 005 518	5 005 518	56	90
2002	Konaklama tesisleri,otel	6	19 260 883	19 260 883	508	227
2003	Konaklama tesisleri,otel	4	6 493 284	6 493 284	321	132
2003	Özel Tesis	1	512 930	512 930	-	15
2005	Özel Tesis	1	3 200 000	3 200 000	-	40
2006	Konaklama tesisleri,otel	1	2 128 077	2 128 077	-	20
Toplam		43	44 108 209	44 094 444	12 851	2 796

Kaynak Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Hazine İstatistikleri Verileri (28.02.2006 tarihi itibarıyla).

Teşvik uygulamalarının yoğunlaştığı 1985-1999 yılları arasında ülke genelinde Kalkınmada Öncelikli Yörelere toplam 9 653 yatırım teşvik belgesi (Çiloğlu 2000: 35) verilmesine rağmen, Tablo 30'a bakıldığında Çanakkale'de sadece bir turizm işletmesine yatırım teşvik belgesi verildiği ve toplam yatırım tutarının 640 YTL. olarak gerçekleştiği görülmektedir. Buradan, Çanakkale'nin, yatırım dönemi nakit kaynak sağlamaya yönelik destek sistemlerinin uygulandığı dönemlerden yeterince yararlanamadığı anlaşılmaktadır. 2002-2006 yılları arasında Bozcaada'da 3 turizm işletmesi, Gökçeada'da 1 turizm işletmesi yatırım teşvik belgesi alarak yatırım yapmıştır. 1982-2006 yılları arasında adalarda toplam 5 turizm işletmesi yatırım teşvik belgesi almış ve toplam yatırım tutarı 5 315 342 YTL. olarak gerçekleşmiştir. Bu yatırımlar sayesinde 172 kişinin istihdamı sağlanmıştır.

Tablo 30: 1982-2006 Yıllarında Kalkınmada Öncelikli Yörelere (Gökçeada-Bozcaada) Turizm Alanında Verilen Yatırım Teşvik Belgeleri

Yıl	Yer	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (YTL.)	Sabit Yatırım (YTL.)	Döviz Tahsisi (1000 \$)	İstihdam (Kişi)
1986	Bozcaada	1	640	588	24	50
2002	Bozcaada	1	616 340	616 340	-	35
2002	Gökçeada	1	985 432	985 432	-	32
2003	Bozcaada	1	512 930	512 930	-	15
2005	Bozcaada	1	3 200 000	3 200 000	-	40
Toplam		5	5 315 342	5 315 290	24	172

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Hazine İstatistikleri Verileri (28.02.2006 tarihi itibarıyla).

Bölgesel amaçlı destek uygulamaları, ağırlıklı olarak bölgeye yeni yatırımların çekilmesini amaçlamaktadır. Yatırım projelerinin bu bölgelere çekilebilmesi için ortaya çıkan ilk husus, firmaların bu bölgelerde yatırım yapmaları halinde alt yapıdan dolayı ortaya çıkacak olan ekstra maliyetlerin karşılanmasıdır. Bu durumda Gökçeada ve Bozcaada'da yeterli yatırımların yapılmaması, adalardaki alt yapı eksikliklerinden ileri geldiği söylenebilir. Teşvik uygulamalarına bu yönden

bakıldığında, verilen teşviklerin, yatırımların bu bölgeye çekilmesini sağlayacak boyutta olmadığı sonucu çıkmaktadır.

3.1.2. Ulaştırma Alanında Teşvikler

Turizmin gelişmesinde diğer temel bir unsur olan ulaşım koşulları bakımından Türkiye’de yakın yıllarda gelişimler ve değişimler gözlenmektedir. İletişimin armasıyla birlikte, dünyanın daha çok yeriyle havayolu bağlantısı kurulurken, yeni teknolojilerle rezervasyon kolaylıkları her yere uygulanabilmektedir. Fakat bu unsurlar Çanakkale İli’nde aynı gelişmeyi gösterememiştir.

1982-2006 yıllarında Çanakkale İli’ne ulaştırma alanında toplam 46 adet yatırım teşvik belgesi verilmiş, gerçekleştirilen toplam yatırım tutarı 107 794 118 YTL. olmuştur. Sabit yatırım tutarı 107 790 887 YTL. ve sektöre tahsis edilen döviz miktarı 50 864 000 dolardır. Ancak Çanakkale’de ulaştırma alanında yapılan tüm yatırımlar turizm sektörü ile ilintili değildir. Yapılan diğer yatırımlar arasında maden dekapajı, motor yenileme, bakım tesis, servis istasyonları, revizyon üniteleri gibi alanlara yöneliktir. Tablo 31’de Çanakkale İli’nde turizm sektörünün geliştirilmesine yönelik olabilecek teşvik belgeli yatırımlara yer verilmiştir.

1984 yılında sektöre 2, 1985’de 1 ve 1986’da 3 yatırım teşvik belgesi verilmiş, 1996 yılına kadar yatırımlar duraklamış, aynı yıldan itibaren yatırım teşvik belgesi alan işletmelerin sayısında bir değişiklik olmamıştır. 2000 yılında ise sektörde bir artış yaşanmasına rağmen sonraki yıllarda eski durağan haline geri dönmüştür. 1984 yılında toplam yatırım tutarının 92 YTL. olmasına rağmen, daha sonraki yıllarda bu rakam artarak 1986’da 524 YTL., 1996’da 122 400 YTL. ve 1999’da 23 666 000 YTL.’ye ulaşmıştır. 2000 yılından itibaren, ulaştırma sektörüne yapılan yatırımlarda bir duraklama yaşanmasına rağmen 2004 yılında toplam yatırım tutarı rekor seviyeye ulaşarak 62 138 586 YTL. olmuştur. 1982-2006 yılları arasında Çanakkale İli’ne toplam 18 adet yatırım teşvik belgesi verilmiş ve İl genelinde 100 771 690 YTL. yatırım yapılmıştır. Ulaştırma hizmetleri içerisinde yer alan denizcilik alanında, Çanakkale İli’ne 6 işletme yatırım teşvik belgesi olarak yatırım yapmıştır.

1998 ve 2004 yıllarında umumun hizmetine açık, ticari gayeli liman, iskele rıhtım ve balıkçı barınağı kurulmasına yönelik yatırımlar yapılmıştır. 2000 yılında ise her türlü gemi ithalinin yapılabilmesi için teşvikler verilmiştir. Çanakkale İli'ne denizcilik alanında toplam 73 254 201 YTL. yatırım yapılmıştır.

Tablo 31: 1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'ne Ulaştırma Alanında Verilen Yatırım Teşvik Belgeleri

Yıl	Detay Sektör	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (YTL.)	Sabit Yatırım (YTL.)	Döviz Tahsisi (1000 \$)
1984	Belediye/İl Özel İdareleri için toplu ulaşım hizmet araçları	2	92	63	93
1985	Belediye/İl Özel İdareleri için toplu ulaşım hizmet araçları	1	95	57	-
1986	Belediye/İl Özel İdareleri için toplu ulaşım hizmet araçları	3	524	337	531
1996	Uluslararası taşımacılığa yönelik otobüs	1	122 400	122 400	-
1998	Uluslararası taşımacılığa yönelik otobüs	1	1 489 792	1 489 792	-
1998	Umumun hizmetine açık, ticari gayeli liman, isteke rıhtım, balıkçı barınağı	1	5 353 869	5 353 869	4 506
1999	Havalimanlarında terminal binası, hangar vb. inşası ve işletmesi	1	23 666 000	23 666 000	-
2000	Her türlü gemi ithali	3	7 200 332	7 200 332	4 254
2004	Belediye/İl Özel İdareleri için toplu ulaşım hizmet araçları	1	880 000	880 000	280
2004	Demiryolu bağlantı yatırımları, lokomotif ithali, üst geçit, sinyalizasyon	1	558 586	558 586	398
2004	Umumun hizmetine açık, ticari gayeli liman, isteke rıhtım, balıkçı barınağı	2	60 700 000	60 700 000	22 275
2005	Belediye/İl Özel İdareleri için toplu ulaşım hizmet araçları	1	800 000	800 000	-
Toplam		18	100 771 690	100 771 436	32 337

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Hazine İstatistikleri Verileri (28.02.2006 tarihi itibarıyla).

3.1.3. Diğer Teşvikler

Turistlerin konaklama, yeme-içme, dinlenme ve eğlenme gibi ihtiyaçlarını karşılamak için gerçekleştirilen üst yapı yatırımları ile bu yatırımların tamamlayıcı unsuru olan alt yapı yatırımları turizm yatırımlarını oluşturmaktadır. Turizm yatırımları emeğin, sabit giderlerin ve sabit sermayenin fazla olduğu, alt yapı yatırımları ile üst yapı yatırımların dengeli olması gereken yatırımlardır (Karlı 1997:122).

1982-2006 yıllarında Çanakkale İli'ne alt yapı alanında verilen yatırım teşvik belge sayısı 33 ve toplam yatırım tutarı 29 703 981 YTL.'dir. Ancak verilen tüm yatırım teşvik belgeleri turizm sektörünün kalkınması için kullanılmamıştır. Yapılan diğer yatırımlar arasında büyük baraj, tünel, sulama, drenaj, derivasyon kanalı, maden dekapajı gibi tarım sektörüne yönelik teşviklerden oluşmuştur.

Tablo 32'de incelenen yıllar arasında Çanakkale İli'ne, turizm sektörünün geliştirilebilmesi için alt yapı alanında verilen yatırım teşvik belge sayıları, toplam ve sabit yatırım miktarları ve tahsis edilen döviz miktarları yer almaktadır. Turizm sektörüne yönelik alt yapı alanında verilen yatırım teşvik belgeleri 13 adettir ve sektöre yapılan toplam yatırım miktarı 25 927 932 YTL.'dir. 1982-2006 yılları arasında yol yapımı için sektörde 2 işletme yatırım teşvik belgesi almış ve toplam yatırım tutarı 320 099 YTL.'ye ulaşmıştır. Su arıtma ve içme suyu temini için 1, kanalizasyon inşaatı için 1, müteahhitlik hizmetleri için 4 firmaya yatırım teşvik belgesi verilmiştir. Alt yapının oluşturulması için kullanılan destek uygulamalarından son yıllarda yoğun olarak yararlandığı dikkat çekmektedir.

Tablo 32: 1982-2005 Yıllarında Çanakkale İli'ne Alt Yapı Alanında Verilen Yatırım Teşvik Belgeleri

Yıl	Detay Sektör	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (YTL.)	Sabit Yatırım (YTL.)	Döviz Tahsisi (1000 \$)
1993	Yol yapımı; asfalt plenti ve mekanik stabilizasyon	1	59 239	59 239	1 258
1997	Su arıtma ve içme suyu temini inş. kullanılacak iş makineleri ve malz.	1	15 130	15 130	29
1998	Yol yapımı; asfalt plenti ve mekanik stabilizasyon	1	260 860	260 860	696
2000	Hava seyrüsefer ve muhabere sistemleri ve yer hizmetleri araçları	1	175 767	175 767	144
2001	Kanalizasyon ve kolektör inş.iş mak.alt.sist. bakım, onarım, rehabilitasyonu	1	230 000	230 000	0
2004	Müteahhitlik Hizmetleri	2	5 500 000	5 500 000	3 522
2005	Müteahhitlik Hizmetleri	1	8 468 450	8 468 450	5 369
2005	Kamuya ait altyapı yatırımları ve iş makinesi temini	3	4 458 486	4 458 486	0
2006	Müteahhitlik Hizmetleri	1	6 000 000	6 000 000	4 374
2006	Kamuya ait altyapı yatırımları ve iş makinesi temini	1	760 000	760 000	0
Toplam		13	25 927 932	25 927 932	15 392

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Hazine İstatistikleri Verileri (28.02.2006 tarihi itibarıyla).

Tablo 33 incelendiğinde 1982-1990 yılları arasında, Çanakkale'ye sağlık alanında verilen yatırım teşvik belgesi olmadığı anlaşılmaktadır. 1990 yılında 2, 1993'de 1, 1997'de 3, 2000 ve 2005 yıllarında ise birer olmak üzere toplam 8 adet teşvik belgeli yatırım yapılmıştır. 1990-2005 yılları arasında Hazine Müsteşarlığı'ndan hastane kurulumu için 3 işletmeye yatırım teşvik belgesi verilmiş, bu alanda sektöre toplam 15 565 635 YTL.'lik yatırım yapılmıştır. Çanakkale'de sağlık alanında yatırımların genişletilmesi amacıyla toplam 16 669 785 YTL. yatırım yapılmış ve 9 918 000 dolar tahsis edilmiştir.

Tablo 33: 1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'ne Sağlık Alanında Verilen Yatırım Teşvik Belgeleri

Yıl	Detay Sektör	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (YTL.)	Sabit Yatırım (YTL.)	Döviz Tahsisi (1000 \$)
1990	Hastaneler	1	8 000	8 000	-
1990	Tıbbi Cihaz İthalı;Teşhis, Tıbbi Tahlil, Test Lab.	1	1 956	1 956	-
1993	Tıbbi Cihaz İthalı;Teşhis, Tıbbi Tahlil, Test Lab.	1	5 072	5 072	410
1997	Hastane Dışı Sağlık Hiz.	1	513 292	513 292	2 581
1997	Hastaneler	2	445 511	445 511	1 724
2000	Hastane Dışı Sağlık Hiz.	1	583 830	583 830	935
2005	Hastaneler	1	15 112 124	15 112 124	4 268
Toplam		8	16 669 785	16 669 785	9 918

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Hazine İstatistikleri Verileri (28.02.2006 tarihi itibarıyla).

Çanakkale İli'ne ticaret alanında verilen yatırım teşvik belge sayısı, toplam yatırım, sabit yatırım ve tahsis edilen döviz miktarları tablo 34'de yer almaktadır. Tabloya göre 1982, 1984 ve 1991 yıllarında birer adet, 1992 ve 1993 yıllarında altışar adet ve 1996 yılında 2 adet olmak üzere ticaret alanında toplam 17 adet yatırım teşvik belgesi verilmiş ve 388 956 YTL. tutarında yatırım yapılmıştır. Bu yıllarda sabit yatırım tutarı 381 099 YTL. ve tahsis edilen döviz miktarı 5 717 000 dolardır. Tablodan anlaşılacağı üzere 1996 yılından bu yana ticaret alanında teşvik uygulamalarından yararlanılmamıştır.

Tablo 34: 1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'ne Ticaret Alanında Verilen Yatırım Teşvik Belgeleri

Yıl	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (YTL.)	Sabit Yatırım (YTL.)	Döviz Tahsisi (1000 \$)
1982	1	100	56	244
1984	1	276	170	0
1991	1	12 950	12 950	497
1992	6	176 214	171 007	2 310
1993	6	78 514	76 014	2 666
1996	2	120 902	120 902	0
Toplam	17	388 956	381 099	5 717

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Hazine İstatistikleri Verileri (28.02.2006 tarihi itibarıyla).

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler özellikle istihdama ve bölgesel gelişmeye yönelik katkıları sosyal istikrarın sağlanması açısından önem arz etmektedir. Teşvik Mevzuatının AB mevzuatına uyumu çalışmaları kapsamında 2001 tarihinde “Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkındaki Karar”, Çanakkale İl sınırlarının güneyi ile İçel İl sınırlarının doğusu arasında kalan alan 3 km. derinliğindeki kıyı şeridi ve Nevşehir, Ürgüp ve Avanos ilçe sınırları dışında yapılacak turizm yatırımları (konaklama tesisleri) ile mevcut konaklama tesislerinin modernizasyon yatırımları KOBİ kapsamına alınmış ve Fondan kredi tahsisi yapılması öngörülmüştür (Ataer vd. 2003: 8).

Tablo 35’de 1997-2006 yılları arasında Çanakkale İli’ne Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ) kapsamında Hazine Müsteşarlığı’na verilen yatırım teşviklerinin sektörel dağılımı ve içeriği verilmiştir. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere yönelik destekler, Hazine Müsteşarlığı tarafından 1997 yılından itibaren vermeye başlanmış, turizm sektörüne yönelik destek uygulamaları ise 2001 yılından itibaren uygulamaya konulmuştur (Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü 2006). Buna göre 1997-2006 yılları arasında Çanakkale’de imalat sektöründe 8 firmaya, tarımsal sanayinin gelişmesine yönelik 12 firmaya KOBİ kapsamında yatırım teşvik belgesi verilmiş; imalat sektörüne toplam 170 315 YTL. ve tarımsal sanayiye 1 121 040 YTL. tutarında yatırım yapılmış ve iki sektörde yapılan toplam yatırımlar sonucunda 96 kişi istihdam edilmiştir. 2001-2006 yılları arasında Çanakkale’de KOBİ turizm yatırımları kapsamında 3 işletmeye yatırım teşvik belgesi verilmiş, 1 515 206 YTL. tutarında sabit yatırım gerçekleştirilmiş ve 38 kişinin istihdamı sağlanmıştır. Çanakkale İli’nde sağlık, eğitim ve yazılım geliştirme alanlarında, aynı yıllar içerisinde KOBİ destek uygulamaları çerçevesinde herhangi bir yatırım yapılmamıştır.

Tablo 35: 1997-2006 Yıllarında Çanakkale İli'ne Verilen KOBİ Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı

1997-2006 Yılları Arası	Belge Sayısı (Adet)	Yatırım Kredisi (YTL.)	İşletme Kredisi (YTL.)	Toplam Kredi (YTL.)	Sabit Yatırım (YTL.)	İstihdam (Kişi)
İmalat	8	170 315	31 945	202 260	409 975	36
Tarımsal Sanayi	12	1 121 040	243 120	1 364 160	3 138 428	60
Turizm	3	444 779	32 546	477 325	1 515 206	38
Sağlık	-	-	-	-	-	-
Eğitim	-	-	-	-	-	-
Yazılım Geliştirme	-	-	-	-	-	-
Toplam	23	1 736 134	307 611	2 043 745	5 063 609	134

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Hazine İstatistikleri Verileri (28.02.2006 tarihi itibarıyla).

Çanakkale İli'nde kamu yatırımlarının hizmetler alt sektörler göre dağılımının verildiği Tablo 36'dan, Çanakkale kamu kuruluşlarının en fazla yatırımı hizmetler sektörüne yaptığı anlaşılmaktadır. Enerji ve madencilik sektörlerine 1982-2006 yılları arasında sadece birer işletme yatırım yapmış, hizmetler sektörü içerisinde en fazla yatırım ulaştırma alanında yapılmış, ulaştırma alanını alt yapı hizmetleri takip etmiştir. Eğitim ve sağlık hizmetlerine yapılan yatırımlarla turizm yatırımları karşılaştırıldığında turizm sektörüne 2 adet yatırım teşvik belgesi verilmiş olmasına rağmen, yapılan yatırım miktarının çok düşük olduğu, sektöre ancak 4 300 YTL.'lik yatırım yapıldığı anlaşılmaktadır. Eğitim ve sağlık alanlarına ise toplam yatırım tutarı 551 956 YTL. olmuştur. Turizm sektöründeki yatırım tutarının düşük olmasına rağmen 280 kişiye istihdam imkanı yaratılmıştır. Çanakkale İli'ndeki kamu kuruluşları tüm sektörlerde toplam 20 adet teşvik belgeli yatırım yaparak 2 377 kişiye istihdam sağlamışlardır.

Tablo 36: 1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'nde Kamu Yatırımlarının Hizmetler Alt Sektörlere Göre Dağılımı

Sektör	Alt Sektör	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (YTL.)	Sabit Yatırım (YTL.)	Döviz Tahsisi (1000 \$)	İstihdam (Kişi)
Enerji	Enerji	1	486 076 000	486 076 000	268 376	400
Hizmetler	Ulaştırma	10	27 346 711	27 346 457	4 497	143
Madencilik	İstihraç	1	56 000	32 300	41 899	1 554
Hizmetler	Turizm	2	4 300	3 950	-	280
Hizmetler	Eğitim	1	550 000	550 000	-	0
Hizmetler	Sağlık	1	1 956	1 956	-	0
Hizmetler	Altyapı	4	5 218 486	5 218 486	-	0
Toplam		20	519 253 453	519 229 149	314 572	2 377

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Hazine İstatistikleri Verileri (28.02.2006 tarihi itibarıyla).

3.2. 1982 Sonrası Döneme Yönelik Turizm Teşvik Tedbirlerinin Çanakkale'deki Turizm Yatırımlarına Etkileri

“Yatırım, gelecekte sağlanabilecek bir dizi faydanın beklentisi ile sahip olunan kaynakların belirli alanlara aktarılması” şeklinde tanımlanabilir (Karslı 1997:17). Turistik çekim öğelerine sahip bir bölgenin turizme açılması ve orada turistik hareketlerin yoğunlaşması umulduğu kadar hızlı olmamaktadır. Bölgede turizm için gerekli alt yapı ve üst yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi büyük miktarda sermayenin sektöre yönelmesine bağlıdır (CHIB 1980:290).

Turizm yatırımları, ekonomik anlamdaki yatırımlardan sayılmakta ve reel üretim araçlarına yapılan eklemeleri içermektedir. Turizm yatırımları, özellikleri gereği sabit sermaye yatırımı oldukça yoğun olan yatırımlardır. Turizmde sabit sermaye yatırımı arazi, bina, makine ve teçhizat üçlüsü oluşturmaktadır. Yatırımlar gelişme, ilerleme ve yeni kapasite yaratmaya yönelik olarak yapılır. Turizm yatırım türlerini dört başlık altında incelemek mümkündür (Kahraman 1997:6-7):

i-Yeni Yatırımlar: Yeni bir turistik tesisin kuruluşuna, piyasada üretilmekte olan ya da henüz üretimi bulunmayan turistik mal ve hizmetlerin üretilmesine yönelik olarak gerçekleştirilen bağımsız yatırımlardır.

ii-Tamamlama-Genişletme (Tevsi) Yatırımları: Mevcut bir tesisin üretim veya hizmet kapasitesini arttırmak amacı ile girişilen yatırımları kapsar.

iii-Yenileme (İkame) Yatırımları: Mevcut ve işleyen bir tesisin yıpranma nedeniyle eskimiş üretim ve hizmet araçlarının (perde, koltuk kılıfı, çamaşır makinesi, soğuk hava deposu, yemek pişirme araç ve gereci gibi) yenileri ile değiştirilmesini kapsayan yatırımları ifade eder.

iv-Modernizasyon ve İyileştirme Yatırımları: İşleyen bir tesisteki üretim araçlarının teknolojik gelişme sonucu demode olması, yani yıpranmamış olmasına rağmen, teknolojinin sunduğu yeni olanaklar karşısında kullanımının ekonomik olmaması sonucu, modern olanlar ile değiştirilmesine yönelik olan yatırımlardır.

Tablo 37 incelendiğinde Çanakkale İli'nde, Hazine Müsteşarlığı'ndan alınan teşviklerin, komple yeni yatırımların yapılması amacıyla en fazla kullanıldığı anlaşılmaktadır. 1982-2006 yılları arasında Çanakkale İli'nde toplam 24 adet yeni konaklama tesisi ve otel yapılmış, toplam yatırım tutarı 20 254 289 YTL. olmuştur. Bu yıllar arasında yeni yatırım olarak 1 özel tesis ve 2 tatil köyü kurulmuştur.

Tablo 37: 1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'ne Turizm Alanında Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin Yatırım Türlerine Göre Dağılımı

Yatırımın Türü	Tesisin Türü	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım (YTL.)
Komple Yeni Yatırımlar	Konaklama tesisleri,otel	24	20 254 289
Komple Yeni Yatırımlar	Özel Tesis	2	3 712 930
Komple Yeni Yatırımlar	Turizme yönelik tatil köyleri, motel,mocamp,kamping ve pans.	2	3 234 259
Tamamlama-Genişletme (Tevsi)	Konaklama tesisleri,otel	6	8 316 952
Yenileme	Konaklama tesisleri,otel	2	2 778 712
Modernizasyon ve Restorasyon	Konaklama tesisleri,otel	7	5 811 067
Toplam		43	44 108 209

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Hazine İstatistikleri Verileri (28.02.2006 tarihi itibarıyla).

Mevcut bir tesisin üretim veya hizmet kapasiteni artırmak amacıyla Çanakkale’de teşvik yatırım belgesi alan işletme sayısı 6, mevcut ve işleyen bir tesisin yıpranma nedeniyle eskimiş üretim ve hizmet araçlarının yenileri ile değiştirilmesi için 2, mevcut tesislerdeki üretim araçlarının modernleştirilmesi için 5 ve restorasyon işlemlerini gerçekleştirebilmek için 2 firma yatırım teşvik belgesi alarak sektöre yatırım yapmıştır.

Türkiye, turizmin ülke potansiyeline uygun gelişimini sağlamak için her şeyden önce turizm yatırımlarını arttırmak ve mevcut yatırımların ekonomik gücünü çoğaltıcı yönde koruyucu tedbirleri almak zorundadır. Turizm sektörünün geri dönüş oranı düşük yatırımlardan oluşması, özel sektörün bu alanda yatırım yapması yönünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Bu engelin aşılması ve yatırımcıların bu sektöre kaydırılması 1982 yılında çıkarılan Turizmi Teşvik Kanunu ile mümkün olmuştur. Bu karar ile turizm sektörüne çeşitli kolaylıklar sağlanmış, teşvikler verilmiştir. Turizm sektörünün gelişimi için uygulanan teşvikler yatırım aşamasını, işletme aşamasını ve yabancı sermayeye yönelik uygulamaları kapsamaktadır (Karlı 1997: 55).

3.2.1 Yatırım Aşamasında Sağlanan Teşvik Tedbirleri

Bu teşvikler yatırım aşamasında, yatırımcılara maddi olanaklar sağlar. Yatırımların teşvik tedbirlerinden yararlanabilmesi için Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı’ndan Teşvik Belgesi alınması gerekmektedir.

Teşvik Belgesi, yatırımın karakteristik değerini ihtiva eden, bu değer ve tespit edilen şartlara uygun olarak gerçekleştirilmesi halinde, üzerinde yazılı bulunan teşviklerden yararlanmaya olanak veren, kalkınma planına uygun ve ülke ekonomisi için genel anlamda faydalı olduğu Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı’na kabul edilen yatırımlar için yatırımcılara verilen belgedir.

Teşvik Belgesinde yer alan teşviklerden yararlanabilmek için belgenin üzerinde yazılı karakteristik değerlere uyulması zorunludur. Aynı şekilde, yatırım

için öngörülen şartların yerine getirilmesi, sürelerle uygun hareket edilmesi teşviklerden faydalanmak için gerekli diğer koşullardır.

Yatırıma başlanması için yatırımın büyüklüğü ile orantılı olarak su ve elektrik temini, düzenleme ve inşaat yapma, akreditif açma gibi harcamaların makul ölçülerde yapılması gerekmektedir. Proje yapılması, arsa alımı, şirket kurulması yatırıma başlama sayılmamaktadır (Kahraman 1997: 32-33).

Tablo 39’da 1982-2006 yılları arasında Çanakkale İli’nde yatırım teşvik belgesi olarak yatırım yapan işletmeler sıralanmış ve alınan teşvik belgelerinin içeriği her işletme için ayrı ayrı incelenmiştir. Tablodaki bilgilere Resmi Gazete’ler taranarak ulaşılmıştır. Birçok turizm işletmesinin günlük kullanılan ismiyle kurulmadığı dikkat çekmektedir. Ayrıca tablo incelendiğinde, kurulan birçok firmanın isminde “İnşaat ve Turizm”, “İç ve Dış Ticaret”, “Gıda Ürünleri”, “Isı Teknik”, “Denizcilik” ibarelerinin yer aldığı görülmektedir. Resmi Gazetelerin, Turizm Sektöründe kurulan işletmeler bölümünden, Çanakkale İli’nde kurulan firmaların bilgilerine titiz bir çalışma sonucunda ulaşılmıştır. Bununla beraber, incelenen yıllar içinde iki turizm işletmesine ait isimlerin, Resmi Gazete’de yer almaması dikkat çekici bir noktadır.

1982-2006 yılları arasında Çanakkale’de teşvik belgesi olarak yatırım yapan 43 işletmeden 5 işletmenin bilgilerine ulaşılammıştır. Bu işletmeler 1987 yılında iki; 1988, 1990 ve 1999 yıllarında birer yatırım teşvik belgesi olarak yatırım yapmışlardır. Tabloda, 38 turizm işletmesinin aldığı yatırım teşvik belgelerine işlenen teşvik araç türleri ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Tablo 38: 1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'nde Turizm Yatırım Teşvik Belgesi Alan İşletmeler ve Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin İçeriği

Yıl	Tesis Türü	Yer	Toplam Yatırım (YTL.)	Sabit Yatırım (YTL.)	Yatırımın Cinsi	V.R. H.İ.	KDV İstisn.	G.M. %	Y.İ. %	K.K. D.P.	T.P. %	Döviz Tahsisi (Bin \$)
01.02.1982	Motel	Gelibolu	107	102	Tamamlama	X	-	-	X	F.F.İ.	-	0
30.04.1986	Koz Gıda Ür. İç ve Dış Tic. A.Ş.	Bozcaada	640	588	Komple Yeni	-	-	100	40	7	15	0
06.02.1987	Vasfi Ustabas Otel Dalya	Lapseki	480	430	Komple Yeni	X	-	-	40	7	20	0
17.02.1987	Çan Belediyesi	Çan	800	700	Komple Yeni	X	-	-	-	-	20	0
17.03.1987	Dikili Madencilik Ltd. Şti.	Çanakkale	420	340	Komple Yeni	X	-	-	40	7	20	0
30.12.1987	Ergen Tur-Turizm (İris Otel)	Çanakkale	1 528	1 101	Komple Yeni	X	-	100	100	7	20	319
12.09.1988	Emel Tur ve Tic. A.Ş.	Çanakkale	1 000	970	Komple Yeni	X	-	-	100	40	-	0
19.09.1988	Assos Otelcilik Tur A.Ş.	Ayvacık	1 022	950	Tevsi	X	-	100	100	40	25	24
21.02.1989	Selimoğlu Müh. Taah. A.Ş.	Çanakkale	5 090	4 650	Komple Yeni	X	-	100	100	40	25	256
01.03.1989	Kaş. Ad. Hasan avcı	Çanakkale	2 302	1 766	Komple Yeni	X	-	100	40	10	-	400
04.05.1989	Konaklama Tesisi	Gelibolu	892	862	Modernizasyon	X	-	-	40	10	25	0
01.06.1989	Taksim Otelcilik A.Ş.	Çanakkale	1 396	974	Modernizasyon	X	-	100	100	40	-	319
03.07.1989	Kaş. A.B.H.A.H. Akol	Çanakkale	2 980	2 400	Tamamlama	X	-	100	40	40	25	300
27.09.1989	Kaş. A. Abdurrahman Akarsu	Ayvacık	5 135	4 880	Komple Yeni	X	-	100	40	10	25	102
16.12.1989	Mumcular Tur. Otel San. A.Ş.	Ayvacık	4 640	4 000	Komple Yeni	X	-	100	100	40	-	500
02.02.1990	Nazlıhan Turizm Tic. Ltd. Şti.	Ayvacık	2 864	2 676	Komple Yeni	X	-	100	40	10	25	88
14.12.1990	Mustafa Yüce Turizm İnş. San.	Çanakkale	5 416	5 361	Restorasyon	X	-	100	100	30	25	0
18.11.1991	Mumcular Turizm Otelcilik A.Ş.	Ayvacık	11 713	11 233	Komple Yeni	-	-	100	100	25	-	193
25.10.1995	Mısırlı Turizm Denizcilik A.Ş.	Ayvacık	61 120	59 130	Komple Yeni	-	-	100	100	-	KDV+10	90
04.06.1998	Höytaş İnş. Turizm Taah. A.Ş.	Çanakkale	6 734 570	6 734 570	Tamamlama	X	-	100	100	-	KDV	4 147
30.04.1999	Assos Rüya Turizm İnş. A.Ş.	Ayvacık	3 173 559	3 173 559	Komple Yeni	-	X	100	100	-	-	4 924
15.10.1999	Albena Turizm Tic. Ltd. Şti.	Ayvacık	489 214	489 214	Komple Yeni	X	X	100	100	-	-	161

16.05.2001	Erden Tic. İnş. San. Ltd. Şti.	Gelibolu	968 797	968 797	Komple Yeni	X	X	100	100	-	-	56
12.09.2001	Temizel Turizm Tic. Ltd. Şti.	Çanakkale	1 199 478	1 199 478	Komple Yeni	X	X	-	100	-	-	0
13.12.2001	Selimoğlu Müh. Taah. San. A.Ş.	Çanakkale	673 628	673 628	Modernizasyon	X	X	-	100	-	-	0
03.01.2002	Saboteks Tekstil Turizm Deniz.	Gökçeada	985 432	985 432	Tamamlama	X	X	-	100	-	-	0
09.01.2002	Kolin İnşaat İmalat ve Tic. A.Ş.	Çanakkale	20 574 430	20 574 430	Komple Yeni	X	X	100	100	-	-	8 368
06.03.2002	Taylan İnşaat Turizm Ltd. Şti.	Lapseki	478 214	478 214	Komple Yeni	X	X	-	100	-	-	0
16.04.2002	Sadıkoglu Tur. (Büyük Truva)	Çanakkale	426 745	426 745	Yenileme	X	X	-	100	-	-	0
29.04.2002	Kalenakliyat Seyahat Tur. A.Ş.	Çan	1 563 012	1 563 012	Komple Yeni	X	X	-	100	-	-	0
23.09.2002	Koruma Klor Alkali San. A.Ş.	Bozcaada	616 340	616 340	Komple Yeni	X	X	-	100	-	-	0
02.04.2003	Sadıkoglu Isı Teknik Turizm Y.	Bozcaada	512 930	512 930	Komple Yeni	X	X	-	100	-	-	0
30.06.2003	Akarsu Otelcilik Tur. A.Ş.	Ayvacak	3 000 000	3 000 000	Modernizasyon	X	X	100	-	-	-	321
09.07.2003	Çanak Turizm Otelcilik A.Ş.	Çanakkale	550 801	550 801	Komple Yeni	X	X	-	-	-	-	0
05.08.2003	Ergen Tur. A.Ş. (İris Otel)	Güzelyalı	2 351 967	2 351 967	Yenileme	X	X	-	-	-	-	0
02.09.2003	Mutlulur Turizm San. Ltd. Şti.	Güzelyalı	590 516	590 516	Tamamlama	X	X	-	-	-	-	0
05.07.2005	Halis Polat (Hotel Kaikias)	Bozcaada	3 200 000	3 200 000	Komple Yeni	-	X	-	-	-	-	0
01.02.2006	Anzac House Turizm Ltd. Şti.	Çanakkale	2 128 077	2 128 077	Modernizasyon	-	X	-	-	-	-	0

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Hazine İstatistikleri Verileri (28.02.2006 tarihi itibarıyla).

i- Gümrük Muafiyeti: Yatırımlarda kullanılacak makine ve teçhizatın gümrük vergisi ile gümrükte alınan diğer vergi ve resimlerden muaf olarak ithal edilmesine olanak veren bir teşvik tedbiridir. Gümrük muafiyetinden yararlanabilmek için, ilke olarak yatırım mallarının fiilen ithalinden önce Hazine Müsteşarlığı'na başvurulması zorunludur.

Türkiye, Gümrük Birliği'ne girinceye kadar gümrük muafiyeti, teşvik tedbirleri arasında önemli unsurlardan biri olmuştur. Ancak günümüzde Avrupa Birliği'nden ithal edilecek malzemede gümrük vergisi olmadığından, Gümrük Birliği'ne üye olmayan ülkelerden ithal edilen mallar için yatırımcıya bir avantaj sağlayabilmektedir (Özen ve Kuru 1998:12-13).

1982-2006 yılları arasında Hazine Müsteşarlığı'ndan Çanakkale bölgesindeki yatırımlar için alınan toplam 38 yatırım teşvik belgesinden 19'una gümrük muafiyeti teşviki verilmiştir. Bu teşvikten yararlanan işletmeler 1988-2001 yılları arasında yoğunluk göstermektedir. 2002 yılında 6 turizm işletmesinin yatırım teşvik belgesi almasına rağmen sadece 1 tanesi gümrük muafiyetinden yararlanmıştır. Kalkınmada öncelikli yöreler kapsamında bulunan Adalar'daki yatırımlarda ise sadece 1986 yılında Bozcaada'da yatırım yapan işletmeye gümrük muafiyeti teşvik unsurundan yararlanma hakkı verilmiştir.

ii- Teşvik Primi (Makine ve Teçhizatın Yurt İçinden Alımında KDV Desteği): 97/2 nolu Hazine Müsteşarlığı Tebliğine göre, "Teşvik Belgesine istinaden düzenlenen yerli global listede yer alan, yeni olarak temin edilen, yurt içinde imal edilmiş olan makine ve teçhizattan Müsteşarlıkça proje bazında uygun görülenlerin" gelişmiş yörelerde sadece KDV tutarının, kalkınmada öncelikli yörelerde ise KDV+10 puan tutarında bir meblağın fon kaynaklarından yatırımcıya nakit olarak ödenmesine olanak sağlayan bir teşvik tedbiridir (Özen ve Kuru 1998:13).

Teşvik primi uygulaması 1985 yılında uygulanmaya konulmuştur. Çanakkale'de ilk olarak 1986 yılında Kalkınmada Öncelikli Yöreler kapsamındaki Bozcaada'da yatırım yapan firmaya % 15 oranında verilmiştir. Bu tutar daha sonra %

25'e kadar yükseltilmiştir. 1990 ve 1991 yıllarında uygulamadan kaldırılmış olan bu teşvik unsuru, 1992 yılında KDV oranı olarak sisteme yeniden konulmuştur. 1993 yılında ise özel önem taşıyan turizm sektöründe yapılan yatırımların, yerli teçhizatı için % 10 oranında ilave yapılması ile bu oran % 25'e kadar çıkmıştır (Cünedioğlu 2001:163).

Çanakkale'de teşvik priminden, yatırım yapan turizm işletmeleri 1986-1990 yılları arasında yoğun olarak yararlanmışlardır. Bu yıllar arasında yatırım yapan toplam 17 turizm işletmesinden 12 tanesine teşvik primi desteği sağlanmıştır. Bunlardan 1 işletmeye % 15, 4 işletmeye % 20 ve 7 işletmeye % 25 oranında teşvik priminden yararlanma olanağı verilmiştir. % 25 oranındaki teşvik unsurunun kaldırılarak, KDV oranı olarak sisteme dönmelerinden sonra, Çanakkale'de 1 işletme KDV desteği+10 adı altında, 1 işletme de KDV desteği adı altında bu teşvikten yararlanmıştır. 1999 yılından itibaren Çanakkale bölgesinde yatırım teşvik belgesi alan hiçbir firmaya teşvik primi ödemesi yapılmamıştır.

iii- Yatırım İndirimi: Yapılan yatırım harcamalarının belirli bir miktardan fazla olması halinde, toplam yatırımın teşvik belgesinde öngörülen oranının Kurumlar Vergisine tabi kazançlardan indirilmesine olanak veren bir teşvik tedbiridir. Yatırım indirimi, 1 Ocak 1995'ten itibaren çok önem verilen bir enstrüman haline gelmiş; standart indirim oranı % 20'den % 30'a, yatırımın yapıldığı yere bağlı olarak (Kalkınmada Öncelikli Yörelere, Sanayi Kuşakları ve Özel Önem Taşıyan Sektörlerde) % 100'e çıkarılmıştır.

Yatırım indiriminden faydalanan meblağların şirket karlılığının elverişli olduğu yıllarda uygulanması gerekir. Harcamaların yapıldığı yılda şirket kazancının elverişli olmaması sebebiyle kullanılmayan yatırım indirimi, sonraki yıllara herhangi bir zaman kısıtlaması olmaksızın uygulanabilir (Kahraman 1997:35-36).

1982-2006 yılları arasında Çanakkale İli'nde yatırım yapan 8 işletmeye % 40, 22 işletmeye de % 100 oranında yatırım indirimi teşviki verilmiştir. % 40 yatırım indirimi teşviki verilen işletmeler 1982-1990 yılları arasındadır. Turizm sektörünün özel önem taşıyan sektörler arasında olması nedeniyle 1995 yılından itibaren yatırım

indiriminden faydalanabilen tüm işletmelere % 100 oranında uygulanmıştır. Çanakkale’de 2005 ve 2006 yıllarında, teşvik belgeli yatırım yapan 2 firma da bu uygulamadan yararlanmamıştır. İncelenen toplam 38 işletmeden 30’u yatırım indirimi desteğinden yararlanmış ve bölgedeki yatırımlarda en çok uygulanan ikinci teşvik unsuru olmuştur.

iv- Kaynak Kullanımını Destekleme Primi: Yatırımcının finansman imkanını arttırmaya yönelik nakit bir teşvik tedbiri olan Kaynak Kullanımını Destekleme Primi (K.K.D.P.) 11.11.1985 tarih ve 1825 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Yatırımların, Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin ve İşletmelerin Teşviki ve Yönlendirilmesine Ait Esaslar” da yer almıştır. 1985 yılında uygulamaya giren ve kaynağına bakılmaksızın tüm yatırım harcamaları üzerinden ödenen Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Primi 1988 tarihinden itibaren yalnızca öz kaynaktan karşılanan harcamalara uygulanmıştır (Ataer vd. 2003:2).

Çanakkale’de 1986-1990 yılları arasında Hazine Müsteşarlığı’nca turizm sektöründeki yatırımlara verilen 17 adet yatırım teşvik belgelerinin % 88’lik kısmını oluşturan 15 adetinde K.K.D.P. yer almıştır. K.K.D.P. teşviki içeren 7 adet belge ile 1989 yılı en fazla teşvik unsurunun kullanıldığı yıl olmuştur. Yatırım türlerine göre değerlendirildiğinde 10 adet komple yeni yatırım, 1 adet tevsiyatı, 1 adet tamamlama yatırı, 2 adet modernizasyon yatırı ve 1 adet restorasyon yatırı için teşvik belgesi düzenlendiği anlaşılmaktadır. K.K.D.P.’nin uygulandığı 1985-1990 yılları arasında Çanakkale bölgesinde yatak kapasitesi 1,3 oranında artarak 1044’e yükselmiştir.

Fon kaynaklarının yetersizliği ve uygulamada karşılaşılan problemler nedeniyle 1991 yılında Kaynak Kullanımını Destekleme Primi yürürlükten kaldırılarak yerine Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kaynaklı Kredi (K.K.D.F.K.K.) uygulaması başlatılmıştır. Bu uygulamayla, teşvik belgesi kapsamında yapılacak yatırımlara fon kaynaklarından kredi temini imkanı sağlayan bu destek unsurunun, yatırımlarda harcanan öz kaynak miktarı ile orantılı olarak Türkiye Bankası veya bu bankanın uygun göreceği bankalar aracılığıyla kullanılacağı hükme bağlanmış ve yatırım türlerine, bölgelere göre öz kaynak üzerinden hangi oranlarda uygulanacağı

belirlenerek 2 yılı ödemesiz, 5 yılda 4 eşit taksitte ödenmek üzere yörelere göre % 10 ile % 30 arasında değişen faiz oranlarıyla kullanılmıştır (Ataer vd. 2003:3). Bu dönemde, Çanakkale İli'nde, sadece 1991 yılında 1 adet yatırım yapılmış ve bu işletmeye de % 25 oranında K.K.D.F.K.K. tahsis edilmiştir. Bu yatırım ile yatak sayısı 1 282 adede yükselmiştir.

1992 yılında Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kaynaklı Kredi teşviki yürürlükten kaldırılmış ve “Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu”ndan ödenecek Fon Kaynaklı Kredi (F.K.K.) uygulaması başlatılmıştır. Bu kredi, projenin toplam sabit yatırım tutarı üzerinden tahsis edilen bir kredi olup, uygun görülen bankalar aracılığı ile bu bankaların yapacağı değerlendirmelerin olumlu neticelenmesi sonucunda düzenlenecek olan teşvik belgesine işlenmek suretiyle kullanılması amaçlanmıştır. Fon kaynaklarının yetersiz olması nedeniyle 1994 tarihinden sonra düzenlenen yatırım teşvik belgelerine F.K.K. işlenmeyerek bu kredinin uygulanmasına da son verilmiştir (Ataer vd. 2003:5). Tablo 39'dan da görüleceği gibi Çanakkale İli'nde 1992-1994 yılları arasında teşvik belgeli turizm yatırımları yapılmamıştır. Dolayısıyla Çanakkale'de yatırım yapan turizm işletmelerinden hiç biri bu teşvikten yararlanmamıştır.

1998 yılında Yarım Kalmış Turizm Yatırımları kapsamında F.K.K. almamış komple yeni nitelikli konaklama tesisi ve 2001 yılında belirli illerde yarım kalmış, işletme sermayesi yetersizliği nedeniyle işletmeye geçememiş veya kısmen işletmeye geçmiş işletmeler için yeni bir imkan sağlanmıştır (Ataer vd. 2003:7). 1998 yılından sonra Çanakkale İli'nde gerçekleştirilen 19 adet teşvik belgeli yatırımlarda, F.K.K. içeren belge düzenlenmemiştir.

Ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar, uygulanan yanlış politikalar ve kaynak yetersizliği nedeniyle zaman zaman turizm teşvik sistemi sağlıklı işlememiş, sonunda fon kaynaklı teşvik ve krediler kaldırılmıştır. Neticede 1995-1999 yıllarında teşviklerin kesilmesi ile birlikte yatırımlarda duraklamaya, sonra da düşüşe geçilmiştir. Bu dönemde aynı durum Çanakkale İli için de söz konusu olmuş, bölgede sadece 4 firma yatırım teşvik belgesinden yararlanarak yatırım yapmıştır.

v- Finansman Fonu: Kurumların yatırım harcamalarını karşılamak amacıyla ayırdıkları meblağlar üzerinden Kurumlar Vergisi ertelemelerinden yararlanmalarını sağlayan bir teşvik tedbiridir. Tedbir, Kurumlar Vergisi Kanunu'nda öngörülmüştür. Kanun hükmüne göre, yatırımcılar, yapacakları yatırım harcamalarını karşılamak üzere yatırım harcamaları tutarını ve beyan ettikleri vergiye tabi kazancın % 20'sini geçmemek üzere tespit edecekleri bir meblağı ayırarak Merkez Bankası nezdinde özel bir hesaba yatırdıkları taktirde, ayrılan meblağı vergiye tabi kazançtan düşebilmektedirler (Kahraman 1997:37-38). 1982-2006 yılları arasında Çanakkale bölgesinde sadece 1982 yılında yatırım teşvik belgesine sahip bir adet işletmeye finansman fonu istisnası uygulanmıştır. Resmi gazetede, bu işletmeye ait finansman fonu istisnası payı açıklanmamıştır.

vi- Döviz Tahsisi: Teşvik Belgesine bağlanan yatırımlara belge üzerinden belirtilen veya global liste ile uygun görülen miktara kadar makine, teçhizat, hammadde ve ara malların ithali için döviz tahsisi yapılır. Döviz tahsisi bankalarca yapılmakta ve tahsis edilen döviz tutarı, banka tarafından teşvik belgesine kaydolunmaktadır. Yatırım değerinin değişmesi halinde Teşvik Belgesinin tadiline gerek kalmaksızın yatırıma tahsis edilecek döviz miktarı bankalarca % 30 oranına kadar arttırılabilmektedir (Kahraman 1997:43).

1982-2006 yılları arasında Çanakkale İli'nde yatırım teşvik belgesi alarak yatırım yapan 38 işletmeden, 16'sına döviz tahsisi yapılmıştır. 1982-1988 yıllarında yatırım yapan 9 firmadan sadece ikisine döviz tahsisi teşviki verilmiştir. Bu yıllar arasında işletmelere 343 bin dolar ödeme yapılmıştır. 1989-2001 yılları arasında yatırım yapan 17 firmanın nerdeyse tamamına yakını döviz tahsisi teşvikinden yararlanmıştır. Bu yıllar arasında döviz ödemesi yapılan 13 işletmeye toplam 11 536 bin dolar tahsis edilmiştir. İşletme bazında en yüksek ödeme 4 924 bin dolar ile 1999 yılında tatil köyü kurulması amacıyla tahsis edilmiştir. 2002-2006 yılları arasındaki süreç içerisinde sadece iki işletmeye bu teşvikten yararlanma hakkı verilmiştir. 2002 yılında gerçekleştirilen komple yeni yatırım için 8 368 bin dolar, 2003 yılındaki konaklama tesisinin modernizasyonu için ise 321 bin dolar ödeme yapılmıştır.

vii- Kamu Arazisi Tahsisi: Turizm yatırımlarının ülke ekonomisine uygun biçimde ve yerlerde yapılmasını sağlamak ve yatırımcılara yardımcı olmak amacı ile, hazine ve orman arazilerinin uzun sürelerle turistik tesis yatırımlarına tahsisi mümkün olabilmektedir. Turizm konaklama tesisleri yatırımları için en çok 49 yıl, kamping yatırımları için en çok 20 yıl süreyle kamu arazisi tahsisi yapılabilmektedir (Kahraman 1997:43). Çanakkale İli'nde 1982 sonrası dönemde hiçbir işletmeye kamu arazisi tahsisi yapılmamıştır.

viii- Makine ve Teçhizat Alımında Katma Değer Vergisi İstisnası: Bazı vergi kanunlarında değişiklik yapan 4369 Sayılı Yasa'dan önce yerli makine ve teçhizat için Katma Değer Vergisi Desteği, ithal makine ve teçhizat için ise KDV ertelemesi olarak uygulanan bu destek unsuru 01.08.1998 tarihinden sonra "Katma Değer Vergisi İstisnası" olarak uygulanmaktadır. Buna göre, eski ve yeni yatırım teşvik belgesi ayırımına bakılmaksızın yatırım teşvik belgesi kapsamında 01.08.1998 tarihinden sonra satın alınan makine ve teçhizatlar KDV'den istisna edilmektedir. Herhangi bir makine ve teçhizatın KDV istisnasından yararlanabilmesi için daha önce açıklandığı üzere yatırım konusu üretimle ilgili amortismanına tabi iktisadi bir kıymet olması ve yatırım teşvik belgesi eki listeler üzerinde Müsteşarlıkça makine ve teçhizat olduğuna dair kayıt edilmesi gerekmektedir (<http://www.hazine.gov.tr/yayin/tug/degerlendirme/hayrettin1.htm>).

1982-1998 yılları arasında Çanakkale İli'nde yatırım teşvik belgesi almış olan 21 turizm işletmesinden hiç biri bu teşvik unsurundan yararlanamamıştır. 1998 yılında kanunda değişiklik yapılmasıyla birlikte, Çanakkale bölgesinde teşvik belgeli tüm yatırımcılara makine ve teçhizat alımında Katma Değer Vergisi istisnası tedbirinden yararlanma hakkı verilmiştir. Buna göre 1999-2006 yıllarında yapılan toplam 18 teşvik belgeli yatırımdan tamamına KDV istisnası teşviki verilmiştir.

ix- Bina İnşaat Harcı İstisnası: Belediye Gelirleri Kanunu hükümleri çerçevesinde, inşa edilen binalardan alınması gereken bina inşaat harcı, teşvik belgeli tesislerden alınmamaktadır. Çanakkale İli'nde 1982 sonrası dönemde yatırım teşvik belgesi alan işletmelerden hiç biri bu unsurdan yararlanmamıştır.

x- Vergi, Resim, Harç İstisnası (V.R.H.İ.): Tam kapasiteyle üretime geçtikten sonra normal yörelerde 200 bin dolar, gelişmiş yörelerde 300 bin dolar, kalkınmada öncelikli yörelerde ise 100 bin dolar ihracat yapıp beş yıl içinde elde edilen döviz Türkiye'ye getirmeyi taahhüt eden firmalara şirket kuruluşu, açılacak orta ve uzun vadeli yatırım ve işletme kredileri ile döviz kredileri, sermaye arttırımı, ipotek vb. işlemlerde vergi, resim ve harç istisnası tanınabilmektedir. Vergi, resim, harç istisnası kredinin alınması ve vadesinde tasfiye edilmesine ilişkin her türlü banka, noter vb. işlemler nedeniyle ödenmesi gereken vergi, resim ve harçları kapsamaktadır (Özen ve Kuru 1998:16).

Çanakkale'de 1982-2006 yılları arasında Hazine Müsteşarlığı'nca turizm sektöründe düzenlenen 38 adet belgenin % 82'lik kısmını oluşturan 32 adetinde vergi, resim ve harç istisnası yer almış, bu yıllar arasında en fazla 1989 yılında bu teşvikten yararlanılmıştır. Yatırım türlerine göre değerlendirildiğinde 19 adet komple yeni yatırım, 1 adet tevsî yatırım, 5 adet tamamlama yatırımı, 4 adet modernizasyon yatırımı, 1 adet restorasyon yatırımı ve 2 adet yenileme yatırımı için teşvik belgesi düzenlenmiştir.

xi- Yatırım Dönemindeki Diğer Teşvikler: Turizm yatırım belgesi ve teşvik belgesi alınmış olan turizm yatırımlarına Turizmi Teşvik Kanunu hükümlerine göre diğer bazı teşvik tedbirleri de uygulanmaktadır. Bunlar arasında Orman Fonu katkılarının beş yıl süreyle taksitlendirilmesi, telefon, teleks ve faks tesislerinde öncelik sağlanması, turizm alanlarında yol, su, kanalizasyon, elektrik ve telekomünikasyon gibi alt yapı ihtiyaçlarının ilgili kamu kuruluşlarınca tamamlanması sayılabilir (Özen ve Kuru 1998:19).

3.2.2. İşletme Döneminde Sağlanan Teşvik Tedbirleri

Yatırım tamamlanıp işletmeye geçildikten sonra Turizm İşletmesi Belgesi alınması gerekmektedir. Turizm İşletme Belgesi, yatırımcının yatırımı tamamlayıp, deneme işletmesi döneminden de geçtikten sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı'na başvurarak aldığı bir belgedir. Turizm İşletme Belgesi sahipleri, faaliyet döneminde kurumlar vergisi istisnası, emlak vergisi istisnası, SSK primi, zorunlu tasarruf, konut

edindirme fonu ve enerji teşvikleri, elektrik, hava gazı ve su ücretlerinde indirim, yabancı personel çalıştırılması ve dahili tevkifat istisnası gibi teşviklerden yararlanabilmektedirler.

i- Kurumlar Vergisi İstisnası: Bu teşvik tedbiri, turizm işletmesi sahibi olan kurumların elde ettikleri döviz hasılatının belli bir oranının kurumlar vergisinden muaf tutulmasına olanak verir. Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8/3. maddesi gereğince "turizm müessesesi" veya "seyahat acentesi" işletme belgesi almış olan kurumların döviz olarak elde ettikleri hasılatın % 20'si, söz konusu dövizlerin yetkili banka veya müesseselere bozdurulduğunun belgelenmesi koşuluyla on yıl süreyle kurumlar vergisinden muaf tutulmaktadır.

ii- Emlak Vergisi İstisnası: Turizm işletme belgesi sahibi, kurumlar vergisi mükellefleri turizm amacıyla tahsis ettikleri binalar için, bu binaların inşaatının sona erişini takip eden yıldan itibaren 5 yıl emlak vergisinden muaf tutulmaktadır (Kahraman 1997: 45).

iii- SSK Primi, Zorunlu Tasarruf, Konut Edindirme Fonu ve Enerji Teşviki: "Normal yörelerde, 200 000 000-400 000 000 TL. arasındaki yatırımlar, ilk bir işletme yılındaki 400 000 000-750 000 000 TL. arasındaki yatırımlarda, iki işletme yılındaki 750 000 000 TL. üstü, ilk üç işletme yılındaki elektrik tüketiminin % 30'unu, SSK primleri işveren hissesinin % 50'si, zorunlu tasarruf ve konut edindirme fonunun işveren hissesinin tamamı, yatırımları ve döviz kazandırıcı hizmetleri teşvik fonu kaynaklarından karşılanır" (Karslı 1997:72).

iv- Yabancı Uyruklu Personel Çalıştırılması: Mevcut veya yatırımın tamamlanması sonucu hizmete girecek turizm işletmelerinde yabancı personel çalıştırma olanağı da bulunmaktadır. Bir turizm işletmesinde çalıştırılacak yabancı personel sayısı toplam personel sayısını % 10'unu aşamaz. Ancak, yabancı personel çalıştırma oranı Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca toplam personelin % 20'sine kadar arttırılabilir.

v- Dahili Tevkifat İstisnası: Kurumlar, kazançları üzerinden ödeyecekleri Kurumlar Vergisine mahsuben kazancın elde edildiği yıl içinde aylık olarak verilen KDV Beyannamelerinde hesaplanan ödenecek KDV'sinin % 50'si oranında dahili tevkifat ödemek zorundadırlar. Dahili tevkifat döviz olarak elde edilen turizm gelirlerine uygulanmamaktadır (Özen ve Kuru, 1998: 19-20).

vi- Elektrik, Hava Gazı ve Su Ücretlerinde İndirim: Turizm bölgeleri ve turizm merkezlerindeki belgeli yatırım ve işletmelerce; elektrik, havagazı ve su ücretleri o bölgedeki sanayi ve meskenlere uygulanan tarifelerden en düşüğü üzerinden ödenmektedir (Kahraman 1997: 45-46).

Çanakkale İl merkezinde faaliyet gösteren turizm işletme belgeli tesislerde, değerlendirme formu yardımıyla işletme döneminde verilen teşvikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda birçok işletme Ek 1'de verilen değerlendirme formuna yanıt vermek istememiş, bazı işletmeler ise bu bilgilerin gizli olmasından dolayı gereken bilgileri vermemeyi tercih etmiştir. Bunun sonucunda değerlendirme formuna yalnızca 6 işletme yanıt vermiştir. Bu tesislere verilen işletme dönemi teşvikleri Tablo 39'da açıklanmaya çalışılmıştır. Buna göre 1990-2006 yılları arasında bir işletmeye Kurumlar Vergisi istisnası ve bir işletmeye elektrik ve su ücretlerinde indirim teşviki verilmiştir. Diğer 4 turizm işletmesine herhangi bir işletme dönemi teşviki verilmemiştir.

Bunun dışında Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nden alınan verilere göre, Çanakkale'deki turizm işletme belgeli birçok yatırım ve işletmenin sadece elektrik indiriminden yararlandığı belirlenmiştir. Turistik yatırım ve işletmelerin elektrik maliyetleri çok yüksek olduğundan, bu teşvikten yararlanan tesislerin giderlerini önemli ölçüde düşürdüğü anlaşılmıştır. Çanakkale'de faaliyet gösteren turizm işletme belgeli tesisler, yukarıda açıklanan diğer işletme dönemi teşvik unsurlarından faydalanmamışlardır.

Tablo 39: 1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'ndeki Konaklama Tesislerine Verilen İşletme Dönemi Teşvikleri

Yıl	Tesis Türü	Yer	Yatırımın Cinsi	Kur. Ver. İstis.	Emlak V.İstisnası	Elektirik İstis.	Hava Gazı İstis.	Su Ücr. İndir.	SSK Primi Teşviki	Zorunlu Tasarruf	Konut Edind. Fonu	Enerji Teşviki	Yab. Pers. Çalış.	Dahili Tevkifat İstisnası
14.12.1990	Mustafa Yüce Turizm İnş. San.	Çanakkale	Restorasyon	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
16.04.2002	Sadıkoğlu Isı Teknik Turizm Y.	Çanakkale	Yenileme	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
02.04.2003	Sadıkoğlu Isı Teknik Turizm Y.	Bozcaada	Komple Yeni	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
09.07.2003	Çanak Turizm Otelcilik A.Ş.	Çanakkale	Komple Yeni	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
02.09.2003	Mutlular Turizm San. Ltd. Şti.	Güzelyalı	Tamamlama	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
01.02.2006	Anzac House Turizm Ltd. Şti.	Çanakkale	Modernizasyon	-	-	x	-	x	-	-	-	-	-	-

3.2.3. Yabancı Sermayeye Yönelik Teşvik Tedbirleri

“Yabancı sermaye yatırımları, çok uluslu firmaların başka ülkelerde mevcut bir firmayı satın alma, yeni bir firma için kuruluş sermayesini sağlamaya veya mevcut bir firmanın sermayesini arttırmak şeklinde, kendi ülkelerinin sınırları dışında yaptıkları yatırımlardır” (Karlı 1997: 73).

Türkiye’de genellikle 1980 yılı sonrasında artış gösteren yabancı sermaye yatırımlarının Türkiye turizmi üzerindeki olumlu etkilerini finansman kolaylığının sağlanması, turistik tesislerin yurt dışında pazarlanması, dış turizm talebinin yaratılması ve kalifiye insan gücünün yetiştirilmesi şeklinde özetlenebilir (Tutar ve Tutar 2004:73).

Türkiye’de turizm sektöründeki yabancı sermaye yatırımlarında 1986 yılından itibaren düzenli bir artış görülmektedir. Ancak turizm sektörünün bu yatırımlardan hak ettiği ve gerekli payı aldığını söylemek güçtür. Bununla birlikte hukuki alt yapıda yapılan düzenlemeler ve ekonomik, siyasal istikrarın sağlanmasıyla Türkiye’ye yönelik yabancı sermaye yatırımlarının önemli ölçüde arttığı düşünülmektedir (Köseoğlu 2000: 103).

Türkiye’ye gelecek yabancı sermayenin tabi olduğu mevzuat ile şu kolaylıklar sağlanmaktadır: yabancı ve yerli sermayenin eşit muamele görmesi, kar transferleri ve karların sermayeye eklenmesi, sermaye transferleri, hisselerin satışı ve transferi, borçların garanti edilmesi, dış borç ve ana para faizlerinin transferi, bloke para kullanılması imkanı ve vergi anlaşmalarıdır (Karlı 1997: 53).

Hazine Müsteşarlığı’nın “Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2005 Yılı Raporu”na göre Türkiye’de toplam 11 685 adet uluslararası sermayeli firmanın mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Aynı raporda 1954-2005 yılı geçici verilerine göre turizm sektöründe toplam 927 adet uluslararası sermayeli firmanın faaliyet gösterdiği, ancak yabancı sermayeli şirketlerin, Çanakkale İli’nde turizm alanında yatırım yapmadığı belirtilmektedir (Hazine Müsteşarlığı 2005:23-29).

3.3. Çanakkale’de Turizm Yatırımlarının İstihdama Katkıları

Turizm endüstrisi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için bir numaralı istihdam kaynağıdır. Sanayileşmiş ülkelerde, ara eleman ve kalifiye işçi sıkıntısı daha gelişmiş tüketici hizmetleri talebi ile birleşince bu ülkeler, endüstrilerini turizm sektöründe yatırım yapmaya itmektedir. Dünya genelinde her dokuz çalışandan biri turizm endüstrisinde çalışmaktadır (WTO 1997: 37).

Yüksek oranda işsizlik meselesi ile karşı karşıya bulunan ülkemizde, hükümetler yeni iş sahaları açacak ekonomik faaliyetlerle yakından ilgilenmektedirler. Bu sebeple turizm sektörü de istihdam sağlama bakımından umut bağlanan sektörlerden biri olmuştur. Turizm sektörünün, emek yoğun ve vasıfsız elemanların büyük oranda kullanılabilirdiği bir sektör olması, gelişmekte olan ülkeleri turizm yatırımlarına sevk eden sebeplerden biri olmuştur.

Tablo 40’da 1982-2006 yılları arasında Çanakkale İli’nde hizmetler-alt sektörlerine yapılan toplam yatırım tutarları ve bu yatırımların yarattığı istihdam imkanları karşılaştırılmıştır. Çanakkale bölgesinde en fazla yatırımın ulaştırma alanında yapıldığı önceki konularda belirtilmişti. İncelenen yıllar içerisinde ulaştırma alanına 107 794 118 YTL.’lik yatırım yapılmasına rağmen yaratılan istihdam sadece 1 328 kişidir. Turizm sektörüne aynı yıllar içerisinde % 40,9 oranında daha az yatırım yapılmasına rağmen, sektörde yaratılan istihdam % 52,5 oranında daha fazla olmuştur. Çanakkale bölgesinde alt yapı alanındaki toplam yatırım tutarı, turizm sektöründen % 32,7 oranında daha az olmasına rağmen turizm sektöründe % 58,3 oranında daha fazla kişi istihdam edilmiştir. Buradan hareketle, turizm sektörünün, mekanizasyona ve otomasyona girme imkanının oldukça sınırlı olduğundan, turizm sektörünün istihdam yoğunluğunun diğer sektörlerle oranla çok daha yüksek olduğu söylenebilir. Turistik tüketim harcamaları, sektörde emek-yoğun üretimin hakim olması, mal ve hizmet veren yan sektörlerde yeni iş imkanları sağlayarak indirekt istihdam etkisi yaratması Çanakkale ekonomisi için önemli bir başka unsurdur.

Tablo 40: 1982-2006 Yıllarında Çanakkale İli'nde Hizmetler-Alt Sektörlere Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin İstihdama Katkısı

Yıllar	Turizm		Ulaştırma		Ticaret		Eğitim		Sağlık		Altyapı	
	Toplam Yatırım (YTL.)	İstihdam (Kişi)	Toplam Yatırım (YTL.)	İstihdam (Kişi)	Toplam Yatırım (YTL.)	İstihdam (Kişi)	Toplam Yatırım (YTL.)	İstihdam (Kişi)	Toplam Yatırım (YTL.)	İstihdam (Kişi)	Toplam Yatırım (YTL.)	İstihdam (Kişi)
1982	107	63	-	-	100	25	-	-	-	-	-	-
1983	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1984	-	-	92	8	276	10	-	-	-	-	-	-
1985	-	-	2 562	126	-	-	-	-	-	-	2 467	120
1986	640	50	5 164	159	-	-	-	-	-	-	4 640	135
1987	10 440	410	1 314	105	-	-	-	-	-	-	1 314	105
1988	8 987	139	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1989	71 170	297	1 402	30	-	-	-	-	-	-	1 402	30
1990	76 271	65	-	-	-	-	-	-	9 956	74	-	-
1991	60 700	100	-	-	12 950	500	-	-	-	-	-	-
1992	-	-	-	-	176 214	75	-	-	-	-	-	-
1993	-	-	59 239	50	78 514	560	-	-	5 072	10	59 239	50
1994	-	-	39 102	55	-	-	-	-	-	-	39 102	55
1995	61 120	25	-	-	-	-	278 016	121	-	-	-	-
1996	-	-	396 666	67	120 902	28	-	-	-	-	274 266	42
1997	-	-	38 630	40	-	-	-	-	958 803	131	38 630	40
1998	6 734 570	750	7 402 904	245	-	-	498 062	0	-	-	448 860	75
1999	3 483 512	373	26 083 450	155	-	-	-	-	-	-	417 450	75
2000	-	-	8 971 099	143	-	-	-	-	583 830	21	1 375 767	35
2001	2 005 518	90	574 194	50	-	-	-	-	-	-	674 194	50
2002	19 260 883	227	1 179 714	70	-	-	550 000	0	-	-	1 179 714	70
2003	7 006 214	147	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2004	-	-	62 138 586	25	-	-	-	-	-	-	5 500 000	160
2005	3 200 000	40	800 000	0	-	-	-	-	15 112 124	230	12 926 936	75
2006	2 128 077	20	-	-	-	-	-	-	-	-	6 760 000	50
Toplam	44 108 209	2 796	107 794 118	1 328	388 956	1 198	1 326 078	121	16 669 785	466	29 703 981	1 167

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Hazine İstatistikleri Verileri (28.02.2006 tarihi itibarıyla).

3.4. Turizm Politikalarının Çanakkale’de Tanıtım ve Pazarlama Faaliyetlerine Etkileri

Türkiye’nin dış turizm tanıtım ve pazarlama sorunu, planlı kalkınma döneminin ilk yıllarında, konaklama kapasitesinin mevcut talebe göre az olmasından dolayı pek önemsenmemiştir. Ancak 1980’li yıllarda yatak kapasitesinin süratle artırılması pazarlama ve tanıtımı da gündeme getirmiştir.

Pazarlama eylemleri günümüzde turizm işletmeleri için her zaman olduğundan daha önemli duruma gelmiştir. Ülkeler ve işletmeler arasında gittikçe artan rekabet, çeşitlilik ve farklılıklar gösteren karmaşık bir pazar yapısı, eskisinden daha deneyimli ve bilinçli bir tüketici kitlesi, turizm işletmelerinde pazarlama eylemlerine daha fazla önem verilmesine neden olmuştur (İçöz 2001: 26).

Turizm sektöründe konaklama işletmeleri ile birlikte çalışan seyahat acenteleri, tur operatörleri ve ulaştırma işletmeleri gibi araçlar, konaklama işletmelerinin pazarlama eylemlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Çanakkale’nin gelişen ve farklılaşan turizm talebine yanıt verebilecek, bu potansiyelinin etkin tanıtımı ve pazarlanması görevi de bölgede bulunan seyahat acentelerine düşmektedir. Ancak Çanakkale merkezli veya şube düzeyinde faaliyet gösteren seyahat acentelerinin Çanakkale’ye yönelik turizm talebini yönlendirme konusunda önemli roller üstlenemedikleri anlaşılmaktadır.

Çanakkale İli, sahip olduğu doğal ve kültürel kaynakları, turların ya mola noktası ya da bir gecelik mecburi ikametgahı olması gerçeğini değiştirememektedir. Türkiye genelindeki ve yurtdışından bazı seyahat acentelerinin paket programlarında Çanakkale yeterince yer bulamamaktadır. Çanakkale’ye turist gönderen yaklaşık 15 adet A grubu seyahat acentesi ile yapılan ankete dayalı görüşmelerde, Çanakkale’de uzun süreli konaklamalarının nedeni olarak deniz sezonunun yeterli olmaması olarak gösterilmektedir (Aydoğan 2002: 207).

Çanakkale İli’nin ulusal ve uluslararası turizm fuarlarında yeterince tanıtılmadığı ve turizm konusunda bilimsel çalışmaların yeterli olmadığı

gözenmektedir. Yabancı tur operatörleriyle bağlantı kurulup, Çanakkale'nin turizm zenginlikleri hakkında bilgilendirilme, tanıtım faaliyetlerinin yapılması ve tur güzergahları içinde Çanakkale yöresinin de katılımının sağlanması çalışmalarına yeterince yer verilememektedir. İç turizm ve dış aktif turizmden daha fazla pay alabilmek için Çanakkale merkezli uzun süreli paket turlar düzenlenmemektedir.

Çanakkale'deki turizm işletmeleri açısından, internet aracılığıyla turizm kaynaklarının yeterli tanıtımı için web sayfalarının düzenlenmesi ve sürekli güncelleştirilmesi son derece önemlidir. Çanakkale turizm değerlerinin pazarlanmasında internet vb. gelişmiş teknolojilerin kullanılması, turizm pazarından daha fazla pay alınması için günümüzde kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Kamu kurum ve kuruluşlarının tanıtım alanındaki mali yetersizlik, koordinasyon, mevzuat ve insan gücü eksikliklerinden dolayı istenen başarıyı sağlayamadığı ve tanıtım konusunda etkin olamadığı sonucuna varılmaktadır.

Çanakkale'nin tanıtma faaliyetlerine bakıldığında genellikle düzensiz ve yetersiz olduğu, dolayısıyla da hedefi ve hedefe götürecek yöntem ve araçlardan yoksun olduğu görülmektedir.

3.5. Turizm Politikalarının Çanakkale'de Çevre Planlama Faaliyetlerine Etkileri

Dünya üzerinde her geçen gün yeni çevresel sorunlar ortaya çıkmakta ve çevre kalitesi giderek azalmaktadır. Kaliteli bir çevrenin varlığı ve sürdürülebilirliği ancak sahip olunan çevresel kaynakların etkili yönetimi ile sağlanabilir. Günümüzde adı çokça anılır olan ve önemi giderek artan çevre yönetimi, kaynakların korunması ve geliştirilmesi açısından çok önemli bir rol üstlenmektedir.

En genel anlamı ile çevre yönetimi, çevreye ilişkin strateji, politika ve programların uygulanma aracı olarak tanımlanabilir. Bu kapsamdaki çevre yönetimi, çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik eylemlerin tümünü kapsamaktadır (Demir ve Çevirgen 2006:78-79).

Turizm, geliştiği belli yörelerde çevrenin tahribi sorununu da beraberinde getirmiştir (General 1980:67). Bu durumu önlemek için 1980 sonrasında ülkemizde doğal ve kültürel çevrenin korunması konusunda bazı yasal düzenlemelere gidilmiştir. Günümüzde çevre ile yakın ve yadsınamaz ilişkisi bulunan turizmde, doğal güzelliklerini yitirmemiş, korunmuş bölgeler oldukça yoğun talep görmektedir. Ancak ülkemizde turizm planlamasının yeterli ölçüde geliştirilmemiş olması çevre sorunlarının ortaya çıkmasına ve giderilememesine neden olmaktadır.

Çanakkale genelinde turizm ve çevre etkileşiminde son zamanlara kadar ortaya çıkan olumsuzlukların başında su kirliliği gelmektedir. Özellikle Ayvacık sahil şeridinde yoğunlaşan turistik tesislerden kaynaklanan evsel atık sular, doğal bir güzelliğe sahip sahil şeridini ve denizi tehdit etmektedir. Ancak, son birkaç yıldır Çevre Bakanlığı'nın genelgesi kapsamında yürütölen çalışmalarda, kıyı şeridinde lokalize olmuş turistik tesislerden kaynaklanan atık suların arıtılarak söz konusu işletmelerin bahçe ya da kendi arazilerini sulamada kullanılması su kirliliğinin önlenmesine belirli bir katkı sağlamıştır. Yine de yapılan çevresel denetimler, büyük turizm işletmeler de dahil olmak üzere özellikle Assos bölgelerindeki turistik konaklama tesislerinin çevre koruma politikalarına ve çevre kirliliğini önleyici yatırımlara gereken önemi vermediklerini ortaya çıkarmıştır.

Çanakkale Merkez İlçe'ye bağlı olan Güzelyalı Köyü ve Dardanos yazlık yerleşim alanları, ikinci konut kullanımının en yaygın olduğu önemli tatil ve turizm yöreleridir. Ancak bölgedeki yapılaşmanın plansız ve çarpık bir şekilde gerçekleşmesi sonucu muhtelif çevre problemleri yaşanmaktadır. Bununla beraber özellikle yerel turizmde kullanılan özel ya da kamuya ait kamp ve mokamp alanlarının, mücavir alanlarda yaygınlaşan ikinci konut ve kooperatiflerin yeterli bir alt yapıya sahip olmaması, yerel yönetimlerce bu tip yerlere kapsamlı bir hizmet götürölmemesi sonucunu doğurmaktadır. Yaz dönemlerinde ve deniz mevsimi boyunca yapılan turizm faaliyetleriyle, doğal çevre, kirlilik baskısı altında kalmaktadır (Çanakkale Valiliği İl Çevre Müdürlüğü 2000:197-198).

Troia ve Assos gibi tarihi ve kültürel merkezlerde yeterli düzeyde çevre düzenlemesinin yapılamamış olması ve korumanın sağlanamaması, doğal yıpranma

süreci sonucunda oluşan bozulmalar nedeniyle, bu değerlerin sürdürülebilir turizm kapsamında gelecek nesillere aktarılmasında önemli sorunlar yaratabilir.

3.6. Turizm Politikaları Çerçevesinde Çanakkale’de Yerel Yönetimlerin Etkinliği

Turizm, Türkiye’de her zaman merkezi idarenin yetki ve sorumluluğunda kalmıştır. Bu açıdan Türk turizminin gelişiminde bazı aksaklıklar olmuştur ve halen olmaktadır.

Çanakkale İli’ndeki yerel yönetimler, siyasi parti temsilcileri, turizm işletmecileri, ticari birlikler ve sivil toplum örgütleri turizme yeterli ilgiyi göstermemekte ve turizmin geliştirilmesine yönelik çalışmalarını desteklememektedirler. Yerel yönetimlerin koordinasyon, mevzuat, insan gücü ve mali yetersizlikler nedeniyle Çanakkale turizminin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapamadığı ve Çanakkale’nin bir turizm kenti olması yolunda gerekli adımları atamadığı anlaşılmaktadır. Yerel yönetimlerin oluşturacağı etkin bir planlama ve yatırımların alt yapısının oluşturulması ile Çanakkale’nin sahip olduğu değerlerin çekiciliği artacak ve yatırımcıların Çanakkale’ye yönelmesini sağlayacaktır. Yatırımcıların Çanakkale’ye odaklanabilmesi için yapılacak yatırımları karlı görmeleri gerekmektedir. Bu aşamada alt yapı sorunları halledilmemiş bir İl’e yatırım yapmak, yatırımcılar için boşa emek ve boşa harcanan para olarak nitelendirilmektedir. Bu anlamda Çanakkale turizminin sağlıklı gelişebilmesi ve rekabet edebilirliğini sağlamak için yerel yönetimlere daha fazla yetki ve sorumluluk vermek gerekmektedir.

Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde Çevre ve Orman Bakanlığı’nca yürütölen, AB tarafından finanse edilen “Türkiye İçin Çevre Alanında Kapasite Geliştirilmesi Projesi”, 2003 yılında başlatılmıştır. Türkiye’de, Katı Atık örnek projesi olarak seçilen iki projeden biri Çanakkale Belediyesi Katı Atık Yönetimi Projesi olmuştur. Bu kapsamda 2004 yılında karşılıklı imzalanan anlaşma çerçevesinde çalışmalara başlanmıştır. Projenin hedefi, turistik ve tarihi bir dokuya sahip Çanakkale İli’nin çevre kirliliği, görüntü kirliliği, tarihi dokunun kirlenme riskini ortadan kaldırmak

amacıyla yedi Belediye ve mücavir alanlarındaki köylerden oluşan alanda çevreye uyumlu ve fonksiyonel bir Katı Atık Yönetim sistemi kurup işleterek, atıkların çevre yönetimine olan etkisini, geri kazanım ile yeniden kullanımı arttırmaktır.

1995 yılında başlayan Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmaları ile birlikte Çanakkale'nin merkezinde yer alan eski yerleşim alanlarının özgün karakterlerinin korunması ve yeni uygulamalara örnek olması hedeflenmiştir. Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmaları sırasında kentin tarihi yapıları incelenmiş, karakteristik özellikleri analiz edilerek arşivlenmiştir. Böylelikle yeni yapılacak binalara da örnek oluşturarak, kentin özgün değerlerinden biri olan mimari üslubun sürdürülebilirliği sağlanmaya çalışılmıştır (<http://www.canakkale.bel.tr>).

3.7. Turizm Politikalarının Çanakkale'deki Turizm Eğitime Etkileri

Turizm endüstrisi hizmet ağırlıklı olduğu için insan faktörü büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle turizm sektöründe çalışan personelin kalitesi, dolayısıyla eğitimi büyük önem taşımaktadır. Türk turizminde hizmet kalitesine ulaşabilmek, dolayısıyla rekabet şansını arttırabilmek için eğitim ile ilgili tedbirlerin sağlanması gerekmektedir.

Ağırlama ve turizm eğitimi, turizm gelirlerine bağlı olarak hızla devam etmektedir. Orta öğretim kurumları, otel ve restoranların ihtiyaç duyduğu ara eleman ihtiyacını karşılayacak programlar sunmaktadır. Orta eğitimden sonra mesleki programlar verilmektedir. Mesleki programlar daha profesyonel olanlar için eğitim verirken, yüksek öğretim kurumları da iki yıllık ön lisans, dört yıllık lisans ile master programları sunmaktadır (WTO 1997:37).

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi bünyesinde eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmekte olan 1 tane 4 (dört) yıllık lisans düzeyinde ve 2 tane 2 (iki) yıllık ön lisans düzeyinde Turizm eğitimi veren Yüksekokulların varlığı, İl'in turizm gelişimi için önemlidir. Çanakkale'de turizme hizmet veren gerek kamu gerekse özel sektörde, turizm eğitimi almış personel istihdamında sorun vardır. Üniversitedeki turizm eğitimine rağmen, stajlar ve Üniversite sonrası mezunların Çanakkale turizm

sektöründe istihdam edilememesi, turizm istihdamı açısından olumsuz bir nokta olarak değerlendirilmektedir.

İl genelinde niceliksel olarak rehber sıkıntısı söz konusudur. Bölgede kaçak rehberliğin yaygın olması, yasal denetimlerin yeterli düzeyde olmaması ve kokartlı rehberlerin seyahat acentelerine karşı tur iptalleri vb. konularda yasal güvencelerinin olmaması Çanakkale’de turizmin geliştirilmesi için olumsuzluk yaratmaktadır.

Milli Parklarda geçerli olan “Alan Kılavuzluğu” hakkında yapılan yasal düzenleme, kamu ile özel sektör ve hatta Bakanlıklar arasında gerekli işbirliği sağlanarak verimli kullanılabilirse, yöne halkının turizm sektöründe istihdam edilebilmesi mümkün olacaktır.

3.8. Turizm Politikalarının Çanakkale’deki Turizmin Çeşitlendirilmesine Etkileri

Türkiye’de uygulanan kalkınma planlarına uygun olarak Türk turizmi kitle turizmine yönelik geliştirilmiş ve dolayısıyla arz da kitle turizmine göre şekillenmiştir. Ancak, son yıllarda yapılan araştırmalar kitle turizminin dışında yer alan bazı turizm ürünlerinin artık gittikçe daha fazla kabul gördüklerini ortaya koymaktadır. Turizm pazarında talep, bireysel ilgileri tatmin eden, yeni şeyler öğrenmeye ve daha aktif olmaya imkan sağlayan turizm çeşitlerine yönelmiştir.

Çanakkale’de her ne kadar kitlesel ölçekte güneş ve deniz turizmine yoğunlaşmış olsa da, eşsiz doğal, kültürel ve iklim bölgeleri çeşitliliği ile macera turizmi, eko turizm ve özel kültürel tatiller vb. için dünyada gittikçe büyüyen talebi karşılayabilecek yeni turizm ürünlerinin geliştirilmesi konusunda önemli bir potansiyel bulunmaktadır. Alışlagelmiş turizm hareketlerinin yanı sıra, kültür turizmi, dinsel turizm, termal turizm, gençlik turizmi, turizm amaçlı sportif faaliyetler (su altı dalış, rüzgar sörfü, yelken, su kayağı, bisiklet turu, olta balıkçılığı) Çanakkale’nin turizm aktivitelerine çeşitlilik kazandırmaktadır.

Çevre ve Orman Bakanlığı, gelişme planı tamamlanan Milli Parkları ekoturizme açmaya hazırlanmaktadır. Bunlar arasında Kazdağı Milli Park’ı da

bulunmaktadır. Buna göre koruma altındaki Milli Parklarda kuş gözlem turları, yürüyüş sporları, doğal güzelliklerin izlenmesi amaçlı botanik turları, yaban hayvanı gözlem gezileri, kamp kurma, izcilik, dağcılık, su sporları ve kayak gibi kış sporları yapılabilecektir. Bu uygulamalarla yerli ve yabancı turistlerin bölgeye çekilmesi amaçlanmaktadır (<http://www.burasicanakkale.com>). Kazdağları'nda eko turizme yönelik butik otel sayısının 20'ye ulaşmış olması, bu turizm çeşidinin geliştirilmesi açısından gelecek vaat etmektedir (Dinçer 2005: 111).

Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı tarih, doğa, deniz ve inanç turizmi potansiyelinin yoğun olduğu bir bölgedir. Özellikle Nisan ve Eylül ayları arasında çok sayıda yerli ve yabancı turist Milli Park sahasını ziyaret etmektedir. Yörede yüzlerce antik yerleşim merkezinin bulunması kültür turizminin gelişimi açısından büyük bir avantaj oluşturmaktadır. Özellikle Troia, Assos ve Tenedos (Bozcaada) yöreleri turizm faaliyetleri açısından bir hayli ilgi çeken yerlerdendir. Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Park Özel Projesi ve Bozcaada ve Gökçeada ilçelerinde Turizm Gelişim Projesi çerçevesinde çalışmalar devam etmektedir (www.egev.org).

Çanakkale boğazının güçlü rüzgarlara sahip olması özellikle sörf vb. rüzgara dayalı deniz turizmi çeşitlerine yönelik aktivitelerin geliştirilmesi mümkündür. Aynı şekilde boğazda dalma ve dalgıçlık konusunda yatırımlar söz konusudur. Eceabat ve Gelibolu ilçelerinde gezi teknesi turizmi geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Kongre, seminer ve iş turizmine yönelik yapılan otel yatırımları Çanakkale İli'ne bu turizm çeşitlerinin gelişmesinde kolaylık sağlamaktadır.

Çanakkale İl merkezi ile ilçelerinde çok amaçlı Kültür Merkezine duyulan ihtiyaç nedeniyle; Çanakkale Merkezi ile Biga ve Ezine İlçeleri'nde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca birer kültür merkezi yapımı programa alınmıştır. Turizm türlerinde çeşitliliğin artırılması, İl'in bir bütün olarak pazarlanabilmesi ve markalaşması açısından önem arz etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ulusal ve uluslararası düzeyde kazandığı dev boyutlarla turizmin, yatırımları ve iş hacmini geliştiren, gelir yaratan, döviz sağlayan, yeni istihdam alanları açan, sosyal ve kültürel hayatı etkileyen, siyasal bakımdan da önemli toplumsal ve insancıl fonksiyonların gerçekleştirilmesini kolaylaştıran bir nitelik kazanması, ülkelerin dikkatinin bu ekonomik olay üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin karşılaştıkları ekonomik sorunların ve darboğazların aşılmasında, turizmin yarattığı dinamik ekonomik etkiler, söz konusu ülkelerin turizme daha çok önem vermesine neden olmuştur.

Turizmin, değişik yönleriyle önem taşıması, birçok ekonomik alanı yakından ilgilendiren bir faaliyet olması, onun ticaret, tarım, endüstri gibi bir politika mahiyetinde ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Böylece, turizm, milli ekonomiyi oluşturan çeşitli sektörler arasında, kaynak kullanan ve kaynak yaratan bir sektör olarak milli ekonominin mahiyetinde yer almaktadır. Bu yer sebebiyle de, milli kaynaklara dayalı bir sektör olarak “politika düzeyinde” ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

İyi yönetilmeyen bir turizm endüstrisi aynı zamanda ekonomik dengesizliklere, mali kaynakların israfçı bir şekilde kullanılmasına, sosyal ve kültürel kirlenmeye, doğal kaynakların tahribine de yol açmaktadır. Bu nedenle, turistik gelişmenin sağladığı yararları en yüksek düzeye çıkarmak, muhtemel zararlarını en düşük düzeye indirmek için turizm sektöründe uzun vadeli ve isabetli politikalar izlemek, plan ve programlar çerçevesinde önlemler almak, bu önlemleri titizlikle uygulamak zorunluluğu vardır. İsbetli politikalar ve planlar turizmde başarının temelini oluşturmaktadır.

Ülkemizde 1963 yılından bu yana uygulanan Planlı Kalkınma Dönemi'nde turizm sektörüyle ilgili olarak pek çok tedbir alınmış ve uygulamaya konmuştur. Türkiye'de turizmin gelişimine en büyük katkıları, hükümetler tarafından çıkarılan Turizmi Teşvik Kanunları sağlamıştır. Bu teşvikler sabit yatırımın ve sermaye yoğunluğunun fazla olduğu turizm yatırımlarına parasal kaynaklar sağlamış ve

vergilerden belli süre muaf tutarak, indirimlerin gerçekleşmesini sağlayarak yatırımlara maddi rahatlama sağlamıştır. En önemli teşvik kanunu 1982 yılında çıkarılan “Turizmi Teşvik Kanunu”dur. Bu kanun diğer yıllarda günün şartlarına uygun hale getirilmiştir.

Planlı Dönem boyunca turizm yatırımları turizmin gelişmesine elverişli olan yerlerde yoğunlaştırılmıştır. İlk üç Kalkınma Planı süresince turizm tanıtımı politik tanıtımdan öteye geçememiş, ticari nitelik taşımamış, başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yatırımlar parasal kaynakların yetersizliğinden standart koşulları sağlayamayan yatırımlar olarak meydana gelmiştir. Fiziki planlar ve alt yapı yatırımları konuları da başarısızlıkla sonuçlanmış, yetersiz kalmışlardır. Turizm eğitimine yeterince önem verilememiştir. Bu yetersizlikler Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planına kadar sürmüş, Dördüncü Beş Yılda özel sektöre, yabancı sermaye girişlerine, alt yapıya, fiziki planlara, sosyal-kitle turizmine, doğal ve tarihi çevrenin korunmasına, kıyı şeridinin korunmasına, tanıtıma ve turizm eğitimine gereken önem verilmeye başlanmıştır.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda bu konulara ek olarak turizmin çeşitlendirilmesine önem verilmiş, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda tüketici ihtiyaçları göz önüne alınarak golf, kış, dağ, yayla, termal, yat, eğlence turizmi gibi turizmi çeşitlendirmek amacıyla teşvikler sağlanmıştır. Beşinci ve Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planları’nda alt yapı yatırımları, üst yapı yatırımlarının daha da gerisinde kalarak yol, su, elektrik, telekomünikasyon, ulaşım ve yetişmiş eleman eksikliği gibi alt yapı sorunları devam etmiştir.

Yedinci Plan döneminde, diğer plan hedeflerinde belirtilen yatak kapasitesinin arttırılmasına karşın, mevcut üst yapılardan daha etkin yararlanılması ve doğal sermayenin korunması politikaları ile turizm sektörünün bugün yaşadığı sorunların çözümüne ve Avrupa Birliği’nde uygulanan turizm politikalarına uygun politikalara yer verilmiştir. Ancak, plan dönemi sonunda belirtilen politikalarla ilgili tedbirler zamanında alınamamıştır. Diğer planlı dönemlerde olduğu gibi, ülke turizmindeki sorunlar yeni plan dönemine taşınmıştır.

Sekizinci Plan döneminde de son yıllarda yatak kapasitesindeki hızlı artışa ve kaydedilen önemli gelişmelere rağmen teknik alt yapı konusundaki eksiklikler giderilememiştir. Doğal ve tarihi çevrenin tahribatı ile turizm merkezleri üzerindeki kentleşme baskısı, ülke turizmini etkileyen önemli sorunlar arasında olmaya devam etmiştir. Turizm eğitimi ve kalitesinde belgelendirme, iş kalitesinin gelişmesi ve istihdam için gerekli olan beceri düzeyinin belirlenmesini sağlayan belgelendirme sistemine bu dönemde de geçilememiştir. Dış turizmin tanıtılması amacıyla kamu ve özel sektörün bir araya gelerek ulusal bir turizm örgütü kurulması, ülkemiz turizm sektörünün daha da gelişmesine katkıda bulursa da henüz sağlıklı bir yapıya kavuşturulamamıştır.

Çanakkale İli, doğal ve kültürel zenginliklere sahip olmasına, iki kıtayı birbirine bağlayan dünyanın en işlek su yolu üzerinde bulunmasına rağmen gerek turizm, gerekse ekonomik açıdan hedeflenen gelişme seviyesine ulaşamamıştır. Özellikle son yıllarda ülke ekonomisinin içinde bulunduğu olumsuz koşullar göz önüne alındığında, Çanakkale ekonomisinin de bu olumsuzluklardan etkilendiği rahatlıkla söylenebilir. Çanakkale ekonomisinin son yıllardaki en önemli itici gücü durumundaki turizm gelirlerinin arttırılmasına yönelik alınması gerekli önlemlerin belirlenmesinin ve uygulamaya konulmasının büyük önem taşıdığı görülmektedir.

1982 yılında yürürlüğe giren “Turizmi Teşvik Kanunu” ile özel sektöre sağlanan kredi kolaylıklarının artması, teşviklerin çeşitlendirilmesi ve genişletilmesi Çanakkale İli’nde turizm yatırımlarının artmasına ve sektörün canlanmasına neden olmuştur. Ancak yine de Çanakkale’nin turizm sektöründe hakettiği payı alamadığı anlaşılmaktadır. 1982-2006 yılları arasında Çanakkale İli’nin, turizm sektörüne verilen yatırım teşvik belgelerinin toplam turizm yatırımları içerisinde % 0,93’lük bir pay alması bu sonucu desteklemektedir.

Çanakkale İli, iç ve dış turizmin uğrak yeri olmasına ve son 2-3 yıldır turizm sektörünün İl’de gelişme göstermesine rağmen, alt yapı çalışmaları yönünden Türkiye ölçeği ile kıyaslandığında tamamlanması gereken eksikliklerin olduğu ortaya çıkmaktadır. Son yapılan yatırımlarla bir cazibe merkezi haline gelmesine rağmen, tüm turizm çeşitlerinin bir bütün halinde pazarlanabilmesi için acilen ele alınması

gereken tedbirlerin biran önce hayata geçirilmesi büyük önem arz etmektedir. İl'in coğrafi konumundan dolayı askeri bölge olarak ele alınması, büyük kentlere yakılığundan dolayı sermaye birikiminin ve yatırımların yetersiz kalması, ana ulaşım merkezlerine uzak kaldığından ulaşım açısından alt yapı eksikliğinin olması, modern bir limanın bulunmayışı, Çanakkale'nin turizm potansiyelini ekonomik açıdan geliştirememesinin başlıca nedenleri olarak sıralanabilir.

Türkiye'de öncelikli olarak oluşturulacak turizm politikalarının turizm sektörünü, ülkedeki refah ve gelişmişlik dengesizliklerini azaltıcı doğrultuda yönlendirecek, turizm potansiyeli olan ancak bugüne kadar yeterince ele alınmamış yörelerde turizmi geliştirecek ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanmasına yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Çanakkale'de turizmin geliştirilmesine yönelik olarak bölgeye yapılacak yatırımlar sadece turizm sektörü ile sınırlı kalmamalı, aynı zamanda ulaştırma, denizcilik, tanıtım, alt yapı ve hava ulaştırmasına yönelik çalışmalar desteklenmeli ve bu alanlara yönelik yatırımlar teşvik edilmelidir. Yöreyle olan ulaşılabilirlik, ekonomik ve turistik prensiplere uygun olarak sağlanmalıdır. Çanakkale İli'nde yörenin otantik özelliğini bozmayacak ve görüntü kirliliği yaratmayacak şekilde bir boğaz köprüsünün yapılarak işletmeye alınması günümüzde bir zorunluluk haline gelmiştir. Çanakkale havaalanının genişletilerek turizm amaçlı kullanılabilmesi, Çanakkale turizminin gelişmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Aynı şekilde Kepez Limanı'nın genişletilerek kruvaziyer turizme hizmet verebilecek hale getirilmesi ve bunun yanı sıra gümrük kapısının açılarak turistik hizmet amaçlı girişlerin Çanakkale üzerinden yapılabilmesi, bölge ekonomisinin geliştirilmesine yönelik en önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Bunun dışında Gökçeada ve Bozcaada'nın turizmden daha fazla pay alabilmesi için ulaşımın kolaylaştırılması ve güvenli hale getirilmesi gerekmektedir.

Çanakkale'nin turizm gelirlerinin arttırılmasına yönelik alınması gerekli önlemlerin belirlenmesi ve uygulamaya konulması, bu amaçla kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektörün planlı ve organizeli bir şekilde çalışmalar yapması, sonuçlarının da ivedilikle ortaya konulması kaçınılmazdır. Bu anlamda Çanakkale

İli'nin Turizm Master Planı'nın hazırlanarak, İl'in turizm envanterinin çıkarılması ve turizm geleceğine yönelik stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir. Bölgesel ve yerel düzeyde planlı ve sürdürülebilir bir turizm gelişimi için belirlenen stratejiyle tutarlı turizm politikaları ve ilkeleri oluşturulmalıdır. Turizm sektörünün sosyo-ekonomik, kültürel ve çevresel yararları bütün topluma eşit düzeyde yayılmalı ve yerel toplumun katılımı ve onayı sağlanmalıdır.

Turizm sektöründe hedeflenen gelişimi ve karlılığı sağlayabilmek için sektörü doğrudan ilgilendiren hizmetlerde eğitim ve kalitenin oluşturulması gerekmektedir. Bunun yanında Çanakkale'de yeni kapasite yaratmanın yanı sıra mevcut ürünün niteliğinin yükseltilmesine ağırlık verilmeli, tanıtım ve pazarlama konularındaki görevleri ile kamunun turizm sektöründeki rolü yeniden tanımlanmalıdır.

Sürdürülebilir kalkınmanın en önemli aracı olan planlamanın etkin bir şekilde kullanılması, Çanakkale'de kaynakların kullanımında ilke olarak kabul edilmelidir. Turizm kaynaklarının kullanımında koruma-kullanma dengesi sağlanmalı, kaynakların korunduğu ölçüde, turizm sektörü için önem taşıyacağı unutulmamalıdır. Yörenin doğal ve kültürel kaynaklarının kullanımı, sürdürülebilirlik ilkesine bağlı kalınarak biyolojik çeşitliliği korumada özellikle yerel halkın katılımı sağlanmalıdır.

Turizm sektöründe faaliyet gösteren yatırımcı, işletmeci ve pazarlamacıların bir birlik çatısında toplanmasını sağlayıcı yasal düzenleme çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Çanakkale bölgesinde yatak kapasitesindeki artışa ve kaydedilen gelişmelere rağmen tanıtım ve pazarlama konusunda yapısal bir reform gereği hissedilmektedir. Turizm hizmetlerinin pazarlama ve tanıtımında özel ve kamu işbirliğinin teşvik edilmesi genel turizm politikaları çerçevesine alınmalıdır.

Bugüne kadar turizm potansiyeli olan ancak yeterince ele alınmamış bölgelere yönelik faaliyet gösteren seyahat acentelerine yatırım ve işletme kredi teşvikleri verilmeli veya bu acentelere belirli süre zarflarında muafiyetler sağlanmalıdır. Ayrıca yabancı tur operatörleriyle bağlantı kurulup, Çanakkale'nin turizm zenginlikleri hakkında bilgilendirme, tanıtma faaliyetlerinin yapılması ve tur güzergahları içersine Çanakkale yöresinin de katılımının sağlanması teşvik

edilmelidir. İç ve dış aktif turizmden daha fazla pay alabilmek için Çanakkale merkezli uzun süreli paket turlar hazırlanmalıdır. .

Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarlarda değişen tüketici tercihlerini de dikkate alarak yeni potansiyel alanlar yaratmak amacıyla varış noktası yönetimine ağırlık verilerek, Çanakkale’de alternatif turizm çeşitlerinin geliştirilmesiyle ilgili yönlendirme faaliyetleri tekrar gözden geçirilmelidir. Alternatif turizm ürünlerine yönelik yeni turizm alanları ilan edilmeli ve yatırıma açılmalıdır. Bu anlamda turizm potansiyeli olan ancak bugüne kadar yeterince ele alınmamış yöreler kapsamında Çanakkale bölgesine yönelik olarak kongre turizmi, eko turizm, termal turizm, üçüncü yaş turizmi ve ihtisaslaşmış turizm (yat turizmi, su sporları, sportif balıkçılık vb.) türlerine hizmet verecek konaklama işletmeleri ve seyahat acentelerine öncelikle yatırım ve işletme teşvikleri verilmeli ve kolaylıklar sağlanmalıdır. Bu turizm türlerine yönelik yurt dışında selektif tanıtma faaliyetlerinde bulunulmalıdır.

Çanakkale İli’nin, sahip olduğu deniz ve termal turizm kaynakları ile önemli bir noktada yer aldığı göz önünde tutularak, bu alanlarda turizme yönelik tesislerin kurulması, dünyada ve Türkiye’de artan termal turizmüne binaen İl’de bulunan ve 32 termal kaynak sularından birinci derecede önemli ve öncelikli Kestanbol Kaplıcaları’nın “Kaplıca Yerleşimi” ve “Deniz Termal Merkezi” olarak geliştirilmesine öncelik verilmelidir.

Gökçeada ve Bozcaada’da turizme yönelik alanlar, Turizm Bakanlığı’nca yatırımları özendirerek şekilde değerlendirilmeli, yörenin en önemli potansiyellerinden olan Sualtı Tesisleri için gerekli mevzuat düzenlemeleri yapılmalı, Turizm Bakanlığı’nca Türkiye’nin ilk “Sualtı Deniz Projesi” hayata geçirilmeli, sörf, yelken ve su kayağına elverişli kıyılarında su sporlarının özendirilmesine ağırlık verilmelidir. Aynı şekilde boğazda dalma ve dalgıçlık konusundaki yatırımlar desteklenmeli ve bu konularda mevcut sistemde yatırımcıları özendirici yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Gelibolu Yarımadası'nın kıyıları, Tarihi Milli Park'ın içerisinde olması nedeniyle yeterince turizm yatırımları yönünden değerlendirilememiştir. Balıkçılık açısından önem taşıyan Saroz Körfezi kıyılarının; genel olarak deniz sporları ve en önemlisi sualtı sportif balıkçılığı açısından ele alınarak gerekli yasal düzenlemeler ile bu bölgede yerli ve yabancı turizm talebi yaratılmalıdır.

1914-1918 savaşlarında ölen Türk ve yabancı askerlerin anısına dikilmiş Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'nda çok sayıda anıt ve şehitlik bulunmakta ve her yıl 25 Nisan Anzac Günü'nde İngiliz, Fransız, Yeni Zelandalı ve Anzaclar Çanakkale'de şafak ayininde buluşmaktadırlar. Savaş sayesinde Devlet'ler ve İl'ler bazında dostluk ilişkileri geliştirilmiş ancak daha ileri gidememiştir. Yurt dışında düzenlenen fuarlarda Çanakkale şehri tanıtılmakta, Çanakkale savaşları ile ilgili broşür, kitapçık ve tanıtıcı yayınlar dağıtılmakta, seyahat acenteleri turlar düzenlemektedir (Çanakkale İl Turizm Müdürlüğü 2006). Ancak politika bazında Çanakkale turizminin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılamamaktadır. İngiliz, Fransız, Yeni Zelandalı ve Anzakların bölgeyi daha fazla ziyaret etmelerinin sağlanmasına yönelik yeni programlar oluşturulmalı, tanıtıma ağırlık verilmeli ve seyahat acenteleri bu konuda teşvik edilmelidir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın girişimleriyle Çanakkale Savaş Alanları, tarih dersi bünyesinde, gezi-gözlem çalışmaları kapsamında öğrencilerin yoğun ilgisine neden olmaktadır. Her yıl bölgeye düzenlenen okul gezilerinde öğrencilere hem tarih bilinci kazandırılmakta hem de Çanakkale ekonomisine katkı sağlanmaktadır. Ağırlık olarak hafta sonu düzenlenen okul gezileri nedeniyle Gelibolu Yarımadası'nda yaşanan sıkışıklığı önlemek ve otellerin doluluk oranlarını arttırmak amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çanakkale Ticaret ve Sanayi Odası ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün girişimleriyle olumlu sonuçlar elde edilmesi sağlanmalıdır.

Gelibolu Yarımadası'nda yaşanan kaçak rehberlik sorununun çözümü için yasal düzenleme olarak getirilen "Alan Kılavuzluğu" konusunun çözümlenmesi, Çanakkale'de turizm istihdamının arttırmasının sağlanması ve kayıt dışılığın önlenmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından sadece Çanakkale ve yöresini kapsayan "Alan Rehberliği" kursları, Çanakkale

Onsekiz Mart Üniversitesi, Milli Parklar Genel Müdürlüğü ve Türkiye Rehber Odaları Birliği'nin de işbirliğiyle daha etkin ve daha bilimsel boyutlarıyla gerçekleştirilmelidir.

Doğal, tarihi ve turistik kaynaklara sahip olan Çanakkale İli'nin, bu potansiyelini yeterince değerlendiremediği ve turizm sektöründen yeterli payı alamadığı anlaşılmaktadır. Bu amaçla ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektörün planlı ve organizeli bir şekilde çalışmalar yapması, sonuçlarının da ivedilikle ortaya konulması kaçınılmazdır.

Türk turizm sektöründe oluşturulacak politikaların en önemli unsuru saptanacak yeni plan ve politikaların sektörü stratejik bir hedefe götürmesi ve işlevliğini kolaylaştıracak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilebilecek şekilde olmasıdır. Bunun için alt ve üst yapısal yatırımların planlanmasından, teşvik ve kredilerin dağılımına kadar uzanan bir alanda, devlet tarafından yönlendirilen, ilgili kamu ve özel kuruluşları arasında tam bir koordinasyon sağlayan ve denetlemenin iyi yapıldığı bir sektör örgütlenmesine geçilmesi gereği vardır. Coğrafi konumu itibariyle tarihsel ve doğal varlıkları konusunda büyük bir zenginliğe sahip olan Türkiye'nin yeni turizm politikalarını tespit ederken sektörde bir tür yeniden yapılanma zorunluluğu vardır. Yeniden yapılanma ile mevcut sorunların çözümü sektördeki işletmelerin verimliliğini, karlılığını ve rekabet gücünü artıracak, böylece turizm sektörü Türk ekonomisi içinde layık olduğu konuma gelecektir.

KAYNAKÇA

- ALACA, Bekir Aydemir
1997 Turizm Politikası, Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri, Sorunları ve Çözüm Önerileri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- ATAER, M.U.. S.ERDEMLİ ve A.VARIŞLI
2003 “Turizm Sektörüne Sağlanan Devlet Yardımları”. Hazine Dergisi, Sayı 16.
- ANDAÇ, Faruk
2004 **Turizm Hukuku; Türk Turizm Politikası, Türk Turizm Hukukunun Kaynakları, Uluslararası Turizm Anlaşmaları ve Turizmi Teşvik Tedbirleri.** Ankara: Detay Yayıncılık.
- AYDOĞAN, Naşit Bora
1996 **Çanakkale.** Çanakkale: TC. Çanakkale Valiliği Tanıtıcı Yayınlar Serisi.
- AYDOĞAN, Naşit Bora
2002 “Çanakkale Turizminin Profili ve Çeşitlendirilmesi”. Ankara: Turizm Bakanlığı, Geleceğimiz Turizm/II. Turizm Şurası Bildirileri, I. Cilt, 12-14 Nisan, s. 207-211.
- BOZ, Necip
2004 **Turizm Hukuku.** Ankara: Seçkin Yayınevi.
- BULUT, Erol
1998 Turizmin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Ekonomik Etkileri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi.
- CAN, H. ve S. GÜNER
2000 **Turizm Hukuku.** Ankara: Siyasal Kitabevi, 2. Baskı.
- CÜNEDİOĞLU, Ahmet
2001 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Entegrasyonu Sürecinde Turizm Sektörüne Yönelik Teşvik Politikaları ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi.
- ÇAKICI, A.C..O.MERCAN ve S. HARMAN
2005 “Sayılarla Çanakkale Turizminin Değerlendirilmesi”.

İstanbul: Çanakkale Kongresi.

- Çanakkale Belediyesi ve Yerel Gündem 21 Çanakkale
2004 Çanakkale Yerleşmesinin Durum Raporu 2003. (Düzenleyen Talat Koç). Çanakkale: Çanakkale Kent Konseyi Yayınları: 2, Nisan.
- Çanakkale İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü
2001 2001 Yılı Çanakkale İli Ekonomik ve Ticari Durumu Hakkında Rapor. Çanakkale: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı.
- Çanakkale İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü
2004 Çanakkale İli Ekonomik ve Ticari Durumu Hakkında Rapor. Çanakkale: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı.
- Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
2002 Çanakkale Turizm İstatistikleri Verileri, Çanakkale: Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Çanakkale Turizm ve Tanıtma Büro Müdürlüğü
1983 **1983 Çanakkale Envanteri.** Çanakkale: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını.
- Çanakkale Valiliği
1998 **Çanakkale.** İzmir: Örs Matbaacılık.
- Çanakkale Valiliği
2000 Çanakkale İlinin 2000 Yılı Ekonomik ve Ticari Durum Raporu. Çanakkale: T.C. Çanakkale Valiliği Yayını.
- Çanakkale Valiliği
2004a **Çanakkale.** Çanakkale: T.C. Çanakkale Valiliği Yayını, Ekim.
- Çanakkale Valiliği
2004b **Çanakkale Müze ve Ören Yerleri Rehberi.** Çanakkale: Çanakkale Valiliği Yayını.
- Çanakkale Valiliği İl Çevre Müdürlüğü
2000 Çanakkale İli Çevre Durum Raporu. Çanakkale: Çanakkale Valiliği Yayını.
- CNIS. S. N.
1980 "Tourism and the Third World". Third World Quarterly, Vol. I, N.2, April.

- ÇİLOĞLU, İsmail
1997 “Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi”. Hazine Dergisi, Sayı 8, Ekim.
- ÇİLOĞLU, İsmail
2000 “Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü”. Hazine Dergisi, Sayı 13, Ocak.
- ÇEKEN, Hüseyin
2003 **Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi.** İstanbul: Değişim Yayınları, Ekim.
- DEMİR, C. ve A. ÇEVİRGEN
2006 **Turizm ve Çevre Yönetimi - Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı.** Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, Şubat.
- Devlet Planlama Teşkilatı
1963 Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara:Başbakanlık Devlet Matbaası.
- Devlet Planlama Teşkilatı
1967 İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara:Başbakanlık Devlet Matbaası.
- Devlet Planlama Teşkilatı
1972 Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı
1978a Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı
1978b 1979 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı
1979 1980 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı
1980a 1980 Yılı İcra Planı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı
1980b 1981 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı
1981 1982 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1982 1983 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1984 Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1985a 1985 Yılı İcra Planı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1985b 1986 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1986 1987 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1987 1988 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1988 1989 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1989a Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1989b Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Gelişmeler (1984-1988). Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1989c 1990 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1990 1991 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1992a 1992 Yılı İcra Planı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1992b 1993 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1993a 1993 Yılı Programı Destek Çalışmaları, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1993b 1994 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1994 1995 Yılı Geçiş Programı Destek Çalışmaları, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1995a Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1995b 1996 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1996a 1996 Yılı Programı Destek Çalışmaları, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1996b 1997 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1997a 1997 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1997b 1998 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1998a 1998 Yılı Programı Destek Çalışmaları, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1998b 1999 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1999a 1999 Yılı Programı Destek Çalışmaları, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

1999b 2000 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Devlet Planlama Teşkilatı

2000a Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

- Devlet Planlama Teşkilatı
2000b 2000 Yılı Programı Destek Çalışmaları, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı
2000c 2001 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı
2001a 2001 Yılı Programı Destek Çalışmaları, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı
2001b 2002 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı
2002a 2002 Yılı Programı Destek Çalışmaları, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı
2002b 2003 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı
2003a 2003 Yılı Programı Destek Çalışmaları, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı
2003b 2004 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı
2004a 2004 Yılı Programı Destek Çalışmaları, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı
2004b 2005 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı
2005a 2005 Yılı Programı Destek Çalışmaları, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı
2005b 2006 Yılı Programı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- DİNÇER, Füsun İ.
1997 **Avrupa Birliği'nde Turizm ve Uygulanan Politikalar**. İstanbul: Der Yayınları.

- DİNÇER, F.İ., M.Z.DİNÇER ve A.GÜNGÖR
2005 “Çanakkale İlinin Ekonomik Gelişmesinde Turizm Sektörünün Yeri ve Önemi”. Çanakkale: Çanakkale İlinin Ekonomik Gelişmesi Semineri, İktisadi Araştırmalar Vakfı.
- Doğan Gazetecilik
2005 “İl İl Yurdumuz-Türkiye İller Ansiklopedisi-Doğal Yapı/Tarih/Sosyal Yapı/Ekonomi/Kültürel Yapı”. İstanbul: Doğan Yayın Holding A.Ş., 1. Cilt, s. 268-288.
- ERDOĞAN, Harun
1995 **Ekonomik, Sosyal, Kültürel, Çevresel Yönleriyle Uluslararası Turizm**. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı.
- EREN, Ramazan
1999 **Çanakkale Rehberi**. Çanakkale: (y.y.), Haziran.
- EREN, Ramazan
2004 **Çanakkale Turizm Rehberi**. İstanbul: Nesil Matbaacılık, Mart.
- ERTUĞRUL, Erdal
2002 Uygun Yatırım Alanları Araştırması-Çanakkale. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü.
- GENERAL, Report
1980 The Impact of Tourism on the Environment. Paris.
- GÜRDAL, Mehmet
1996 “Çanakkale İlinin 2000’li Yıllarda Türkiye’de Sürdürülebilir Turizm ve Kalkınma Olgusu İçindeki Yeri ve Önemi”. (Ed.Ayşe Filibeli). Yerleşim ve Çevre Sorunları: Çanakkale İli, 9-13 Eylül, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- HADJINICOLA, G.C. ve C. PANAYI
1997 “The Overbooking Problem in Hotels with Multiple Tour-Operators”. International Journal of Operations and Production Management, MCB University Pres, Vol. 17, No. 9.
- Hazine Müsteşarlığı
2004 Hazine Müsteşarlığı İstatistikleri Bülteni (1980-2003). Ankara: Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ağustos.

- Hazine Müsteşarlığı
2005 Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2005 Yılı Raporu, (www.hazine.gov.tr; Erişim tarihi 08 05 2006).
- Hazine Müsteşarlığı
2006 Hazine İstatistikleri Verileri. Ankara:Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- HOLLOWAY, J. Christopher
1988 **The Business of Tourism.** London: Pitman Publishing.
- İÇÖZ, Orhan
2001 **Turizm İşletmelerinde Pazarlama-İlkeler ve Uygulamalar.** Ankara: Turhan Kitabevi, 2. Baskı, Eylül.
- İRDESEL, Mehmet
1994 **Gelibolu ve Yöresi Tarihi.** Çanakkale: Geltur Ajans Turistik Yayınları, 1.Baskı, Şubat.
- KAHRAMAN, Nüzhet
1997 **Turizm Yatırım Projeleri Analizi.** Ankara: Siyasal Kitabevi.
- KARAÇOR, Süleyman
1994 Türkiye’de 1980 Sonrasında Uygulanan Turizmde Etkinliği Arttırıcı Politikaların Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya: Selçuk Üniversitesi.
- KARAKAYA, Uğur
1998 1990’lı Yıllarda Turizm Sektörünün Kalkınma Sürecinde Türk Ekonomisine Etkileri.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- KARLUK, Rıdvan
2004 **Türkiye Ekonomisi.** İstanbul: Betaş Yayınevi.
- KARSLI, Hilmi
1997 Türkiye’de Planlı Dönemde Turizm Yatırımları ve Uygulanan Politikalar. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- KELKİT, A. ve C. ÖZTÜRK
2003 “Orman İçi Dinlenme Yerleri Planlaması ve Yönetimde Katılımcı Yaklaşım: Çanakkale Örneği”. Ankara: II. Ulusal Ormancılık Kongresi, 19-20 Mart, s:471-483.

- KILIÇ, Cem
2000 **Turizm Sektöründe İstihdamın Niteliğini Etkileyen Faktörler ve Türkiye’de Beş Yıldızlı Otellerin Analizi.** Ankara: Çizgi Kitabevi.
- KOZAK, Nazmi
1999 **Turizm Mevzuatı El Kitabı -Yasalar Yönetmelikler Tüzükler.** Ankara: Turhan Kitabevi.
- KOZAK, N.. M.A.KOZAK ve M.KOZAK
2001 **Genel Turizm İlkeler-Kavramlar.** Ankara: Detay Yayıncılık.
- KÖSEOĞLU, Yusuf
2000 **Turizm Politikalarının Tespitinde Hedefler ve Türkiye’nin Rekabet Şansını Arttırıcı Tedbirler. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)** İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- MAVIŞ, F. ve M. AKOĞLAN
1996 **Genel Turizm Bilgisi.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- OLALI, Hasan
1990 **Turizm Politikası ve Planlaması.** İstanbul.
- OLALI, H. ve A. TİMUR
1988 **Turizm Ekonomisi.** İzmir: Ofis Ticaret Matbaacılık Şti..
- ÖGÜT, A.. H.K. GÜLEŞ ve A.Ş. ÇETİNKAYA
2003 **Bilişim Teknolojileri Işığında Turizm İşletmelerinde Yönetim: Enformatik Bir Bakış.** Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- ÖZEL, A. Esra
2004 **Çanakkale İli Doğal ve Kültürel Potansiyelinin Turizm ve Rekreatyonel Kullanım Yönünden İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)** Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- ÖZEN, Ö. T. ve Ş. KURU
1998 **Turizm Yatırımları.** İstanbul: Özkan Ofset, Mart.
- ÖZTAŞ, Kadir
2002 **Turizm Ekonomisi - Genel Turizm Bilgileri.** Ankara: Nobel Yayınları,Eylül.

- PEKCAN, Cem
2002 Gökçeada ve Bozcaada'nın Turizm Potansiyelinin Tespiti ve Adalarda Turizmin Gelişme Olanakları. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
2004 Çanakkale Sanayi Potansiyeli ve Yatırım Alanları Araştırması. Ankara: Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.
- SAVCI, Kadir
1997 Potansiyel Turizm Pazarı Olarak Çanakkale İli'nde Turizmi Geliştirme Olanakları. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- SEZGİN, Orhan Mesut
2001 **Genel Turizm ve Turizm Mevzuatı**. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Turizm Bakanlığı
2001 Belediye Belgeli Tesisler Envanteri (1995-1998), Yatırımlar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı, İstatistik Şube Müdürlüğü, Ankara; Konaklama İstatistikleri (Belediye Belgeli).
- Turizm Bakanlığı
2002 "Türkiye'nin Turizm Değerleri", Ankara: Tanıtma Genel Müdürlüğü Yayınları, Cilt 2, s. 749-777.
- Turizm Bakanlığı
2003 Konaklama İstatistikleri Bülteni (1982-2002). Ankara: Yatırımlar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı.
- Turizm Bakanlığı
2005 Konaklama İstatistikleri Verileri. Ankara: Yatırımlar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı.
- TUTAR, E. ve F. TUTAR
2004 **Turizm Sektörünün Ekonomiye Katkıları Açısından Türkiye'nin OECD Ülkeleri İçerisindeki Yeri**. Ankara: Seçkin Yayınevi, Mayıs, I. Basım.
- ULUCAK, E. M. ve A. YAZGI
2001 **Turizm**. İstanbul: Okyay Yayıncılık.

- USTA, Öcal
1993 **Turizm.** (y.y.): Altın Kitaplar Yayınevi.
- ÜNLÜÖNEN, Kurban
1990 Turizmin İktisadi Kalkınmaya Etkileri ve Türkiye'nin Cumhuriyet Dönemi Turizm Politikaları. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul: Marmara Üniversitesi
- ÜRGER, Savaş
1992 **Genel Turizm Bilgisi.** Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayınları.
- YAĞCI, Özcan
2003 **Turizm Ekonomisi.** Ankara: Detay Yayıncılık, Eylül.
- WTO
1997 **International Tourism: A. Global Perspective.** Madrid: Tourism Education and Training Series, Firs Edition.
- <http://canakkale-ayvacik.gov.tr> (Erişim tarihi: 02.02.2006).
- <http://ekutup.dpt.gov.tr> (Erişim tarihi: 28.02.2006).
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/ix/taslak.pdf> (Erişim tarihi: 19.06.2006).
- <http://www.burasicanakkale.com> (Erişim tarihi: 03.02.2006).
- <http://www.canakkale.bel.tr> (Erişim tarihi: 15.05.2006).
- <http://www.egev.org/index> (Erişim tarihi:02.02.2006).
- <http://www.hazine.gov.tr/yayin /tug/degerlendirme/hayrettin1.htm> (Erişim tarihi: 28.05.2005).
- www.canakkale.gov.tr (Erişim tarihi: 20.01.2006).
- www.canakkaletravel.com (Erişim tarihi: 19.01.2006).
- www.hazine.gov.tr (Erişim tarihi: 08.04.2006).
- www.turizm.gov.tr (Erişim tarihi: 08.04.2006).

www.tursab.org.tr (Erişim tarihi: 25.03.2006).

EK 1: Değerlendirme Formu

SAYIN YETKİLİ

BU DEĞERLENDİRME FORMU, 1982 DÖNEMİ SONRASI, YATIRIM TEŞVİK BELGESİ ALARAK YATIRIM YAPAN ÇANAKKALE'DEKİ TURİZM İŞLETMELERİNE SAĞLANAN "İŞLETME DÖNEMİ TEŞVİKLERİ" BELİRLEMEK AMACIYLA HAZIRLANMIŞTIR. DEĞERLENDİRME FORMU ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ, TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI, YÜKSEK LİSANS TEZİNDE DEĞERLENDİRİLECEKTİR.

DEĞERLENDİRME FORMUMUZA ZAMAN AYIRDIĞINIZ VE DESTEK VERDİĞİNİZ İÇİN TEŞEKKÜR EDER, MUTLU VE SAĞLIKLI GÜNLER DİLERİM. SAYGILARIMLA.

Muhteşem ÖZTÜRK SÖZEN

AŞAĞIDAKİ SORULARA SEÇENEKLERDEN BİRİNİ İŞARETLEYEREK CEVAP VERİNİZ.

1- Otelin Adı: .....

2- Otelin Adresi: .....

.....

3- İletişim Telefonu: .....

4-Formu Dolduranın Adı Soyadı, Görevi : .....

.....

5-Otelin Kuruluş Tarihi: .....

6-Otele, İşletme Dönemi'nde "Kurumlar Vergisi İstisnası" teşviki verildi mi?

Evet ( ) Hayır ( )

Açıklama: .....

7-Otele, İşletme Dönemi'nde "Emlak Vergisi İstisnası" teşviki verildi mi?

Evet ( ) Hayır ( )

Açıklama: .....

8- Otele, İşletme Dönemi'nde "Elektrik İndirimi" teşviki verildi mi?

Evet ( ) Hayır ( )

Açıklama: .....

9- Otele, İşletme Dönemi'nde "Hava Gazı İndirimi" teşviki verildi mi?

Evet ( ) Hayır ( )

Açıklama: .....

10- Otele, İşletme Dönemi'nde "Su Ücretlerinde İndirim" teşviki verildi mi?

Evet ( ) Hayır ( )

Açıklama: .....

11- Otele, İşletme Dönemi'nde "SSK Primi, Zorunlu Tasarruf, Konut Edindirme Fonu ve Enerji" teşviklerinden yararlanma hakkı verildi mi?

Evet ( ) Hayır ( )

Açıklama: .....

12-Otelde "Yabancı Uyruklu Personel" çalıştırılmakta mıdır? Eğer çalıştırılmakta ise "Yabancı Uyruklu Personel Çalıştırılması" teşvikinden yararlanma hakkı verildi mi?

Evet ( ) Hayır ( )

Açıklama: .....

13- Otele, İşletme Dönemi'nde "Dahili Tevkifat İstisnası" teşviki verildi mi?

Evet ( ) Hayır ( )

Açıklama: .....